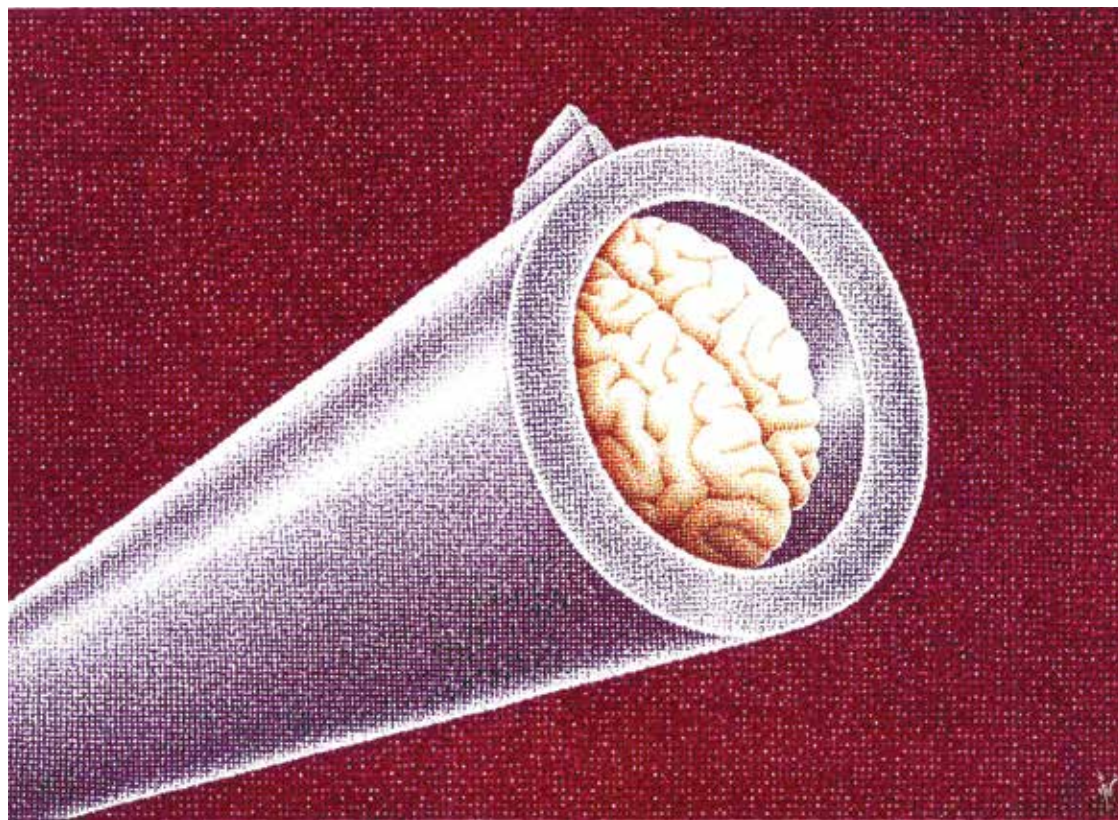

о језику • есејистика • баштина • афоризми •
актуелности • бајка • позориште • преводи •
домаћа поезија/проза • освјетљења • критика

ликовна уметност • музичка уметност •
актуелности • о језику • есејистика • баштина •
афоризми • актуелности • бајка • позориште •
преводи • домаћа поезија/проза • освјетљења •
критика • ликовна уметност • музичка
уметност • есејистика • баштина • афоризми •
актуелности • бајка • позориште • преводи •
Иван НЕГРИШОРАЦ • Станиша ТУЊЕВИЋ • Предраг БЈЕЛОШЕВИЋ • Ранко РИСОЈЕВИЋ
• Војин СТАНКОВИЋ • Берислав БЛАГОЈЕВИЋ • Мартин ПРЕБУЋИЛА • Зденка ВАЛЕНТ
БЕЛИЋ • Ристо ВАСИЛЕВСКИ • Елка ЊАГОЛОВА • Стеван ТОНТИЋ • Татјана БИЈЕЛИЋ
• Боро КАПЕТАНОВИЋ • Жељка АВРИЋ • Јованка СТОЈЧИНОВИЋ НИКОЛИЋ • Момчило
ГОЛИЈАНИН • Горан ВРАЧАР • Цвијетин РИСТАНОВИЋ • Наташа КЕЦМАН • Доброслав
ЋУК • Саша ШМУЉА • Милица МИЛЕНКОВИЋ • Давид КЕЦМАН ДАКО • Данијел ГАТАРИЋ
Владета Р. КОШУТИЋ • Јован ЦАРАН • Гордана ЈЕЖ ЛАЗИЋ • Момчило КОПРИВИЦА
• Срђан ЋУРЛИЋ • Драгица ПАНИЋ КАШАНСКИ • Жарко ШАРИЋ • Здравко ЗГОЊАНИН БАЋО
Сенахид НЕЗИРОВИЋ • Санда РИСТИЋ СТОЈАНОВИЋ • Вања ПРАЧА • Славица ЗЕЉКОВИЋ
• Недељко БОГДАНОВИЋ • Мирјана ШТЕФАНИЦКИ АНТОНИЋ • Момчило СПАСОЈЕВИЋ
актуелности • бајка • позориште • преводи •

НОВА СТВАРНОСТ

ЧАСОПИС ЗА КЊИЖЕВНОСТ, УМЈЕТНОСТ И КУЛТУРУ
УДРУЖЕЊА КЊИЖЕВНИКА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Бања Лука, децембар 2021.

Редакција

Предраг Бјелошевић – главни и одговорни уредник,
Берислав Благојевић – замјеник главног и одговорног уредника,
Златко Јурић, Данијел Дојчиновић, Саша Кнежевић, Мирко
Вуковић, Јелена Глишић, Слободан Јовић, Синиша Видаковић,
Младен Матовић, Милан Ракуљ

Секретар редакције

Јелена Глишић

Лектор и коректор

Наташа Кеџман

Савјет часописа

Ранко Рисојевић, Ранко Павловић, Зоран Костић, Јованка
Стојчиновић Николић, Анђелко Анушић, Јелина Ђурковић,
Недељко Зеленовић, Радослав Милошевић, Горан Врачар,
Момчило Копривица, Миладин Берић, Жељко Галоња и
Предраг Бјелошевић

Ликовно обликовање и прелом

Драган Прља

Издавач

Удружење књижевника Републике Српске
78 000 Бања Лука, Веселина Маслеше 20
Т: 00387 51 263 414
Е: udruzenjeknjizevnikars@gmail.com
W: www.uk-rs.org
ISSN 2744-127X (Online)
ISSN 2744-1350 (Print)

Упутство за слање прилога

Молимо сараднике да текстове достављају у електронској
форми на адресу: novastvarnost.casopis@gmail.com.
Текстове слати у прилогу (Attach File), писане у Wordu (*.doc),
српском ћириличком тастатуром, у формату А4, уз проред 1.5
и маргине 2,5 cm, фонтом Times New Roman, величине слова
12 pt.

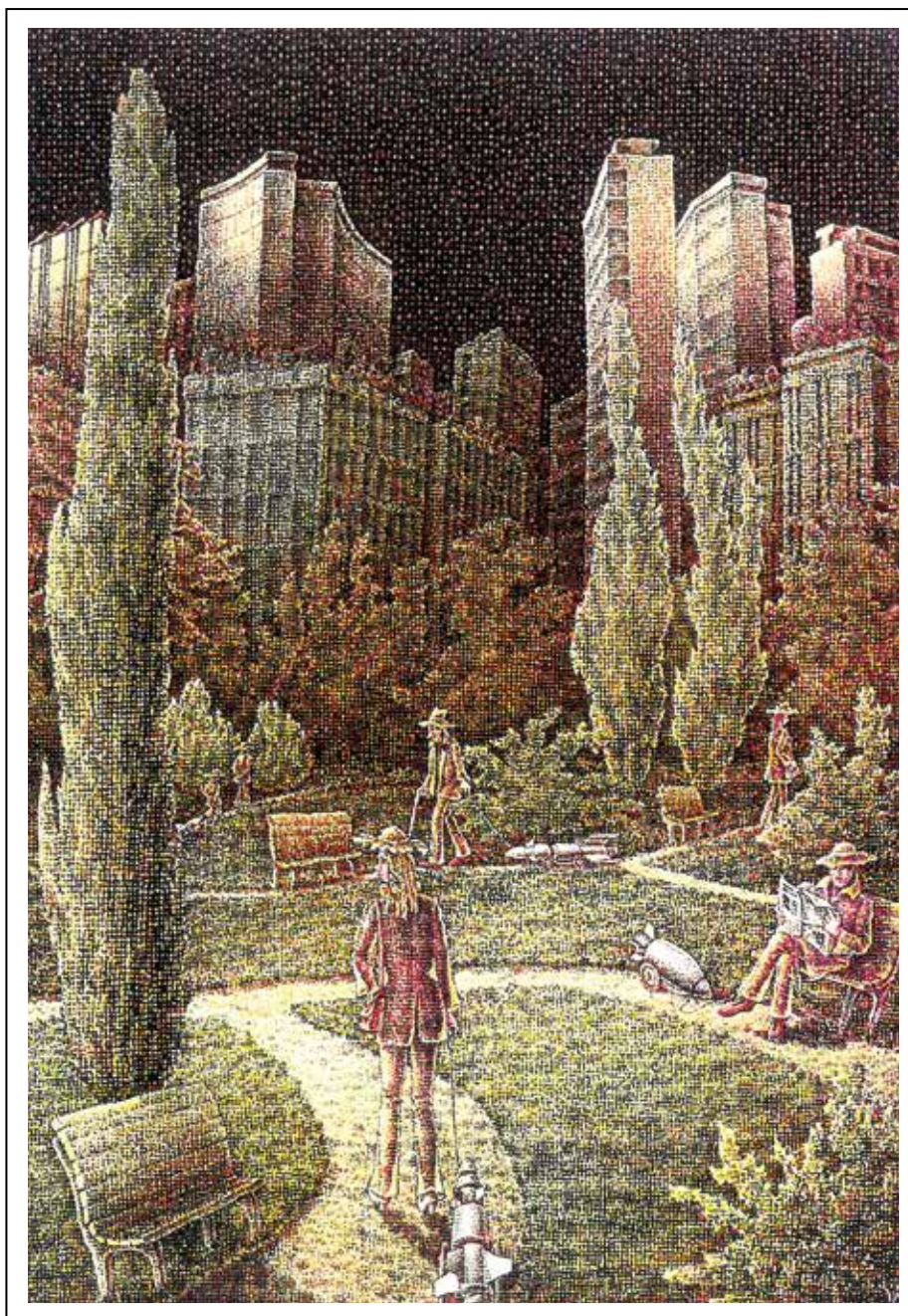
Часопис излази тромјесечно

Објављени прилози не представљају увијек и ставове редакције.

Онлајн и штампано издање часописа „Нова стварност”
суфинансирали су Министарство просвјете и културе Републике
Српске и Град Бања Лука.

КАРИКАТУРЕ у часопису и на насловној страни радови су Војина
Станковића.

О језику	5	Есејистика	11
Иван Негришорац.....	ЕКАВИЦА И ИЈЕКАВИЦА: ДА ЛИ ДИШЕМО ПУНИМ ПЛУЋИМА?	Станиша Тутњевих.....	„УГЛАСТИ СТИХОВИ“ НА РАСКРСНИЦИ КОНТИНУИТЕТА СРПСКЕ ПОЕЗИЈЕ
Преводи	18	Домаћа поезија/проза	57
Предраг Бјелошевић	ВАЛЕРИЈ БРЈУСОВ, сонетни вијенац	БЕРИСЛАВ БЛАГОЈЕВИЋ, проза	
Ранко Рисојевић	ГАТЈЕН ЛАПОАНТ, поезија	СТЕВАН ТОНТИЋ, поезија	
Татјана Бијелић.....	ВАЛ МАЛКЕРНС, проза	БОРО КАПЕТАНОВИЋ, поезија	
Ристо Василевски	ЕЛКА ЊАГОЛОВА, поезија	ЖЕЉКА АВРИЋ, поезија	
Мартин Пребуђила	поезија	ЈОВАНКА СТОЈЧИНОВИЋ НИКОЛИЋ, поезија	
Зденка Валент Белић.....	поезија	ГОРАН ВРАЧАР, поезија	
Наташа Кеџман.....	ЧОНГАРСКИ ПЈЕСНИЧКИ КРУГ – МОСКВА, поезија	ЖАРКО ШАРИЋ, проза	
Освјетљења	89	ДОБРОСЛАВ ЋУК, поезија	
Момчило Голијанин	ТУЖНА ИГРА СУДБИНЕ (ИКОНА БЕОГРАДСКИХ КАФАНА)	ДАНИЈЕЛ ГАТАРИЋ, поезија	
Баштина	95	САНДА РИСТИЋ СТОЈАНОВИЋ, поезија	
Др Недељко Богдановић	ПАСТИРЕЊА ВЛАДЕТЕ Р. КОШУТИЋА	ЗДРАВКО ЗГОЊАНИН БАЋО, поезија	
Владета Р. Кошутин	ЗМИЈАЊСКА ДУША ЖИВА	ВАЊА ПРАЧА, поезија	
Бајка	112	СЛАВИЦА ЗЕЉКОВИЋ, проза	
Јован Царан.....	ИВИЦА И МАРИЦА (анализа бајке)	Критика	118
Афоризми	144	Милица Миленковић .	СТРАШНИ СУД – НОВА ЗБИРКА ПРИЧА РАНКА ПАВЛОВИЋА
Момчило Копривица	ИЗБОР ИЗ АФОРИЗАМА	Саша Шмуља.....	ПОЕТСКИ ИЗРАЗ БОГОПРИСУСТВА
Ликовна умјетност	146	Ранко Павловић.....	ЧЕТРНАЕСТИ СТЕПЕНИК
Умјетник у фокусу.....	ВОЈИН СТАНКОВИЋ	Гордана Јеж Лазић.....	УСУДИ СЕ ДА БУДЕШ МУДАР
Државни универзитет Пенсилванија	СУСЈЕДИ У РАТУ	Милица Миленковић	ПОЕТИЗАЦИЈА ИСПОВЕСТИ ИЛИ О ТОКОВИМА ИСТОРИЈЕ
Горан Јовановић.....	ЈУГОСЛОВЕНСКА КРИЗА У ЦРТЕЖИМА ОБЈАВЉЕНИМ У ШТАМПИ 1991–1995.	Давид Кеџман Дако.....	ОГЛЕДАЛО ОД БИСТРЕ ВОДЕ
Музичка умјетност	149	Џвијетин Ристановић.....	ЛИРСКИ НАДАХНУТЕ МЕДИТАЦИЈЕ ДАВИДА КЕЏМАНА ДАКЕ
Драгица		Сенахид Незировић.....	ИСКРИЦЕ АФОРИСТИЧ(АРС)КЕ ДУШЕ
Панић Кашански..	НАРОДНА ПЈЕСМА У НОВОЈ СТВАРНОСТИ	Мирјана	
Актуелности	158	Штефанички Антонић	КЊИГА ГРАЂЕНА ПОПУТ КУЋЕ
Награда.....	Награда „ЂУРО ДАМЈАНОВИЋ“ за 2020. годину – ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ЖИРИЈА	Момчило Спасојевић.....	ДРАГОЦЈЕН ДАР ЗАВИЧАЈУ
Предраг Бјелошевић	БЕСЈЕДА ПОВОДОМ ДОДЈЕЛЕ НАГРАДЕ	Позоришна умјетност	153
Награда.....	Награда „СТАНКО РАКИТА“ за 2020. годину – ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ЖИРИЈА	Срђан Ђурлић.....	ОПАСНО ВЕЗИВАЊЕ МАСКЕ
Књижевни конкурси.....	КОНКУРС ЗА ГОДИШЊУ НАГРАДУ УДРУЖЕЊА КЊИЖЕВНИКА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ ЗА НАЈБОЉУ КЊИГУ ОБЈАВЉЕНУ У 2021. ГОДИНИ		
	КОНКУРС ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НОВИХ РУКОПИСА		
	КОНКУРС ЗА ПРВУ КЊИГУ МЛАДОГ АУТОРА		

Сутра

О језику

Иван Негришорац

ЕКАВИЦА И ИЈЕКАВИЦА: ДА ЛИ ДИШЕМО ПУНИМ ПЛУЋИМА?

Иван Негришорац

ИВАН
НЕГРИШОРАЦЕКАВИЦА И ИЈЕКАВИЦА:
ДА ЛИ ДИШЕМО ПУНИМ ПЛУЋИМА?

Понекад се дешава да оно што је сасвим близу здраве памети постане нека врста изненадног догађаја и посебног открића. Тако нешто десило се 2021. године када је јасно декларисана језичка, социolingвистичка, па и политичка свест о томе да је задатак целе српске језичке, културне и политичке заједнице да у целину српског језичког простора недвосмислено integriше не само српску екавицу него и српску ијекавицу. Објављивањем ијекавске верзије једнотомног *Речника српскога језика* Матица српска је заокружила читав систем стандардолошких приручника (*Правопис*, 2014; *Нормативна граматика*, 2018; и *Рјечник српскога језика*, 2021) неопходних сваком компетентном говорнику српскога језика ијекавског изговора. За екавски изговор српскога језика ови приручници су изашли још раније: *Правопис српскога језика* (1993), *Речник* (2007) и *Нормативна граматика* (2013), али су се и у тим књигама могле наћи ијекавске изговорне алтернативе српског екавског стандарда.

Штокавска ијекавица је српског народног порекла

Оваквим издавачким заокружењем трију драгоцених књига постигнута су три основна циља. Један циљ је сасвим практичан: да олакшамо свим говорницима ијекавског наречја да могу лако и брзо да користе ове важне приручнике. Други је циљ декларативно стандардолошки: да покаже како Матица српска, а тиме и цела српска језичка заједница, подједнако брине како о екавици тако и о ијекавици, да поштује чињеницу да ијекавицом говори велики број Срба, те да тај изговор свакако треба стандардизовати по истоветним, заједничким, српским начелима. Трећи је циљ идентитетско-

историјски по карактеру: треба показати јасну свест о томе да је ијекавица по пореклу превасходно наречје српских, штокавских народних говора. Штокавска ијекавица је, идентитетски посматрано, првенствено српска, а може бити и нечија друга само уколико се не пориче њено примарно српско порекло.

Као дијалекатска група, штокавска ијекавица је настала на широком простору српског народног језика, и то херцеговачко-крајишког и зетско-сјеничког дијалекта. Тај ијекавски штокавски простор је само једно плућно крило српскога језика, а друго крило је штокавска екавица са свим дијалектима нашег источног језичког простора. Срби су и до сада дисали са оба ова плућна крила, а тако треба да буде и од сада. Свако сужавање у погледу основних схватања целине српскога језика води нас катастрофалним исходима у будућности. Нико нас, данашње Србе, није овластио да, због сужења сопствене језичке и идеолошке свести, спремамо капитулантску опцију за наше потомке па на такву врсту пораза не смео пристати ни по коју цену.

То што се већ одавно, час тихо час веома гласно, пориче превасходно српско порекло штокавске ијекавице представља проблем над којим се национално одговорни интелектуалци још нису довољно озбиљно замислили. Срби су већ најмање век и по изложени једном облику специфичног културалног рата који има веома озбиљне импликације управо у домену језика. У том рату штокавска ијекавица, српска по пореклу, треба да постане плен који ће разграбити они јужнословенски народи, верске и етничке заједнице спремни да развију своју идентитетску стратегију засновану на антисрпском ставу, на потреби да себе дефинишу по својој разлици и оштром супротстављању Србима. Како то у пракси може да изгледа, најгротескније и нај-

карикатуралније је показано на примеру Црне Горе и Црногораца. Тај део српскога народа носи у себи и свом духовно-историјском памћењу све оно што представља саме темеље српске културе и српског народног бића, па сваки покушај Монте-негринина да замисле некакве Црногорце који не само да нису Срби, него су чак анти-Срби, јесте једна немогућа, патолошка и аутодеструктивна мисија. Зато све то нужно води до страшних перверзија и патолошких форми мишљења, доживљаја и чак псеудо-науке. Све то је и те како видљиво у данашњој монтењегринској идеологији, која делује комично и гротескно кад покуша да се претвори у озбиљну науку.

Битка за штокавску ијекавицу

Битка за штокавску ијекавицу представља важан део поменутог културалног рата против Срба. Пошто све то јесте историјски процес дугога трајања, онда би било преко потребно да себи разјаснимо како се за креаторе тога културалног рата простор штокавске ијекавице испоставља као суштински важно поприште и страшно жељени циљ. За те креаторе би било идеално када би сами Срби, одустајањем од бриге за ијекавицу, помогли интересе сопствених непријатеља. То значи да је на српским западним просторима планирано не само отимање штокавске ијекавице него и нови процеси етничког чишћења, а под одређеним, пре свега ратним околностима, и нова реализација геноцидних програма.

Уколико Срби не буду имали благовремене и адекватне одговоре на овакве изазове, црни сценарио ће постепено постајати реалност. Зато за сваког, иоле разумног и објективног човека императив државотворне стабилности Републике Српске јесте услов свих услова за даљи опстанак Срба на простору Босне и Херцеговине, те на западном Балкану уопште. У домену језика то значи да пуну српску језичку и стандардизацијску политику морамо спроводити бар у државним оквирима Републике Србије и Републике Српске. За тако нешто, по свему судећи, имамо пуну политичку сагласност обеју страна и свеопшти народни консензус. У том смислу је обавеза Матице српске и целе српске језичке заједнице да брине колико о екавском толико и ијекавском домену српског језичког простора.

Штокавска ијекавица је пореклом прева-

сходно српска, али је својим трајањем она обележила и језички стандард Хрвата, Бошњака, па и Црногораца. Сва ова три стандардолошка облика су заснована на темељима српског народног језика, тј. Вуковог језика онако како га је он описао. Нама Србима само може да буде мило што је српски језик прихваћен код нама блиских народа или код народа који су произашли из српскога. Тиме се само шири комуникациони простор међу јужнословенским народима, што би требало да буде за све веома подстицајно. Да су Хрвати хтели да развијају некакав облик истинске, аутентичне хрватске језичке основе, они би за свој стандард узели чакавску икавицу (по томе су сасвим изворни), можда чак и кајкавску екавицу (њу би, додуше, делили са Словенцима). Како су се Хрвати определили за штокавску ијекавицу, они су одлучно кренули на српски језички простор, а тај упад је временом све више стратешки осмишљаван као глобални процес не сарадње са Србима, него етничког чишћења и геноцидних пројеката усмерених против Срба. Без ових процеса и без силних недоумица у вези са њима, модерну хрватску нацију тешко можемо замислити, па та чињеница представља озбиљно етичко оптерећење за сваког духовно озбиљнијег Хрвата.

Нужност неговања српског корпуса

Ми Срби не можемо и не треба да управљамо језичком политиком нама блиских народа, али морамо знати шта је нама чинити. Пре свега, морамо развијати српску, заједничку стандардолошку процедуру, а то, пре свега, значи нужност дефинисања српске норме, те сагледавања реалног стања о томе у којим се све облицима та норма појављује на српском језичком простору. У том погледу морамо бити веома флексибилни да не бисмо несрпским проглашавали нешто што не би смело бити одбачено. Овај задатак је у највећој мери већ обављен оним трима стандардолошким приручницима Матице српске (*Правопис српскога језика*, *Нормативна граматица српскога језика*, *Речник српскога језика*), па у садашњости и будућности примарни задатак је да се непрестано обнавља и освежава добро утемељена, флексибилна свест о природи и облицима српске језичке норме. Заједно са тим пословима треба да иду и послови усмеравања погледа у историјско-језичке и

дијалекатске дубине, те креативне и изражајне ширине сопственог језика.

Да је неопходно увек изнова подсећати на овакве обавезе, то ће најлакше схватити онај ко је потпуно свестан колико се ови проблеми и даље не сагледавају са довољно јасноће и отворених погледа у будућност. Пред нама су врло неизвесне перспективе у погледу будућих исхода језичких расправа које се воде између Срба, Хрвата, Бошњака, Монтенегрина, али је сасвим извесно да Срби не би смели да доносе никакве стратешки погрешне одлуке, јер ће их такве погрешне одлуке коштати веома, веома много. Једна језичка, стратешки погрешна одлука донесена је током процеса разбијања СФР Југославије и грађанског рата у Босни и Херцеговини 90-их година: реч је о одлуци да се декларативно, административно у Републици Српској пређе са штокавске ијекавице на штокавску екавицу. Та је одлука имала смисла искључиво са становишта тактичких потеза у склопу ратне ситуације у Босни и Херцеговини, када је требало јасно исказати став о томе на коју врсту етничког и језичког заједништва рачуна Република Српска. Тада се желело отворено поручити да је политички једино исправан став усмерен ка примарном заједништву српског народа као целине, док су све друге врсте заједништава сасвим секундарног значаја, те последица специфичног стицаја околности и чак постојања принуде у међународним политичким односима. У таквим, ратним околностима овакве одлуке се могу разумети, а оне имају одређену, чак незанемариву и важну, али искључиво тактичку функцију.

У стратешком погледу, међутим, овакве одлуке имају искључиво лоше и штетно дејство, а то штетно дејство је првенствено садржано у логичком закључку да таквим поступком Срби својевољно препуштају читав простор ијекавице Хрватима, Бошњацима и Монтенегринима. Имајући на уму овај општи став и оцену паклених збивања који би, у случају српске неопрезности, могли да уследе, ја сам на једној седници Управног одбора Матице српске, недуго после изласка *Речника српскога језика*, 2007. године, предложио да се започне озбиљна и континуирана акција усмерена ка редовној, пажљивој стандардизацији српске ијекавице: тај предлог је примљен к знању, али готово без икаквога коментара и – разуме се – без икакве даље практичне акције. Тада сам закључио да та тишина којом је предлог био дочекан, јасно сведочи да међу Србима, чак и

у ужој српској научној заједници, не постоји свест о томе о каквим историјским процесима и догађајима је реч, па из таквог недовољног знања природно произлази и одсуство свести о томе шта би се у наредном периоду морало учинити. Када сам, 2012. године, изабран за председника Матице српске, сматрао сам да морамо поменути предлог поново ставити на сто и тражити да се о њему поразговара. Ти разговори, превасходно са ауторима поменутих приручника, а потом и са службеним представницима Републике Српске, веома брзо су показали како се договор о овом важном питању може, чак релативно лако успоставити. Преостали део посла био је последица исказане воље да Матица српска тај начелни договор спроведе у дело.

Без права на грешку

Свест о природи овога процеса, тј. свест о свему ономе што се у домену језика дешавало на јужнословенском простору, исказивали су поједини српски лингвисти и филолози, али о тим несумњивим, великим, историјским заслугама биће времена да се на миру изговори права реч и да се одају неопходна признања за заслуге. Захваљујући тим драгоценим људима очувана је свест у контексту најважнијег лингвистичког и филолошког знања на темељу којег једино и треба доносити праве стратешке одлуке, али ти људи нису могли да учине више од онога што су могли: недостајала им је права институционална подршка. После многих тешкоћа та институционална подршка је донекле изграђена, а сада нам предстоји да обезбедимо ефикасну, али веома дискретну политичку подршку за све што треба даље чинити. И дан-данас је, међутим, реална опасност садржана у чињеници да Срби нису развидели какви су се процеси у вези с језиком, а посебно књижевним, тј. стандардним језиком десили на простору јужних Словена. Стога је неприхватљива немушта спремност неких Срба да српску ијекавицу потпуно препусте оним новоформираним националним заједницама које су најмање заслужне за изградњу штокавске ијекавице као језичког система, те за утврђивање сложених њених функција, па и промовисање у ширим језичким и културним оквирима.

Та жалосна спремност је уз то скопчана са многим будућим, веома реалним опасностима и чак катастрофичним исходима. Свака млитавост, немушност у разумевању историјских збивања и извођењу стратешких

закључака неминовно води ка логичкој консеквенци да су Срби истовремено потпуно спремни да себе сведу само на простор штокавске екавице, те да се непријатељски удари на њих морају, на различите начине, наставити, јер има реалних изгледа да ти удари уроде плодом. Такав став ће непријатељи Срба у поменутом културалном рату умети да искористе и да чак буду бескрупулозни и немилосрдни, а то значи увођење додатних, квазиидеолошких претпоставки за нова етничка чишћења којима ће са простора штокавске ијекавице бити отерани сви који су неспремни да буду све друго, само да не буду Срби. Неопходно је стога да Срби пошаљу јасну поруку да замишљена битка за ијекавицу неће успети те да они који су штокавску ијеквицу створили неће одустати од овог свог наречја на којем су настале многе трајне књижевне и културне вредности.

Једно мора бити јасно: уколико Срби изгубе ову битку за ијекавицу, они су тиме темељно припремљени за наставак како етничког чишћења тако и геноцидних пројеката у којима поново треба да буду жртвовани зарад ширења оних народа који су, препознајући токове поменутог културалног рата против Срба, превасходно били успешнији у прибављању заштите и подршке моћних сила. Стога морамо јасно и изричито рећи да незаинтересованост, неспретност и глупост у вези са овим, језичким аспектом културалних ратова који су на делу, могу да активирају веома опасну, колаборантску игрију коју – надамо се – ниједан паметан Србин не би смео у садашњости или будућности да покуша. Због тога је пуно оспособљавање за ове аспекте културалног рата један од веома важних задатака пред којима се налази целокупна српска језичка, књижевна, научна и културна заједница.

Како да заштитимо сопствени језички идентитет

Примарни задатак би, стога, морао бити да се побринемо да српска језичка норма, стилска осетљивост и култура изражавања све више, потпуније и садржајније почну да укључују свест о вредности колико екавице толико и ијекавице. Такво разумевање појма српског језика и одговарајућа изградња српског језичког идентитета треба и мора да буде у пракси ваљано и доследно спроведена, али искључиво под условом да то не буде само догађај рационалног сазнања, него и

дубинског, емотивног, позитивно афективног доживљаја. У том погледу је посебно важна улога школског система па би зато повећање броја часова српског језика и књижевности, те системско унапређење наставе, ширење ваннаставних активности, разних секција и радионичког рада, те додатно обучавање наставника било преко потребно. У томе посебну улогу имају медији као својеврсне језичке радионице, а тај ефекат је значајан како у домену писане културе и штампаних порука тако и усмених порука и електронских медија. Уз то би медијски проток информација (на пример, онај који је обезбеђен кабловском телевизијом) морао обезбедити пуно присуство телевизијских програма из Србије на територији Републике Српске и телевизијских програма из Српске на територији Републике Србије: медијски систем би, без обзира на државне границе, морао да функционише као језички целовит и јединствен.

Уз то би ваљало спремно радити на читавом низу додатних активности које би помогле да сваки ученик или студент, али и сваки заинтересовани човек, без обзира на генерацијски статус, може јасно да сагледа, осети и заволи целину српског језичког простора. Требало би увести праксу ђачких, студентских, пензионерских, стручних, верских, туристичких екскурзија, летовања и зимовања, успостављања блиских односа и братимљења градова, школа, факултета, фабрика, радних организација и разних установа из Србије и Републике Српске, па и Црне Горе. Деца треба од малена да расту а старији систематски да чувају језичко осећање како за екавицу тако и ијекавицу, те за изражајне валере како једног тако и другог изговора.

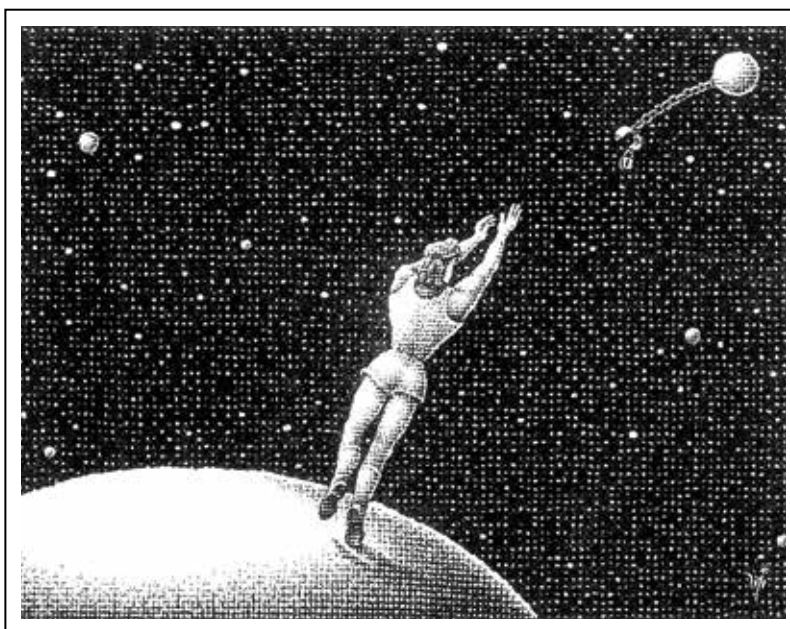
Књижевност у том смислу има посебно одговорну улогу. Српско језичко искуство мора имати развијено чуло како за екавштину милих нам писаца какви су: Доситеј, Бранко, Змај, Лаза, Ђура, Дис, Исидора, Црњански и други, тако и за ијекавштину исто тако милих нам писаца какви су: Вук, Његош, Љубиша, Шантић, Иво Војновић, Меша и многи други. Кад то схватимо, онда ћемо разумети и то како су на екавицу прелазили један Дучић или Андрић, те како су умели и екавицом и ијекавицом да певају: Бећковић, Ного, Милосав Тешић, Сладоје и др. Када све то дубоко осетимо и доживимо, онда ћемо спонтано у себи учврстити једноставан, а неизбрисив утисак да са српском књижевношћу живимо у изражајно моћном

језику, те у једној дубокој и богатој култури која за праве таленте представља извор велике снаге и лепоте, те још моћније духовности. То се не може постићи уколико ту културу и њен језички основ сведемо само на екавицу као парцијални део корпуса, па је такво погрешно свођење сигуран пут у дуготрајно слабење и у коначан пораз како језика тако и народа који тај језик говори. На такав пораз немамо нити права нити икаквога разлога!

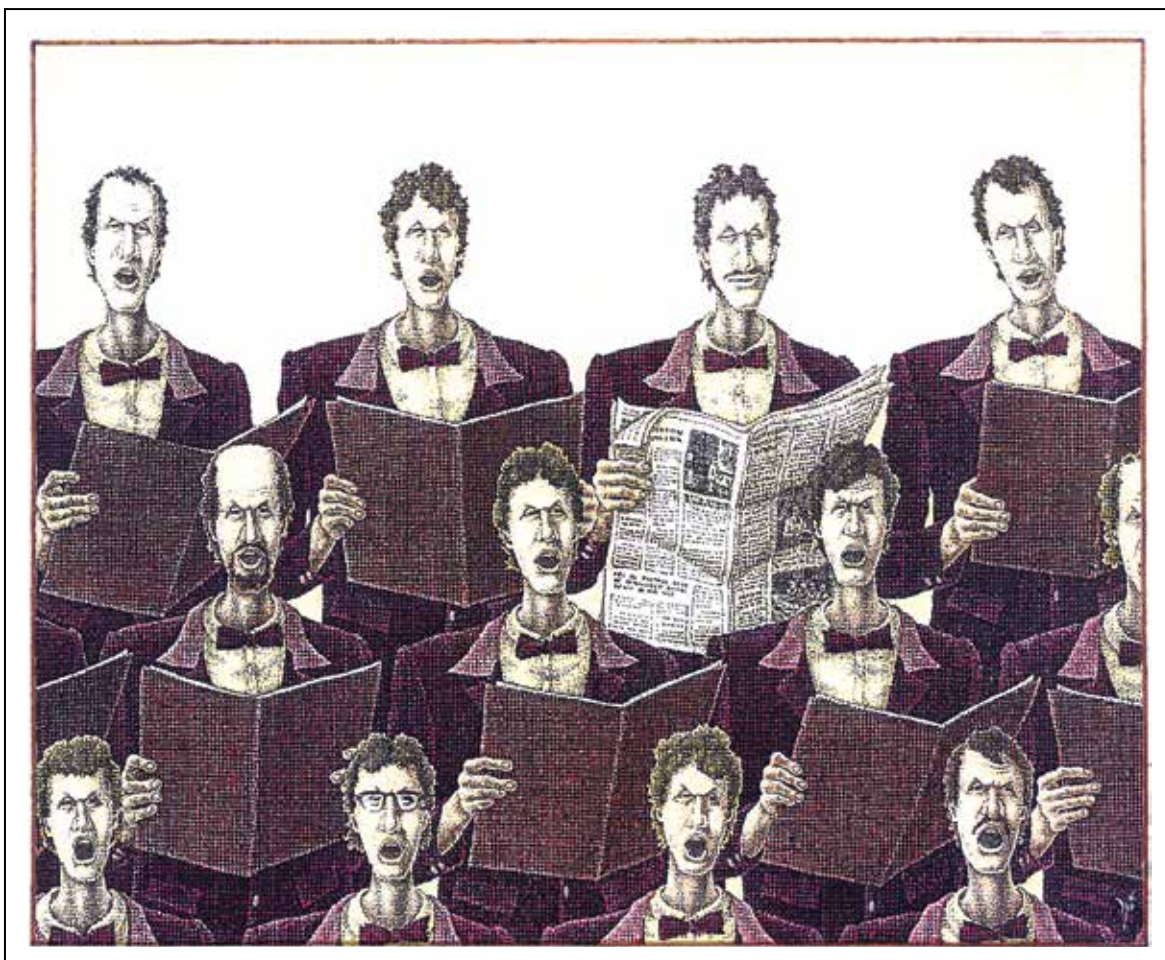
Налазимо се, дакле, усред битке за штокавску ијекавицу. Буду ли је Срби мирно и безвољно препустили онима који су добрим делом настали од Срба, а сад развијају некакву другачију идентификациону свест, буду ли се показали недостојним задатка очувања и неговања те штокавске ијекавице коју су они, Срби, првенствено створили, уследили би догађаји са катастрофичним исходима. Ти исходи би нас водили ка томе да одрођени делови једнојезичног, штокавско-ијекавског братства само с новим еланом наставе свој подухват разбијања српске народне, језичке и културне целине, а да се при томе учини како сами Срби на то пристају. С таквим низом повремених, али тешких пораза мора се најзад стати, па кренути у одлучни отпор сваком покушају разбијања српског заједништва. Због тога морамо схватити да језик и језичка политика

представљају један од најбитнијих идентитетских чинилаца који могу да обезбеде како опстанак и напредак тако и назадовање и пропадање народног бића. Сигуран сам да имамо научне и стручне памети, као и ваљаних емоција и воље да процесе водимо ка срећном исходу, па нема разлога да то не почнемо још одлучније да радимо. И то да почнемо данас, ако нисмо то учинили још јуче.

У овом времену короне, сасвим лако можемо замислити биће које непрестано слаби до саме смрти: то биће губи виталне функције плућа, плућа нестају наочиглед свих лекара, упркос свим лековима и апаратима, а човек не може да дође до ваздуха, па због тога бива осуђен на смрт. Уместо оваквог развоја ситуације, као језичка, национална и културна заједница требало би да научимо да дишемо са оба плућна крила и да осетимо како нас такво дисање изнутра обнавља, енергетски оснажује и духовно уздиже. Дисати пуним плућима, то значи активирати како једно (екавско) тако и друго (ијекавско) плућно крило, а тиме се обезбеђују услови свих услова и истинска одбрана српског језика и примереног језичког корпуса. Уколико чувамо и оснажујемо сопствени језик, језик ће сасвим сигурно јачати и уздизати нас!

Без назива

Без назива

Есејистика

Станиша Тутњевић

„УГЛАСТИ СТИХОВИ“ НА РАСКРСНИЦИ КОНТИНУИТЕТА СРПСКЕ
ПОЕЗИЈЕ – ЛАЗА КОСТИЋ И СВЕТИСЛАВ СТЕФАНОВИЋ

Станиша Тутњевић

СТАНИША
ТУТЊЕВИЋ

„УГЛАСТИ СТИХОВИ“

НА РАСКРСНИЦИ КОНТИНУИТЕТА СРПСКЕ ПОЕЗИЈЕ
– ЛАЗА КОСТИЋ И СВЕТИСЛАВ СТЕФАНОВИЋ

У посљедњој години излажења мостарске *Зоре* (1896–1901) афирмацији нових књижевних схватања посебно је допринио Светислав Стефановић, прво начелним књижевним чланцима и огледима, а потом и сопственим пјесмама. У том погледу нарочито се истичу његове двије „козерије“, гдје се већ и насловима („Каквом мјером“, „На раскрсници“) наговјештава ауторова преокупација новим вредновањем српског пјесничког наслеђа и другачијим успостављањем његовог континуитета. У оба случаја Стефановић доводи у питање значај који је до тада даван Бранку Радичевићу и у већој мјери покушава да афирмише Његоша и Лазу Костића. За Бранка каже да је „скроз и кроз субјективан“, али да је то „субјективност дјетета“¹, те да његова поезија зато „не продире дубље од осјећаја типског ђакеле“. [...] „Није он врхунац, него један приземни ступањ лествица наше књижевности, којима на врху стоји Његош, Лаза Костић и читаво коло оних истрајних проповједника у нас, који роне у душу народну!“², каже Стефановић. Очито је да се он залаже за један другачији, дубљи и темељнији ослонац на народну поезију од оног какав срећемо код Бранка.

Уочљиво је да с ким год пореди Бранка, Стефановић не изоставља Лазу Костића. Он се чуди „с колико се самопоуздања потцењује лирика Лазе Костића“³ и прекоријева критику која се „труди да понизи Лазу Костића“⁴, што је очито наговјештај опредјељења за континуитет српске поезије у коме је Костић једна од најбитнијих станица њеног укупног

развоја, а почетна станица у хватању корака са модерним књижевним стремљењима која су до пуног изражаја дошла крајем XIX и почетком XX вијека.

Та идеја у којој значајно мјесто заузимају Лаза Костић и Светислав Стефановић знатно потпуније ће доћи до изражаја у чланцима које ће, пошто *Зора* престане излазити, наћи уточиште у *Пријегледу Мале Библиотеке* који је у истом граду покренут 1902, и с прекидима излазио до 1910. године⁵.

Ту је пласирана путем ставова Ота Хаузера пренесених из њемачке периодике⁶. У једном од његових чланака повлачи се линија континуитета српске поезије која се јасније почела пробијати и уочавати у оквиру преиспитивања Змајевог пјесничког ауторитета, које су подузели Љубомир Недић и Лаза Костић. Ту се овлаш прелази преко Бранка, у случају Змаја се прећутно прихвата Костићева досјетка о славују и змају, а сам Костић се третира као „предњи борац“ који се може „сматрати као непосредни претеча најмлађих модерних“⁷, с тим да је у том континуитету и Војислав Илић: „На Костића и Илића надовезује се српска модерна од године 1901“⁸. Мјесто Светислава Стефановића у тој линији јасно се види и из приказа његове треће збирке поезије из пера Владимира Ћоровића: „Он је, још на почетку своје књижевне каријере,

(1) Светислав Стефановић, „Каквом мјером -козерија-“, *Зора*, 6/1901, 1, стр. 22.

(2) Исто, стр. 23.

(3) Светислав Стефановић, „На раскрсници -козерија-“, *Зора*, 6/1901, 11-12, стр. 410.

(4) Исто, стр. 409.

(5) Ту ће се, за разлику од улоге народног стваралаштва у развоју српске поезије, више бавити феноменом западних књижевних подстицаја и утицаја о којима је започео причу већ и у *Зори*.

(6) Више о томе у мојој књизи *Први српски алтернативни часопис. Мостарска Мала Библиотека и Пријеглед Мале Библиотеке*, Свет књиге, Београд, 2008, стр. 84–86.

(7) -Л- извадио из немачког, „Г. Ото Хаузер о представницима српске лирике“, *Пријеглед Мале Библиотеке*, 4/1905, 19-20, стр. 304-305; од 15.11.

(8) Исто, стр. 306.

показао јасне тенденције, да жели да се еманципује од традиционалне форме осјећања и изражавања. Он је пошао путем у нас новим, својим, знатно се разликујући од свих осталих пјесника наших и не марећи за то, што је био слабо или готово никако неразумљен⁹. Његово мјесто у том континуитету види се и на основу чињенице да је у *Пријегледу* објавио десет обимних ауторских радова који су озбиљно узети у обзир у свим важнијим радовима о Стефановићевој улози у модернизацији српске књижевности почетком овог вијека¹⁰.

Мостар је, као што видимо, крајем XIX и почетком XX вијека, прво у *Зори* (док *Српски књижевни гласник* још није био ни кренуо), а потом и у *Пријегледу Мале Библиотеке* (у вријеме док је *Гласник* тешко примао младе модернисте попут Светислава Стефановића), био постао мјесто гдје су модерна књижевна схватања наилазила на извјестан одзив и у приликама када то није било уочљиво на осталим тачкама српског књижевног простора.

Уочљиво је да је у *Пријегледу* посебна пажња била посвећена управо Лази Костићу, која у спрези са ставовима Светислава Стефановића исказаним у овом часопису додатно добија на значају. У вези с тим издвојићемо један књижевни догађај који као „експесна“ књижевна чињеница зорно указује на смјену традиционалних књижевних схватања модерним. Тај „инцидент“ односи се на критику Костићевог превода *Хамлета* који је, у ствари, био само повод за исказивање битних поетичких разлика у српској књижевности онога времена. Наиме, на уводном мјесту у овом мостарском часопису објављен је један обиман анониман текст под насловом „Сметена посла“¹¹, у коме се полемиче са једном исто тако анонимном биљешком, претходно објављеном у *Српском књижевном гласнику*, у којој се критички говори о Костићевом преводу *Хамлета*. Текст у *Пријегледу* био је „потписан“ са три звјезде (***) и по томе, као и по начину

обраћања читаоцима¹², чини се као да је редакцијски, тим прије што се ради о преводу који је објавила *Мала Библиотека* у склопу које је, као њен гласноговорник, часопис *Пријеглед* и дјеловао. На редакцију је упућивала и чињеница да је она већ раније изричито наглашавала како неће објављивати непотписане ауторске полемичке чланке. И у то вријеме и касније ова привидно занемарљива полемика два анонимна аутора, склоњена у један мали недоступан мостарски часопис¹³, није наилазила на веће интересовање књижевних истраживача. Од свога принципа о анонимности полемичких текстова *Пријеглед* је у овом случају, видјећемо, очито одустао не желећи да из једне мале културне средине потпирује и потпомаже српску књижевну неслогу и доводи у питање критеријуме тадашњег најугледнијег престоничког српског часописа и његовог угледног уредника Богдана Поповића. Тим прије што је текст којим се брани не само Костићев превод Шекспира него и његова поезија, доста увредљиво интониран и према писцу биљешке и према часопису који је ту биљешку објавио. Чини се да је анонимност и те „поучне“ биљешке у *Гласнику*, осим што је сročена само у четири реченице, била инспирисана и благонаклоношћу према једном малом и младом српском издавачу у нарастајућој експанзији скромне мостарске српске културно-књижевне средине.

Ко би могао бити строги аутор те кратке оцјене Костићевог не само преводилачког него и пјесничког рада и шта је могло бити узрок томе? Очито није уредник Богдан Поповић, јер аутор из непотписаног опширног одговора на њу у *Пријегледу*, и сам претпоставља да је вјероватно у питању „какав безимени скорашњи почетник“, тј. „млађи и незнатнији“ књижевник од Костића. Из тврдње да тај „биоградски биљешник“ *Хамлета* „очевидно није никад читао, ни у оригиналу, ни у какву обликом вјерном пријеводу, н. пр. њемачком, него га је могао познати само у какву француском пријеводу“ такође је јасно да није у питању Б. Поповић с обзиром на његово огромно знање, искуство и познавање европске књижевне сцене. Да

(9) Владимир Ђоровић, „Светислав Стефановић“, *Пријеглед Мале Библиотеке*, 5/1906, 1, стр. 16; од 1.03.

(10) Ту се првенствено мисли на књиге Радована Вучковића *Поетика хрватског и српског експресионизма* (Сарајево, 1979), Гојка Тешића *Српска авангарда у полемичком контексту* (Нови Сад 1991), Миливоја Ненина *Светислав Стефановић – претеча модернизма* (Нови Сад, 1993), и Зденке Петковић – Прошић *Критичке идеје Светислава Стефановића*, (Београд, 1999).

(11) ***, „Сметена посла“, *Пријеглед Мале Библиотеке*, 2/1903, 19-20, стр. 289; од 1.XI.

(12) „Сваки иоле разумнији зналац наше пријеводне књижевности вјероваће нам, на прву ријеч, да нијесмо запели за ту биљешку ради обране тога пријевода од биоградског насртача“ (стр. 189–190).

(13) Није обухваћен ни темељно рађеном Библиографијом *расправа, чланака и књижевних радова* Лексикографског завода ФНРЈ из 1956. године.

је било каквих претпоставки свакако би их доказала и скрупулозна Љубица Ђорђевић која је радила библиографију прве серије *Гласника*. Биљешку о Костићевом преводу она убраја у анонимне, „непотписане прилоге чије ауторство није дешифровано“¹⁴. Неизвјесност у трагању за аутором овог чланка појачава се и чињеницом да је писан чистом херцеговачком ијекавицом која је досљедно примјењивана чак и у екстремним случајевима, као што је на примјер ријеч „биљешник“ умјесто „бележник“. Међутим, да се вјероватно не ради о домаћем, локалном мостарском аутору свједочи податак да су и текстови из других српских земаља и крајева објављивани на исти начин, што је било један од дирљивих показатеља изградње српског националног идентитета на постојећим разликама „српског света“, а не на вјештачком уједначавању каквог је било током прошлог грађанског рата у Босни када је у Републици Српској екавица била проглашена као званично нарјечје.

Тешко је знати да ли су актери ове полемике у то вријеме тачно знали ко се од њих коме обраћа, али темељна анализа *Гласникове* биљешке с једне и *Пријегледовог* одговора под насловом „Сметена посла“ с друге стране, данашњег истраживача, чак и ако није у току каснијих научних резултата, поуздано упућују на могућа имена њихових аутора, а с обзиром на то о коме се ради и на ниво и дубину поетичког разлаза који је овдје у питању.

Прва од свега четири реченице *Гласникове* биљешке садржи само пуку информацију да је као 51, 52. и 53. свеска мостарске *Мале Библиотеке* изашао превод *Хамлета* Лазе Костића. И први дио друге реченице („Превод је наизмично у прози, мањим делом, у стиховима“) такође је информативан, а онда се у другом дијелу излила сва наакумулирана жуч полемичког жара иза које стоји убојита критика и негација не само Костићевог превода Шекспира него и његове поезије, јер се ради о „оним угластим, претенциозним стиховима Г. Лазе Костића, због којих је он једно време држан за страшно генијална човека“. Очито је да је ово већ и критика једног књижевног канона у коме Л. К. има значајну улогу и да он у томе није усамљен, јер има их који га баш због тога сматрају генијалним човјеком. Кључна ријеч у којој је меморисан концепт и садржај тога канона јесу угласти

стихови, а њихова наводна претенциозност у најужој је вези са чињеницом да су ти стихови свјесно и програмски девијантни, како би се тиме створила симулација генијалности. Такав концепт књижевности препознаје се и у слједећој, трећој реченици биљешке: „И иначе мутно дело Шекспирово у овом српском преводу особите врсте добило је то да је постало још неразумљивије“. У свему томе сугерише се један свјесно његован књижевни програм заснован на позерској претенциозности, неочекиваним вјештачким ефектима, мутним садржајем и језичким егзибицијама и каламбурима до неразумљивости због чега би, како се каже у посљедњој реченици, уредништво *Мале Библиотеке* требало уз овај превод додати коментара и објашњења преводиочева језика“¹⁵. Јер кад „биоградски биљешник“ каже да је превод обављен угластим и претенциозним стиховима Лазе Костића, ту није у првом плану сам тај превод него једна првенствено Костићева пјесничка особеност и „специјалност“ која је условила и начин на који је *Хамлет* преведен. Угласти претенциозни стихови Л. К. јесу претходна чињеница која у свијести писца биљешке још отприје постоји – она је према њему у овом преводу само примијењена, провјерена и показала се онаквом каква јесте и какве резултате даје – мутно и неразумљиво пјесничко штиво и у случају оригиналних пјесничких производа и у случају превода.

Да видимо сада да ли и како непотписани аутор текста „Сметена посла“ у *Пријегледу* одговара на овако дефинисану књижевно-програмску позицију Лазе Костића у којој је превод *Хамлета* очито послужио само као успутни повод. *Како изгледа стих кад је угласт*¹⁶, пита се он, истичући да је то „са свим нови термини у просодији у опште, а у српској напосе“. Најбитније од свега у овој расправи је то што аутор „Сметена посла“ епитет „угласти“ не тумачи као украсни придев, тврдећи да „је писац, напротив, тим хтио да погрди стихове Г. Лазе Костића. И то не само стихове у пријеводу *Хамлета* него, и још више, оне ‘због којих је једно вријеме држан за страшно генијална човјека’, а то су, по свој прилици, стихови у његову Максиму Црнојевићу и Пери Сегединцу“, с обзиром на то да „других оригинала у стиховима Г.

(14) Др Љубица Ђорђевић, *Библиографија СКГ*, Београд. 1988, стр. 87.

(15) ***, „Сметена посла“, *Пријеглед Мале Библиотеке*, стр. 289.

(16) Исто, стр. 293.

Л. Костић није писао¹⁷. Појму угластих (и претенциозних) стихова аутор се изругује и на друге начине, али овдје је најбитније то што се и у одговору на *Гласникову* биљешку овај појам ставља у први план и што се покушава идентификовати његова теоријска и поетичка утемељеност. То је још један од доказа да се овдје ради о крупнијим поетичким разликама, много већим од начина како је на српски језик преведено Шекспирово најпопуларније дјело.

А то се опет посебно добро види на разликама у тумачењу Шекспира: за писца *Гласникове* биљешке његово дјело је мутно и због тога *неразумљиво*, а та његова особеност у Костићевом преводу „угластим“ стиховима, долази још више до изражаја. Поетичке разлике о којима говоримо, дакле, нису само у изражајним средствима односно у начину експресије, него и у схватању људског бића и слојевитости и дубине његових осјећања: „Али нашем је биљезнику и цео Шекспиров *Хамлет* ‘неразумљив, мутан’, каже се у *Пријегледовом* одговору на ту биљешку. „Није мутно Шекспирово дјело, него су мутне оне *дубљине човјечијих страсти*, из којих је Шекспир захитио своје особе те их изнио пред нас обасјане и зачињене свјетилком његова генија“¹⁸, поентира анонимни аутор тога одговора и тиме коначно на прави начин дефинише шта је у суштини и у позадини ове полемике, тј. да се на једној страни ради о једном више традиционалнијем схватању умјетности, а на другој о модернијем концепту умјетничког чина који крајем XIX и почетком XX вијека срећемо у српској књижевности у којој појмови „мутно“ и „неразумљиво“ наилазе на удобно удомљење.

Очито је да појам *угласти* стихови нема упоришта ни у теоријском ни у књижевно-историјском погледу, али чињеница да је, видјећемо, употребљаван на више мјеста и од различитих аутора, и то увијек са истим значењем, ипак нешто значи. Ради се, у ствари, о сретно скованој метафори којом се сликовито указује на једну нову појаву у једној важној епохи развоја српске књижевности. А управо такав упечатљиво метафоричан начин описивања и процјењивања писаца и књижевних појава карактеристичан је и за једног од кључних критичара тога доба који је, истовремено, имао велике способности да кратко и сликовито представи и процијени многе писце тога времена.

(17) „Сметена посла“, стр. 294.

(18) Исто, стр. 293.

Неки, чини се, ипак доста поуздани наговјештаји воде према Скерлићу! Први траг нас упућује према Скерлићевом приказу збирке *Песме* Милана Ђурчина из 1906. године у коме се каже да његова „тврда и угласта версификација, честа употреба слободнога стиха, који је новина у нашој књижевности, иду насупрот опште примљеним песничким формама“, те да код њега има „хотимичних чудноватости, изражавања сувише необичног, каткад и врло незгодног, што даје обилата материјала подсмевци и пародији... То су хотимичне бизарности, писане и пуштене у свет да скандализују „филистра“, каже Скерлић¹⁹. Кад се томе дода и оцјена да у Ђурчиној поезији осим бизарности има и снобизма, очито зато што је био „под утицајем бечких модерниста“²⁰, неће бити тешко уочити да Ђурчинова поезија на неки начин одговара оном поетичком обрасцу што га, за нас још увијек анонимни писац биљешке о Лази Костићу у *СКГ* 1903. године, означава појмом *угласти* стихови.

Ради се, дакле, о томе да се на исти начин како се неке „претјеране“ и „негативне“ особености модернистичких манифестација у српској књижевности крајем тога доба на исти начин објашњавају, оцјењују и именују и у поменутој биљешци о Лази Костићу у *СКГ* и у овом Скерлићевом приказу Ђурчинове поезије. „Угласти стихови“ у првом односно „угласта версификација“ у другом случају као заједнички најадекватнији епитети и именитељи којима се поезија писана у томе маниру дефинише, колико год били спонтано пронађени и колоквијално употријебљени, очито нису обична случајност, јер ћемо их, видјећемо, касније срести и у другим случајевима и приликама. Тим епитетом се очито дефинише једна нова пјесничка школа, односно поетика којој се таквим епитетом даје негативни предзнак. Отуд Скерлић, као сметњу и „кривца“ што у Ђурчиној поезији не долазе довољно до изражаја и оне изворне, дубље инспирисане и аутентичне сензације и значења, које очито има, види управо у тој школи: „Код њега се најбоље види да један песник не вреди по школи којој припада но по своме таленту који у дело уноси“²¹.

(19) Јован Скерлић, „Милан Ђурчин: Песме, 1902-1905“, *Писци и књиге III*, Београд, 1906. (Цитирано према: Милан Ђурчин: *Сабране песме*, приредио и предговор написао Васа Павковић, Свеске, Панчево, 1991, стр. 133.

(20) Исто, стр. 139.

(21) Исто, стр. 134.

Да се у случају појма „угластих стихова“ ради о метафоричком именовању припадања једној новој, модернистичкој књижевној оријентацији, према којој Скерлић изражава извјесне резерве, видјећемо и по томе што ту синтагму на два мјеста срећемо и у његовој *Историји нове српске књижевности* 1912. године. Веома лако је уочљиво да Скерлић у *Историји* оцјену Костићевог преводилачког рада врши на исти начин и истим ријечима како то чини аутор биљешке о његовим преводима у *Гласнику* 1903. године. Наиме, у *Историји* Скерлић досјетљиво каже како је Костић „у тим преводима одузео Шекспиру све његове врлине, а додао му све своје мане“, јер његови преводи „нису верни, у њима има и неразумевања текста и мутног изражавања“. Сад долази оно за нашу расправу најважније гдје Скерлић вели да Костић као „преводац ради стиха допушта све себи и прави грубе, угласте стихове“. На крају Скерлић каже да су ти преводи у цјелини „неразумљиви, и не могу се читати без коментара²²“. Све ово, видимо, само још мало проширено и појашњено као да је преписано из оне биљешке у *СКГ*!

На другом мјесту угласте стихове у својој *Историји* Скерлић помиње поводом Светислава Стефановића. Када је у питању Светислав Стефановић посебно треба имати на уму чињеницу да је он био један од најзначајнијих, ако не и најзначајнији сарадник мостарског *Пријегледа Мале Библиотеке* и да су његови текстови у том гласилу карактеристични и по томе што Лази Костићу, већ раније смо видјели, даје врло важно, ново мјесто у континуитету српске поезије. За нас је овдје важно то да Скерлић у својој *Историји* и поводом њега говори језиком критике Костићевог превода Шекспира у *СКГ* 1903. године – укључујући и епитет о угластим стиховима. Пошто је навео Стефановићеве квалитете, он упозорава и на његове недостатке! „Али Стефановић има мана које јако опомињу на Лазу Костића, чији је он обожаваалац и један од врло ретких бранилаца. Осећајући извесну оригиналност у себи, он хоће да буде оригиналнији но што јесте, усиљава се да буде дубок и симболичан и испада мутан, замршен и нејасан, и у целини остаје тежак за читање. Стихови су му угласти и тврди, ‘песничке слободе’ недопуштено велике, језик неизграђен и несигуран“²³.

(22) Јован Скерлић, *Историја нове српске књижевности*, Просвета, Београд, 1967, стр. 317.

(23) Исто, стр. 451.

Чини се да послје свега овог тешко да може бити икакве дилеме: биљешка у *СКГ* о Костићевим преводима у ствари је Скерлићева! На крају, и она жаока „анонимног“ писца чланка „Сметена посла“ да „београдски биљешник“ није ни читао Шекспировог *Хамлета* и да га је евентуално могао да упозна само преко француског превода, такође упућује на Скерлића као „француског“ ђака који је у Француској и докторирао.

На исти начин из анализе одговора на ту биљешку под насловом „Сметена посла“ у *Пријегледу* није тешко закључити да је то заправо текст Лазе Костића у коме он на себи својствен и познаваоцима његовог дјела препознатљив начин излаже и брани своја књижевна увјерења и принципе свога преводилачког рада! Каснија научна истраживања су то и доказала. Ја лично сам први пут Костића као аутора овог чланка срео у радној верзији кратке монографске обраде часописа *Пријеглед Мале Библиотеке* коју је радио Драгиша Витошевић у оквиру пројекта *Историја српске књижевне периодике*. Тај текст се налазио, а очито се и данас налази, у једном орману Института за књижевност и уметност у Београду, а у њему Витошевић, помињући анонимни чланак „Сметена посла“, успутно каже како „данас знамо да је Костићев“²⁴. Пошто тај торзо његовог текста вјероватно још и данас чами у том ормару у Институту, та чињеница тим путем није могла доспјети у ширу научну јавност. Међутим, у међувремену су се појавила Костићева *Сабрана дела* у редакцији Младена Лесковца, гдје у 8. књизи коју је приредио Предраг Палавестра у огледу „Око Ромеа и Јулије“ налазимо изјаву самог Лазе Костића да је „у мостарском *Пријегледу* одговорио на једну белешчицу његова С. к. гласника о мом преводу *Хамлета*“²⁵. Та „белешчица“ под оригиналним насловом „Сметена посла“ у цјелини је и објављена у поменутом тому његових *Сабраних дела* (стр. 38–42).

Метафором о угластим стиховима Скерлић је, изгледа не баш случајно, заразио и друге. То потврђује и случај Пере Слијепчевића, једног од угледних његових сљедбеника послје Првог свјетског рата. У

(24) Драгиша Витошевић, „Пријеглед“, рукопис (настао у оквиру рада на пројекту *Историја српске књижевне периодике*), Институт за књижевност и уметност Београд, стр. 16.

(25) Лаза Костић: О књижевности. *Мемоари 2*, Матица српска, Нови Сад 1992, стр. 73.

приказу књиге *Буња и други у Раванграду* Вељка Петровића (1921) тај придјев примјењује се и на прозни текст: „Реченица г. Петровића, начичкана споредним опсервацијама и локалним изразима, уме бити угласта и оптерећена“. Нагомилавање тзв. споредних опсервација највјероватније се односи на модерна и слојевита психолошка понирања и душу и поступке ликова која нису била особина скерлићевског концепта књижевности. Посебно је интересантна Слијепчевићева опаска о погодности преводјења такве прозе на друге језике: „Преведена на један страни језик, она често не би била лепа“²⁶. Асоцијације на извјесну подударност са Скерлићевим опаскама о преводу *Хамлета* Лазе Костића, очито нису тако удаљене нити без сврхе и разлога.

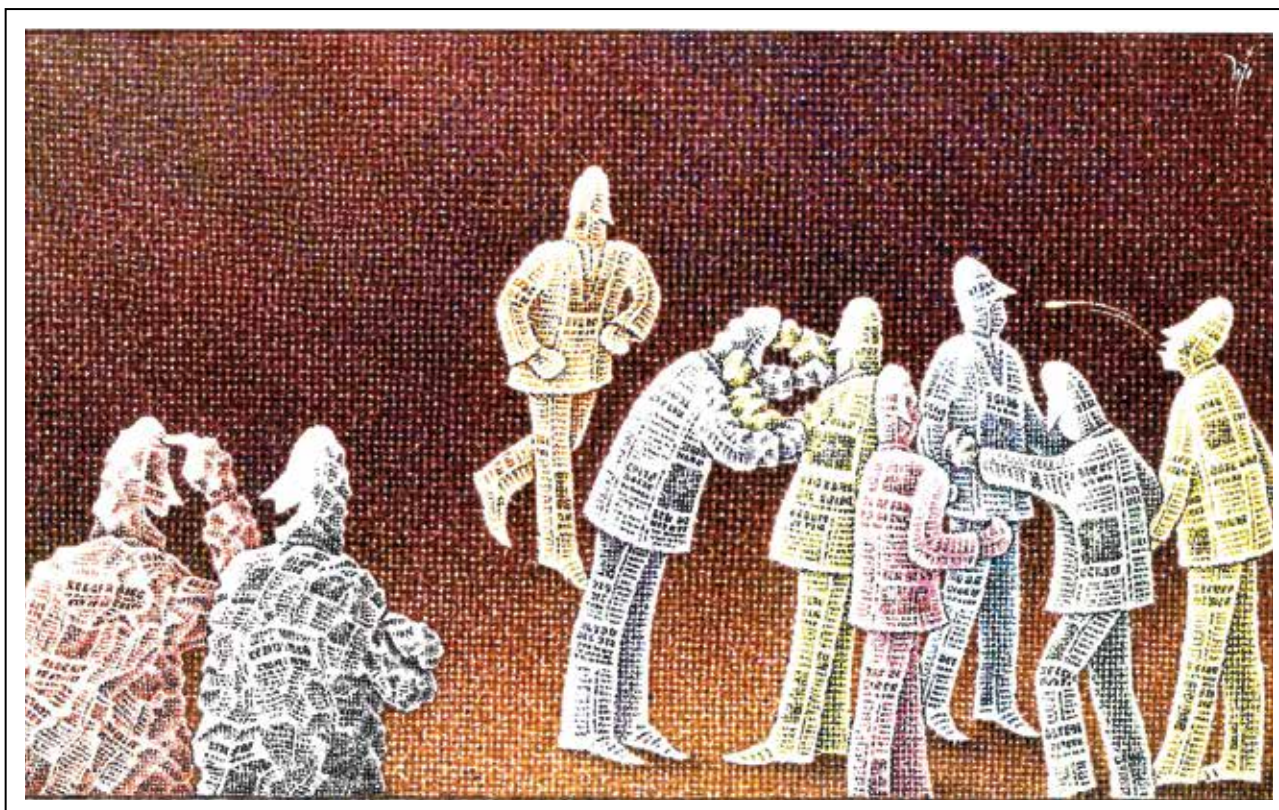
Тим разлозима придружује се и чињеница да се *угласти* (а и *заобљени*) стихови помињу и у опису једног Слијепчевићевог пјесничког остварења. Наиме, припремајући број *Нове Европе* посвећен Бранку Радичевићу, Милан Ђурчин је тражио прилог и од Слијепчевића. Овај му је послао поему „Загробна симфонија“ и замолио га да му каже своје мишљење о њој. „Држао сам и сам, с почетка, као да стихови још нису дефинитивни и да су, понегде мало угласти, или бар не довољно заобљени; али што сам их више читао, све су ми се више свиђали“, одговорио му је Ђурчин. Због тога је без преомишљања одлучио да ће је „донети у Бранкову броју, где јој је

право место. Доћи ће одмах иза Ракићеве, и биће, с њоме, држим, понајбоља у целом оном сплету“²⁷. Очито није случајно да се управо поводом ове свеске *Нове Европе* као мјерило саобразности литерарних прилога који ће у њој бити објављени са Бранковим ликом српске поезије помињу и понегдје мало угласти стихови Слијепчевићеве поеме као њен, макар у први мах и привидан недостатак. Није, наравно, случајно ни то да ће се она наћи најближе Ракићевевој пјесме чији су стихови по тој саобразности више него „довољно заобљени“.

Причу о *угластим* стиховима, која према поменутом тексту Владимира Ђоровића о Светиславу Стефановићу представља вид еманципације „од традиционалне форме осјећања и изражавања“, Скерлић је, као њен зачетник, довољно јасно центрирао на употребу слободног стиха који је, како рече у приказу Ђурчинове поезије, „новина у нашој књижевности“. Та „новина“ очито није била безазлена: разлика између *угластог* и *заобљеног* стиха била је много дубља и далекосежнија него што на први поглед упућује њихова „геометријска“ визуелизација. У сваком случају они су уочљив путоказ уназад и унапријед на једној од најмаркантнијих раскрсница српске поезије.

(26) Перо Слијепчевић, „Вељко Петровић: Буња и други у Раванграду“, предратна причања, Народ, 1/1921, бр. 27, стр. 1.

(27) Писмо Милана Ђурчина Пери Слијепчевићу од 10. јануара, 1924. године, у: Перо Слијепчевић: Сабрана дјела, књ. 9. *Белетристички радови и преписка*, приредио Радован Вучковић, НУРС Бања Лука и Свет књиге, Београд, 2013, стр. 396.

Без назива

Преводи

Предраг Бјелошевић	ВАЛЕРИЈ БРЈУСОВ, сонетни вијенац
Ранко Рисојевић	ГАТЈЕН ЛАПОАНТ, поезија
Татјана Бијелић	ВАЛ МАЛКЕРНС, проза
Ристо Василевски	ЕЛКА ЊАГОЛОВА, поезија
Мартин Пребуђила	поезија
Зденка Валент Белић	поезија
Наташа Кеџман	ЧОНГАРСКИ ПЈЕСНИЧКИ КРУГ – МОСКВА, поезија

СОНЕТНИ
ВИЈЕНАЦ | ВАЛЕРИЈ
БРЈУСОВ

Превео с руског:
ПРЕДРАГ БЈЕЛОШЕВИЋ

БРЈУСОВ ВАЛЕРИЈ ЈАКОВЉЕВИЧ (1873—1924). Познат као пјесник, прозни писац, преводилац, критичар. С почетка двадесетог вијека објавио збирке пјесама: *Tertia vigilia* (Трећа стража), 1900 године, *Urbi et Orbi* (Граду и свету), 1903. године, *Stefanos* (Стефанос), сонетни вијенац, 1906. године и друге пјесме које су му донијеле славу као водећем пјеснику руског симболизма.

Сонетни вијенац (Светоч мисли) објављен је 1918. године и није до сада превођен на српски језик.

Брјусов у сонетном вијенцу *Светионик мисли* на величанствен начин демонстрира врхунско пјесничко и људско искуство, футуристичке визије развоја астрономије, исписујући кроз савршен облик метричке сонетне форме историју људске цивилизације, од трагичног и мистичног нестанка Атлантиде и њене културе, па преко старих цивилизација Халдеје, Хеладе, Египта, Рима, све до двадесетог вијека видјевши Европу у крви, али и нашу планету као „свјетионик мисли“ за све могуће разумне цивилизације у космосу. И зато Брјусов уздиже и слави историју људске цивилизације о којој пјева, те људску мисао као једину стварну свјетлост у етеру.

СВЕТИОНИК МИСЛИ (Сонетни венац, 1918)

I АТЛАНТИДА

Над бујним хаосом силних мена
Праисконска реч грану у човеку:
Небо осветли света имена,
Ваздух одвоји твар, а копно реку.

Продирућ' у свет, крчећ' путем звуку,
Уз фијук праћке, уз зуј тестера,
Ловац, пастир, из било ког смера,
Са тајне вео скидаће свом веку.

Луч речи што беше посвећена
Креснуше Ламури, мрачни гиганти;
Узнесоше је до неба Атланти.

Она заблиста за сва времена,
Од тада ватреније, ширећ' сферу,
Људска мисао – светлост у етеру.

II ХАЛДЕЈА

Људска мисао – светлост у етеру;
Океаном се разлила цела –
Из Атлантиде душом предела;
Тако зенит блиста у неизмеру!

Светлост обасја Кину, Хиндустан,
Земље егејске и земље Наира,
Светлећи и у Ајмара и Тира,
Где хваљен би Јов, Зевс и Кукулкан.

И Вавилон сав бакљи тој се пода;
Предзнаке звезда тумачећ' са свода,
Спозна Семит симболе знамена.

Седам дана и Зодијак – идеје,
Бејаху знак, да већ сред Халдеје
Дух привлачи суштина скривена.

III ЕГИПАТ

Дух привлачи суштина скривена,
Он очува Атланта древних тајне,
У земљи, где бушећ' дине бескрајне,
Пустиња је Нилом напојена.

Трпљење, рад, упорни, завичајни,
Створише ред камених блокова,
Да с' у њ занавек истина чува;
Форме, пути, везе – нису случајни!

Египат оствари циљ вишњег,
Очува сред камене пирамиде
Завет живи умрле Атлантиде.

Бог Тот црта реч гигантских књига,
Бројке три, дван'ест, чет'ри; крију меру;
Моћ ума шири се у неизмеру.

IV ХЕЛАДА

Моћ ума шири се у неизмеру
Снажи Египат, блистава спона,
Живот се промишља од искона
И радост: у длету, палитри, перу.

Улевала се Хелада ко вино,
У век свој, – фреску, идол мермерни,
У живи стих, драги камен брушени,
Казујућ', што би, да је суђено.

Ал' градећ храмове, дижућ' стубове,
Да л' пречут' је могла тајне знакове,
Озириса крај што јој је слао?

Пут мистерија Хелен к знању смери, –
Ал' дух народа сјао је и вери,
Леп, златокрил, овенчан, светао.

V ХЕЛЕНИЗАМ И РИМ

Леп, златокрил, овенчан, светао,
Цвао је гениј Грчке. Ал' остала
Спајат' се у једно – халдејска гесла
И свети прах – хеленска мисао.

Уста Александар! Судби би мало
Карика у ланцу искушења;
Да споји свет, Рим имаде хтења,
Стог гвожђе је легија зајечало.

И тад, Азија, журећ' узети
Дар Запада и сваки крај, ко призма,
Лила је, ломне боје хеленизма,

Свој васељени ратом запрети
Римљанин; након првог тријумвира
Постао је цар златнога порфира.

VI РИМСКА ИМПЕРИЈА

Постао је цар златнога порфира,
Под плашт сви, целога света, обзорје,
Дине, Сахару и шкотско горје,
Врата Мелкарта, снегове Сибира.

Вековни племенски мирећи спор,
Слевајући гласове у клера вир,
Дајућ' сваком право на свемирски пир,
Крилом Рим наткри земаљски простор.

Све истине, указане људима, –
Уз звон победа, и римског права,
Превођене су до новог сплава.

Империја усмери циљ делима,
Мада је вихор често насрт'о,
Мада прст коби луч је уврт'о.

VII СЕОБА НАРОДА

Мада прст коби луч је уврт'о,
Рим до краја испуни царско дело,
Нестаде, кад, у крицима зацело,
Хорде варвара срушише престо.

Народи јурнуше, свирепи, преки;
Мрак се распростре, тежак, туробан;
Слутећ', науке да је задњи дан;
Да залуд трон диже Карло Велики.

Кроз маглу краха, одблесак златни
Траг'о је за путем где светле сни,
Под претњом мача и страшних Валкира.

Међу стењем, древних царских двера,
Благим светлом монашких фењера
Знања дух преживи сред еликсира.

VIII СРЕДЊИ ВЕК

Знања дух преживи сред еликсира,
Смерно бистрећ' мутни мрак векова.
Где живот би борба човекова
Где пев'о мач је боја и турнира, –

Алхемик справљ'о камен мудраца,
Ум бистрио распром о вампирима,
Теолог спознав'о лик свог творца, –
Мис'о њихала светским утезима.

Монах, судија, трубадур, витез –
Видевши свети циљ кроз магле вез,
Прилазећ' му свак путем свога мира.

У дане огња, смрти и немира
Сјао је циљ, ко звезда што једна
Вековима опста притајена.

IX РЕНЕСАНСА

Вековима опста притајена,
Жељна светлијих, благосних весеља.
Наступи дан: струна запева веља,
И с платна боја заруде жуђена.

Из трошне Византије у живот
Уђе, пролеће љубави и тела;
У делима Винчија, Рафаела
Осликан би до дна и бивства плод.

Колумба у даљ Америке прате,
С Кортесом на туђу обалу прте
Крст, мач да би пронели победа.

Тежили су ум све да надгледа,
Наћи, спознат... Речи беху што воде
Нада – открити све тајне природе.

Х РЕФОРМАЦИЈА

Нада – открити све тајне природе
Свет привести вишој сфери, и бог
Над буром надви се времена злог,
Над сном народа, над играчком моде.

За громом Лутера крену тад поход
Густава, Тила; нови сумрак, строг,
Обујми сву земљу, војнички рог
Позва у верски рат из рода у род.

Севну Кромвел; протутњаше ноћи
Бартоломеја; смрт муци се смеје;
Диге се – Крст, огањ – стране библије.

Ал' истина тражења, смелих кћи
Преживе хук ветра сред непогоде;
Виши циљ привлачио је народе.

ХІ РЕВОЛУЦИЈА

Виши циљ привлачио је народе.
Век философије се расцвао
Разум оштрећ', понор зла одао
Људима сину мисао слободе.

Попуцаше бучно вековне стеге,
У бездан паде стара самовласт,
Поток идеја, разли се ко воде,
Што у марту плаве доље и цваст.

Хучали су вали силних притока,
Учења славила бујицу тока
Племена дигла оружја бојна

Борио се узалуд машућ' правдом
Државни Север; под муњом црвеном,
Тутњећ', Европу обујми војна.

ХІІ НАПОЛЕОН

Тутњећ' Европу обујми војна.
Кличући: – Мир колибама, смрт трону!
Та клетва послужи Наполеону,
Димом победа би угашена.

Занавек оста дубином скривена;
Над њом сад звонило се стварним звоном –
Све то, о чему шапташе ученом
Нагавест књиге у стара времена.

Ваграм – Дрезден, Аустерлиц – Јена,
Два почетка тајанствених промена;
Ви мноштву откристе слободни пут.

Народ јурну ветром тајне винут...
Али маха им не даде по мери
Бука војски, артиљерије звери.

ХІІІ ДЕВЕТНАЕСТИ ВЕК

Бука војски, артиљерије звери.
Утихну, злослутних ратова звон;
И знању се отворише све двери,
Човек сред природе преузе трон.

У прах иверје паде сујеверја,
Наука претвори сан у истину:
У телеграф, телефон, справу парну,
Спозна мрак звезда, живот бактерија

Антички свет тка вечности нити;
Свест ума новог завлада природом;
И веке борбе круниса слободом.

Оста – знање с тајном сјединити.
Дођосмо до краја и новој ери
На путу стремљења највишој сфери.

XIV СВЕТСКИ РАТ XX ВЕК

На путу стремљења највишој сфери.
У бури силној што око нас цвили!
Мада људи – мрсци посташе зли,
Из душа им нове рикнуше звери.

На тлу, сред мора, небеског пространства,
Свугде – рат, крв, плотуна говори...
Судбина неземним судом збори
Сраму република лажних, царстава!

Истина ће кроз све препреке проћи,
Народ до слободе жуђене доћи
И сам пронаћи пут вековној машти!

Нестаће напокон сви ужаси ти,
А мис'о дић' се крилом ношена
Над бујним хаосом силних мена!

XV ЗАКЉУЧАК

Над бујним хаосом силних мена
Људска мисао – светлост у етеру.
Дух привлачи суштина скривена,
Моћ ума шири се у неизмеру.

Леп, златокрил, овенчан, светао
Постао је цар златнога порфира.
Мада прст коби луч је уврт'о,
Знања дух преживи сред еликсира.

Вековима опста притајена,
Нада – открити све тајне природе.
Виши циљ привлачио је народе.

Тутњећ' Европу обујми војна.
Бука војски, артиљерије звери,
На путу стремљења највишој сфери.

ПЈЕСМЕ | ГАТЈЕН
ЛАПОАНТПревео са француског:
РАНКО РИСОЈЕВИЋ

ГАТЈЕН ЛАПОАНТ (Gatién Lapointe, 1931–1984) канадски пјесник, француског језичког простора Квебек, био је у своје вријеме познат као динамичан судионик књижевних збивања у Квебеку. Као већина пјесника француског језика, провео је неко вријеме у Паризу, гдје је и настала његова велика поема „Ода Сен-Лорену“, посвећена истоименој ријеци. Канадски умјетници, у свим доменима, били су привржени својој земљи, њеном пејзажу, било да су из Онтарија или Колумбије, енглеског говорног подручја, или франкофони, из Квебека. Тако можемо да учимо, на примјер, блискост овог пјесника и Маргарет Атвуд. Лапоант својом одом асоцира на великог америчког пјесника Волта Витмена, који је први донио дух новог свијета као нови дух поезије. Тако у читаоцу одјекује и ова поема, која је свог пјесника учинила бесмртним.

ОДА СЕН-ЛОРЕНУ

И смјестићу човјека гдје се рађа мој склад

Мој језик је из Америке
Рођен сам из тог крајолика,
Продисао сам у ријечном муљу
Ја сам земља и ријеч сам
Сунце се рађа на табанима мојих ногу
Сунце заспива под мојом главом
Руке су ми два океана дуж мог тијела
Цијели свијет ме тапше по боковима

Чујем како ми свијет дамара у крви

Дубим слике у земљи
Тражим првотну сличност
Моје дјетињство је попут дрвета
Сњегови и кише продиру у моја рамена
Хумус и клице се уздижу у мојим венама
Ја сам сјећање ја сам будућност
Откинуо сам са неба бистрину очију
Отворио сам дланове према четири вјетра

Постајем владар годишњих доба
Моја чула су лампе што сврдлају ноћ

Усправан изненадићу рађајући дан

Ластавица се прилијепила за моју лијеву
слѣпоочницу
Стиснуо сам у својој руци откривену слутњу

О! укрцао сам се на зелено и плаво море
О! хватам одсјаје који ме заслѣпљују.
Вријеме распршено у хиљадама облика
Ријеч заточеник тијела
Споразум скривен у дубини крви
Бесконачност васељене и срца
Усамљеност бескрајна сваког бића
Хоћу ли пронаћи тајну свог живота

Хоћу ли једног дана пронаћи догађај који
почиње

Бити човјек већ је трагедија
И ја сам плакао откривајући свијет

Запалио сам ватру на високом пролазу
Спустио сам до препона извора
Мириш тла ме удари по лицу
Жена са блиставим куковима зоре
Човјек клечи измишљајући Бога
Слиједићу ток ријеке
Упознао сам јединство јуче и сутра
А садашњост треба да изградим

Откривам своју прву рану
Садим у земљу своју прву наду

Простор и вријеме о! врло путена фраза

Сви путеви у истом облику
Тренутак и цијела година у једном кораку

Гледам у највећу дубину земље

Сада је ријеч о будућем човјеку
У овој ћу земљи живјети

Шта је ово петокрако врело
Прострто преко мог тијела
Је ли је то дубока и течна рука
Је ли то дрхтава сјенка птице
Шта су ових пет Великих Језера
Што плутају попут великих цвјетова на мојим
грудима
Ријека чији таласи ме вуку за собом
Научићу грубу и лијепу изреку твојих обала

Твоја уста су почетак мора
Назирем врло дуго стрпљење

Срце пуно загонетки сањам чисто небо

Мој језик је лист на плодној земљи
Именујем све што цвјета на земљи
Измишљам и процјењујем именујем и нудим
Улажем човјеков дан
Отварам путеве градим мостове
Сликам сваки догађај
Измишљам простор за свако доба
Обликујем све према његовој сврси

Увјеравам се у тјелесно сјећање

Да ли ћу дати изглед свему што постоји
Да ли ћу спасити сваки тренутак тијела
Усамљеник и становник љубави

Спајам уста са дрхтавим боком
Спајам дрво са зачуђеном земљом
Водим све жеље на њихово вјенчање
Мој пролазак разбукта свако доба
Мој дах снажи свако станиште
И искуство се заталаса мојом руком
Море ми пуни цијелу руку

Не остављам ништа у ноћи
Свака мука сваки ужитак изнова започиње мој
живот

Постављам на земљу лик човјека

Моја уста су двоструки ожиљак
Двоструки хоризонт ми пресијеца очи
Рањив извргнут сам опасности
Смртан обиљежен сам вјечношћу
Начинићу љестве од мог тијела
И испружићу руке по свој земљи
Моје дјетињство је јело под снијегом
Моје дјетињство је призма у простору

Вријеме ће ми дати трајан изглед
Данас је то складиште пуно до врха
Ударам песницом у вјечну енигму

Стара носталгија ми подиже пету
Враћам свој крвоток
Говорим о почетку свијета
Сјенка и свјетлост заплићу се на мом челу
Не одбијам ништа не заборављам ништа
Освјетљавам прошлост потврђујем будућност
Умножене и нове тренутно
Покрећу ме до коначног избора

Велика је патња у мом срцу

Мој језик је бојно поље
Свака пријетња јача моју крв

Показаћу узбуђење алатке у мојим длановима
Желим да знам желим да се сјетим
Показаћу вјетар који ми заузима чело
Дајем глас свему живом
Дајем самопоуздање дајем замах
Милујем и будим се
Силазим на топао и зелен језик ријеке
Сунце излази пјевајући на мом потиљку

Замишљам све што се може спасити

Живим у садашњости
Моја ме сјећања заносе

Ја сам ријеч што просијеца свој пут у земљи
Свака ме зора буди у зипци мог детињства
Прољећни ваздух ме одводи на пут
И планина се уздиже у ритму мог стопала
Рука је крило које ватром управља
Моја рука носи живо свједочанство
Постављам свој лежај у топлини животиња
А сумрак ми отвара своје руке у цвату

Напредујем слиједећи одраз у ријечи
Ја сам у свом тијелу дрхтај дрвета

Мој се сан укорјењује у вријеме

Препознаћу се на слици земље
Дубим своју колијевку и подижем кров
Означавам снагу зелене шуме
Означавам крајњу слабост проклијалог зрна
Не плашим се више набрајам своје снове
Учим да говорим препознајем вас
Јесен моје земље најљепша је на свијету
Октобар је јавор пун снова и страсти

Моја кућа се открива цијелој земљи
И све моје трпезе биће пуне

Именујем вас и позивам вас

Слиједићу тачност годишњих доба
Рука ми се отвара као огледало
Замишљам да сам тијело жетеокиње
И мијешам цвијеће са осњеженом јохом
Овдје је прољеће кратак прасак смијеха
А јесен зрело воће које спаја обале
Зима је звијер што пати и досађује се
А лјето је прекомјерна срећа

Дрвеће болно и пуно нестрпљења
Истим дахом стварамо мраз и ватру

И баш тај нас гром обара

Сунце скрива од нас нашу највећу тајну
И ноћ пали све звијезде године
Јануар испуњава наше прве кораке снијегом
И једним таласом април брише наше
дјетињство
Дан талогом прекрива наша лица
И вечерњи дах дува у нас сву свјетлост
Очај се полако гаси у нашим рукама
И полако свадбени пир квари се у нашим
устима

Али ко познаје борбе моје земље

Видјесмо ли овај огромни простор међу кућама
Видјесмо ли у нашим очима ово велико
прогонство

Покажите ми моје сапутнике наде
О пријатељи моји снијега и јаког вјетра
И овог хладног неба које нам пече чело
И ове простране шуме гдје залутају наши вапаји
И овај слијепи корак звијери у олуји
И овог неразумљивог птичијег упозорења
Како би човјек могао овдје да живи
Којом би ријечју присвојио ово тло

Удаљеност је превелика међу људима
Немамо времена да гледамо земљу

Хладноћа нас приморава да трчимо

Али да ли је човјек моје земље виђен изблиза
Јесмо ли видјели ове хиљаде језера и планина
Које напредују кораком звијерињих табана
Видјесмо ли ову велику пустару у њиховим
очима?

Овдје свако хода на штулама
Ми постојимо у нагонској кретњи
Хоћемо ли се родити у једној ријечи
Које ће нас плиме одвести на обале свијета

Овај простор је безмјеран
Овај облик је без сјећања

Пишем на земљи име сваког дана
Пишем сваку ријеч на свом тијелу

Спора изрека умире на почетку бокова

Поновио сам спасоносни покрет седам пута
И сваки пут муња је нестала

Рађаш се сама и самотна о! земљо

Прво ћу те крстити у води ријеке
И дајем ти име врло ријетког дрвета
Дајем ти моје очи моје руке
Дајем ти мој дах и мој говор
Сањаћеш на мојим отвореним длановима
Пјевати у мом уморном тијелу
И зора и подне и њежна ноћ
Биће поље гдје живјети значи вољети и расти

Утврђујем вријеме од данас
Осигурао сам се уређеним простором

Небо дрхти од одсјаја земље

Одлетјећу на највиши хоризонт
И нагост ћу разликовати у свом тијелу
Пипајући тражим се у земљи
Бушим лагуме копам бунаре
Слушам птице гледам животиње
Обликујем узорак својим рукама
Сумња и нада пршћу у моје очи
Киша и сунце поништавају ми памћење

Ја сам само комад земље пун коријења

Учићу од свих путева
Вријеме ће ме именовати

Кротим и зауздавам сричем и награђујем
Упорјеђујем све слике крви
Прилагођавам свој изглед лицу времена
Ја сам пјесма хљеба зеленило мраза
Ја сам пејзаж крила и таласа
Замишљам себе у дрвету у пулпи
Додирујем руку да спознам своје срце
И мој глас је дан и врло блиска ноћ

Ја сам истовремено близанац и самотник
Ја сам веза од полена и пепела

У мени је сва збуњеност ријеке која се буди

Која ће ми показати седам дана свијета
Које ће дрво која звијер означити ми пут
Полажем у трену носаче године
Затварам цијелу ливаду у клас
Од сваке ране стварам колијевку
Прелазим из сјећања у будућност
Прелазим од крика крви до очију љепоте
Покушавам да видим и говорим својим
тијелом

Могу само да загрлим своје срце усред ноћи

О! ево првог човјековог нејасног изгледа
И ја слушам његову прву причу

Уплићем свој језик са сњежним коријењем
Уплићем свој дах са топлотом прољећа
Упијам сваки мирис
Измишљам бројеве измишљам слике

Стварао сам себе од муљевитих слова
Садим нову ријеч у равницу
И она се полако уздиже на хоризонту
Као човјек пун снова и пун росе

Човјек се родио из дрхтаја неба и земље
Испунићу се током времена.

У реченици видим простор човјека

Човјек моје земље једва се појавио из земље
И његово прво писмо је тамно лишће
И његов лик безобличан је и неспретан сан
Тај човјек чини прве кораке на земљи
Створио се изворним покретом
И зглобови му крваре на дивљем камену
И ријечи му гребу уста
И алат се ломи у рукама неспретним

И сва његова младост блиста у јецајима

Овдје све почиње на нивоу земље.
Све се овдје стварало на брзу руку

Мој језик је од тек рођеног човјека
Прихватам највредије противрјечности
Зелена ноћ се протеже мојим очима
И врло плаво јутро усправља се у мојој руци
Ја сам вријеме ја сам простор
Ја сам знак и ја сам пребивалиште
Замишљам обалу противну мојој старости
И све моје успомене су садашњост

Именујем све што је земаљско
Склапам савез са свим што живи

Свијет се рађа у мени***

Ја сам прво дјетињство свијета
И стварам ријеч по ријеч човјекову срећу
И корак по корак бришем патњу
Ја сам извор на путу ка мору
И море се у мени подиже попут ријеке
Штап пружа своју сјенку на моја прса
Пет великих језера отвара расцвале прсте
Моја земља пјева на свим језицима

Цијели свијет видим у једном лику
Мјерим у једној ријечи тежину свијета

Обиљежавам први човјеков дан

Човјек моје земље притишће и расте
Као млада биљка у земљи
Сви путеви укрштају се на њеном челу
Сва годишња доба каче се на његова рамена
Пламен и таласи сударају се на њеним
сљепоочницама
И њише се у силовитом вјетру
И плаче и смије се краткотрајно

И говори о бесконачном дану

Одредићу човјека у обичном кораку

У мојој земљи постоји велика ријека
Која усмјерава дан планинама

Кажем воде и све што започиње
У мом месу у мом срцу
Изговорим ову ријеч која се буди у мојим
длановима
Послаћу пјесму у васељену
Улазим у вријеме ограничавам простор
уређујем боје и облике
Спајам повећавам сажима и откривам се
Градим себи склониште ту доље

Да ли ћу бескрајно именовати свако лице
Хоћу ли постати свијет који сањам
Хоћу ли пронаћи једну ријеч

Мој занос је стално висок
Научио сам да на земљи сан покажем

Ходам стопама времена
Обавјештавам се о сваком смјеру

И тако пратим ноћ

Отварам човјеку простор бића

Велики Божји сан понавља се у мени
Одувавам муљ са бедара
Вежем дијете за свој бок
Пружам руке породици,
У тајности слушам покрете новог имена,
Читава шума спушта се на обале
Читава жетва запрема видик
Град се рађа на мом длану

Потврђујем човјека у времену и простору
Обраћам се живим људима

Ништа не остаје чисто осим у патњи

Ко ће од мене одвојити тјелесну реченицу
Уста су ми пуна земље
Моје су очи пуне крви
Саградио сам себи кућу на овој земљи
Измјерио сам тежину своје жеље
Покрет почиње усред мог срца
Намјеравам да уређујем
Средити тако да се не умре

Да ли ћу знати тачну величину човјека

Ситница ми обећава посједовање свијета
Стаза ме води до сусрета са човјеком

Заогрнуо сам се хиљадугодишњим огртачем
И надошла ријека хвата ме за руку
Испртавам велике линије срца
Прилагођавам земљу даху човјека
Доносим помоћ обореној биљци
Празним све усамљености
Ваздух клија у мојим отвореним устима
И зелена нада рађа сваку наду

Вјетар се ево рађа у оку дјетета

Ја сам опомена прије патње
Ја сам задовољство прије потребе

Пијан од вјечности и близу смрти
Утискујем своје очи на кору дрвета
Сричем своје тијело на стрпљиви ток
Мијешам своја сјећања са годишњим добима,
И своју крв са бојама цвијећа
Тражим начин да се траје
потрајем руку отворим срце
Зовем велику зору једном ријечи

Повезан сам са земљом

Слажем прве разлике
И од лица до лица буде се основне нијансе

Одређујем шта да расте и цвјета у мојој земљи
Чуо сам тамну пјесму ријеке
Осјетио сам сјечива хладноће на себи
И видео сам велику усамљеност дрвећа
Измислио сам себи оруђе од грана
Измислио сам себи алфавет од блата
Спавао сам бок уз бок са животињама
И смијао се истовремено са сунцем

О! нека свјетлост шикти из мојих уста
Дах ми је препун искри
Руке су ми пуне рана
Одређујем шта да пати и сазријева у човјеку
Одређујем шта да пјева и плаче у земљи
Надмудрујем оближње чудо
Моје лице су одсјеви сјенке и свјетлости
Моје лице је успомена на сваки дан
Подижем се падам у истом тренутку
Исти ме бол приморава напредујем
Подржавам своју наду корак по корак

Свијет ме више не може напустити

Под отвореним небом пјевам о човјеку
Најављујем нови склад

Али шта сам задржао од даха земље
Шта сам препознао по великим морским
знаковима
На женске груди притиче миловање
А у човјековом гласу неизмјерна музика
Море покреће своје бродове по небу
Ватра отвара пут у шуми
И у дјетињастом срцу земље
Почиње живо сјећање

Дан почиње у висини мојих очију

Тражим човјекову мјеру
Данашњица је мост који ме везује за обје обале

То је земља коју желим да осјетим у својим
рукама
Распалићу ову земљу својим дахом
Учинићу да птице лебде на јаком вјетру
Створићу хљеб да нахраним људе
И цвијеће да води помрчину
Створићу куће да заштитим људе
И писма да искажу љубав
Створићу пјесму према човјековом обличју

Видим човјека како баца црвену зору у ноћ
Облик подижу његове вјеште руке

И сунце се покренуло у мом срцу

Ево човјека који стиже на земљу
Поздрављајући у својим рукама земаљски
ужитак
Ево човјека који се савија под теретом
И гради своје име из дана у дан
Ево човјека који открива први бол
И што предузима прву авантуру на земљи
Сав укус свијета обасјава његова уста
Сва мука свијета помрачује му очи

Двије ријечи запјевале су му изненада на
уснама
И то је пјесма земље за коју смо мислили да
смо је чули

Човјек је помислио да је видио властито срце

Дрво пуно снијега сањам о правом прољећу
Постављам фарове у свако дјетињство
Палим свјетилке у сваку самоћу
Будим љубав у сваком обитаваљашћу
Отклањам тјескобу од умирања

Сунце пружа према мору сјенку моје руке
Пловим од присуства до присуства
Прослава воћњака ме просвјећује и грије

Закључан сам у врло јасном оку животиња

Земља смишља у мом тијелу
Враћам се из највећих дубина земље

Представљам јасно снове о мору
Одређујем оно што је земља сачувала од сунца
Гласно најављујем настањиву жељу
Одређен сам за бесконачну садашњост
Ја сам одредиште мјесто поријекла
Ја сам пјесма и ја сам средство
Све што волим је моје наслеђе
И лице моје дјеце

Отварам први предрио

Али ко може изблиза да гледа дрво
Да ли је човјек виђен како умире

Положићу чело на кољена зоре
Донијећу данак од воћа и вуне
Прича се буди у пространству времена
Започињем пјешнице своје прво путовање
Животиње говоре о скорим свадбама
А љето стоји међу кишним сатима
Моје ријечи расту попут биља
Моја се снена реченица клања мјерећи свијет

О! прелијепа незамјенљива стварности

Не желим да оплакујем мртве
Желио бих да спасим живе

Све што је ноћно уносим у дан
Постављам небеску дугу на бедро мора
Моја рука сања о једном и другом континенту
Моја рука је пространи залив велике ријеке
Сви меридијани прелазе преко мојих
сљепоочница
Сви извори ударају по мојим боковима
Носићу на свом осјетљивом рамену
Зору као свежањ цвијећа

Исказујем велику потребу да будем и да волим

Нанишанио сам хоризонт
Вребама веома удаљену тајну

Дуга долина настаје у мом сјећању
Сунце се пење кораком ка мом дјетињству
Препознајем појединачно све своје снове

Апалачи затварају очи под снијегом
А Ечемин се смије у црвеној дјетелини
Тамо горе у близини Граница
Бдије једна кућа од земље и дрвета
Знам да ме чека велика срећа

Све што сам научио долази ми одавде
Овдје налазим своје прве слике

И у мојим прстима засија први град

Квебек ружичаст и сиви град усред ријеке
Сваки ток баца у тебе одраз свијета
И сваки пароброд одјек мора
Ти држиш цијело море у својој савијеној руци
На твом двоструком профилу се рађа облик
Ријеч дуби своје гнијездо у твојим длановима.
Сјећам се да сам једне вечери угледао свјетлост
Твоје срце је куцало на сваком лицу

Ријека се враћа из океана сваке вечери
И океан ево трепери у сваком погледу

Овдје је најљепши крајолик на свијету
Али шта постаје све то што именујем

Шта су постали они које сам оставио
Дрхтећи тамо на ивици јутра

Показаћу вам зелено и плаво море
Враћам мору као дрво које пати

Отворићу капке времена
Подићи ћу свако дјетињство

Јер човјек може само да расте

И да се зора прилијепи за моја храпава леђа
Сунце од мяса о најљепша свјетлости
Све ме веже и све ме у тајности пече
Ријеч човјека је моје једино присуство
Смањујем удаљеност између сваког бића
Славим све што живи
Пшеница нараста до људске висине.
Садићу дрвеће за наша пристаништа

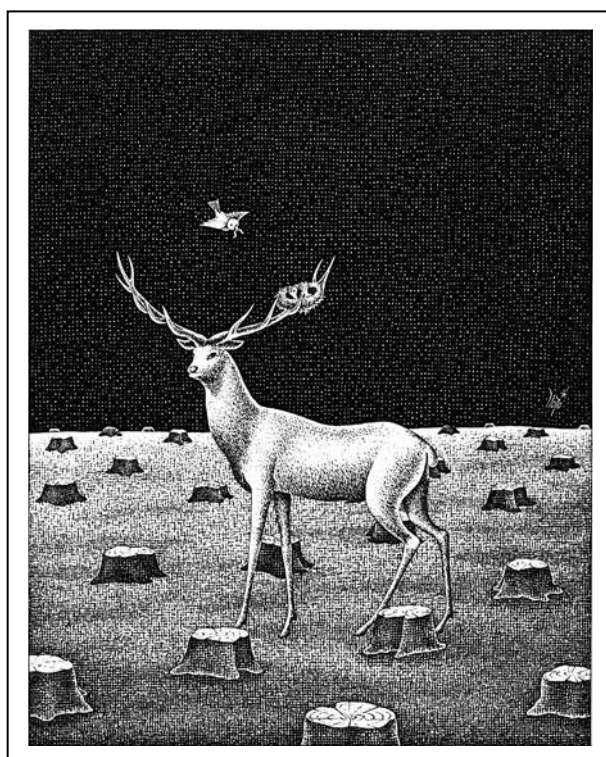
Али немојте рећи да сте ме видјели да плачем

Вратио сам у земљу клас свог сјећања
Благост ми се враћа јача од мача

Укоријенио сам се у земљи коју волим
Америка је мој језик моја домовина
Овдашња лица су моја
Све је даље свако јутро горе
Ток ријеке исцртава море
Напредујем према хоризонту
Препознајем своју кућу по мирису цвијећа
На земљи је свијетао и лијеп.

Зар никада неће заблистати у срцима људи?

Париз, јануар 1961.

Без назива

ПРИЧА

ВАЛ
МАЛКЕРНСПревела с енглеског:
ТАТЈАНА БИЈЕЛИЋ

ВАЛ МАЛКЕРНС, списатељка, наставница и новинарка, рођена је у Даблину, 1925. године. Неколико година радила је у јавној служби у Даблину, а затим се преселила у Лондон, да би се 1952. вратила у Ирску, гдје ради као помоћник уредника за књижевни часопис „Бел“. Након два романа, Малкернс прави паузу у писању прозе у трајању од 24 године, све до 1978. године, када се појављују серије њених кратких прича *Антиквитети*. Након тога слиједе збирка прича *Докона жена* (1980) те два романа: *Љетња кућа*, објављен 1984, и *Баш попут кита*, из 1986. године. Још једну збирку кратких прича, *Пријатељ Дон Жуана*, објављује 1988.

године. Вал Малкернс је у Њемачкој објавила двије књиге за дјецу. Награђена је АИБ наградом за књижевност 1984. године. Била је оснивач и члан Ирског удружења умјетника. Њена збирка кратких прича *Сјећање и пожуда* објављена је 2016. године, а посљедње дјело, мемоари *Пријатељ с непријатељем*, објављено је у децембру 2017. године, само неколико мјесеци прије њене смрти у родном Даблину, марта 2018.

МОРА ДА СЕ ШАЛИТЕ

Морган Џац, који је напредовао од умјетности до трговине и од богатства до блаженог беспосличарења, посматрао је своју кухињу са задовољством. Тог јутра његова мачка подигла је једно плаво и ласкаво око из топлих дубина своје корпе, сунце се лагано назирало кроз жуте завјесе, а тканина којом се прекрива чајник и даље је била на телефону. Чак и да неко позове, звук би био пригушен као молба издалека која лако може да се занемари ако расположење датог тренутка не условљава подизање тканине прије слушаице. Уобичајено је, наравно, да се почетак сваког дана обиљежи откривањем телефона. Била је то навика, не и неопходна. Овог јутра можда уопште и не открије тај апарат.

Док пјевуши упечатљив дио из једног од Бранденбуршких концерата, Морган подиже завјесу и осматра свијет. Прољеће. Нечасна галама птица, усправна обојена копља тулипана пред расцвјетавање, зелени травњак, влажан и красан након првог откоса.

Пјевушећи и даље, он сипа воду у мали сребрни чајник и чека да прокључа на електричној рингли. Веће чајнике је презирао. Док се вода загријава, поглед му застаје на мноштву разгледница и нажврљаних подсјетника које је Мона прикачила на зид иза телефона.

„Четвртак, 6 ч. Хибернијан“, чита наглас. „Питати вешерај за жуту јастучницу, опсовати“. А онда, „8 ч. Рос, Сри“. Да. То је било синоћ. Како сте јутрос, Росе Ејмори? И како је, пита се Морган, моја супруга? Више нису дијелили исти кревет, а однедавно спавају у одвојеним собама, што је, заправо, један цивилизован договор који највише одговара тренутним околностима. Засигурно је било тренутака кад га је Мона чинила нервозним, али, уопштено, њено присуство било је најмање захтјевно и најласкавије на свијету – а познавао је нешто свијета у своје вријеме, што је волио да нагласи.

Кад је вода прокључала, направио је благи кинески чај у малом чајнику и препекао двије кришке ражаног хљеба. Док је тост још био

врео, премазао је хрскаву површину кашиком маслиновог уља – не оног испрофанисаног, него чистог дјевичанског уља из широке конзерве, коју је мијењао двапут годишње код врхунског пиљара. Свака конзерва коштала је 8 фунти и то је било јефтино.

Док је грицкао свој оброк, правећи понеки чудан заокрет тијела како му капљица уља не би пала на гримизни кућни огртач (уз који је имао и одговарајући шал), маца сијамка мазила се с његовим ногама да покаже како и овог јутра жели у природу. Отворио је прозор и пребацио је напоље, а онда је пажљиво опрао руке и баш кад се задовољно враћао до стола са науљеним тостом, испод прекривача за чајник лагано је зазујао телефон. Више је то била вибрација него прави звук и више сјећање него стварна вибрација коју је управо осјетио. Спремно и великодушно – иако је то обично био Монин посао – одложио је прекривач и подигао слушалицу. Данас је ипак веома посебан дан.

„Добар дан.“

„Добар дан, господине. Овдје Патрик Нелсон Армстронг.“

„Ко?“

„Армстронг из ‘Клариона’, господине. Питам се да ли бих овог дивног дана могао разговарати са Моном Амброз. Можда о плановима за њену наредну књигу.“

„Она спава“, одбруси Морган. „Слави објављивање своје нове књиге. Не могу је пробудити у десет сати ујутро.“

„Наравно“, сложи се разочарани глас, „али питам се да ли би она – односно, да ли бисте обоје могли да дођете до мог хотела – до Шелбурна – на заједничку вечеру. А касније, можда, учинити ми част и отићи са мном на нову представу Тонија Талија? Случајно су ми обећали три улазнице“.

„Три улазнице“, рече Морган, одушевљен мимо своје воље. И уважени предсједник ове острвске републике једва да се могао надати уручењу више од три улазнице за то фантастично премијерно вече. Чак се причало да би продукција могла ићи на турнеју у Корк.

„Видите, Тони зна да ја знам нешто похвално о њему“, појашњава самоувјерени глас, „и кад бих то проширио, његова репутација лошег момка била би уништена“.

„Знате шта“, предложи Морган, „дођите на пријем код издавача вечерас у 6 сати у Хибернијан, па ћемо видјети. Можда тамо сретнете и моју супругу“.

„Предивно. Чуо сам од свог претходника колико је дражесна. Да ли бисте онда били довољно љубазни да обратите пажњу на високог мршаваг момка у жутом прслуку, којег би вратар у неком тренутку могао избацити ван?“

„Нема потребе“, учтиво ће Морган, „затражићу да Вам позивницу доставе у хотел. Довиђења“.

„Много Вам хвала, господине.“

Глас је нестао и Морган се вратио наквашеном хљебу. Галантно је додао још једну кришку ражаног тоста – намазану мање либерално чистим дјевичанским уљем – у оброк своје супруге, и однио га на послужавнику. Није покуцао на врата њене спаваће собе, већ је, пажљиво балансирајући тапном, отворио врата лактом, и чим су му руке биле слободне, снажно развукао завјесе прије него што је погледао на кревет.

Мона је у исти трен помјерила своје тијело и жути јорган са јаке свјетлости, те прекрила лице. Вирила је само њена кратко подшишана коса и она га је подсјећала на плетене лутке које се понекад виде у дјечјим колицима. Некад је та коса била свиленасто смеђа и лијепа, али низ скуних фризера претворио ју је прво у платинастоплаву, па у црвену, а онда у пепељастоплаву, црну и сада поново у смеђу. Понекад га је, због ванредно свјетлијих праменова (од којих је сваки био различит, без видљиве намјере да се уклопи са другима, али зато урађен по цијени од 75 пенија по прамену), заиста подсјећала на стару Мону, која је некад писала лошу поезију и која га је шокирала кад се на дан њиховог вјенчања појавила дјечачки ошишане главе, након што је претходне вечери своју романтичну дугу косу оставила пред стопалима свог првог фризера.

Чекајући да се Мона пробуди, сјео је на њену столицу за одијевање, која је била прекривена жутим сомотом. Позамашна копија Ботичелијеве „Венере и Марса“ пресијавала се на свјетлости изнад камина и он је, као и увијек, сажалевао тог јадничка који се толико трудио и трошио, а да ни пера није узео од арогантне дјевојке која је сједила у кревету и протресала своју змијски увијену косу. Сасвим растресен, постао је свјестан и изнервиран чињеницом да га је Мона посматрала са полуосмијехом прије него што је примијетио да се разбудила, па је устао и лупио послужавником.

„Ето, госпођо. Сједите и једите.“

У оваква јутра никад није била у најбољем

издању. Лице јој је упило ноћну крему, па није било масно, али њене смеђе очи биле су тако натечене да му три сата касније нико не би повјеровао шта је видио. Обликала је суве усне и насмијешила се. Из тог угла било је очигледно да има двије браде, обје сасвим привлачне. Али нико није могао рећи да је запустила своје зубе, који су били ситни, бијели и лијепи као у мачке.

„Јесам ли те пробудила?“, рече она умиљато, кренувши да га пољуби. Била је то почетна тактика, у исто вријеме подсјетник гдје је била претходне вечери и израз бесмисленог извињења. Као и обично, није одговарао.

„Срећан ти дан објављивања“, каже.

„О, Боже!“ Стиснула је рамена и затворила очи. „Никад се на то нећу навикнути. Знам да се ништа неће десити – никад се и не дешава. Али увијек осјећам исто. Да ће издавач схватити своју грешку и послати Алана да ми одузме сав тај драги новац. Да ће ме на тај дан забранити управо моји земљаци – али данас више никога не забрањују, зар не? Па зашто се онда и даље тако осјећам – незаштићена, у нечијој милости, напуштена, баш на сваки дан објављивања?“

„Зато што уживаш у контрасту тог осјећаја и стварности“, рече Морган без посебних емоција. „За четрдесет пет минута бићеш у рукама свог фризера. Онда ћемо ти и ја и сињор Чичисбео Д’Амато, твој вољени пратилац, ручати и пити шампањац, о мом трошку, у твом омиљеном бару с погледом на ријеку – иако заиста мислим да има бољих мјеста.“

„Како можеш лијепог Роса назвати тако погрдним именом?“, промрљала је. „И могу ли већ једном добити само обичан путер на тосту?“

„Након тога“, настави Морган, игноришући је, „кренућемо у свој уобичајени обилазак књижара да видимо која од њих има најбољу поставку прије него што те одведемо до Свитзера да потпишеш аутограме за све оне ускраћене берзанске мешетаре и похотне старије државне службенике. Онда ћу те одвести кући, гдје те чека купка, док ће сињор Чичисбео кренути својој, након чега ћеш се два сата сређивати за пријем, на који ћеш (као и обично) каснити четрдесет пет минута. Али данас би боље било да си мало тачнија. Армстронг из Клариона дошао је да те види и биће тамо“.

„Право си јагњешце“, рекла је мазно. „Шта бих ја без тебе? Има ли телеграмâ?“

„Оставио сам их као и обично – у ходнику – како бих те охрабрио да сиђеш. Један је од твојих издавача – с љубављу, очигледно. Један од сињора Чичисбеа Д’Амата – такође с љубављу. И један од мљекара, као и прошли пут.“

„Обични људи су ми тако драги“, уздахне Мона, испијајући посљедње капи чаја и борећи се да доврши кришку тоста. То јој није пошло за руком, па је тацну предала са извињењем, масних усана. Морган је послужавник однио низ степенице и остатке дао мачки.

Пријем, за који су резервисане двије огромне собе у приземљу, био је скоро исти као и прошле и свих претходних година. На шведски сто постављене су каскаде прољетног цвијећа (свих двадесет пет Мониних књига објављено је у прољеће), шампањац за који је келнерима наређено да не дозволе његово расипање, као и умак од сира, димљени лосос и глава вепра, која је вјероватно направљена од гипса. Сигурно је од гипса, закључи Морган, нимало стварнија од већине гостију.

Гомила пјесника била је поређана уз Бушмилс – два радосна хомосексуалца, један женскарош, који се и даље нада, и три неспорно ожењена, са великим породицама. Један од њих непрестано је унижавао Јејтса у нади да ће га напокон смакнути с пута и тако направити више простора за себе. Од три супруге које су стајале заједно, двије су биле врло лијепе и у поодмаклој трудноћи; трећа је била изузетно крупне грађе. Представљала се као стручњак за Шарлоту Брук, премда би мало људи у просторији могло да се присјети ко је заправо била Шарлота Брук.

Романописци, прилично друштвенији од пјесника, размилели су се по читавом простору. Неки од њих носили су отворене тартан кошуље јер је то у традицији представљало елеганцију, а неношење кравата било је нашироко прихваћено као симбол независности. Већина оних без кравата били су бољи романописци, чија су се дјела ненаметљиво појављивала у књижарама без помоћи било каквих ритуала попут овога, док су остали без кравата, који раде на телевизији, дошли право из својих прегријаних студија. Изнад једног од камина у стилу Адама протезао се гигантски постер на којем Мона раствара цвијет ириса са два прста док држи језик између зуба. Испод њега стајао је Рос Ејмори, са великом тамном главом, забаченом унатраг, у маниру неког

славног глумца из тридесетих. Али његова црна брада у облику лопате била је врло савремена и подсећала је на Шекспирову. Најупечатљивије на бради било је то што је сачињена од низа малих уских увојака, као код перзијског јагњета. Његови очувани бијели зуби бљескали су околу пријатељски, док су му тамне и сјајне очи прелијетале преко улаза на којима би се Мона сваког часа могла појавити. Некада, кад је био студент, присјећа се Морган, Рос је објавио танушну збирку превода Овидија са позлаћеним рубовима, о трошку своје мајке, која те преводе никад није ни прочитала, али му је и даље одржавала кућу и била вољна да плати све његове наредне уратке. Међутим, тих му је дана драже било да се усредсреди на своју нашироко успјешну представу о Јејтсу, у којој игра главног и јединог глумца.

Кад је Морган кренуо да донесе пиће за крупну новинарку, која је била позната по својој мржњи према Мони Амброз, један високи плави мушкарац у најужим панталонама које је икад видио пришао је Росу. „Могу ли да се представим, господине? Армстронг из ‘Клариона’. Јутрос сам с Вама разговарао преко телефона, ако се сјећате?“

„Са мноштем сте јутрос разговарали преко телефона – сјећам се сасвим јасно“, убаци се Морган. „Драго ми је. Дозволите да Вас почастим пићем.“

„О, Ви сте, господине? Заиста се извињавам. Једна чашица ирског вискија баш би ми пријала, ако је доступна.“ Младић се поклонио Росу у знак извињења када их је Морган упознао.

„Ово је пјесник Рос Ејмори, један од наших пријатеља.“

„Драго ми је, господине.“

Рос је једва показао свој прелијепи осмијех прије него што се окренуо да прича са новинарком. Његов веома дубок глас с примјесом меда усрећивао ју је док се Морган није вратио с пићима, а до тада је мушкарац из „Клариона“ већ био ишчезао. Нервозно су се освртали не би ли га спазили све док га Рос (који види и кроз зидове ако му се прохтије) није уочио на самом крају собе у фази љубљења Монине руке.

Људи су изненада кренули према том дијелу просторије, али Морган је младићеву чашу с треском спустио на камин и одлучио да се не помјера. Забављао га је траг негодовања на лицу Роса Ејморија. „Врло пријатан момак, зар не“, рече Морган пркосно и одглуми изненађеност Росовом реакцијом.

„Мислим да он пати од једне од најгорих

мана своје класе, а то је непознавање сопствене безначајности“, промрмљао је Рос и загледао се преко мора глава у високог плавушана нагнутог над Моном. Момак је био виши и од њега, а Рос је био навикнут да гледа одозго на већину људи из Даблина. Некако је ипак успио да на Патрика Нелсона Армстронга погледа с висине кад га је Мона довела, и то тако што је зурio дуж патрицијске дужине његовог носа, посматрајући тек горње дугме његовог прслука. Сам прслук, примјећује, био је од ручно тканог твида и неописиво вулгаран.

„Можеш ли да повјерујеш, драги, да су Патрикове бабе и дједови с обје стране били Ирци!“, весело је брбљала Мона, стежући Росов и Морганов лакат у исто вријеме. „Каже да се овдје осјећао као код куће од самог почетка. Да ли сте знали да се његова дјеца зову Деворцила, Конал и Катриона – зар то није дивно?“

„Красно“, сложи се Рос, не подижући обрву, док се доброћудно смјешкао Мони.

„Нешто у мени сједне на своје мјесто кад дођем овамо“, каже Патрик пун полета. „Осјећам као да су тамо гдје сам направљен изоставили неки витални дио, и тек кад дотакнем ирско тло, нешто се – шта год да је – изненада састави.“

„А гдје то код себе осјећате грешку у склапању кад сте тамо?“, упита Рос тихо, подижући наизглед искрен поглед према лицу младића. Али Мона се није дала преварити.

„Прекини, Росе“, рече она.

„Гдје Вам је супруга?“ Морган се мирно надовеза. „Извините што Вас питам, али нико је није поменуо.“

„Вирцинија тренутно није за путовање“, скромно ће Патрик.

„Сиротица“, осмијехне се Мона. „Које ћете име надјенути овог пута?“

„Стела, ако буде дјевојчица – због Свифта, знате. Размишљао сам и о Диармуду, ако буде дјечак.“

„Зар се Ваша супруга ништа не пита код избора имена?“, дрско упита Рос.

„Отац јој је био Ирац“, каже Патрик с осмијехом. Његово добро расположење било је несаломиво. „Једини који се противе именима дјеце јесу учитељи оних старијих, Деворциле и Конала. Јадничци не знају како да их изговоре.“

„Не знате ни Ви, ако ћемо право.“ Након што је задао завршни вербални ударац, Рос

је одгегао преко собе да разговара с колегом пјесником.

Мона нервозно прочисти грло. „Рос се данас не осјећа добро – морате му опростити, Патриче. Преморен је.“

„Наравно. Пјесници су ћудљиви момци.“

„Дозволите ми да Вам донесем још вискија“, изненада ће Морган, као да жели поправити ситуацију. „Бушмилс?“

„О, хвала Вам.“

„Теби, Мона?“

„И мени Бушмилс.“

Кад се Морган вратио, Мона му је захвалила толико срдечно да ју је добро осмотрио. „Десило се нешто заиста ужасно, драги“, каже она, упутивши му најблажи осмијех. „Патрику су чврсто обећали три сједишта за Тонијеву представу, али одмах након ручка назвали су његов хотел и поручили да може добити само двије. Тако да идеш ти, драги.“

„Не буди смијешна.“ Морган ју је довољно знао да њену изјаву не доживи као пристојну, већ као дирљиво смијешну. „Знаш савршено добро да ти ту представу не би пропустила ни за какав новац, а исто тако знаш да ако ја и одлучим да идем, Патрик може сазнати да су му, након свега, дозволили само једну улазницу.“

„Увјеравам Вас, господине, тако ми моје части –“

„Шалим се“, љубазно ће Морган. „Наравно да ће Мона ићи.“

„Сигурно немаш ништа против?“, инсистирала је Мона.

„Ни најмање. Спасила си ме још једне верзије Тонијевог мучног дјетињства са настраним старим оцем.“

„Онда, Патриче, хвала Вам. Оставићу поруку свом издавачу и долазим.“

„Велика ми је част“, Патрик се учтиво наклони и Морган оде својим путем.

Након што је већина гостију напустила просторију, Морган је склањао два заборављена примјерка потписане књиге Игре које ме учила мајка када се на вратима појавио Рос, лица мрачног као да га је стрефио гром.

„Гдје је отишла Мона?“

„На премијерну представу Тонија Талија са умјетником фолирантом из Флит улице.“

„Отишла сама? Мислиш, без пратње? Ти заправо кажеш да си јој дозволио –“

„Отишла је у позориште у пратњи оног финог младог Ирца према коме си био изузетно безобразан.“

„Не мислиш ваљда тако. Мора да се шалиш.“

„Наравно да се не шалим. Зар ниси чуо да је срећно ожењен и да има дјецу беспријекорно угледних имена? Зар не знаш да ће наредне недјеље објавити читаву страницу о Мони у одјељку за умјетност часописа 'Кларион'? Имаш ли ти икакву представу шта ће тај текст значити Мони у погледу продатих примјерака?“

„Мислим да си баш одвратан“, експлодирао је Рос, „кад размишљаш о прљавом хонорару умјесто о части своје жене. Знам ја такве. Има ласцивне очи силоватеља и долази из најзабаченијег града на свијету. Како си је могао изложити сигурном моралном посрнућу?“

Док је Рос бјеснио, а Морган га вјештином зналаца стрпљиво покушавао смирити, Мона се са Патриком задовољно смјештала на сједишта прве галерије.

„Морате ме звате Лиза“, смијешила се.

„То је оно што волим код вас Ираца. Тако сте природни и неусиљени“, рече Патрик Нелсон Армстронг.

ПЈЕСМЕ

ЕЛКА
ЊАГОЛОВАПревео с бугарског:
РИСТО ВАСИЛЕВСКИ

(добитница Награде 6. Међународних књижевних сусрета
– Бања Лука 2021)

ЕЛКА ЊАГОЛОВА је преводилац, прозни писац, антологичарка. Дипломирала је на Универзитету „Св. Климент Охридски“. Већ годинама живи и ради у Варни. Ауторка је романа *Онемела звона*, као и 20 пјесничких књига, објављених у Бугарској, и још 11 у иностранству – Русија (три књиге), Француска, Украјина, Србија (двје књиге), Македонија, Пољска, Хрватска, Грчка. Добитница је националних књижевних награда, међу којима су: „Јужно пролеће“ – за деби, „Извор Белоноге“ и „Дора Габе“ – за укупно стваралаштво, награда „Ботев“ за поезију (истоимене издавачке куће), награда „Мара Белчева“, награда „Варна“. Лауреат је међународних књижевних награда у Русији, Украјини, Летонији, Македонији, Црној Гори, Великој Британији, Пољској... Носилац је руских ордена „М. Ломоносов“, „Дјержавин“ и „Грибоједов“, „С. Јесењин“, Пушкинове медаље, књижевних награда „Речи које повезују“, „ЈУГРА“ и Златне дипломе „Златног витеза“. Поезија јој је превођена на 18 језика, а сама преводи са пет језика.

Члан је Удружења књижевника Бугарске, Бугарске академије наука и умјетности и предсједник Словенске академије књижевности и умјетности. Директор је Међународне асоцијације писаца (МАП) за Балкан. Редовни је члан Академије руске писмености, Академије руске књижевности и главни уредник часописа „Знаци“.

ЈАБУКЕ

Загризох румену јабуку,
коју ми монах поклони.
Гладио ју је дуго рукама
и сваки прст на њој
остављао је светле прозориће...
Погледах кроз њих
и као на филмској траци

видех много тога:
снове монаха,
скупљене, али неизговорене речи,

забране и самозабране,
предуге ноћи
и још дуже дане –
с кратким стазама међу њима,
и беле зидове, на којима
је била нацртана његова душа –
црни слепи миш
који је гајио

такве црвене јабуке.
Загризох
и сок ме угуши...

Фрушка Гора, Србија, 25. август 2015.

МОНОЛОГ КАМЕНА

Нисам ли ја данас
последњи тесани камен
у предугом стрмом бугарском зиду?
Овде је једна обала. Са друге Балкан пуца костима.
Далеко напред су трагови кофера,
крцати топлином –
да је има за зиму.

Покушавам да подигнем
један од тих кофера,
са много разнобојних топлих крпица.
Осетих чудан бол у леђима.
Видех да се сва светла раскршћа
и дуги путеви ка свету
рађају слепи.

Питам се, Боже,
нисам ли ја онај недорасли бели камен,
који је годинама неговала нечија храбра рука?
Обарао ме ветар, остајао сам без даха,
далеко сунце ми је уносило бол у вене,
док ме је неко разбацивао
по туђим вртовима.

Виде ли ме, Боже?
Пронађе ли пукотину у нашем зиду?
У њему се некад тесано камење претворило у ситнеж!
Нека буде воља Твоја! И ниње и присно. А онда,
када останем без снаге, чекаћу да станеш
уз тешко, још увек живо камење
нашег бугарског зида.

ИЗА ХОРИЗОНТА

Пресвета Богородице!
Ово су зелени рајски пашњаци...
Џон Штајнбек

На небеским пашњацима – речи.
Беру их песници, као да беру јагоде.
Сагињу се ниско, клањајући се земаљском сећању,
као да се клањају онима који су преселили своју чежњу –
преминулим песницима који су прешли ранжирну станицу,
прикривши на небеској царини комад оловке
и лист живота, да их нико не види.

Небески пашњаци су близу.
Песници се шетају, и намигују.
Надмећу се лице и наличје с месецом у рукама –
златником, којим се могу купити само речи,
које пуцају у сан земљана с болом на левој страни;
које боје наду у зелено,
наду, сакривену испод снега.

Небески пашњаци су у нашем сну...
Њисак белих коња који заносе ум.
Потковица, нађена негде на крају усталасалог пута.
Љубав и земљотрес ненадано чупају прастару бол.
И није важно у ком се веку јавила и како се зове,
умах експлодира и у сну нас пријатељ
односи горе, уз лестве...

Небески пашњаци су раскршће
на коме се стичу све сакривене тајне
и сусрећу бели Почетак и оловни облак Краја.
Почетак и Крај?! Смрт је лева ципела живота!
Али ми не знамо да ћемо раскршће прећи обема...
Ја ћу ђоновима и сјајним блокејима
оставити трагове-ране у небеским пашњацима.

ПОШТАНСКО САНДУЧЕ

Испод најбељег камена
остављам писмо мравима –
нека читају кад се окупе.
Имам много питања за њих.
Имам много забрињавајућих питања:
– Како увек знају праву путању?
– Како пре кише огласе опасност,
и брзо, и сигурно затворе
мрављу земљу?
– Зашто се деле на милеће и летеће?
– Да ли други пишу поезију,
или им је само тесно у равници?
– Ратују ли са другим мравињацима?
– И како у свој земљи деле мрве
те у њој гладних нема?
– Тежи ли звоно мрављег гнева?
– Чује ли се далеко његов одјек?
– И тутњи ли њихова Доња земља
кад се покрене мрављи гнев?
– И још: може ли моје слепо човечанство
да упише њихов мастер клас,
да стекне бар мало њихове мудрости?
...
Остављам писмо мравима
испод најбељег камена
у удаљеном парку у Београду
преплављеном избеглицама.

ФОТО ТРЕНУТАК

Не тече време, већ се светлост
цеди кроз конус,
мистична светлост, коју свако
оставља иза себе у души
да би слепи прогледали...
Је л' зато видех
врапца, контрастно урезаног
у злато јесење брезе?
Грозничаво је вирио кроз прозор
у галерију „Бресон“.
Посматрао је прекрасне фотографије
туђинца, виђене кроз објектив
како овај свет лепо стари
и полако се претвара у амалгам
на овешталом стаклу
вечног небеског лаборанта...
Он се тихо појавио у тами,
усхићен контрастом живота.
Вероватно је зато оставио
Врапца на врху златне брезе...
Хвала ти, Боже,
за ту Твоју бленду,
којом нам показујеш светлост,
тако неопходну, али оскудну
не напољу, свуда по свету,
него у нашим душама...

ПОДЗЕМНЕ ВОДЕ

Подземне воде су заиста усамљене.
Подземне воде увек се неком моле.

Љубавнице су које се срећу у тмини.
За љубав следе, вазда нешто пропуштају.

Подземне воде степенице руше.
Шапатам подривају подземну државу.

На уснама дуго држе горљиво слово.
Ћуте без ваздуха; немају сунца, ветра.

Подземне воде каткада се грле.
Ћутке. Непрекидно. Ал' то није све!

Оне немају недељу, да чај попију
и да као људи уз чај попривају...

Не могу длан да дигну, да га на длан положи.
Увек журе. Вечито јуре ка неком подножју.

Не знају да их, у ствари, кад стигну до краја,
управо тада чека растанак. Заувек. Заувек!

О, страх ме је, љубави, недељом, јер тихе,
од речи и чаја, од пророчких стихова,

реке које чувам под земљом – дишу...
Да ли је овде, у ствари, уопште
реч о водама?!

СЕЋАЊЕ НА НЕПОЗНАТОГ

Познајем однекуд тог човека –
један угао, неки сутон,
он у кошуљи и виндјакни,
управо тако – младалачки обучен.
Памтим још: храпави ожиљак
(био му је на лицу),
слепоочнице – веома беле
и очи безумног песника...
Био је ослоњен о дрво,
погледа упртог увис; у мраку је,
као кроз књигу живота,
као кроз маглу, преко реда, претрчавао.
Као да је неко погасио
сва светла на небу слепом.
Као да је ослепела птица
полетела веома високо.
Био је сам и крио своја крила.
А бескетна магла је пузила.
Умах чух, сећам се, завијање пса,
као у стоп-кадру Тарковског.
Био је разљубљен човек. Био је
занет кистом. Или ми се тако учинило.
Оштра кривина усред планете.

Али, зашто испод мог прозора?

ПРИЛЕПСКО ВИЂЕЊЕ

Истом узицом везани и суза, и осмех.
Ако можете, схватите живот..
Леп Циганин прође поред прозора.
Сâм. Без коња. А у рукама – узде.

А забачено сеоце, не постоји на карти,
рони сузе за белим коњем.
Узда је била бела, чак и мартовска кошуља
човека без адресе, изван свих закона.

А ја – цветак, процвао на градској калдрми,
чух, заиста чух! – како је небо зацвилело.
Али пре но што успех нешто важно да кажем,
изли се ћутња прекрасног Циганина.

Он прође усправан кроз цело село,
са уздама у рукама – њима ће ветар зауздати!
И козе видеше да му се у очима дави
неки оловни облак. И да над селом належа.

Поче киша. После нико коњушара не упита:
шта ће му те тешке узде..
Само у свежем блату, у локви од копита,
сагну се да пије једна коњска душа.

ЗАГРЉАЈ ЗА ПРИЈАТЕЉЕ

Шета се Месец бос
у Српској Крајини и Босни,
пуне бисаге носи –
разна питања разноси...

Месец се споро помера,
и мед и крв смера.
Горка, трагична погача:
загризеш: – ето плача!

Личи на хлеб, а не: прсти.
Српска Крајина се крсти.
С три прста – трострука заштита.
А Месец лута, скита...

У Гомионици налази мира –
спушта се изнад манастира.
Звон или јецај у Бањалуци?
Као да клепало куца.

Мук.
Сапети дах.
Нема рима.
А Бог клечи на коленима.

ПЈЕСМЕ

МАРТИН
ПРЕБУЋИЛАПревео са словачког:
АУТОР

МАРТИН ПРЕБУЋИЛА је рођен 25. 5. 1960. у Обреновцу (Србија), живи и ствара у Старој Пазови. Након завршених студија словачког језика и књижевности на Филозофском факултету у Новом Саду (1987) радио је као новинар у разним медијима на словачком језику. Од 1989. године био је уредник културне рубрике Телевизије Нови Сад, а од 2005. све до данас у Радио Новом Саду (од лета 2017. као одговорни уредник Словачке редакције РНС).

Објавио је седам збирки пјесама на словачком језику, најновије *Všetko je svetlo* (изабране и нове пјесме, Друштво писаца Словачке, Братислава 2020) која је паралелно изашла и на српском језику *Све је светлост* (превод са словачког Ладислав Чањи, COMPUTECH, Београд 2020).

Написао је двије збирке прича за дјецу на словачком језику *Земљанин Милан* и *Винцент без увета* и *У Анином сну крдо коња* као и два романа за одрасле *Резервиста без резервне коже* (2000) и *Ма, дај, насмеши се...* (2007), оба изашла на српском језику у ИК „Прометеј“ у Новом Саду. Објавио је и збирку кратких прича на словачком језику *Приче из црне кутије* (*Príbehy z čiernej skrinky*, Báčsky Petrovec, Slovenské vydavateľské centrum, 2013).

Приредио је и објавио више монографија о знаменитим личностима друштвено-културног живота војвођанских Словака а дуг низ година бави се и преводилаштвом са словачког на српски језик и обрнуто. До сада је превео више од двадесет књижевних дјела еминентних како словачких тако и српских пјесника и прозних писаца.

Добитник је Награде часописа *Нови живот* за 2010. и 2014. у Новом Саду, Златне значке КПЗ Србије за 2018. годину, Награде „Златни круг“ Београдског афористичарског круга за 2018. годину и „Еуридикине лире“ на Десетим међународним песничким сусретима „Орфеј на Дунаву 2021“ у Костолцу.

Члан је Удружења књижевника Србије, Друштва књижевника Војводине, Друштва словачких писаца и Клуба независних писаца (Словачка) и Словачког центра ПЕН (Братислава, Словачка).

СВИ СМО МИ ДВА СВЕТА...

Одвајкада одувек од јутра
два смо пута и два света
два света су и две сестре
и два брата
и брат и сестра су два света
две туђе руке на једном длану
и то су два сна и два света...

две звезде на небу
два погледа и два цвета
су такође два света
сви свети су два света
и дан и ноћ – два света...

ти и ја смо једно
изнад нас месец пун
а два смо света
као две птице као њихова два лета
тако смо ми два света
од јутра од давнина од памтивека...

сваки давни ујак и тетка
и та наша немирна деца
су без сумње два света
јуче и данас су два давна света
и то што је дошло до нашег сусрета
и то су два света...

шта онда у нама сања и досања
два мала плаха страха
два света у једном животу
у једној доброј смрти
од памтивека одвајкада
све до сада...

СВЕ ЈЕ СВЕТЛОСТ

Тесли

1.

Танка је светлосна граница
међ сном и даном
међ светлошћу и тамом
али ништа није тако како изгледа
то су само крхке тајне
бескраја

светлост је кад се родиш
када ти израсту први зуби
када урликнеш прву реч
кад добијеш крила
за први лет и безброј падова

сети се човече
да си честица светлости
и да ћеш се у светлост вратити

2.

Бићеш светлост и када одеш

бићу срећан кад те нађем
на ивици Млечног пута
где седиш на клупи
на Тргу слободе
с нашим дечаком поред себе
и још увек храниш
гугутаве голубове

3.

Само светлост и музика
се стално понављају
док ми и даље лутамо
ноћима
и чини нам се да је све
било тако давно

САРАЈЕВО И ДАНАС ДОБРО ВИДИМ

У Златном Прагу Јаромир са пресеченом Ногавицом
на пропалој гитари још увек тихо пева о Сарајеву...
прашки ђак Емир Кустурица тврди
да Гаврило Принцип 1914.
није извршио злочин Младе Босне
истина убио је монарха Фердинанда
али на домаћем терену
тако да се то скоро и не рачуна
Босна се тога ни данас неће сетити...

...како си то знао?!...

на Олимпијским играма 1984.
само стицајем ситних околности нисам учествовао
мада сам се на овај спортски догађај озбиљно спремао
од раног јутра 6. маја 1982.
и ништа није наговештавало да је мржња тежа
од јаких и досадних магли над тихим градом у котлини
Изет, Абдулах и Стеван испијају кафу на Чаршији са Словаком из Пазове
заједно пишу и дописују Сарајевску рапсодију
у Улици Руђера Бошковића 120 – на Пофалићима
тамо и данас у мају почиње да цвета наша трешња
верујем у то
и из далека је добро видим...

затим су дошли
одласци и ратови
растанци и неповратци...

Сарајево
(машала!)
без ње
те данас само напола видим
добро видим
мада више нисам тако близу...

О ПРОЛАЗНОСТИ И ВАСКРСНУЋУ

Ђиђију

Пожутеле фотографије тихе успомене
у албуму надолazeће ноћи
неме библије и породичне гробнице
сведоче нам о пролазности

свештеник нам проповеда о васкрснућу
благослову и љубави међу људима
некако ми се не чини и не видим
да би човек човеку био ближи

седим на обали реке и чекам
да брза вода самеле све до дна
у предармагедонско доба куда?
и даље траје борба између добра и зла

седим на обали реке и не видим
ни њено извориште ни њено ушће
нико не долази Дунав дивани *déjà vu*
река и ја чекамо ускрснуће

КАД УМИРЕ ЉУБАВ

Кад умире љубав
превише је кило хлеба
на чистом столу
за којим је још јуче
седело њих четворо

кад умире љубав
цаба је враћати се кући
и лећи у кревет
с наследним грехом

наша је то грешка
моја прадавна прелепа
мом степеништу је већ свеједно
да ли од одоздо нагоре
или одозго надоле

пусто је подно корице неба

МАТИЈА И МЛАДА КОНОБАРИЦА

Недеља тачно у подне
последњи мартовски дан
уочи првоаприлских шала
и преосталих све мањих надања
сели смо у дну баште Старе Скадарлије
нас четири стара пријатеља
прилази млада конобарица
и љубазно пита – шта ћете
уместо ручка или шпила карата
за недељну партију покера
Матија као најстарији и најумнији
наручи еспресо без млека
и одмах на то ће – лепојко, и они ће исто...!
Лаконога срна
одскакута сва срећна
што не мора ништа да бележи
а ни много да памти
видела је и запамтила
Матију и његову Шерлок Холмс капу
на крају и леп џепарац од принца поезије
и то јој би сасвим довољно
да и она нас почаст
широким незаборавним осмехом

шта би човек могао лепше и да пожели
у овако лепом сунчаном дану
а уз то још у ову божју недељу
послеподне

ЈЕФТИНЕ КИНЕСКЕ ИГРАЧКЕ...

Обожавам кинеску историју и поезију
посебно учитеља Кунга
и његова два опомињујућа стиха:

*Ко ујутро спозна истину,
тај увече може умрети...!*

попут тигра у продавници порцелана
уз пристојну пажњу
обожавам јефтине кинеске играчке
за једнократну употребу...

стално нас опомињу
да је живот краткотрајна игра...

оне јефтине кинеске играчке
не садрже у себи само радост
или само тугу
оне су разнобојне
и разноврсне...

стално нам говоре јасно и бистро
о пролазности
оне јефтине разигране кинеске играчке
могле би бити и *made in USA*
потпуно је свеједно...

једном су се родиле
мало су се насмешиле
затим смо их употребили
и поштено разбили
оне јефтине разигране кинеске играчке
и наше осмехе...

ПЈЕСМЕ | ЗДЕНКА
ВАЛЕНТ БЕЛИЋ

Превела са словачког:
АУТОРКА

ЗДЕНКА ВАЛЕНТ БЕЛИЋ (1975) пјесникиња, есејисткиња, преводитељка и уредница књижевног часописа „Nový život“.

Докторирала у Братислави на катедри естетике Филозофског факултета Универзитета „Коменски“ на тему *Слика Срба у словачкој књижевности (Имаголошки подстицаји за савремену књижевну естетику)*.

Објавила је двојезичну збирку поезије *Етеризација ван контекста* (2018), збирку на српском језику *Апокрифи по Лилит* (2020), која је објављена и на словачком (2020) и енглеском језику (2021), књигу разговора *Имигранти у Вавилонској кули* (2017), такође и на словачком језику: *Imigranti v Babylovnskej veži* (2018), књигу за дјecu *Pamätník rodiny Perlenschlipovej* (Споменар породице Перленшлип, 2019), збирку есеја *Zvuk Eurydikiných krokov* (*Бат Еуридикиних корака*, 2019) и *Obraz Srbov v slovenskej literatúre* (*Слика Срба у словачкој књижевности*, 2020). Поезија јој је превођена на енглески, кинески, македонски, румунски, мађарски и русински језик, заступљена у бројним изборима, антологијама и зборницима.

Приредила и превела двојезични зборник савремене лирике (заједно са Мирославом Демаком) *Нови духовни мост* (2020), приредила је панораму из савремене словачке војвођанске приповијетке *Ohmatávanie pulzu* (*Опипавање пулса*, 2021) и превела преко педесет књига са словачког, чешког и српског језика, махом романа словачких класика.

Добитница је више награда за превод и поезију, међу најзначајнијима је награда „Павол Орсаг Хвјездослав“ (2012) и „Превод године ДКВ“ (2016) а за поезију годишњу награду „Нови живот“ (2018) и „Стражилово“ (2020) и „Бард године“ од удружења „Парс артем“ (2021).

ПУТ У ЕТАР

Пробудим се ујутру
и видим да ме нема.
Кроз пукотину на ждрелу
као фреон
изветрило
све,
сем скореног бола.

Туда је душа нашла пут
у етар.

ХВАТАЧ

Неки слове за песнике,
али ја сам једном видеела хватача
који са два прста слично пинцети
било кад, по неком обичном дану,
уме да улови невидљиву животињицу
за реп,
као гуштера
и претвори је у стих.

ЧОВЕК И ПЕШЧАНИК

I

Обедовао сам своју прву вечеру у том граду.
Жена, још увек страна мом телу,
држала је кишобран изнад моје главе,
ситан песак шуштао је једнолично по затегнутој тканини
и није ми упадао у тањир.
У том тренутку
моје суво парче хлеба
било је вечност.

II

Копао сам плитак ров око куће у песку
да спасим што се спасити да.
Живели смо у њој сиромашно ја –
роб женин и раб Божји,
усред пешчане пустиње.
Жута упорна маса засипала је мој труд.
Жена је начас заспала на уском отоману иза танког зида.
Ивица дине јој је већ додиривала ситне ножне прсте.
Осећао сам ветар у очима
и песак у плућима,
али нисам покрио лице,
брисао сам својим шалом зрна с њених стопала.

III

Звонило је на узбуну.
Јављају да очекујемо ураган вечерас.
Жене заптивају прозоре,
сакривају нејач у подруме,
ми одлучно хитамо ка брду да запалимо ватре
невидљивим божанствима.
Прескачући ветром обрушене бедеме,
које смо градили јуче,
опомињући сопствену скепсу,
да, побогу, барем сада ћути.
Ветар носи песак и прекрива нам домове,
које ћемо после,
по милости случаја,
смести да откопамо.

IV

Тешка ноћ у избеглиштву.
Оштар ситан песак сипа се по мом телу.
Осипа се вера,
со у рану,
врабац на грани.
Руке празне.
Притиска душу стогодишња стрепња.
Со у рану,
голуб у мислима,
зрно песка у оку.
Квари се вид.
Види се споља све шта крвари изнутра,
трули месо, кост и кожа.
Кожа и кост,
врабац у лету,
песак у устима, под језиком пустиња.
Да је бар у души празно, колико је немоћи у рукама.
Да су бар мисли празне, колико је соли на све стране.
Дах се гуши.
Песак у плућима,
беспуће,
пустиња.
Ситна зрна песка нам прекривају тела.
Нисам утекао –
не бих могао,
мрак.

V

Жена ми рече:
„Слободан си,
пођи, тамо где те чекају!“
Давно нико није питао за мене
у родном крају.
Она то не зна.
Остао сам непомицано
држећи кишобран изнад њене главе
и смештајући своју вечност
међу њене танке прсте.
Ветар је стао.
Дао бих све на свету
да сам залогај који
је у том тренутку стављала у уста.

ТРЕНУТАК ПОСТАНКА

Шест је дана Божјег делања
једва почетак људског настанка.
Јер да је све те дане неуморно стварао,
а да седмог није сео да почине,
ништа не би постојало.
Био би то голи пејзаж без приче.
Безгласна би тела пространством тумарала
лишена значења, смисла и циља.

Седмог су дана настали снови,
тајне жеље,
мисли – непокорне, грешне,
туга и радост, раздраганост,
нага тела у језерској води,
дуго зурење у огледало,
стајање на ивици понора
а свесно одолевање паду.

Седмог се дана
на замрзнуту земљу пахуља спустила нечујно,
попут речи Божје, мудре, на дно људске душе.
Да није тог судбоносног дана,
ни зрно не би пустило клицу,
ни извило радознали врат ка зраку,
нити би Луна икада пошла уназад
по небеском своду,
а коњи никад не би полетели,
рибе не би проговориле.

Тог је дана телесног починка
човек угледао себе у жениним очима
и разумео сврху света.

ЈАДИКОВКА ПОТПАЗУШНОГ ПЕРА МИНЕРВИНЕ СОВЕ ПРЕД СУТОН

Перо сам.
Паперје под крилом Минервине сове.
Закржљало.
Близина њеног тела чини ме осетљивим на додир
а чврсто крило подсећа на недостатке моје телесне грађе.
Јер лет...
Лет је једино што нас може спасити.
Не топлина потпазушја.

Перо сам.
Паперје испод крила
те птице накнадне памети
која нам је једина дата.
Мислим да је та
спознаја
важна,
јер оно што јесте – је ум,
али нема снагу да чини добро.
Немоћна је пред дијалектиком и пред временом.
Као и ја.

Перо сам.
Паперје под крилом Минервине сове
која тек наслућује свој правац.
Таква пера нису створена за замах.
Нити за пад.
Не греју.
Не красе.
Не служе за шепурење пре парења.
Перо сам што анђели под крилом љубоморно крију
и од Бога и ђавола
а понајпре од других небеских бића.
И чезнем за сутоном.

ХОДАЊЕ ПО ВОДИ

Као да табанима овлаш додирујем површину воде
једва мало свежију од суза радосница.
Као да рески морски ваздух упијам
свим ћелијама истовремено
до потпуног прозрачења.
или да се сва унутрашња светла истовремено
попале
у част овог тренутка.
По води ходам спасавајући барке
замало утопљених чежњи
високо изнад дубина понора
поврх очаја и вечне ентропије.
Као да кусам прву пролећну јагоду
ту, одмах испод твоје Адамове јабучице.

Срели смо се.
Букет мимозе на столу испред нас.
И ходамо по води загледани у се.

ЛИСТ

Прогнани из раја
у сласт су слистили забрањено воће.
Мање је пријала спознаја
сопствене нагости – тела и ума.
Разочарење је тек изгнанство
у истину пред којом смо
чврсто стискали капке.
Блажени сиромашни духом
покривали смо очи ситним длановима:
не видиш ме!!!

Јуродиви у екстази
у трку из раја
утробом урањају у раскош.
Сласт знања.

А ми данас не знамо
ко је колики залогај одгризао?
Да ли је било довољно за обоје?
Нити колико пута треба загристи
у сопствену јабуку
пре него што ти израсте
спасоносни смоквин лист.

ЧОНГАРСКИ ПЈЕСНИЧКИ КРУГ – МОСКВА

ПЈЕСМЕ | СВЕТЛАНА
КОМРАКОВАПревела с руског:
НАТАША КЕЦМАН

Руководилац књижевног кружока „Чонгарски булевар“ московске библиотеке „Ф. И. Тјутчев“. Аутори из овог кружока годишње објављују алманах под називом „Чонгарски булевар“.

Одбранила је докторску дисертацију из педагогије, стекла звање доцента, предаје информатику на московском факултету.

Објавила књиге пјесама: *Пјесме* (2001), *Каква радост – сунце у новембру!* (*Какая радость – солнце в ноябре!*) (2004), *Никуда не журим* (*Я никуда не тороплюсь*) (2007), *Чудесни цвијет – бијела камилица* (*Удивительный цветок – белая ромашка*) (2012), *Јесен је вријеме за пјеснике* (*Осень – пора для поэтов*) (2017), *Природа проба одјећу* (*Примеряет наряды природа*) (2020), књигу прича *Одражавајући се у огледалима* (*Отражаясь в зеркалах*) (2012), као и роман *Поларни – Москва* (*Полярный-Москва*) (2020).

Објавила је више књига за дјецу: *Позивамо вас у бајку* (*Приглашаем в сказку*) (2015), *О мачки Лесји* (*Про кошку Лесю*) (2016), *Од азбуке до бонтона* (*От азбуки до этикета*) (2019).

Члан је Удружења писаца Русије од 2008. године.

Љубав као празнични слаткиш
Дарује се ријеткима.
Пролазећи сто животних путева
Нећемо је наћи међ њима.

Све што смо љубављу сматрали,
Нестало је као сан јучерашњи.
И да је не бисмо клеветали,
Љубав није мачак кућни.

Она је сан, она је фатаморгана,
Даљинама нас мами.
И појављује се оног дана,
Када је нисмо чекали.

И својеглава, и лака,
Каприциозна и окрутна.
Као дах вјетрића,
А онда као истока врућина.

Она је свуда и нигдје,
Долази, и одлази,
И судбини тој све хвале,
Кога она налази.

Човјек у руци не може држати
Ни воду, ни ватру, ни бакарних цијеви звук.
Вода ће се пролити, ватра је само у даљини,
А глас бакарних цијеви лако до очаја је пут.

Не може се у рукама каприциозна љубав
сакрити,
Нити стиснути пијана срећа у шаку,
Само утјеха постоји да ће се све вратити,
Када кроз прсте непогода нестане у пијеску.

ПЈЕСМЕ | ЛОРА ВЕСЕЛОВА

Члан Руског удружења писаца. Аутор четири зборника пјесама и двију књига прозе: епистоларног романа *Откровење* (*Откровение*) и приповијетке *Вршњакиња Револуције* (*Ровесница Револуции*). Номинована је за награду „Пјесник године“ и „Насљеђе“. Финалиста за награду „Писац године“ за 2017. годину у категорији „Мемоари“.

Стални аутор алманаха „Чонгарски булевар“.

Инспирацију налази у умјетности и путовањима. Основне вриједности за Веселову су породица и креативност.

ДВИЈЕ ПОЕТЕСЕ

Ока! На високој твојој обали
Марине босе залеђена слика.
Не могу од ње одвојити очи,
Од вјечне дјевице тужног лика.

Вјечне у пјесмама, и у љубави и у страстима.
Али овдје, на Оки, живјела си безбрижно.
Као што небо плеше у ријечним огледалима,
Тако си и ти овдје плесала лако и опуштено.

Мало даље на истој обали
У сусрет Марини иде Поетеса,
Која је такође утекла судбини,
Пишући пјесме у загрљају стреса.

Марина и Бела. За сваку од вас двију
Таруса је уточиште слободног духа.
Очарана сам. Сузе из очију.
И стихови допиру до слуха.

ЛИПОВ ЦВИЈЕТ

Опет су липе процвале
На мом булевару!
Љубав су обећале
Сваком младом пару
Великодушно липе опијају
Зачинским мирисима.
И срећне корачају
Дјевојке младићима!
Али тако мало ће млади
Раскошни поклон да цијене:
Од љубави тијело дрхти,
А не јер је цвјетање.
У старијим годинама
Мало је радости.
Мирис цвијећа је некада,
Разлог забринутости.
И што је старији, то је јачи
Носом се бира
Јоргован мирисни
Сваког новог маја!
А у јуну нас јасмин
Липом надахњује,
Њежним дрхтајем љубави
Срце преплављује!
Тихо, споро корачам
Дуж липовог булевара,
Као у врту рајском,
Иако сама, без пара...

ПЈЕСМЕ | АЛЕКСАНДАР БАРИШЕВ

Рођен у Москви. Школовао се на вечерњем одјељењу Московског државног техничког универзитета. Радио је као ауто-бравар, предрадник, начелник погона, судски вјештак. Књижевну каријеру почео је у двадесетој години. Објавио је зборник пјесама *30 узалудних година (30 лет в стол), Запажања (Наблюдашки)* и *То не схваташ кад си млад (Того не понимаешь молодым)*. Стални је аутор алманаха „Чонгарски булевар“.

ИШЧЕКИВАЊЕ ЗИМЕ

Магла се шири, као параван,
Поново она, као да се стици,
Збациће смарагдни сарафан,
И обући пењоар гримизни

И усред јесење вреве,
Мало кришом, мало као лишће падајући
Од децембра ће чекати велове,
Од прозрачне голотиње сијајући.

Не грдећи туробне измаглице,
Звук каплица које куцкају у тишинама,
Замијениће ускоро за потпетице
Од леденица које висе на гранама.

Како ће јој бијела боја ићи уз лице,
Промијениће одмах, промијенити све,
Боже, хвала ти што данас, а ни јуче
Нема блата и прљавштине те.

НЕПОЗНАТИ ВОЈНИК

Да л' је ратник ил цивил био?
Не зна се ни када је убијен
И сада над гробом војника
Као симбол вјечни, гори пламен.

И давно, тим ратом опечене,
Сиједе, али не од година тешких,
Одмах су удовице постајале жене,
Видјевши садржај коверти службених,

На шкрте, стандардне ретке
Горких је суза падао рој,
Гдје си без трага усред сурове битке
Нестао, драги мој?...

На гробовима војника непознатих,
На вјетру тихо пламен дрежи
И посвуда звук јецаја удовичких:
„Да ту мој рођени не лежи?“

ПЈЕСМЕ | ЈЕКАТЕРИНА
АКСЈОНОВА

Рођена у Москви 1984. године, гдје се и школовала. Поезију је почела писати са двадесет година, углавном о природи, о отаџбини, о љубави. Омиљени пјесници су јој Сергеј Јесењин и Ана Ахматова. Стални аутор алманаха „Чонгарски булевар“ и добитник награде „Папирна јабука“ (Бумажный ранет).

НЕ БИРАЈ

Не бирај ми риме до септембра.
И не враћај ми птице селице,
А ја волим, као и до сада волим,
Моја љубав не познаје границе.

Волим лишће, што као киша, пада.
Волим вјетар, што између редова грије.
Волим тебе, али да ли ти на ум пада,
Како је јесен лијепа због поезије.

А можда ми, као лишће одлетимо?
Прије него испаримо ко вода,

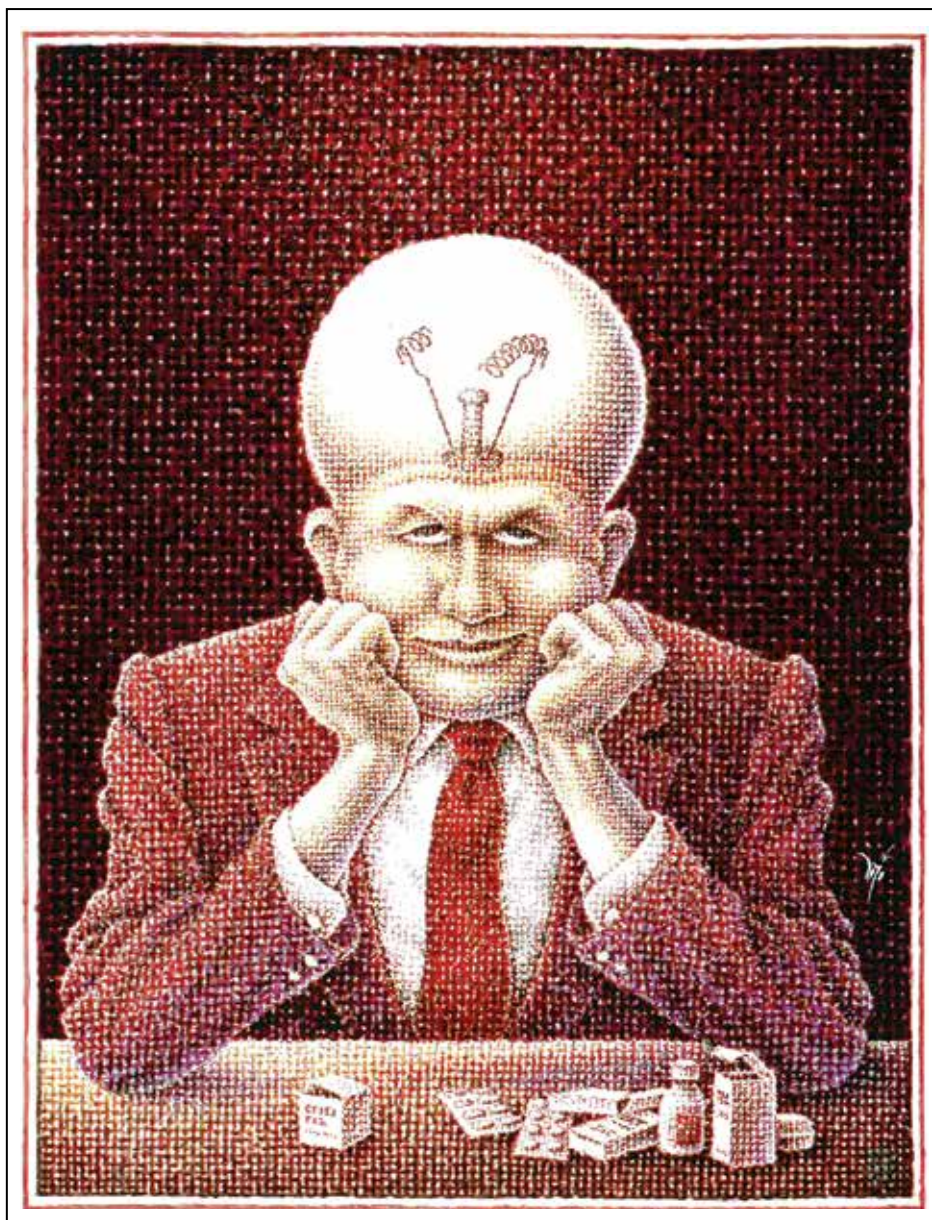
Јер јесен ову не можемо да вратимо.
Она се неће поновити никада.

ПРОЗОР

Када се душа умори од губитака,
Када већ ни вино не опија,
Друг ће ми постати бијела мећава,
Што пахуље иза прозора вија.
Изблиједиће сни да би поново били живи.
У соби ћу остати закључана.
Тражићу слободу и према себи љубави,
Почевши као да прије није било дана.
Да видим богате сне.
И чекам зору кад је потпуна тмина.
Затворена врата са друге стране.
И гледам у прозор с надањима.

НАР

И љето је већ при крају.
Живот живим у покрету.
У узастопних дана сјају.
Нар је сазрео у мом врту.
Да усне твоје не препознам.
И мирис и њихов жар.
Нека ми да трунчић раја.
Мој сочни сунчани нар.

Енергетска криза

Домаћа поезија/проза

Берислав Благојевић, проза
 Стеван Тонтић, поезија
 Боро Капетановић, поезија
 Жељка Аврић, поезија
 Јованка Стојчиновић Николић, поезија
 Горан Врачар, поезија
 Жарко Шарић, проза

Доброслав Ћук, поезија
 Данијел Гатарић, поезија
 Санда Ристић Стојановић, поезија
 Здравко Згоњанин Баћо, поезија
 Вања Прача, поезија
 Славица Зељковић, проза

ПРИЧЕ

БЕРИСЛАВ
БЛАГОЈЕВИЋ

Берислав Благојевић

СОНАТА ЗА ГВОЗДЕНИ КВАРТЕТ – РАТ НИЈЕ ДЈЕЧИЈА ИГРА

(Почетком августа 1915. године, Бањалуком се, што громогласно, што шапатом, ширио проглас о подизању споменика – Витеза у оклопу – чије отварање је планирано за ћесарев рођендан. Оклопа, заправо и није било, јер споменик је био начињен од дрвета, а грађанство је требало да га у гвожђе окује ексерима које би претходно купили. „Сваки чавао у Витеза у оклопу има да буде рјечит свједок највише почасти и најдубље захвалности јунацима који су жртвовали свој живот на пољу славе за цара и домовину, или су услед борбе постали неспособни за стицање“, писало је у прогласу. Масовност укуцавања ексера требало је да симболизује величину патриотизма народа, али и знамен најусрдније љубави, привржености и непоколебљиве вјерности цару. Често су, нарочито у школама, биле организоване акције укуцавања чавала. Дјеци су говорили да од куће понесу 20 хелера за куповину ексера. Због посјете поглавара Стјепана Саркотића, споменик је скинут и преко ноћи окован великим бројем ексера. Сматрало се за велику срамоту да на кипу има још много дрвеног простора. Ово успаничено и улизичко дјело градских власти изазвало је подсмјех Бањалучана.)

Из кабастог и већ помало црвоточног сандука, испод слојева кошуља и гаћа, дрвених штипаљки и комада канапа, мајка коначно извуче врећицу из које истресе кованице на дјечаков длан. Двадесет хелера уз кратко оклијевање стави у његову шаку, а остатак врати у сандук, па промрмља: „Кад глад закуца на наша врата, ко ће нама удијелити?“ Дјечак је већ био на изласку кад га мати заустави ухвативши га за раме. Поправила је његову накривљену браон капу, обрисала руке о кецељу, а потом положила дланове на његове образе и пољубила га у чело. Ајде сад, рече и дјечак се даде уразигран трк дижући прашину. И буди добар! Није је више чуо. Али, све и да јесте, вјероватно би се запитао шта то буди добар уопште треба да значи? Буди као остали? Шта ако су сви око њега лоши? Чини што и други чине, чак и ако знаш да је то погрешно? Или, уколико не знаш, а у његовом узрасту и није могао да зна, онда можеш да осјетиш шта је погрешно а шта добро. И дјечак је управо осјећао да је погрешно дати новац за ексер кад има толико жеља и потреба: крпена лопта, шећерлема, можда нека ситница за млађу сестру или конач за крпљење матери, или дописница за оца на ратишту... Гдје је уопште отац? Дјечак

само зна да је далеко и да се задњи пут јавио из мјеста чије име је немогуће запамтити. Нема везе, помисли, мајка ће већ знати адресу.

Колона дјеце кретала се главном улицом под будним оком учитеља до споменика Витезу код жељезничке станице. Дјечак је искористио гужву на коју је колона наишла пред једним дућаном да се искраде и отрчи до радње Ладислава Волфа. Купио је јефтину беж дописницу и покушао се изгубити у маси, а затим кренути кући. Али, већ након неколико хитрих корака набасао је на уплашена лица школских другара и љутити поглед учитеља. Унапријед је осјећао (јер знао је шта слиједи) како му од шамара бриде и горе уши. И опет су му уши горјеле кад га је мајка казнила за непослух, премда га је одмах потом привијала уз себе. И оцу су уши горјеле истим пламом кад су негдје на Источном фронту прозвали његово име и уручили му дописницу. Дјетињи рукопис на пар тренутака утишао је грување топова и фијук шрапнела. Утихнула је и бол у стопалу па је на часак заборавио на рану коју је зарадио од ексера што је пробио ђон његове цокуле.

СОНАТА ЗА ГВОЗДЕНИ КВАРТЕТ – СТРАХ И СТРАСТ

(Почетком августа 1915. године, Бањалуком се, што громогласно, што шапатом, ширио проглас о подизању споменика – Витеза у оклопу – чије отварање је планирано за ћесарев рођендан. Оклопа, заправо и није било, јер споменик је био начињен од дрвета, а грађанство је требало да га у гвожђе окује ексерима које би претходно купили. „Сваки чавао у Витеза у оклопу има да буде рјечит свједок највише почаст и најдубље захвалности јунацима који су жртвовали свој живот на пољу славе за цара и домовину, или су услед борбе постали неспособни за стицање“, писало је у прогласу. Масовност укуцавања ексера требало је да симболизује величину патриотизма народа, али и знамен најусрдније љубави, привржености и непоколебљиве вјерности цару. Често су, нарочито у школама, биле организоване акције укуцавања чавала. Дјеци су говорили да од куће понесу 20 хелера за куповину ексера. Због посјете поглавара Стјепана Саркотића, споменик је скинут и преко ноћи окован великим бројем ексера. Сматрало се за велику срамоту да на кипу има још много дрвеног простора. Ово успаничено и улизичко дјело градских власти изазвало је подсмјех Бањалучана.)

Страх и страст рвали су се у њему од Соног тренутка кад су му саопштили да је одређен за тај нечасни задатак. Будући убог од дјетињства у лијеву ногу (мада иначе здрав), мимоишао је ужасе фронта, али живот је за њега припремио још прегршт битака – како се прехранити, како се сачувати тамнице, како се ожени у недоба. Те вечери, пошто сви утону у сан, требало је да љуби своју вјереницу, али, умјесто да љубав пружи њој, ваљало му је доказивати љубав према монархији. Дуго је трајала та унутрашња борба, то клање бајонетима прса у прса у његовим прсима. У један мах, чинило му се да ће побиједити страст и љубав према жени, а у други, опет, да га страх паралише и узима као што му је давно један пад са дрвета узео ногу. Скрхан и несрећан, стајао је још неко вријеме на мјесту гдје се рачвају путеви, да би на концу ипак кренуо низ Царски друм до мјеста гдје се налазио уклоњени споменик. Цијелу ноћ имао је да чекића, да укуцава ексере који су се волшебено створили у тој скривеној гаражи. Цијелу ноћ имао је да опипава заобљене врхове чавала, једно-времено тако налик грудима вјеренице и тако различите од њих. Маштарија би се

сваки пут распршила кад би прсти умјесто меког и топлог тијела дотакли хладну и тврду главушу ексера. Тада би, ослоњен да здраву ногу, упињао десницом још јаче, тукао би по тим металним главама, тукао замишљајући да да их закива у саму царску главу, тукао би док му ослонац не би попустио а дах постао плитак. Потом би сјео на трonoжац и тупо гледао око себе у призор титрав од воштаница. Хоће ли мислити да је кукавица? Хоће ли, након свега, хтјети њега за човјека? Како да јој објасни? Како себи да објасни? Како, кад избора заправо и није било; било која од понуђених одлука била је погрешна. Онда се на трен примирише и страст и страх и нахрупи стид у свој силини. Стид већи од њега самог, већи и од Витеза двометраша што му се, тако му се учинило, одозго цинично смјешка из дрвене њушке. Тада се усправи, узшепа уз мале мердевине, прислони чавао на чело споменика и замахну животињском снагом. Управо у том часу, вјетар неочекивано угуши свјетло и он остаде у мраку очи у очи са Витезом. У том безгласју, зачуло се само тихо капање крви што се из палца сливала на лице оклопника.

СОНАТА ЗА ГВОЗДЕНИ КВАРТЕТ – ЗВОНО ЗА ПОГЛАВАРЕВЕ СЛУТЊЕ

(Почетком августа 1915. године, Бањалуком се, што громогласно, што шапатом, ширио проглас о подизању споменика – Витеза у оклопу – чије отварање је планирано за ћесарев рођендан. Оклопа, заправо и није било, јер споменик је био начињен од дрвета, а грађанство је требало да га у гвожђе окује ексерима које би претходно купили. „Сваки чавао у Витеза у оклопу има да буде рјечит свједок највише почасти и најдубље захвалности јунацима који су жртвовали свој живот на пољу славе за цара и домовину, или су услед борбе постали неспособни за стицање“, писало је у прогласу. Масовност укуцавања ексера требало је да симболизује величину патриотизма народа, али и знамен најусрдније љубави, привржености и непоколебљиве вјерности цару. Често су, нарочито у школама, биле организоване акције укуцавања чавала. Дјеци су говорили да од куће понесу 20 хелера за куповину ексера. Због посјете поглавара Стјепана Саркотића, споменик је скинут и преко ноћи окован великим бројем ексера. Сматрало се за велику срамоту да на кипу има још много дрвеног простора. Ово успаничено и улизичко дјело градских власти изазвало је подсмјех Бањалучана.)

На путу за Бањалуку Земаљског поглавара Босне и Херцеговине повремено су обузимале чудне слутње. Спорадично се јављајући у тренуцима кад га је пратња остављала самог са властитим мислима, те слутње су стидљиво извиривале, али ипак их није пратила зебња. Чак и да је било времена да се размаху, оне нису могле престравити бркатог војсковођу. На његовом лицу усађеном у крути уштиркани оковратник није се могла ишчитати никаква забринутост. Било је на њему презира, свакако, као и понеког знака одушевљења крајоликом. Могли су се на том лицу назрети и трагови благог унутрашњег негодовања због тога што је морао да напусти шехер Сарајево како би дошао у негостољубивији дио земље којом је управљао. Али, већ у наредном часу, његово лице попримило би помирљивији израз, као да је у себи слегнуо раменима и рекао служба је служба. Знао је да иде међу дивљаке, како их је називао, и можда је баш то узроковало тај наговјештај слутње, ту nelaгоду која му је ишла низ кичму. Умиривало га је то што се побринуо да све прође како треба и доликује – Витез ће бити окован жељезом и свјетлугаће на врелом августовском сунцу, а обезбјеђење ће бити такво да ниједном бунцији неће пасти на памет да покуша нешто слично као

прошлог Видовдана. Осим тога, већ се увелико спрема списак велеиздајника, што ће, знао је то добро, додатно обесхрабрити и најзагриженије међу њима. Знао је поглавар много тога што га је успокојавало: и за расуло у којем је Србија и за болест трибуњала Кочића и за страх који се увукао у горштаке тјерајући их још дубље у брда, још даље од очију. Могао је стога мирно да размишља о свом наредном војном подухвату, о нападу на Цетиње и поковавању Црне Горе. На помисао о томе поглаварево лице озари се крволочним смијешком. Жудио је за таквим приликама, за великим биткама, за славом и титулама, за ордењем и климоглавима бечких дворјана. Никако му није пријала ова улога, одвише цивилна и бирократска, премда је знао да он није доведен овдје као обични гувернер и пискарало. Земљу дивљака не може да доведе у ред ништа сем војничке песнице, речено му је. То ће и добити, помисли. Није слутио да ће бити задњи поглавар монархије у Босни, баш као што није слутио да ће га ти дивљаци пустити да мирно оде у свој Беч како би тамо до смрти радио против њих. Није слутио да ће звона са цркава и манастира која су скинули и претопили његови војници поново зазвонити. Још мање да ће звонити и вијек од данас.

СОНАТА ЗА ГВОЗДЕНИ КВАРТЕТ – МАШТАРИЈЕ ПОДСМИЈЕХА

(Почетком августа 1915. године, Бањалуком се, што громогласно, што шапатом, ширио проглас о подизању споменика – Витеза у оклопу – чије отварање је планирано за ћесарев рођендан. Оклопа, заправо и није било, јер споменик је био начињен од дрвета, а грађанство је требало да га у гвожђе окује ексерима које би претходно купили. „Сваки чавао у Витеза у оклопу има да буде рјечит свједок највише почасти и најдубље захвалности јунацима који су жртвовали свој живот на пољу славе за цара и домовину, или су услед борбе постали неспособни за стицање“, писало је у прогласу. Масовност укуцавања ексера требало је да симболизује величину патриотизма народа, али и знамен најусрдније љубави, привржености и непоколебљиве вјерности цару. Често су, нарочито у школама, биле организоване акције укуцавања чавала. Дјеци су говорили да од куће понесу 20 хелера за куповину ексера. Због посјете поглавара Стјепана Саркотића, споменик је скинут и преко ноћи окован великим бројем ексера. Сматрало се за велику срамоту да на кипу има још много дрвеног простора. Ово успаничено и улизичко дјело градских власти изазвало је подсмјех Бањалучана.)

Како разлога за смијех код већине варошана тих ратних мјесеци и није било, из арсенала фацијалних гримаса извукли су прашњави, моћни подсмјех. Безгласан, више на трагу трача него смијеха, он се кроз варош ширио брзо, од благо накривљених усана до очију саговорника. Дабоме, било је потказивача који су га сматрали иритантним и реметилачким, али снага подсмјеха лежи управо у томе да га чак и најгрђи шпијуни у најцрњим (црно-жутим!) режимима тешко могу употријебити за оптужницу. Немушт и ненаметљив, подсмјех је био универзални језик за све истомислеће Бањалучане, за аналфабете и трговце, за старце и омладину, или за шегрте и надничаре. Једини кључ неопходан за разумијевање тог језика била је мисао о слободи. Ко год је на лице накачио подсмјех, као да је рукама високо подигао побједнички барјак.

Као готово једини вид отпора, подсмјех бјеше мало ледено сјечиво уперено у врелу

утробу звијери. Ефекат више него скроман – тек једва нешто налик на убуд комарца. Али, у датим околностима, поента и није у јачини задатог ударца већ управо у наговјештају присутности. Немогуће је пред починак у потпуности се опустити у соби која трепери од зуја комараца. Мало ко је то знао боље од утамничених у мемљивим ћумезима Црне куће, а опет, чак су и њихова напаћена лица била накинђурена подсмјехом. Замисли, дошапнуо би један затвореник другом, кажу варошани да је Витез полуго! И цар је полуго, одговорио би овај, само ваља издржати па да дочекамо да се скроз разголити.

Маштали су тако људи, маштали и надали се. Заједно с њима, маштао је и подсмјех, прижељкујући да буде нешто више од тремора, да надрате тишину и раздвоји усне скупљене у грч. Маштао је подсмјех да прерасте у смијех, тако гласан да се околна брда затресу, тако јасан да вијест о њему далеко понесе жубор воде врбаске, тако чист и ведар попут сунчаног јутра након олује.

ПЈЕСМЕ | СТЕВАН ТОНТИЋ

Стеван Тонтић

ОНИЈЕМИО ПА ПРОПЈЕВАО

Био сам без гласа, жив утуљен,
Нисам могао тих безумних дана
Ни да говорим, још мање пјевам
Међ лешевима суграђана.

Да прочистим грло почех да пијем,
Глас се трудио да изађе из мене,
Али се никако није чуо,
Остајих и даље нијем.

Био сам скроз онијемиио,
Осјећао да сам и сâм убијен,
Прелазећ међу успомене.

А онда је наједном мој глас
Шикнуо из проломљеног грла
И стао пјеват независно од мене
По некој вишој заповијести.

Ни данас не знам која га је,
Ако не велика љубавна сила,
Успјела да из смрти прене,
И на прави пут извела.

А сад ми се већ причињава
Да моја пјесма продире
У глуве уши васељене

ЗНАО САМ ДА ЗА СМРТ РОЂЕН НИСАМ

Знао сам да за смрт рођен нисам,
Али сам с умрлим и сâм умирао.
Смртовдан никоме није био писан –
Живот се на правди бога узимао.

Знао сам да смрт још није за мене,
Да ће дух разврћи земаљске окове,
Да су умрлице мог Ја привремене –
Јер свога Лазара вољена већ зове.

А ово ми шапну анђео из сјене:
Смрт јесте благослов, али тек када
Спасава живот од срамотног пада.
Ти већ устајеш, сјакте ти се зјене.

ДРАГА МЕ ДИЗАЛА ИЗ СМРТИ САМЕ

За С.

Жал моје драге стизаше до мене,
Потресао ме, замрлог, до сржи.
И мада већ прелазих међу сјене,
Дах мог живота њена љубав држи.

Молитвом ме је дизала из таме,
Звук мог имена усном миловала
Зовућ да устанем из смрти саме.
А кад устадох, бјеше је завела

Мелодија мога васкрслог гласа
Те запјевасмо тог јутра удвоје –
Ваздух се с нама живо заталаса.

Рекох: моја си душа, сунце моје,
Тебе ће све моје пјесме да славе
Док ми пјевајућ уста не поплаве.

ПОДЗЕМНИ ТРИБУНАЛ

Моје весело демонско друштво
Повремено инсценира на свом порталу
Процесе у подземном „Хашком трибуналу“.

Главног тужиоца игра први од демона
С доста реторичког умијећа,
Посебно кад оптужује живописне несрећнике
Из озлоглашених региона.
(Неких се и пјеснички субјект сјећа.)

Ту је и више оштроумних бранилаца
Које зову ђавољим адвокатима.
Тужилаштво и суд извргавају руглу
На сваком кораку у згради суда
Међ улазним и излазним вратима.

Безброј правника туда се маје
У Претресном и Апелационом вијећу,
С намјером да процес вјечно траје.

Активан је и тим преводаца,
Зноје се превдећ из шупљег у празно,
Све док председник суда не упита:
Има ли шта под „Разно“?

ЈЕРЕТИЦИ И ЗМИЈАЊЦИ

Ходочастих у Јерусалим,
Али не бијаш у стању
Да одем у предивни Хиландар,
Јер не нађох никог да ме прати
На таквом путовању.
А сад сам већ сувише стар.

Не идем далеко од куће,
А моји шашави јеретици
Изводе паганска ходочашћа
По гајевима и шумама,
Голи испод светог храшћа,
Без стида и срама.

Неки глуме мисионаре слободе
Током принудног ванредног стања,
Други зборе као агностици
О мистерију Божје природе.

Ал' чујем земљаке са Змијања,
Који, благо се подругујући,
Довикују уморном старцу:
Идеш ли... Идеш ли, роде?

Мили гласови, ал' ваља се мени
Полако вратити кући.

ДО ДНА

Јесам ли још увијек Ја,
Јесам ли и данас човјек?
Кад гласно изговорим: Да,
Стиже глумијем одјек.

Шта недостајаше дану
Који је отворен химном?
Како то да срећно сванух
А живим у сумраку зимном?

Зар сунце и јутрос није
Сјало, с ликом анђела мог?
Зар ћу до дна провалије,
Пакленог круга деветог?

ПЈЕСМЕ | БОРО КАПЕТАНОВИЋ

Боро Капетановић

УЧЕЊЕ

и црква
и школа
и књижевност

да
и књижевност нас учи
да будемо добри

вода
трава
шума

да
и шума нас учи
да будемо добри

и птице
и коњи
и магарци

али и краве

да
и краве нас уче
да будемо добри

и требали бисмо бити добри

а
погледај
нас

све крволока до крволока
мајчице!

СНЕГОВИ ПОДЛУГА

У оне зиме дуге и хладне
Господе како су лепо вејали
И кад све беше чисти лед
Једино би нас они грејали

Снегови Подлуга снегови Подлуга
Бели и давно заборављени
Спокојно копне снегови Подлуга
У мени! у мени! у мени!

ПОЕЗИЈА

не брини
неће

неће поезију уништити нико

нико
него ти

тебе се ја бојим
који је пишеш!

ВОЈСКЕ

1.
ено се постројавају војске
ено витих капетана
пуковника
генерала
ено топова ено тенкова
ено љуте пешадије
постројава се
пребројава
а кад се построји
и преброји
и кад крене мајко
певаће ко погине
тешко оном ко жив остане!

2.
дрхти
дрхти
на дрвету лист
на путу прашина
у лужари луг
дрхте њиве
дрхте куће

у земљи кртица дрхти мајко
на земљи златица
на небу соко сиви
и небо
јер
иду војске мајко
аскер силни
генерални
оштре каме да кољу мајко
све да кољу
и децу
и децу мајко
и у дечијем оку сузицу
и сузицу
мајко
дечију!

3.
све ће спалити мајко
све срушити

и села
и градове

ништа остати неће
о ништа мајко
кад војске дођу

после црног дана
осим црне ноћи!

4.
нема

ни воде тако дубоке

ни планине тако високе

ми магле тако густе
ни ноћи тако црне

толиког снега
глиба
врзине

попа топа тенка пуковника

а да пусте војске заустави
када пусте војске крену
да градове претварају у
кречане

у гурабије

у туршију!

5.
тај ни јутра
тај ни дана више нема

све му је ноћ

у боју мајко на пољу бојноме
који је војске икад видео

голим оком тај је мајко
голим оком зло видео

и сад зна све о свему!

6.
ко је војске нахранио
ко је војске заситио

нико мајко и никад

јер војске се не могу
нахранити
јер војске се не могу заситити

а појешће
све што се појести даде мајко

коње овце телад рибе
гуске птице сарме штрудле

поезију
појешће и поезију

и цркве
и крстове
и време на крају мајко
појешће
а гладне остати војске!

7.
војске
војске
све се војске
претерано
зноје!

ПЈЕСМЕ | ЖЕЉКА АВРИЋ

Жељка Аврић

САМОТНИ СОНЕТ

Утонем у њу к'о да је љуљашка;
крило и наручје, тајна ложница.
Привлачна самица, помало врашка;
када избор постане – тамница.

Заведи ме и опчини. Расточи.
Стрелом тишине расцепи чекање.
Уђе у дисање, надражи очи,
ослушкујем јој шапат, церакање.

Сапутник са тешким пртљагом... Неко
ми треба сад, за рат и мир, у двоје.
За сутра...? Сутра је тако далеко

а самовање, изгледа, писано је...
Бура у мени, тихост око мене –
јер свуд су сећања и успомене.

СОНЕТ КАМЕНУ

Тешки смо ти и ја, ни да смо браћа.
Где нас навале, од нас застаје дах.
Такве нас, изједна, оправљаћа –
за под главу, шљунак у опанку, прах.

Имамо огранак од истог претка.
Тврдине, оштрицу. За врат, у руке.
Реч постојану, од целог иметка.
Скупа у ватру, вир, јаук и муке.

Од нас су келије. Тврђаве. Опкоп.
Опиљци, облаци и комадине.
Неумит смо као покој и покоп.

Један смо другом близанац, имењак.
Ђутање узидано у градине.
Испрва темељ, на концу – надгробњак.

СОНЕТ ХОДАЧУ ПО ЖИЦИ

Све је у крилима – док не израсту.
Могућности слутити, дражи кушања.
Радости прођу, чим жеље одрасту;
до тад се лети, после само сања.

Пасти у амбис окрутно и није.
Горе је кад страх учини те робом.
Дивног порива, чудне алхемије
искушан бити, стајати пред собом!

Изнад је небо. Испод кличу, бодре.
Очекују успех. Прижељкују пад.
Кад спознаја ти у мисао продре,

вечитом ћеш сумњом утолити глад.
Високо, у зраку – све си и ништа.
Занесен стојиш сред свог Чистилишта.

СОНЕТ ПОЧЕТКУ

Језик мој и ја смо од исте сорте.
Брат ми је, предак. Вечити суђеник.
Матерично гнездо, дамар аорте.
Пупчана врпца. Мач и молитвеник.

Реч је моја са стећка, крајпуташа.
Глувог кола. Записа. Покрстица.
Заветни златовез. Из Оченаша.
Првобитна светлост. Кап и честица.

Верујем у родослов и предање.
Имам круг у годовима Постанка.
Одређена да будем завештање

Песми, слушкиња том кључу опстанка.
Она је горки пелин, жуђена млеч –
као Језик праотац, прамајка Реч.

СОНЕТ ПОСВЕЋЕНИМА

Када смо оно падали
у славу ножу и метку,
полегле пребројавали –
и устали напоследку;

и кад су нас комадали
у крике, са страшћу, тамом;
ми смо ничице падали –
да би се узнели, само!

Неоплакане, сјамљене,
бешћутно нас покапали;
у лишћу, реци, земљане –
док смо се с небом стапали.

Звезданим прахом бивали,
у спокоју почивали.

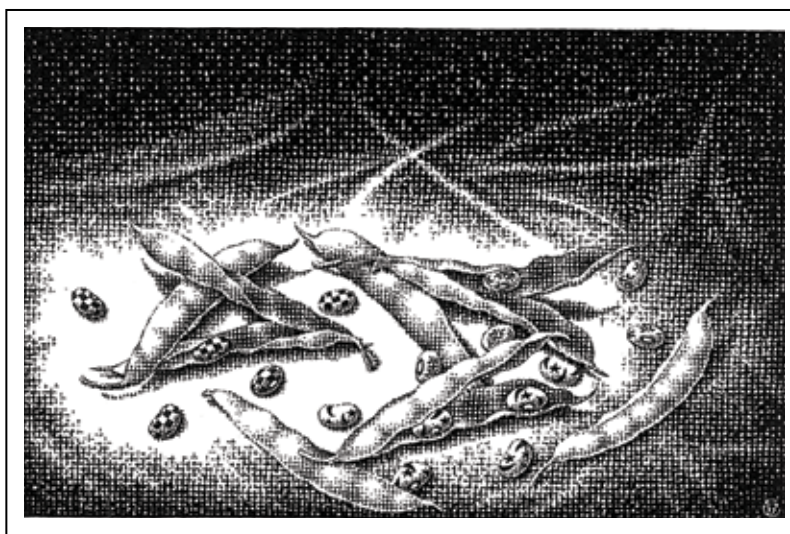
СОНЕТ СВЕТЛОСТИ

Дрхти жишка, заискри свитац; кап
по кап се сунца проспе стидљиво.
И одједном се сручи цео слап –
у блиставом си а невидљивом.

Кад заспи стрепња, трепери нешто
налик на наду, очекивање.
Обаспе нас, штедро и невешто,
као изненадно даривање.

Не знам откуд тог сјаја, где води,
у шта ће бити оваплоћено?
Можда засенчи ил' препороди

све што је жуђено па кроћено.
Тиха ће радост свет позлатити
и све у светлост преобратити.

Без назива

Јованка Стојчиновић Николић

ПЈЕСМЕ

ЈОВАНКА СТОЈЧИНОВИЋ НИКОЛИЋ

ЖИВОТНА СЛОВА

Педесет и неку годину
Путујем и пишем Сијем и свједочим
Прижељкујем и дотичем Важем и размјеравам
Покрећем и заустављам Узвраћам и пропадам
Сањарим и сумњичим Спајам и раздвајам
Отварам и затварам Плачем и смијем се
Ћутим и бринем се Уздишем и нишаним...

Педесет и неку годину пуцам из живота за живот

Педесет и неку годину
Живим међу биљкама с најједноставнијим цвјетовима
Кадифом Невеном Перуником Драгољубом Босиоком
Понекад и међу зеленим ситним гранчицама Божјег дрвцета

Дјеца ми кажу да ми још душа по њему мирише

Педесет и неку годину покушавам из себе да покренем
Свијет који ће осјетити разлику свјетлости у сваком
Њеном зрачку да сјај никада не постане заточеник
У мојим грудима него свједок у коме дише свемир
Да би се лакше у сунце претварала свака рана из живота

Педесет и неку годину оживљавам тренутке
И будуће године...

Остављам трагове и не окрећем се
Упркос нанизаним годинама на струну запитаности
Чекајући свјетлост која се враћа са звјезданог неба
Под моју лијеву и десну руку да ме узнесе високо високо
И живот ми продужи

БЉЕШТАВИЛО И РЂА

Какво бљештавило очеве сјекире кад је одмотао из
Вреће од сточног брашна дошавши кући
Право из ковачнице
Као да се од сунчеве зраке избрусила

Можеш на њеном „тијелу да смјестиш тјескобу“ невиђену
Или да огледаш лице као у зрцалу
Па да цијели дан из тебе зрцали нека чудна доброта
Као да није ријеч о сјекири

Као кад у Том сјају ухватиш два ока срнећа
И сваку презривост и љутњу заборавиш
Као онда Оче у подмлађеној шуми изнад потока
Кад је срна чекала на нас
Поигравајући се својом сјенком
Да испије Играње из огледала са извора

Као Онда кад је из наше (шуме) у комшијину одлутала
Ни сама не знам када осим да је мрачак преклапао дан
И млад мјесец развијао небеска блистања
Изнад плахог срнећег скакутања кроз шумске удвојене сјене

Више је нисмо видјели само смо чули одјек пуцња

Тад подиже се ваздух и звијезде спустише се мале
У очи срнеће

Клизну мјесец с јеленовог рога с друге стране пропланка

Прхут птица напусти куће а ја оцу из страха у загрљај

Приљубих уво на очеве груди или једини ослонац можда
Слушајући музику душевих струна која ми по болу личи

Хоћеш ли Оче вратити спокој шуми

Расту ли мелеми за њене ране
Као рђа на сјекири у кишне дане
Која се више тупих удараца о натруло дрво у брдима
И не сјећа

Отац објеручке подбочи шакама главу као да подупире Свијет

Није то сине до рђе него до Човјека који нема божанска врата

КРЛЕТКА ИСПРЕД ВИЛЕ ОБРЕНОВИЋА У СМЕДЕРЕВУ

Моја сестрица Елка Њаголова
Уз педесети рођендан Смедеревске песничке јесени
Каже ми

Хајде да се фотографишемо за успомену
У оној крлетки

Нека буде мала црква у нама
Између лета и јесени са благим сунцем у њедрима

Улазимо унутра У крлетку

Елка шири руке као птица крила

Шири и ти Каже ми

Тек мало подижем лијеву руку

Она не зна да су ми крила дотакла небеса
Баш као и Икарусова док спасавао се ропства

У крлетки је само моја глава
Која ме до овог трена није напуштала
И опет сања из живота или у живот да лети
У тренутку када настаје поезија пуна плаветнила
Од сазрелог грозђа из некадашњих винограда
Подијељених путељком као раздјељак
Косу што дијели на Глави
И сунце Михољског лета пола Елки пола мени

Сјајимо из градских уличица као из дубине наших живота
Попут „Словенског загрљаја“
Дуж Смедеревске тврђаве и Виле Обреновића

У нашем сјају љескање ни Дунав не смањује
С нама се на десет језика споразумијева и спаја нас
С градовима моћним да може из своје воде
Увијек у грло нам побјећи

ШЕЗДЕСЕТ ПЕТ ПЛУС

Како сам брзо протрчала кроз своје
„Златно вријеме“

Како су ме секунде надмудриле
И доспјеле у године шездесет пет плус
Да ми од марта двијехиљаде двадесете
Кроје судбину

С краја на крај
Премрежених путева тијелом Планете
Шири се мрак склањајући нам срца у Крлетку

А све је кренуло Некако с прољећа
С Ђавоље или Божје стране Ко би га знао

Смањено се свемирски океан
Па истим стазама пролазимо
Умањени за животе који у смрт одлазе
У секундама истим На континентима разним

И опет ће с јесени по нас
И секунде И живот И смрт И вирус (Корона)
Скривен под маскама Без сталног боравка

Залеђен тек на тренутак... Авај у сунчевим зракама
И ултравиолетном седмом степену

Зар још увијек ће се рађати Нови Измијењени
Сувише близу нашим животима Ко-вид(и)
Деветнаести или Двадесет трећи

II

Ко нам То одузе ваздух Изван твоје утробе
Мајко...

Изван четири зида која подупиремо дахом
Да се сачувамо од Тог неког Новог времена

(Можда се случајно неко жив појави
Свјетским мраком убијен)

Кажу Хелејева комета као „Стални члан
Сунчевог система“ посљедњи пут је виђена
Хиљаду деветсто осамдесет шесте

Ускоро ће и двије хиљаде шездесет прва
Кад ће поново свој реп да извитопери
Изнад будућег свијета

Хоће ли њен мали сјај при повратку послје
Седамдесет пет година
Камен Васељене препознати
И освијетлити Ову пјесму Изван срца Мог

(Смрт остаје живима Кад свјетлост падне по мртвима)

ОДЛАЗАК (РИЈЕЧИ)

Пустила сам ријечи као клупко
Низ степенице
Којима свакодневно силазим и враћам се

Док скакућу с једног на други степен
(Сада већ од мене одбјегле)
Претварам се у птичја крила
Како бих могла у једном лепету
Да их прелетим
И дочекам на самом дну
(Прије пада у Заратустрин понор)
Да их у живот поново вратим

Ако их оставим доље У невољи
Као да их је заборавила срећа
Могао би неко да их раздражи
И умијеша се у њихов непознати вијек

Тада би могла Глад да их снађе
Па да међу собом постану убице
Из разних побуда
Које више не могу да се трпе

А дуго сам ноћима остављала отвореним
Врата спаваће собе лебдећи са њима
Као у безваздушном простору борећи се за
Ваздух Понекад и за гробно мјесто

Само оне Ријечи које су са мном издржале
сву ту ноћну мору
Јављају ми
Да се чувају попут зјенице ока
И да једна другу спасавају

А ја и даље затварам очи и мислим
Колико им је тешко у мени било

ПЈЕСМЕ | ГОРАН
ВРАЧАР

Горан Врачар

ОТИЋИ ЋУ

отићи ћу једног дана тамо где смрт све потрпа,
рака, лепа црна дама, без злата и скупих крпа.

ја, господин, друг негдашњи, док је било идеала,
напустићу свакидашњи свет пун стоке и будала.

започеће валцер вечни, у загрљај ухваћени,
ја, господин средовечни, и рака ни налик жени.

плесаћемо ја и она, без музике и без нота,
без публике и без звона, без судбине, без живота.

без ичега стварно вредног, отићи ћу с оне стране.
отићи ћу дана једног, међу руже и јаблине.

отићи ћу, морам поћи, бог је простро стазу за ме,
једног дана, или ноћи, оставићу цесте саме,

пријатеље, зграде, пруге, поља, брда и планине,
грехе, наде, среће, туге, зоре, јутра, светла, тмине.

отићи ћу ко прах с длана, достојанствен, мртав, бео,
сретан као оног дана кад сам тебе заволео.

али већ је време мрети и време је да се крене,
па пакујем за понети целу тебе, целог мене.

јер шта ћу без твога лика кад погасе светла свеци,
без твог тела, споменика, и шта ћу без тебе, реци!

а зову ме, морам поћи, бог је простро стазу за ме,
једног дана или ноћи, без тебе у кућу таме.

НЕ БИХ САД О ВИНУ

не бих сад о вину,
уморан од пута,
желим да ми глава заспи у твојем крилу,
па кад туге мину,
к'о мраз са капута,
пробудим се срећан у неком априлу.

ни о теби не бих
ма колико хтео,
јер си само тајна у срцу скривена,
а због тебе све бих,
само да сам смео,
у пролеће неко, у боља времена.

зато тужан носим
у ноћ увијену,
месечину једну и сазвежђе цело
и ногама босим
љубим твоју сену,
у јесење јутро на мом длану свело.

па те очи траже,
мада разум неће,
да сломљеним срцем исмејем судбину,
и са мртве страже
пошаљем ти цвеће,
и зато, разумеш, не бих сад о вину.

ЈЕ ЛИ ОВО ДОБА

је ли ово доба у коме се рађа
зло под црном шапом разузданих звери,
ружа процветала из крви безнађа
и време које се мртвацима мери.

ја јесам ли проклет да ме слепац води,
или да ме песми глухонеми уче,
криком из кога се бесконачност роди
пре но човечанство црнину обуче.

је ли историја скуп умрлих нада,
сахрањена вечност, гроб без споменика,
крвљу исписане песме страховлада
и згажене очи чизмом осветника.

је ли бесконачност коначно пред нама
у ходу лешева и лелеку птица,
слепо веровање у дубине јама,
у пољубац ножа и загрљај жица.

је ли ово доба у коме се рађа
зло под црном шапом разузданих звери,
ружа процветала из крви безнађа
и време које се мртвацима мери.

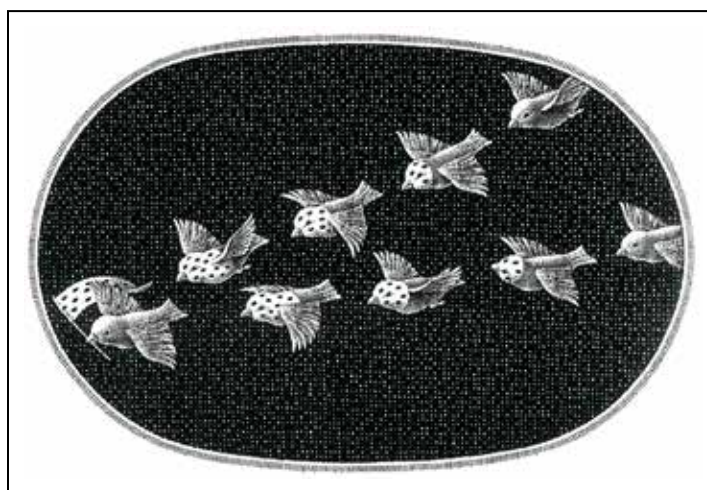
ПОКЛОН

све сам јој, сем себе, поклонио свете,
моје тамне грехе и блиставе снове,
са рамена звезде, с неба еполете,
кише мојих туга, моје благослове.

све чиме се пева и све што се ћути,
цепове, у њима тајне сакривене,
рукаве без којих умиру капуту
и руке за њене груди зашивене.

и очи, и уши, и осмех без лица,
најтише тишине, и ушћа и врела,
цело једно небо отето од птица,
дланове са њених образа и чела.

олујама бола груди разапете,
на асфалтном пољу срце од бетона,
све сам јој сем себе поклонио свете
а само је мене пожелела она.

Епидемија

ПРИЧА | ЖАРКО
ШАРИЋ

Жарко Шарић

ЗЛАТНИ ПИР

Стари учитељски пар Борислав Лончар, чика Боро и његова супруга Теодора, тета Дора, прослављали су златни пир. Педесет година брачног живота. Овакве свечаности нису ријетке, али нису ни баш честе и мање-више све личе једна на другу. Припремају их углавном потомци, дјеца и унучад, приређује се (пре)богата трпеза чији је врхунац велика торта са бројком 50 у средини, свира *жива музика*, буде пуно гостију и лијепих поклона, а највише лијепих ријечи и лијепих жеља за дуг живот, здравље и срећу слављеника. Овакве догађаје биљеже локалне новине, локални радио и телевизија. Сликају се насмијани и загрљени слављеници и увијек дају исте одговоре на иста питања. И на прослави златног пира тета Доре и чика Боре било би све уобичајено да се ту није затекла и репортерка локалне телевизије, млада виспрена Исидора која редовно *искаче из клишеа* па се ни у овој прилици није могла задовољити једном кратком стереотипном репортажом о овако великом догађају.

„Са дужним поштовањем, чика Боро и тета Доро, ја бих вас замолила да за нашу телевизију кажете нешто више о свом заједничком животу... Мислим, више од оног уобичајеног: међусобно поштовање, толеранција, љубав... и знате већ. Много тога морало је да се деси, да испуни пола вијека вашег заједничког живота... Па нам причајте мало како је то било, како је све почело. Је ли увијек било оно: *толеранција и љубав, дубоко разумијевање и међусобно поштовање*, било је ваљда и других ствари и искушења која су нормална у животу.“

Ова замолба младе новинарке изненадила је слављенике, а богами и госте. У оваквим приликама није уобичајено да се говори о тим

другим стварима, неспоразумима, ситним и крупним брачним чаркама, зађевицама и томе сл. Чика Боро и тета Дора су се згледали па дуго буљили једно другом у очи; њихови погледи продирали су негдје далеко и дубоко. А онда, неочекивано, обоје праснуше у смијех. „Хоћемо ли, душо?“, пита Боро са нешто мало ироније у гласу; она је добро разумјела да се то мало ироније односи на оно *душо*. „Хоћемо“, каже насмијана тета Дора – они се добро разумију и кад не проговоре. А споразумјели су се да ће да *отворе карте* и кажу коју и о оној *другој страни брачне медаље*. „Добро, хајде ти прва“. „Не, не. Ти почни, а ја ћу да *интервенишем* тамо гдје почнеш да врдаш“. „Па дабоме, другом се нисам могао ни надати. Неће она да буде прва тамо гдје треба, а иначе не можеш од ње ријеч да добијеш.“ Ове чика Борине ријечи насмијале су госте који на приједлог новинарке Исидоре дигосе чаше и обећаше мир и пуну пажњу док слављеници говоре.

„Па добро... било је овако“, каже чика Боро бришући усне и бркове последије доброг гутљаја вина. „Био ја учитељ у селу, тек дошао из војске. Ја сам, а четири разреда, дјеце преко стотину. Ради се у двије смјене, нема струје ни купатила, сва срећа, имам лијепу собицу у приземљу, шпорет и дрва колико треба, све бесплатно. Директор централне школе кад год се видимо, говори како је расписан конкурс, он се нада да ће „тај проблем“ брзо да се ријеши. „Треба само још мало да се стрпиш па ћеш добити колегу, а ако ти судбина буде наклоњена – колегиницу“, рекао би осмијехнут и потапшао ме по рамену. И тако, *стрпим* се ја читаву годину, у моју подручну школу не дође ни колега, а камоли колегиница. Послије распуста поче

нова школска година, опет ја сам. Опет ћу да се стрпим. Кад ли, негдје у касну јесен, већ крај новембра, стиже ми, нећете вјеровати – колегиница. Јој, драго мени, као драго ми због посла, а гледам је, бокте твој, цура, што оно кажу, авион, све једно пуца на њој, очи крупне грахорасте, као на зејтину. Усели се мала у сусједну собицу, врата до врата, било то тако направљено за два учитеља. Ја јој све помогао да се смјести, сутрадан подијелили одјељења и смјене, љепота. И што је најважније, није више онако досадно. А што на селу зна бити досадно, нарочито у касну јесен предвече, кад ситна, она сеоска ситна киша неутјешно пада и нагони човјека или у собу крај лампе петролејке и „славуј“ транзистора или у мемљиву сеоску биртију гдје се надмудрују сељаци и *пуца* карта и звече домине. Осјећам ја, ни њој није свеједно, видим ни она не може ишчекати велики одмор да се приближимо једно другом. А онда и то нам постало мало па журимо једно другом и за вријеме малог одмора, оног од пет минута. А послѣје наставе, о томе да и не говорим. Одомаћио се ја код ње, нуди ме ручком па онда и вечером, каже – немој се, колега, устручавати, гдје има за једно, има и за двоје. И тако, да не причам даље, стално ми заједно, док ти одједном, не знам шта јој би – трудна...

Тета Дора насмијана окрену главу у страну, удари га овлаш по руци: „Ћути, срам те било!“ И сви присутни су се гласно смијали и аплаудирали, а он зачуђен шара очима по њима, као није му јасно чему се смију. Новинарка Исидора опет успостави ред („Извините, морамо радити!“). „И онда, свадба, дабоме“, обраћа се чика Бори. „Кажите, али молим вас укратко, и о том свечаном чину.“

„Ма нема ту ништа необично. Свадба ко свадба... парада пијанства и кича, што рекао онај панонски морнар. Који мјесец послѣје те свадбе придружи нам се овај мали, овај овдје што има стотинак кила и већ просиједу косу. А касније још троје, Богу хвала, ево их сви живи и здрави, сви нам унучиће подарили.“

„Одгојили сте четворо дјеце. Тета Доро, сигурно то није било лако. Обавезе у школи, у породици... сигурно вам је супруг у свему помагао“, развија причу млада Исидора.

„Па јесте, јесте... нарочито кад није био *заузет* – говори кроз смијех. - Кад га нису *заузели* његови тамбураши, његови шахисти, картароши, рибари... И кад у вароши није

било утакмица“, смјешка се тета Дора и не престаје да га, онако њежно удара по руци.

Опет се сви присутни смију, а чика Боро, *несхваћен и повријеђен*, протестује: „Ето па се ти похвали да ти је живот протекао у толеранцији и разумијевању! А нећеш да кажеш да сам био шеф тамбурашког оркестра, па био у управи фудбалског клуба и учествовао на шаховским турнирима. А онда састанци... Био сам *друштвено ангажован*, сваки дан неки састанак. А оно са картарошима... не кажем, било је и тога... састану се тројица, треба им четврти... како да одбијем“.

Гости не престају да се смију.

„Е, а да вам испричам згоду са машином за прање посуђа. Хоћу ли, стари?“, не испушта Боро у руку тета Дора.

„Причај, видим ја куда је ово кренуло“, резигниран је чика Боро.

„Преселили се ми у град, још смо радили, нисмо били у пензији. Нас шесторо у кући, веш-машина ради, како је он говорио, седамсто дана у години, и то са вешом некако иде, али са посуђем никако. Кажем вам – шесторо, кухиња као мало мања менза, по три obroка дневно, читави товари тањира, шерпи, шољи, кашика, јест да су помагала и дјеца, а опет не можеш направити. Једном нас двоје шетамо градом и у излогу једне продавнице спазим машину за прање посуђа. Уђемо, погледамо, распитамо се за цијену, услове продаје... Све добро, све прихватљиво, али обоје знамо да нам још годину и дуже над главом виси позамашан кредит за ауто, а има и оних ситних дугова којих се са учитељском платом тешко можеш ријешити. И прошло од тада неких два-три мјесеца, дјеца и ја код куће, ручак на столу... чекамо, сад ће и он. А њега нема. Нема и нема. Ручамо ми, њега нема. Богами паде и мрачак, њега нема. Окренем мобилни, јави се он. Па добро, човјече, гдје си ти цијели дан?, питам, а глас ми, осјећа он то, не обећава ништа добро. Зар ти је тешко макар да се јавиш, да знамо да ти се није ништа десило, да ниси у болници...“

„Хеј душо, ништа се не брини, све ћу да ти објасним...“, поче да увија, јасно је њему да сам бијесна и треба некако да се *вади*. „Је л’ се сјећаш кад смо оно навратили у продавницу бијеле технике па се ти на први поглед заљубила у ону машину за прање посуђа?“ Сјећам се, па шта?, кажем ја а осјећам како ми је глас на помен машине уздрхтао и одједном

омекшао. „А сјећаш се... хајде, хајде сјети се шта сам ти ја тада обећао.“ Па... обећао си... чекај, чекај да се сјетим... као не могу ја одмах да се сјетим... Обећао си да ћеш ми је једног дана купити, кажем све устрептала и већ видим како радници уносе машину у стан и прикључују је. „Ето видиш, све си запамтила, а ја... ја сам сада у једној кафани, одмах преко пута те продавнице. Скупило се друштво, све стари другари... нећеш вјеровати одавно нисмо овако лијепо засјели... Ево, ево... сви те поздрављају.“ Дабоме ту сам прекинула везу и треснула мобилни на кауч... Ма да ме је змија у том тренутку ујела, одмах би угинула.

Ове тета Дорине ријечи изазваше буру смијеха, а онда дуготрајан аплауз. Једино је чика Боро мирно гледао преда се са танким осмијехом на лицу.

„Е, али чујте и ово – не би ваљало да ово прећутим“, каже тета Дора кад аплауз престаде. „Није прошло ни седам дана, дођоше мајстори, унесоше и прикључише машину. Шта да вам причам – мој се живот од тада промијенио. Никад га нисам питала откуд му паре нити ми је он објашњавао како је извео финансијски слалом између кредита и дугова.“

Опет аплауз, камерман зумира чика Борин залеђени осмијех који траје.

Ријеч поново узима тета Дора. „Сад да кажем нешто озбиљно... Мислим, покушаћу да одговорим шта је пресудно да брачни живот буде складан, да протиче у миру и

срећи. Вјерујем да је у брачном животу ипак најважнија љубав. Он је давно прокужио и увијек је знао да га волим... Волим га и онда кад га *мрзим*“, засмија се, „кад ми направи какву ујдурму, кад ми дође она *жута минута* ... ма знате већ...“

Опет салве смијеха и аплауз.

„Али иако је знао да је моја љубав јача од свих његових *несмотрености*, он то никад није злоупотребио. И увијек је настојао да ме нечим обрадује, макар неком ситном пажњом и лијепом ријечју, јер и он је мене волио. Је ли тако, стари?“

„Није! Није исправно речено он је мене волио. Треба: он ме воли и данас.“

Опет аплауз.

Млада Исидора је направила одличну репортажу. Било је ту умонтирано и фотографија из заједничког живота – доминирала је она са дана вјенчања, приљубљене главе и насмијана лица младенаца, па цијела породица на окупу, призори са излета, љетовања и камповања на мору. Нашла се ту и његова прим тамбурица и свакако – машина за прање посуђа. У подлози цијело вријеме се провлачила позната македонска елегичка *Зајди, зајди, јасно сонце* у којој се изражава *жал за младост*. Двоје Лончара дуго су били јако популарни и дабоме јако задовољни. Чика Боро дуго није имао мира – на наваљивање старих другара морао је да објашњава и *образлаже* оно – шта јој би.

(Из необјављене збирке новела под радним насловом *Пензионисане приче*.)

ПЈЕСМЕ | ДОБРОСЛАВ ЋУК

Доброслав Ћук

ПИСМО ЗВЕЗДАНИ

Чекај ме Звездана код Карађорђевог парка
долазим сутра увече раширених руку
сунце ме у кичменицу гађа привидно као варка
а море ми се испарава на запаљеном куку

у слуху ми се још обнављају тополе
у радозналим очима кречњак се раствара
видјећеш испаране руке што знају да воле
и чело моје гдје се дан одмара

донијећу мирис биља и љубав џиновску
призвук јуначке пјесме из херцеговачког јарка
донијећу свој понос и част прадједовску
чекај ме Звездана код Карађорђевог парка.

ОЧЕВ НАУК

Отац ме крстио умјесто попа
када сам мали и нејак био
прве кораке и прва слова
све сам од њега научио

научио сам да читам пишем
да прије јела перем руке
од свих путева да су важнији
пут до поштења и науке

гледајући шта отац ради
научио сам да волим људе
и да у тој љубави спознам
и разочарења и заблуде

од оца сам најприје чуо
молитву којом се до Творца пење
и да само велики могу
хљебом узвратит на камење

НАЈДРАЖА ИКОНА

Причали су ми неки добри људи
који моју мајку и памте и знају
како је била одважна и храбра
најљепша дјевојка у свом завичају

како се удала за сеоског учу
нашег драгог оца и гнијездо свила
као дар од Бога родила нас дјецу
и читави живот нама посветила

била нам је снага темељ куће наше
топлина у души и љубав без мјере
била нам је радост што нас испуњава
и чудесни магнет да нас све сабере

пратила нас је гдје год да смо били
као амајлија стална брига њена
била је напросто драгуљ породични
и наш највјернији чувар успомена

сад је све друкчије дани некуд иду
остало је празно гдје бијаше она
и у хладној соби на источном зиду
слика драге мајке најдража икона.

АКО СЕ ВРАТИМ

Ако се вратим питајте ме тада
и како је било и шта ће још бити
како остану само страх и нада
када се борите за живот властити

питајте ме гдје је у сјећању
некадашња младост стари добри дани
када сам поносан с непуних деветнаест
к'о у некој бајци писао Звездани

како сам мислио да само најбољи
могу градит' свијет срећнији и нови
и да се радом знањем и поштењем
у љубави Божјој остварују снови

како сам одважно са брода што тоне
кад се сви слабићи склањају и бјеже
поручио да је једино морално
бити са својима када је најтеже

и питајте ме шта је даље било
гдје су патриоти и ко скупља мрве
гдје су часни борци шта се догодило
да последњи опет потискују прве

шта раде трговци ко су издајници
ко се недостојно туђим перјем кити
ако се вратим питајте ме тада
и како је било и шта ће још бити!

БРАНИОЦИ

Земљо моја ко ће да те брани
ко ће опет за те живот дати
кад навале знани и незнани
туђе војске хуље и мигранти

ко ће рећи доста лоповима
чија крађа и похлепа уби
на бранику све нас мање има
остали су стари и крезуби

одлазе ти учени и млади
пуни своје муке и невоље
ојађени овим што се ради
и безнађем да ће бити боље

свједоци смо како годинама
све некако иде наопачке
и таоци лажним истинама
постајемо жртве и играчке

понижени и разочарани
не помишља нико да се врати
земљо моја ко ће да те брани
ко ће опет за те живот дати?

ПЈЕСМЕ | ДАНИЈЕЛ ГАТАРИЋ

Данијел Гатарић

СМРТ ТЕ НЕ ДОТИЧЕ

Минус је немјерљив у топлоти котла
(корпус неизбјежност)
добар је дан али ноћ, слатко смрзавање.
Хипотермија је стање услед чега настаје трајно
оштећење...
Смрт те не дотиче,
ни ножеви ни мостови висина и скакавца и скока.
Волиш живот као све животиње
зато и мјаучеш и кевћеш
добар је дан али ноћ, слатко смрзавање.
Последњи стадиј апатија пулс је лагано
ритмичан,
зјенице укочене и свијест...
(Корпус неизбјежност)
Воњ топлот котла и кучића и мачића.
Добар је дан али ноћ ни вау ни мјау и рез и збјег
у тами и унутра мирише на снијег.

СВЕ О МАРИЈИ

Слободнија од себе
јаче но што је потребно
Марија иште да буде подојена.
Збиљни феномен
или Божија воља
све што Марија жели је
да јој будем мајка.
Слободнија од себе
јаче но што је потребно
заточена у дјетињству
виче да ме не воли.
Тврђу храну не обзна
и неће да изађе,
нага и у хаљини
Марија иште да буде подојена.

УСПАВАНКА ЗА ПАТЕР ФАМИЛИЈАСА

Љуљао се,
бјесомучно се љуљао у столици на клацкалици
на креденцу у учионици.
Старио је патар старио,
бесомучно се љуљајући у радионици на колегиници
на радном столу на кућној помоћници.
Љуљао се,
бесомучно се љуљао у бракоразводној парници
на дјечијем рођендану пијан на клацкалици.
Љуљао се старећи,
бесомучно се љуљао, у болесничкој постељи,
скупљајући снагу, играјући жандарма унуци,
смогавши снаге јачајући,
питавши за покварену љуљашку устајући.
Нашли су га у амбару висећи, љуљао се, бесомучно се љуљао...

ИЗНАД РАДАРА

Фију фију фију.

Ти си птица грабљивица, велика птица грабљивица.
 Јастребове канџе дроб, не дружиш се, вребаш.
 Пјесме настају из кавеза. Што правиш што смјераш?
 Глумиш гладну селицу? Смртно рањену препелицу?
 Кљуном од гвожђа себи гнијездо спремаш.
 Ти си птица грабљивица, велика птица грабљивица.
 Из раздеране срне ласте пјесму пјеваш.
 Нећеш птиће младунчад, према доље да гледаш.
 Летиш изнад радара, домета
(брзина сачмених удара на висини од 42 метра губи пола).
 Не боли те риједак зрак? Лет у згуснут мрак?
 Ти си птица грабљивица, велика птица грабљивица.
Фију, фију, фију.

УВЕРТИРА 42

Једно је његово док га се плаши,
 једно је његово док га се воли,
 једно је његово док га се мрзи,
 једно је његово ...
 И потмуло и смрвљујуће ободрава Бога
 и лепрша свечано чамотног шејтана
 и разиграно уживљава буктињу у оку у уху
 и самодостатност и чежња. За шта?
 За насушно чувство у себи и ван самог себе.
 Исписавши кајданку равнодушности његово је дно,
 увертира изастрта у пародију либрета.

ВАРИЈАЦИЈА

Ловити музику из чистог мира
 звона прије ријечи која мијењају бит
 архаични анђели не дижу из мртвих
 без тежње за борбу са велепном варком.
 Тацитове *Године након смрти Августа*
 сви узроци болести и лијекови за њих.
 Ловити музику из чистог мира
 звона прије ријечи ехују у вјечност
 без снаге и моћи ријеч не ојача
 оклијева у слову у мисли у духу

ВИБРАТО И ПОРТАМЕНТО

...безброј опера послјије ручка прије вечере,
 чин други сцена прва, једна жена и цвијет један иза уха.
 Твој бркати пркос, комична опера или велика француска...
 (Ко је Марија?)
 Врела глава поодмакли час човјек се трже у сан и цвијет један.
 Прије доручка сви су баритон
 безброј опера, а ти, ти си алхемичар ти их држиш у нереду.
 Савлађујеш будућност измишљајући прошлост.
 Мелодична фраза оног који исписује
 унутрашњу страну корица, а иза уха?
 Безброј опера, чин други сцена друга.
 Вјежбе недисања, сада си тенор хистерични тремор.
 Не борави предуго ту, о вибрато, и портаменто,
 то је била смрт, мизантропија и шпанска црнина.
 Исходиште је безброј опера и цвијет један...
 Познајеш ликове, изванредно салутирају: вибрато и портаменто,
 а сада осјећајно *Фигаро Фигаро Фигаро*,
 великашу виолинског кључа пусти ми присно иза уха
 као њојзи пољубац ономад музички шамар.
 (Ко је Марија?)

ПЈЕСМЕ | САНДА РИСТИЋ СТОЈАНОВИЋ

Санда Ристић Стојановић

СРЦЕ 4

Срце,
откуцај света га прати као стварност,
коморе прошлости се куну у његову песницу.

Срце,
испало из откуцаја наше светлости,
обара руку са нашом тамом,
срчаност двобоја наших прошлости
оставља нам распевани тестамент.

Срце,
проверава да ли смо стварност,
прескаче преко разних речи,
зида коморе наших долазака и одлазака,
осврће се као емоција света ка нама.

КОЊ ПОЕЗИЈЕ

Речи се пропињу у
кристалу говора поезије.
Страсти у трку претичу
неке споре речи.
Коњ поезије стиже на циљ заједно
са нашом крвљу, унутрашњошћу и са
нашим костима.
Страсти јашу све правце
безизлаза коња поезије.
Страсти именују све трке коња поезије и
стижу на циљ са анђелима и демонима.
Слогови се пропињу као
живот и смрт коња поезије.

ЧОВЕК

Човек,
армирани одјек тајне,
робијаш одевен у узвике преступа,
свет који претвори свој рукопис у песму,
адвокат ноћи на журци завађених метафизика,
апарат дана кога поправише трајекти срца,
брод што лебди у једној
пијаној опасци меридијана.

Човек,
закон ноћи окачен о присуство речи,
гомила речи укључених у олују не-речи,
страст дана уграђена у параметре нових облика срца,
пречица зграда до разметљиве метафизике урбаности.

ГЛУМЦИ

На сцени окрајака свести,
речи глуме нас,
срца се држе за видовитост крилатих дана.
Живот бира улоге
запечаћене у ковчежићу одлазака.
Ноћ обилази своја позоришта стварности
и даје главне улоге
очима наших пролазака.

Здравко Згоњанин Баћо

ПЈЕСМЕ | ЗДРАВКО ЗГОЊАНИН БАЋО

РЕШЕТО

Обод трешњевом кором савијен
Дно кожа јарећа
Сврдлом бушено.
Испод греде старе на клинцу виси.

Дјетињство кроз избушено решето
Прохујало
Пијукамо са њиме
Решето пуно жеља
У сламу скривено.

Све видим, тужан!
Ливаду између врлети
Кошуљу сушену на вјетру
Кроз рупе решета одлазе мисли
Ваздухом ношене..

Преко превоја галебови топлину траже.
Ливаду мраз прекрио
У воденици пепео охлађен
Бос ноге гријем.

Уз поточић хитам
Поглед далеко остаде
Магла у низини
Преко превоја Котаре Равне видим.

Дјетињство моје
Кроз рупе решета ишчилило!
Решето трешњевом кором савијено
Дјетињство моје дивно
И туга у њему!

ДЕСАНКИ НА ДАР

Шешир широког обода
Никад скинула нисам
На сајму књига.
У Бранковини јесам
Од радости то чинила.

Бранковина пуна цвијећа
Тихо је.
Ливаде сањаре.
У цвјетној башти ђаци
Десанки шешир од цвијећа спремају.

Десанкин шешир препознати је лако
Исплетен од хиљаде чворова и стотине боја
У Бранковини њеној.
У вјечности Дива нам мирно спава
Опијена мирисом цвијећа
Што га је сама садила.

Десанкине пјесме дирљиве:
„Чуј рећи ћу ти своју тајну
Не остављај ме никад саму...
Кад неко свира“.
„Осјећам вечерас, док посматрам ласте
И пупољке ране,
Како срце моје полагано расте
Ко видик у лепе насмејане дане...”

У цвјетној башти стотину боја
У Бранковини њеној
Ту у вјечности Десанка спава
Опијена мирисом цвијећа
Што га је сама садила.

ЛИРСКИ ЗАПИСИ О ДЈЕЧАКУ

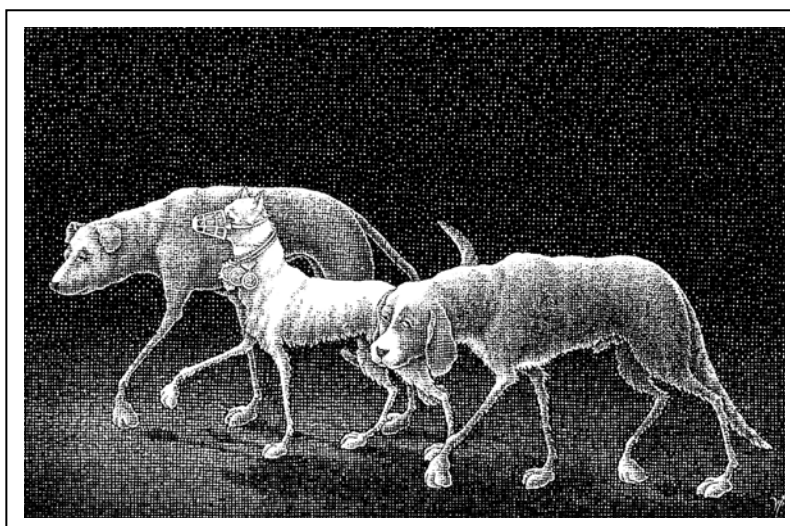
Испреплетане су и замршене судбине људске.
И ја, малешни створ људски, прођох усправно
све голготе и надања.

Таласи бучни поиграваху се са једним иверком
и њиме о хридине удараху непрестано.
Било је таме и облачина, ал никада посртања!
Неба ће бити и сунца ће увијек бити!

Сада у мирне воде упловила моја лађа.
Је ли нам баш суђено да нестајање живот
Нам краси!?

Ипак ја своје улоге и вихорне године
ни за чије не бих дао царство.
Дража је мени моја од бијелог камена кућа
од свих чаробних двораца на свијету.
Јер, постојбина то је предака мојих,
чије кости и сада свијетле висовима Мале
и Велике Жуљевице.

И зато знам:
Неба ће бити и сунца ће увијек бити!

Xepoj

ПЈЕСМЕ | ВАЊА ПРАЧА

Вања Прача

ПОТОНУЛИ ГЛАС

Тачка на ивици стола,
горке истине и слова.
С хартије клизим као утвара
јер дозив гута крик
да одавно нисам жива.

Усмрти потез живог,
на вријеме покидај неправду
и свега што је прах у јецају.
Иза мојих осјека
остаће нечуј и исцрпљена земља.

Причаће о срцу
као да је одсјај стакла,
заборављајући у њему сузу
лоше извајаних растанака.

Глатка су јутра
све док покура сања о звијезди.
У напетој кожи,
с потонулим гласовима.

Тачка на ивици слома,
слутње и туђег огледала.
Стара сламка осјета
и неизговорна чаша.

Гроб није за ријеч
створену од мора.
Сахраните ми посљедњи удисај
поред тек умрле птице.
Можда се на мјесту роди нова,
утиснута опипљивим вјечностима.

ЕНТЕЛЕХИЈА СМРТИ

Ентелехија смрти
на сломљеном крилу
замишљене ласте
и три грешна корака
у сјенци звијезде.

То је страх од поезије,
ријечи која одмотава дах,
судар објашњене ријеке
и неискaz у немиру океана.

Посадили су сахране
и све више мртвих дише,
док орхидеја на киши
напушта свијет.

И ноћ сад оплакује сан,
док све друго удише живот,
кад се крила сударе у мраку
и чекају судњи час.

ЗАРОБЉЕНА ПОЕЗИЈА

Изгубићеш причу тражећи разлог,
само хир увеле сржи.
Проговориће крај иза краја
и његови расути пупољци.

Врати ми ријеч што силази са стола,
омакла се као нечуј,
отела ивици бола
и опет не знам да ли је моја.

Ако заробиш поезију
у књизи што врви од редова,
помисли само
како човјек живи
у тако сићушним просторима.

Најлакше је судити пјесницима,
тако остајеш пришивен стиховима
који не знају унапријед
како се долази до краја.

Преброј сва стабла у парку,
видјећеш да им сметају клупе.
И врапци на трен провире с гране,
знају и кад тишине одлазе.
Већ су клупе изгубиле ивице,
оронули парк лагано умире.

ПРИЧА | СЛАВИЦА ЗЕЉКОВИЋ

Славица Зељковић

ПРИВЛАЧНА ОПСЕСИЈА

Када су два полицајца ушла у његов стан тог хладног јануарског јутра, имали су шта да виде. Свугде су биле књиге, од патоса до плафона. Домаћин се највероватније пробијао до свог кревета кроз зидане „стубове“ лепо сложених књига, које је годинама поткрадао из градске библиотеке. Лавиринт је био загонетно осмишљен, понегде су била сабрана дела или цели комплети по бројевима и абецеди поређани. Било их и у купатилу, чак и у кади која је очигледно одавно изгубила своју праву намену. Два униформисана човека, зачуђено су се гледала. То још нису имали у својој пракси. Необични крадљивац који није имао досије у СУП-у, био је тих, неупадљив, истина „мало чудан“ четрдесетогодишњак који је живео сам. Име му је било Иван Мак, по занимању словослагач, незапослен. Живећи скромно од социјалне помоћи, временом је добио све манире убоге скитнице.

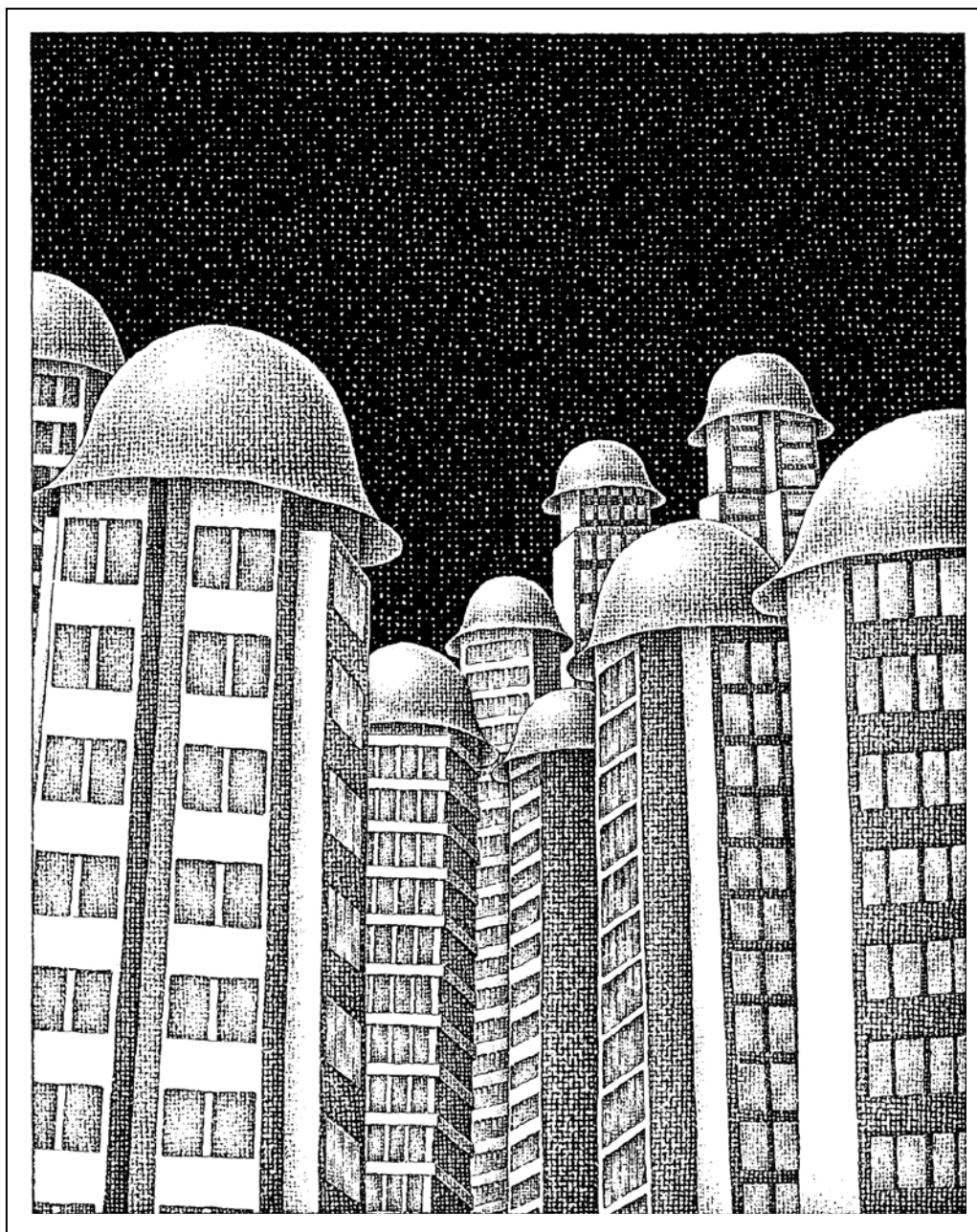
А почело је све као у криминалистичком роману. Библиотекари су најпре приметили да им једна по једна књига нестаје. Направљен је ванредни попис. Недостајало је више од три хиљаде наслова из различитих области са позајмних одељења на којима је приступ књигама био слободан. Сумња се увлачила у сваку пору као црвоточина. Од некадашње пријатне атмосфере у библиотеци, у којој је владала тишина и ушушканост као иза тананих и меких завеса, атмосфера постаде напета и нелагодна. Сви су зазирали једни од других. Најпре међусобно, а онда и на релацији библиотекар – корисник. Директорка, предузимљива и енергична жена, тражила је да се држе на оку сви посетиоци, нарочито они „тајновити“. Говорила је: „Лопов се мора пронаћи. Ово је

невиђена брука за нас. Питаће се општинари шта радимо, ускратиће нам средства за нову набавку“. Имали су то на уму и други, али није било тако једноставно наћи лопова. Шаролик свет свраћа у библиотеку. Неки само да прочитају дневну штампу, тихо размене понеку реч са библиотекарском или међусобно. Неки прошетају између полица, застају поред књига, пажљиво их прелиставају, питају за нове наслове, траже препоруку. Сви посетиоци су добро дошли и сви имају нешто заједничко. Ником није био проблем да започне разговор. А оних који су због разговора долазили као да је било све више. Најпрепознатљивији су били самци. Библиотекари су их препознавали као добру књигу, одмах после неколико реченица. Иван се, ипак, разликовао од већине. Зимом се по цео дан „грејао“, мало на дечијем одељењу међу сликовницама и прелиставајући „Политикин забавник“, а онда би свраћао на одељење стручне књиге, загледао стаклене витрине где су биле вредније књиге. Умео да им се диви и спонтано реагује: „Леле, ала су лепе!“ Вртео се око „Енциклопедије Британика“ која му се допадала због златотиска на корицама и луксузне опреме. Сатима је стајао између полица меркајући и „скенирајући“ у својој глави наслове. Врата библиотеке су као и храм, за сваког човека отворена, али би се библиотекари неприметно намрштили када се он појављивао на њима, јер је он као човек који се не купа, својом појавом ширио ужасан смрад, устајао и тежак, који је изазивао мучнину и гадљивост код сваког ко би се нашао у његовој близини. Није помагало отварање прозора, јер се спољни ваздух утапао у смрад који је запосео просторију као жива маса. Али, он је долазио свакодневно и

био је као део инвентара. Мршав, бледолики дугајлија, ћутљив и ненаметљив, прелазио је својим дугачким прстима по насловима као да их додиром бира. Тих дана када су испод ока сви праћени, Иван је могао да прође незапажено, као неко на кога се око тако навикне да га не региструје. Дани су пролазили, књиге су и даље нестајале. Огрешише се неки у том времену сумње, те настаде дошаптавање, прозивање па и међусобне клевете. Сумња паде на новог књижњичара, Петра. Долазио је на посао разбарушен, поспан, увек помало каснећи, правио је честе пуш-паузе и био потпуно незаинтересован за посао. Причало се да је проблематичан, да често позајмљује новац и да је упао у неко лоше друштво. Факултет је био већ увелико занемарио и родитељи га брже-боље запослише да даље не пропада. Стално је вукао један офуцани, крпени руксак са беџевима који је био по свом изгледу сличан њему. Дакле, паде сумња на Петра, нервозног младића са дрхтавим рукама чија је сенка била већа од њега самог. Нико није имао смелости да то каже наглас, али једном када крене прича, тешко ју је зауставити. Помало су људи губили живце. Ништа се није дешавало, изузев што су и даље књиге нестајале. Једног дана у тишини библиотеке, између две полице обрушише се књиге. Дежурна библиотекарка Јована се журним кораком упути у том правцу и затече Ивана из чијег унутарњег џепа је треснула једна мало тежа књига. Затече га у неприродном положају, раширених крила похабаног

капута, обореног погледа. И када му је пришла, није се померио. Гледао је у палу књигу као у свој одраз у огледалу. Без речи ју је подигла и одложила је на полицу. Ивана је повела мирно као познаника до пулта и назвала полицију. Ни онда као ни касније на суду, ништа није рекао. Добио је условну казну уз сате друштвено корисног рада. Олакшавајућа околност, како је у пресуди речено, била је што није трговао књигама, нити их је уништавао. Био је острашћени сакупљач и крадљивац. Привлачиле су га као лептира пламен. Књиге су враћене у библиотеку, али пре него што је свака нашапла своје старо место по инвентарном броју, биле су дезинфиковане. Око три хиљаде књига пребрисано је асепсолом. Разлози су свакако хигијенске природе, али је постојао и неки ирационални разлог као што је страх да се још неко не зарази овом необичном болешћу. Опсеције умеју да буду необјашњиве, баш као и љубави.

Када је текст изашао у локалним новинама, није било човека који се није питао, да ли их је и читао. Ако није, који је његов мотив? Нагађало се каква би то могла да буде болест – библиоман. То у њиховом малом месту још није било регистровано. У библиотеци су га још дуго помињали. Памтили су га не само по томе што је њихову скромну библиотеку оштетио и довео у немилост финансијера, него и по лепљивом мирису кога се библиотека данима није могла да ослободи. Требало је дуго да нестане и да баш као и цела прича потоне у заборав.

Без назива

Освјетљења

Момчило Голијанин

ТУЖНА ИГРА СУДБИНЕ
(ИКОНА БЕОГРАДСКИХ КАФАНА)

Момчило Голијанин

МОМЧИЛО
ГОЛИЈАНИНТУЖНА ИГРА СУДБИНЕ
(ИКОНА БЕОГРАДСКИХ КАФАНА)

Ријетки су случајеви да се судбина тако поигравала са човјековим животом какав је случај са Миладином Ковачевићем, познатијим под именом Јаков Гробаров, рођеним 1. априла 1938. године у Мостару. Ово дијете медитеранског Мостара, чије родитеље суровост херцеговачког поднебља доведе из Невесиња у Мостар, осјетило је ударе живота чим је прогледало очима. Мајка му умрије прије навршене његове друге године, а у трећој години живота остаде без оца, који је завршио живот у некој од јасеновачких јама. Ратна је 1941. година и бригу о трогодишњем Миладину преузе маћеха. Боље речено – улица. Маћеха је убрзо ослијепила, па се мали Миладин нађе на улици да се сналази за кору хљеба. Завршава средњу школу у Мостару. Обавља разне физичке послове, али налази времена и да пише понеку пјесму. То је ватрено крштење овог будућег пјесника, приповједача, романијера, драмског писца... али прије свега боема. Постаје икона београдских кафана. Уклапа се, додуше доста тешко, у животни ритам велеграда. Дружи се са умјетницима, пјесницима, сликарима, али и са бескућницима. Нема мјесто сталног боравка. Дане проводи у кафани, а ноћи по хаусторима хотела, у лифтовима, испод мостова, у парковима. Чест гост је и хапсана у којима се осјећа пријатније него на улици. Бар ту има кров над главом. Луталица коју не држи ниједно мјесто. Зарађује хљеб копајући гробове по београдским гробљима. По томе доби свој пјеснички псеудоним – Гробаров, који ће задржати до краја свог мучног живота. Умро је 2013, у својој 76. години живота. Био је и остао „легенда којој је – како рече Бећковић – било мјесто, ако не поред незнаног јунака, онда у алеји поред знаних и заслужних грађана. Није био ексцентрични полтрон, него екстравагантни и независни

песнички лик, а како је живео, дуго је живео, а најдуже ће се памтити“.

Нажалост, многи његови Херцеговци о њему знају веома мало, или скоро ништа, а бројне су библиотеке у којима нећете наћи ниједну његову књигу. Зар се не може наћи мјеста за неку од петнаестак његових збирки пјесама, приповједака, романа, драма и у нашим домовима, а поготову у библиотекама?! Сахрањујемо ли то поново онога који је многе сахрањивао по београдским гробљима, зарађујући тако хљеб? Утјеха нам је што још има појединаца који овог патника отимају од заборава. Хоће ли се обистинити Бећковићеве ријечи да ће се „најдуже памтити“?

Гробаров је оставио за собом 16 збирки. Огласио се збирком пјесама *Одгонетка сна*, 1961, а потом *Ходочасником*, 1968, у коме је сакупио пјесме и приче. Слиједе: *Фиока без броја* (роман), 1974; *У свлачионици* (роман), 1978; *Враћам се одмах* (приче), 1987; *Ближи се 2000* (поезија), 1989; *Од Бога или ђавола* (роман), 1990; *Моје најбоље приче* (приче), 1991; *Живећу испочетка* (приче), 1991; *Власник туђег разума* (приче), 2001; *Игра десног бека* (драма), 2004; *Коњ без јахача* (проза и поезија), 2004. и друго промијењено издање, 2006; *Ожиљци за сва времена* (приче), 2006; *Прошлост је прошла* (приче), 2008; *Кафански бисери* (приче), 2010; *Кафански бисери 2, Ко је рекао: живели!* (приче) 2011.

Понекад је довољна и једна прича да се уочи распоућеност личности овог патника медитеранског Мостара који се нашао у вртлогу велеграда у коме се није снашао, или који га није добродошлицом прихватио. Дођош међу публиком која га не жели, али којој овај пркоси. Неће га обесхрабрити ни сусрет, халуцинативни сусрет са својим

двојником, који се уселио у њега, који је преузео његов идентитет и постао друго „ЈА“. Депресивни Миладин, из приче *То више нисам ја* суочава се са, из сјенке изниклим, Гробаровим, претаче се у њега и укључује се у масу незаинтересованих пролазника. Нису му потребни. Но, потребан је он њима. Потребна им је његова харизма, његова завађеност са начелима „нормалног свијета“. Па, зашто не? – и делиријумске халуцинације које ће понеког орасположити. Без обзира што се он нашао у „институцији за губљење достојанства“. Да ли по његовом схватању, или по схватању других. Оне масе посматрача којој је понекад потребан „пајац“ за забаву. Али то њему често не представља задовољство. Снови, сенке, халуцинације... његова су пратња. И мора. Ноћна мора у којој се обрачунава са нечастивим. Хтио би да се ослободи тог „лепљивог смрада“ затворске ћелије. Да се домогне сунца које га призива иза решетака. Из таквог живота црпио је грађу за своје приповијетке. За те своје кратке приче које су исјечци из живота и које једва да живе самостално, јер се не наслањају на неку ширу тематску цјелину; као да су тренутни одушци, изречени метафизичком лексиком, зачињеном ласцивношћу уличне лексике која је у дослуху са алкохолисаном неконтролисаношћу.

Има у овим кратким причама нечег коститевског, нечег што нас подсећа на Коститеве стихове *Међу јавом и мед сном*, с напоменом да су снови, а посебно јава у причама пуни горчине, бола, језе која замрзава људски мозак. Зли господар-алкохол узео је овог бескућника под своју власт. Па и тада, или – баш тада овај ноторни зависник од овог проклетог напитка, знао је да створи прекрасне слике од „отпадака тишине“ и „поцепаног облака који цеди своје водено тело“. Излазио је из свијета реалности у ирационалну заумност. Тражио је мјесто за кафанским столом да му друштво у пражњењу боца алкохола чине пребројавања живих и мртвих. А ових других је знатно више. Пуни су их подземни градови.

Чудна су пишчева друштва. То је свијет разних сподоба које су залутале међу разумне. Све је овдје изван разума, ирационално. Многе ствари и појмови су персонификовани. Некеусвијетуделиријума. Као, уосталом, и њихов творац. У многим причама аутор руши границу могућег; његова машта се отргла из разумног, ушла у свијет неконтролисаног, заумног. И тако,

скоро увијек: игра могућег и немогућег, чешће овог другог које је на ивици небулозе. Али и са примјесама симболике, гдје дјеца, будући ратници и паћеници, искачу из епрувета, из лабораторија.

Гробаров није само београдски боем; с његовим подвизима се упознао и Париз у коме је живио три године. И париска полиција. И хапсане. Остало је свједочанство о његовом „гашењу“ вјечитог пламена испод Тријумфалне капије. „Попио сам доста пива и једне количине сам морао да се ослободим. Видим вечити пламен и помислим: Немци су га последњи пут угасили 1940, да пробам и ја. Таман сам почео да га гасим, ето ти полиције“. Од тог скандала спасио га је амбасадор Леон Давичо да не оде на робију, али му није могао продужити боравак у Француској из које је депортован. „Па, какав је то песник без скандала, мајка му стара“, коментарисао је овај догађај Гробаров кроз смијех.

Не бисмо погријешили ако бисмо у понеким причама, у слободнијој интерпретацији, видјели и елементе сатире.

Тешко би било уврстити Гробарова у постојеће књижевне правце. Експресионизам?! Био би то неки неоекспресионизам. Или, можда, квазиекспресионизам.

Иако је био стални гост кафана, иако се кретао у друштву умјетника (а дружио се са Браном Петровићем, Бранком Миљковићем, Васком Попом...), осјећао је сталну самоћу из које је покушавао да се избави. Узалуд. Остајао је са њом, али и са халуцинацијама, са кошмаром, са страховима. У многим Гробаровљевим причама (*Велики грех*, нпр.) читалац се тешко сналази. Тематска цјелина је привидна, јер су приче састављене од неповезаних сегмената, од повремених пропламсаја алкохолисаног мозга, од чудне смјесе лексема који нису у логичкој вези. Аутор је знатно ближи читаоцу кад је прича проходна, кад је композиционо осмишљена. Чак и онда кад има озбиљних натруна симболике. Јер управо та симболика даје поруку. Нажалост, то није случај са већином његових прича у којима се аутор опредјељује за хаотичне сцене. Понекад и за злочин, умишљени или стварни, какав је случај с приповијетком *Ноћ седма*.

Многе пишчеве приповијетке смјештене су у заумни свијет. А у том свијету се повезују неспојиви појмови. Успијева то аутор

метафизичким обртима појмова. И честим персонификацијама. Чини то понекад замјеном субјекта (прича *Пас и његов човек*), гдје аутор у први план ставља пса, додијеливши му улогу главног ослонаца у животу. Он продужава трајање уморног старца, чије ће сломљено срце и сасушену душу ослободити из клонулог тијела.

Халуцинативно-делиријумски причини, са сјенкама ишчезлих људских сподоба, које аутор смјешта на постоље (вјероватно мраморни монумент!) у суштини је иронична сатира са препознатљивом сликом дешавања у времену обезглављених житеља града.

Инсектаријум је сатирична прича која умногоме подсјећа на Кошеве *Врапце Ван Пеа*. Гробаров је, међутим, својим инсектима додијелио способност неуништивости. Увлачењем под кожу ових напасника је са јасном поруком: *човјеку је суђена непрекидна борба за опстанак*, иако се аутор у неким причама реинкарнацијски поиграва са тим људским животима. Чини то, додуше, еуфемистички именујући то као претварање. Уосталом, човјек је судбински везан за смрт. Она је стална пратиља кроз живот, иако је он не примјећује. Јавља се као утвара. Зато је ход кроз живот тумарање, бесциљна крађа времена. И тражење неког пута. Свог пута којим ћемо наставити трајање. Но, често га не налазимо. Много шта нам ствара препреке. Приређује нам аутор сусрете са чаробњацима, како би нас увео у неке тајанствене просторе, само њему знане. Можда нас препушта вођењу Тајанственог који нам, ипак, пружа неки путоказ.

Живот понекад осмишљавају враћања у успомене. Враћање у дане прије оних који су нас одвели у бесмисао. Али враћања у прошлост знају бити болна. У неким Гробаровљевим причама очито је аутопортретисање. Живи само жеља да види мајку коју није запамтио. Својим виђењем живота аутор га, поред успомена, понекад смјешта у снове. А то је прилика да укаже на неке вриједности из животињског свијета. На мраве, нпр., на њихову радиност. У опреци је то са оним пишчевим, помало шаливим, указивањем гдје га не можемо пронаћи: „Не можете да ме пронађете у предузећу за дребанком, на факултету пред шалтером за оверавање семестара, на седници радничког савета, или на неком партијском састанку“.

Неке од прича су плод делиријумских халуцинација, какав је случај са *Непозваним*

гостом. Па, и поред кошмара у коме се често налази, из неких пишчевих казивања као да се примјећује скромност; од живота не смијемо тражити превише, морамо лимитирати своју необузданост, знати да станемо у тренуцима својих тражења. А његова тражења су скромна. „Мени је потребно детињство“ – болан је вапај Гробарова. Бар тренутак тог детињства, онај кад бијаше у крилу мајке, под заштитом оца. Нажалост, тај тренутак је био кратак, недопустиво кратак. Краћи од бола који се протеглао у вјечност. Носталгија. Често тражимо непотребно. Увијек нам боље тамо гдје нисмо.

Потрага за цвијећем за мајку је, у ствари, трагање за идентитетом. Наго тијело је својеврсна симболика огољелости живота. Тијело без душе. А мајка је душа. То су тренуци хипохондричности. Све је без душе болесно: и стомак, и каиш, и панталоне, и... А све то води самоубиству. Кошмар, у који нас живот убацује, кида и временске и просторне везе. Он ствара мрак. Само понекад њега пресијеца зрачак свјетлости. Зли господар-алкохол проводио је Гробарова кроз многе заумне ситуације. Кроз мрак, страх, делиријумске приказе... Па и у таквим ситуацијама из приповједача проговара лирик. Поета. Истина, понекад ласцивно, али препознатљиво, гробаровљевски. А тада, и само тада, из пјесника провирује зрачак оптимизма. Зрачак сунца које потиरे овоземне смрадове. И порука, као у *Бројевима* да се човјечанство опамети, уразуми, да престане са сталним подјелама и уништавањима. Боље је ући у тајанствену грађевину која се зове књига и проходати њеним лавиринтима. Нужан је ту опрез да се не залута.

У причи *Право на живот* јавља се сусрет распоућених дијелова пјесничког субјекта. И сазнање о обездомљености, о сиротињству. Отраумама као вјечним пратиљама у животу. Потреба за иновацијама одводи аутора и корак даље, у небулозе, какве су *Љетне небулозе*, у којима се аутор „посвађао“ са логиком, са смисленим. Дјелимично и са језиком. Обилато коришћење стилских фигура понекад је аутора довело у сукоб са логиком. Тако је сан и дебео и смрдљив, вријеме је ослијепило, затворено у херметичку кутију...

Збирка прича *Враћам се одмах* је само привидно литерарно ткање. У ствари, све

приче у њој су болне недоречености, странствовања, трагања за смислом. Нажалост, сва та трагања су узалудна. Аутор се налази у чудном кошмару, у безизлазу, заробљен у делиријумске халуцинације, у трелиријум. У таквом хаотичном стању он се препушта незнању. Истина, примјећује се понекад и његова расположеност и својеврсни богумилски дуализам, сукоб душе и тијела. Душа је у трагању, тијело у распадању. Црпио је, како рекоше његови савременици, грађу за своје приче из сопственог живота. Ако се може назвати животом онај каквим је он живио. Био је аутор свјестан свега тога. Зато се и одрицао много чега, што је је оставио за собом у пјесми *Одричем се*.

Збирка приповједака *Прошлост је прошла*, објављена 2008. године, као да даје друкчију слику о Гробарову. Стичемо утисак да се аутор ослободио оних мрачних тонова и да у њој има нечег веселијег, да је аутор тражио свјетлије тренутке у животу. И сад се радње дешавају по кафанама, али те кафанске догодовштине испричане су духовитије. Нађе се у њима понекад и „случајности“ које га извлаче из неприлика, попут оног сусрета са генералом Зекићем у хотелу „Дубровник“. У овим причама не недостаје комике, какав је случај са Миликом Јакшићем из приче Дашак ветра који не разликује растанак са другом, после бројних испражњених боца, од „новог сусрета“.

Јунаци из збирке *Прошлост је прошла* носталгично се враћају у пјесникова сјећања. Аутор о њима говори са нескривеним симпатијама, јер су та сјећања продуховљена, пријатељска. А та пријатељства немају граница. Иду дотле да се цех у кафани плаћа златним зубима (*Два златна зуба и раштимована гитара*). Шале су углавном безазлене и духовите. Али кафана није само за бесposлице и шале. Десиће се да аутор и кафански амбијент понекад осмисли нечим племенитим, и корисним. Тако ће у „Бамбули“ спасити младића који је намјеравао да изврши самоубиство.

Карактеристичан „проход кроз живот“ сусрећемо у приповиједи *Живео четвртак*. То је својеврстан животопис човјека који је прошао кроз пакао Маутхаузена, Голог отока, његово апологетично сучељавање са атеистом, да би на крају спојио живот са патницом која је прошла голготе као и он. Једна од љепших и поучнијих Гробаровљевих

прича, која за нијансу одудара од прича у којима аутор говори о боемским друштвима.

Показао је Гробаров необичну вјештину у стварању перипетијских заплета. Једна од таквих прича са неочекиваним обртима је *Непредвиђена олимпијада*, у којој двојицу „ходочасника“ на Цетиње, у мрклој и кишовитој ноћи, прима у кола хитне помоћи лекар, јер је пацијент, по кога је пошао, у међувремену преминуо. „Ослобођено“ је, дакле, мјесто за несуђене путнике. Ово је обистињеност оне народне – „Некоме се неће сванути, док се другоме не умрачи“.

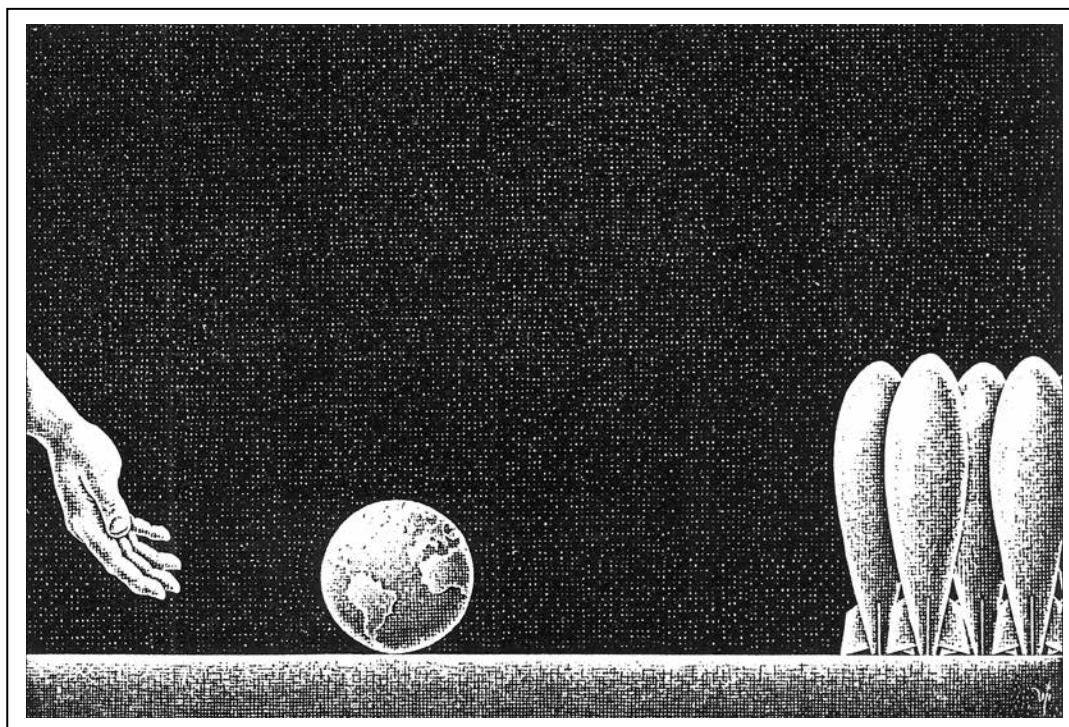
Гробаров је рекао да је „прошлост прошла“. Ми данас, пошто прочитамо ово његово „сочињеније“, можемо узвикнути – „Прошлост је дошла! Довео ју је до нас овај непоновљиви боем, сакупио је по кафанским столовима Београда, а понекад и изван „престолног града“. Оживљавао је кафане уносећи их у ову своју књигу инвентара кафана и њихових посјетилаца. Као неки војни командант, Гробаров је постројавао у својеврсну параду то весело друштво које је немилосрдно уништавало алкохол. Као да су се сви повели за оним Цесарићевим позивом – „Ах, ракије, ракије, ракије амо, јер утјехе нема у води“. А може и вино, и коњак, и вињак... Може све, рекао би Гробаров, само не расол.

Продефиловало је стотине познате и мање познате „мокре браће“ испред и поред Гробарова: пјесника, глумаца, сликара, конобара, бескућника... Ови први су улазили у Гробаровљеву књигу храбро, као у кафану, а ове последње је извлачио из анонимности. Прија овом боему друштво и чика Паје, који никад није попио чашицу, као што му прија друштво Брана Петровића, Слободана Марковића, Сава Јокића... Штета, рекао би Милован Витезовић, што у Гробаровљево вријеме нијесу живјели Ђура Јакшић, Домановић, Ујевић... Или што он није живио у њихово вријеме. Каква би то пијанка била! Да и наш Јаша части себе у последњој кафани, као што је Ђура чашћавао себе, јер је показао чврст карактер и прошао многе кафане да не сврати у њих.

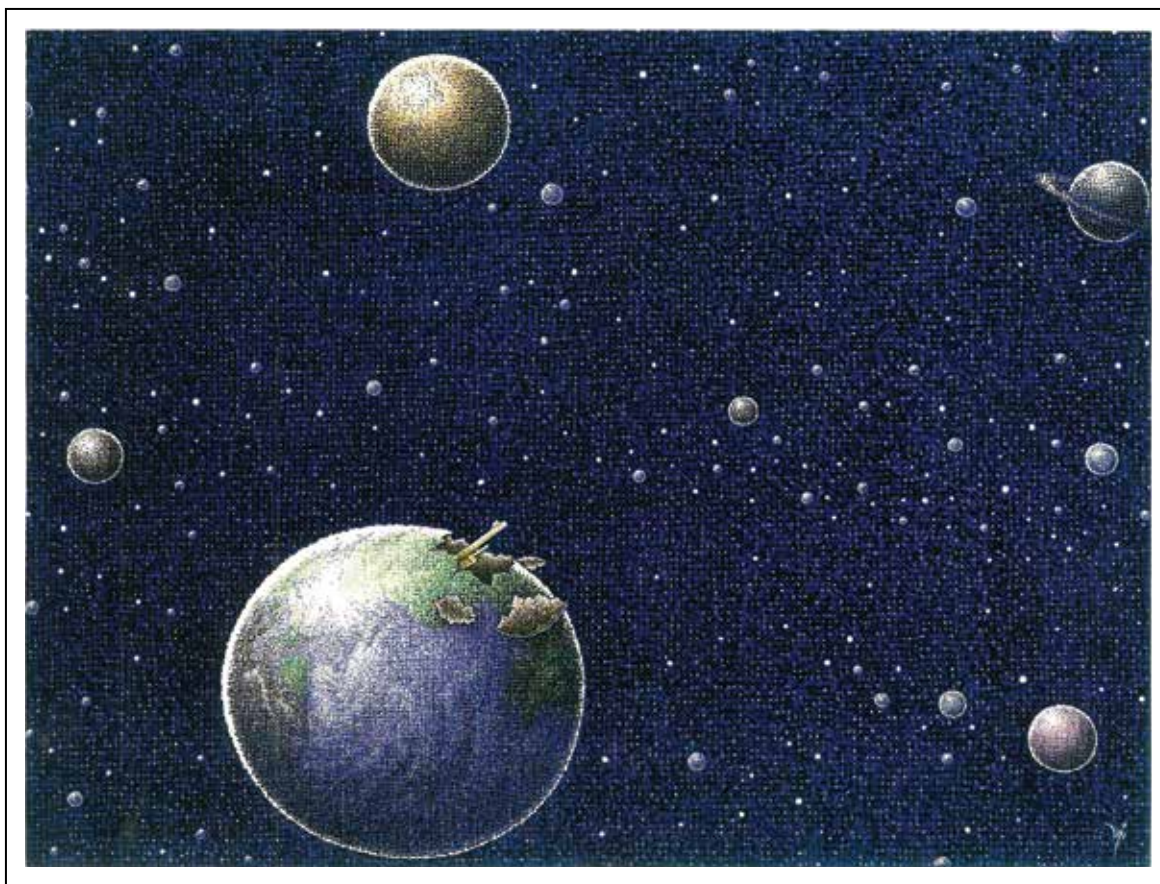
Свако је мјесто прикладно када је у питању „весела кашлица“ (чак и гробнице у којима се може наћи нека непопијена боца пића) и свако друштво, па чак и политичари или чувари „јавног реда и мира“. И свако вријеме (Нова година, Дан Републике, парастоси познатим или непознатим људима). Говорио

је о политичарима без анимозитета, без злопамћења. А имао је довољно разлога да их осуди, као што су они њега трпали у затвор. Но, и затвор је за њега понекад био добродошао; имао је кров над главом и оброк хране. Знао је, додуше, да буде понекад провокатива, посебно кад би се нашао у сусједству са провереним „комуњарама“ – Крлежом и Давичом. Али ти „сусрети“ су били без задње намјере. Мора се понекад бити и несташан. „Какав је то пјесник без скандала – стара му мајка“.

Гробаров је оставио свједочанство и о своме животу, али и о животу својих бројних савременика-боема. И о свима је говорио са нескривеним симпатијама. Захваљујући њему остале су бројне анегдоте о Београду и његовој боемској братији. О људима који су често оскудијевали у много чему, али не у духу. У спремности да се нашале и на свој рачун и на рачун пријатеља. Безазлено и добронамјерно.

Разоружање

Без назива

Баштина

Др Недељко Богдановић ПАСТИРЕЊА ВЛАДЕТЕ Р. КОШУТИЋА

Владета Р. Кошутић
(1926—2005) ЗМИЈАЊСКА ДУША ЖИВА

Др Недељко Богдановић

Др НЕДЕЉКО
БОГДАНОВИЋ

ПАСТИРЕЊА

Владете Р. Кошутића

Узаоставштини професора опште књижевности, научника, преводиоца, културног радника, борца за српски језик и разумевање народа, Владете Р. Кошутића (Београд 1926 – Београд 2005), постоји и обиман зборник записа насталих на вишегодишњем теренском раду професоровом у разним областима некадашње Југославије, где Срби живе, и докле је могао доспети радећи о сопственом руху и круху, одлучан да најпре упозна језик, а потом и народ који се кроз тај језик остварује. Неке од тих записа он је под различитим насловима публикувао, а онда их је пред крај живота објединио и сложио у једну књигу, коју је насловио *Пастирења*, речју која је најприближнија и садржини и његовој намери да до те садржине (више суштине!) дође и обликује је у текст.

Тако данас имамо јединствено дело које је истекло из непресушних извора мудрости и мукоречја „обичних људи“, с којима је професор Кошутић разговарао везујући их и за њихово родно и радно поднебље. Први део насловљен заједнички (а како би друкчије?!) *До Србије земље мало знане* има и ужа одредишта: Голија, Драгачево, Хомоље, сокобањски и сврљишки крај, Кална, а онда под заједничким насловом *Стари ратници кажују* (Голијци, Сокобањци, Сврљижани, Каланци). Други део има наслов *Змијањска душа жива*, трећи *Лика старолика*, а четврти *Грбаљ*, непознат и непризнат. На крају је *Речник* непознатих и мање познатих речи. У сваком поглављу целине су означене именима саговорника (правих аутора ове књиге и ове слике о Србима коју је професор ухватио, сачувао у језичком облику и оставио нараштајима). С пуним правом, он је својим пастирењима духовним и народносним просторима које је обишао и упознао додао поднаслов *Вуковим трагом*.

О себи – скоро ништа. Скромност професора Кошутића лишава нас података о обиласку ових крајева (само година испод текста и ништа више!), о згодама (више незгодама) путовања и сусретања са саговорницима, о избору њиховом, о начину рада, о својој муци и науци да се човек сусретник разуме и да се стекне поверење за разговор...

* * *

Како време пролази, нараштаји се смењују, а наступила је и историја коју је професор прераном смрћу избегао, биће неопходно да се и о састављачу нешто каже, јер је одавно стекао себи место у књижевности и култури српског народа, а доста је порадио (преводима, писањем и предавањима) и да тај народ споји са светом – у ширини – и да га призове из времена минулог, код нас лако заборављивог, по – дубини. А он је, професор Владета (син Радованов) Кошутић, знао и умео да прочита, разазна, осмисли свој став и провери доживљај, и то пренесе у предавања, о древним еповима, о старијој француској поезији... Преводио је Лорку и друговао са србијанским сељацима-песницима, писао уџбенике и уређивао „Расковник“, путовао светом, а заустављао се у српским (и иним) забитима да саслуша књижевност која се стварала напореда са животом и од живота, али није била записана, јер су њени ствараоци (сада саговорници), најчешће били неписмени.

* * *

Ако човек само овлаш погледа места нашега трагача, видеће периферију српског језика (Лика, Грбаљ, Буџак, Хомоље, и да се не заборави Вуково духовно исходиште – западна Србија). И свуда је сусретник и

знатижељник био богато награђен, а своју награду, као с благословом стечено имање, преноси поступницима, читаоцима којима је указао пут до непатворене речи српске и светова њених дубоких и високих. Умео је да „похвата“ садржину казиваног и да сачува животну слику што се временом стере од замишљеног до казаног, али нам се чини (што је, мислимо, у складу и са намерама записивача из предговора), умео је да додирне и осети божански сјај и смисао реченог, па као да на моменте језик стоји и изнад оног што је њиме исказано. Волео је да своје трагање за језиком и истином (у разговору) назива рудокопом. А златна се жица, знају рудари, ретко налази на површини, до ње се муком стиже.

Своје место није одредио међу рударима, него међу пастирима. То су они који ходају оцвалим простором, али који знају шта која биљчица из земље износи, на шта мирише душа пастирова, шта поспешује здравље, а шта сузбија болест, који по сликама и приликама неба одгонетају сутрашњи дан; који знају и шта пролази и шта надолази, који су – кад је томе време били у колу, а кад, опет, други земан наступи, били у боју; који лако опсују када се над селом надвије облак градоносни, а прекрсте се кад молитвеном јагњету принесу нож. *Док сам била, била сам* – рекла му је једном саговорница из Буџака. *Све невољно и проклето просејала је Албанија*, рекао му је други саговорник са планине Варнице. Мудрост је обојила и њу и њега бојама чудесне дуге која реч и смисао пренесе од личног до историјског, од реалног до судбинског. А професор Кошуте проследио је запис, који се, ево, оку читаоцевом нуди много година после. Време отишло, али касно није да се сазна оно што је тињало у сећању временских сељака и тежака, у годинама кад се на њих обично почне заборављати, и чекало да неко дође и изазове искру из камена (како нам је само случајно, овде, на памет пало, да су крајеви које је професор опходио били баш врлетни и баш каменити!).

* * *

Саговорници професора Кошуте били су обични људи, учени у суровој школи живота, и њихова је мудрост од искуства, али кад се увид у казано обједини, открива се културолошки значај записа – препознати што јесте и што је било, а предвидети што би могло бити.

Следствено годинама у којима су били мушкарци које је проф. Кошуте одабрао за разговор, централно је место ратовање, а у њему солунска епопеја. У сећању је остало оно што се у душама сачувало, а на телу одразило, у времену кад су то били млади људи, тек прогледали на свет и лепоте живота у њему. Најчешће кржаве слике (живе, а не уцбеничке или политичке историје), тек с понеком веселијом догодовштином, осмислиле су животни пут сваког од поштовања достојних преживелих ратника. Њихова победа није одлазак у освајање, већ повратак у ратом прекинут породични живот, и ретко је кога променила, сем што је свакога учинила мудријим. Зато су ти делови књиге, високе, скоро националне вредности. Разуме се, има ту и понеког шеретлука, „проблема“, мудролија и мудровања, довијања – да се преживи невоља, одмеравања и надметања – да се јачи и моћнији сведе на потребну меру како би се „превео жедан преко воде“, е да би се преодолело зло, или избегла неправда.

Саговорнице, углавном напаћене сељанке, нису ништа мање патнице и ништа мање умнице и мудрице од својих саплеменика који су се могли покатак подичити и неким признањем или наградом. Оне то нису могле, њихова је награда што су, и кад су, успеле сачувати пород, дом и у дому, одржати кућу и обделати поље. Њихова казивања су штиво неког неоствареног романа који траје и шири се у свим правцима – дотиче историју, не заобилази породицу, прати јединку, осмишљава средину, тумачи разлоге, оправдава решења...

* * *

Има и лепорекости, како би рекао проф. Кошуте, што значи да је књига зачињена записима усменог песништва (лепорекости, песме, бајалице – у прегрштима, али у венце говореће сплетени), а има и тематизовања наратива о хајдучким оставкама, које се уклапају у шире приче о закопаном благу (а хајдучко, као и свако друго закопано благо, није стечено радом, него отето – и зато нужно – проклето!, па и ко га нађе (а ретко се нађе) неће се од тога овајдити). Можда је све то миље на чијем ће се образу осликати узалудност радовања због незаслуженог добитка (ако се благо нађе), али и погубност радовања туђем губитку (јер све што нађеш, неко је морао изгубити).

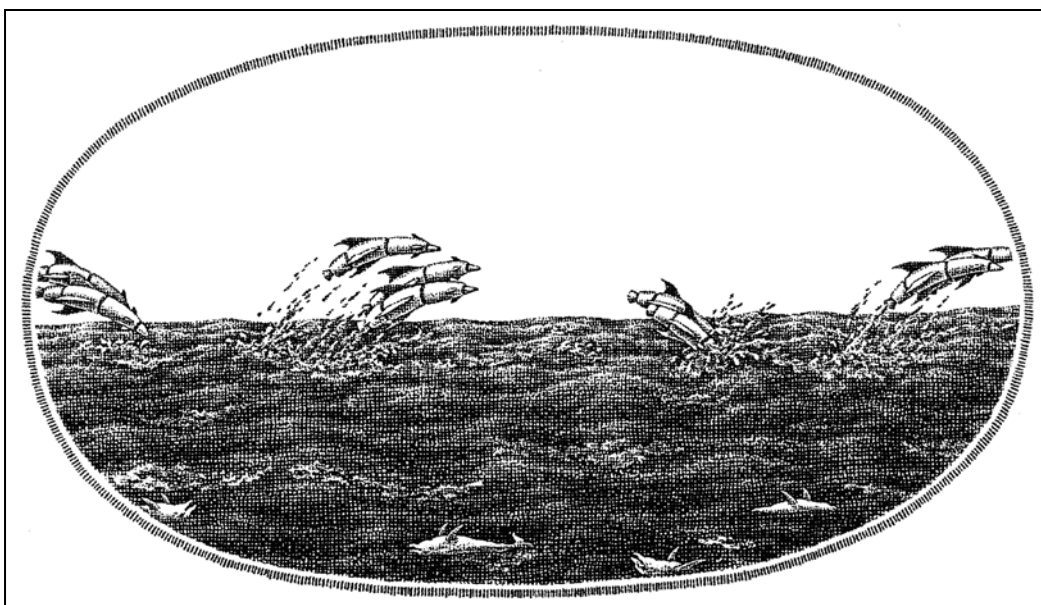
Мало се шта може рећи о животу чове-

ковом, о његовом боравку на свету, у природи и међу људима, а да се не тиче моралних односа. Тако је и овде – у свакој ситници и прилици где се човек мери са човеком, види се или морални однос или морални проблем. Како је то схватано у српском народу, ма где да су се налазили његови чланови, и ма где записано оно о чему су говорили, све је морална литература, из етичке перспективе осматрана стварност. Види се из ових записа како поступити и према пријатељима и како према непријатељима, како подносити терет судбине и како се одупрети свему „што те снађе“, шта је дужност човека и у добру и у злу, до које је мере човек ковач своје среће, а

одакле мора бити захвалан другима – суседу, господару, провиђењу... И све то речено језиком достојним највеће пажње, и у речима и у реченичким склоповима; у ритму, у мелодији казивања, у сликама и мислима. Све то оправдава сваки напор да се једна самотворна књига технички уобличи у издање, и из живог говора, из доживљаја, прерасте у чињеницу културе.

Пастирења др Владете Р. Кошутећа књига су коју је писао сам живот.

Извод из дужег приказа.

Игра делфина

Владета Р. Кошутећ (1926–2005)

ВЛАДЕТА
Р. КОШУТИЋЗМИЈАЊСКА
ДУША ЖИВА

Нигде такве летње благовине као на Змијању: нигде раскошнијег руна земљанског, нигде тако питомих меденица, потајних, као у сну, пастирских ћурлика, нигде поветарца који косидбом подимује тако разладнички... Али и нигде крајине осорније кад сметови стреје поравнају, кад се по месец дана у млин не може отићи, крајине којом гробови пометенички још сведоче како се ноћ у планини животом плаћала. Оштробридост снега истиче и предање прадревно: „Црна (грчка) краљица пође зими са Грчке градине Клисине цркви да се Богу помоли. И распростре чоју преко поља од својих двора до цркве. Идући, нога јој се омакне с чоје и уједе је снијег. Она повика: – Јој, јадна, уједе ме змија! – И отада крају оста назив Змијање“. А домородци још од памтивека укрвише одлике плаховитих гуја. Не само кнеже од Змијања Рајко, перјаница царска по Косову, већ сви знани и незнани ратоборци за турског суда, имена сумрачних и зверовитих: Злореци, Гараче, Гвоздени, Ситвуци и Вукобради, ајдуци врлетни и арамбаше кабасте који се подвизима рашчуше све до пене морске. Одуздани беху и Ратковчани, житељи највећег села змијањског и главобољу задаваху зулумћарима, агама и субашама, неподатни животом и мучеништвом. Кад попу Бабићу одсекоше главу, он не паде, већ оста седећи, док му три гране крви шикљаху из рамена. Шест недеља чамљаше Јово Радановић, кмет дујаковачки, у самици бањалучкој: ваши му поградише рупе по прсима и у очима; трипут га извођаху и стезаху му главу гвозденим кајишем, све док му очи не сађоше до пола образа – али не одаде ко по Босни диже буну против османлија. У сарајевској тамници сто пет дана сеђаху оковани Ратковчани; колена им се побјатише, али издржаше душом и спаса дочекаше. Кад плодна поља са сто

извора око Стричића и Дулића приграбише Турци и стадоше летине збирати, народ поче засушивати врела: опколи их сеченим храстовима, мезгре окренуте сунцу а коре води, и покри биковским кожама преко којих насу земље. Посушише се поља, земља обледени и омршави, а Турци рекоше: – Нема овде саламета*; утече вода, бежимо и ми.

Осташе Змијањци сербезни а без воде, али шта ће вода гујама суштим? Посадише шљиве и стадоше ракијом жеђ толити. А данас, кад шљиве оману, не дају се смести – „половњак“, чист шпиритус разграђен водом љуште беспопштедно, при равној ћуди. Стану ли им на сенку, или кад се погруже, онда га пију и неразграђеног, сузу огњену. Погачу тада су кадри у устима испећи, и тешко жутули, шарки или поскоку коју би дахом задунули!

Приправни на све наопако, сменише Турке и дочекаше Устрију, непријатеља подмуклијег. Но, и њој супротставише нове јунаке: Давида Штрпца и Лују Кочића, борце лукавством и снагом, и уз Петра их задомише у најживљој успомени. Нејака чобанчад за живота Петрова, данашњи шездесетгодишњаци, не само по Стричићима, већ и по Кадиној Води сеновитој, Мањачи тамној, Делићима каменим и Раткову присојном, сеђају се човека својачкога који саветоваше народ да се не да агама ни ћесару, да шуме не бијели и јелике не превршује. А преостали времешници од седамдесет лета па навише, говоре о Петру као о сабрату младалачком. Микајлу Дулићу је три мање од стотине и не верује да га је ико у околини надстарио: „Чувао сам козе, а Петар долажаше моме оцу да тражи пратиоца. И ја све ш њим; све шћеде да обиђе, да докучи, да упише свако име брда

и долине, приче вајкадашње и записе са гробова. Водих га навр' Грчке градине, до страова* мањачких, до пећина ђе збијегови бијаху. И памтим ђе говораше: доћи ће вријеме да ко кога убије, самога себе ће убити, а судити му се неће...”

Маркан Ђукић: „У књизи ми пише да сам рођен осамдесет треће, ал ми је шака година више. Ево зашто: за вријеме 'Устрије, ћераху нас, рају, да цесте правимо, па ко бијаше зелен и слабак, начисто се поруши. И Бог да плати калуђеру из Гомјенице, Петрову оцу. Дође са записничарем, па нам свима помали године. Ко имаше шеснаест, писаше му десет, и тако многе избави биједе и кулука.

А Петра гледам ко тебе што гледам: повисок, црнијех коса, брци му ко крила. Ала писмен бијаше! Држи артију и оловку за леђима и тако пише, пише, па кад ти принесе очима, а оно све исправно, ко сунце. И волијаше да соколи народ под тешкијем вактом. Петар је Лују и наговорио да води Јаблана на мејдан са државним баком, а Давида да се са јазавцем суди“.

Остоја Ђурђевић: „Седамдесет и осму газим, а Петар ми још живо излази пред очи. Љети овуда јакхаше коња неког Васе Ђопића по шумама и луговима, и записиваше шта тице говоре. Није отишао на знања и преврнуо језиком, ко школци данашњи па их познат не мереш, већ се створио научар одличит, а све с народом ко једна душа. Назубан бијаше само на аге и субаше, зборећи нам да им трећине не дајемо, јер није родила була земље, већ тежак који је тори. И у тавницу га затвараху, а он из тавнице пјева. Не зазираше ни од сама ћесара. Кад овај шеташе Бечом, све живо на ноге скакаше и клањаше му, а Петар оста лежећи и новине читајући... Нешто пре сам Велики рат, кад пошљедњи пут наљеже, даде ми своју слику: – Слободе нећу дочекати, али оћеш ти и твоја ћеца, па ево вам образа мојих за сјећање“.

Оста и без слике, слика правдољубиве душе коју предање пригрли и узвиси. Крепак и преплануо планинац, Манојло Радановић, иако већ превалио седамдесету, поносито ми испреда причу што Крајином кружи: „Петар Кочић кад је био за младијех година, он чувао је јарад са својијем ртом Зељовом, по планини званој Пелим. Кад је заступио у школе и школе завршио, одо је по цијелој Европи. Онда га је позво цар Врањо Јосип, и пита га је: – Шта оћеш, Петре Кочићу? – Царе

Врањо, оћу право свом народу. – Остави се, Петре, тога, засућу те од пете до очију златом. – Царе Врањо, не треба ми злато, мој народ је гладан... – Петре, па како ће бити гладан народ? – Гладан је што нема никакве праве, нит смије подигнути главе. Цар Врањо му вако одговори: – Петре, ајде тражи што тражиш.

Петар је отишао од њега; уватили су га и затворили у Бања Луку; закључали за девет мандала. Петар је био девет дана и јавио свом друштву да је у затвору. Онда је стигло од Вранцуске, Енглеске и другијех сила да се пусти. Кад су га пустили, Петар Кочић је ишао цару у Стамбуле. Пито га је цар у Стамбулу: – Петре Кочићу, шта оћеш и шта тражиш? – Царе патишаху, тражим право од свију земаља, свог народа који је у таме. – Петре, кад ти то тражиш, питаћу те шест ријечи крештавичкијем језиком. Ако ми то знаднеш одговорити, пуштићу те и тражи што тражиш.

Цар је говорио шест ријечи крештавичкијем језиком, Петар је писао за леђима, и кад је цар изговорио, он му је преднио пред очи. Цар је казао: – Петре, вала знаш, и тражи своје право што тражиш...”

Тако већ легенда о народној души срчаној која оваплотивши у песму јауке змијањске, надмаши гласове нечувене:

Нит је утва, нити гуја љута,
него књига Петрашин Кочића.

Неумрла књига Крајине, крви горке, где је и снег зуба кивних, где и шпиритус неразграђен души бива.

Змијање, јула 1966.

ГЛАВА БОСНЕ, ТОМА ДОЛИМАРА

Од Кадине Воде преко густе ситногорице, кроз богазе по трулом сушљу, па кроз бујад која до груди досеже, преко вучјих вијалишта и пропланака, одакле пуца поглед све до Грмеча и Козаре, затим јаругама између столетних букава, може се са водичем мештанином, за два сата момачкога хода, саћи до извора Гомјенице, одакле наниже, двадесетину напуштених млинова сведоче да се змијањска река некад неуморно рвала с витловима... Уз обалске

пристранке са чије високе шупље сиге пиште грабљивице и сливају се поточићи, долази се путељком, прескачући речицу, до два млина понад којих кућица на усеку казује где је једини млинар од заната, из Вилуса, свио уз мељаву и своје коначиште.

Дочека нас црна керушица питомим лавезом, и два прасца лено изваљена преко стазице. Пред кућом, на заравни, лежаše старац у кожуху, нама окренут леђима који, чувши лавез и како му назвасмо Бога, подиже се хитро и отпоздрави, загледао у мене још бистрим очима и отворена лика. Кад му објасних разлог доласка, да упознам главу чије подвиге цело Змијање и стари Бањалучани још спомињу, он проговори гласом мало неразговорним због испалих зуба, али прибрано и крепко: „Сједај, радосни, и да попричамо. Оцијених да си из лијепа док си још прилазио. Крчмари, преноћници и млинали имају очи на леђима, то им у потребу спада“.

„Томо, да и ја теби узвратим – такву главу мало где сретох. Могла је бити кнежевска или везирска, по лепоти и по спремном челу“.

„Да је само крува имала“, потврђује тихо разгаљен, Тома Жабић или Долимара (надимак по здепастој мајци), или самозвана Глава који и у осамдесетој години делује епски, самоувереним и ненаметљивим држањем и господственим ликом.

„Да си ме видјео за предратних година, а не сад кад ме више ни у лули нема“, додаје Тома, скидајући кожух са себе и подастирући ми га због влажне земље, а жени, помољеној на прагу, наређујући да пече непретржну каву.

Сунце зађе за облачину и са свих страна забриде студ.

„Главо, што ми подастрек кожух, помешћеш се од овог злог лета. Не могу да те гледам тако раздрљених груди“.

„Од Гламоча доведе пјешке сам бос једном по снијегу дошао кући, а љекара ово тијело никад заискала није. Из ове шаке су ми, кад би је некад стегнуо, пламенице врцале“, и да ми покаже још јачину, Тома ме од шале дохвати за рукав; капут и мишицу као да ми пробише до кости пет неумољивих сврдала.

„Кроз руку су ми гонили иглу, за опкладу. Пружим да ми је прошивају од чланка до рамена, а ја пушим и пијем каву... Баба,

донеси свилашицу да покажем човјеку“. И када жена донесе уместо свилашице ћилимару, Тома мирно самоме себи стаде тупим врхом бушити препланулу кожу, као да је кроз ткање продева. „За иљадарку ћу је протурити и испод нокта... Видиш ли ово?“ Задигне ногавицу, на белој, окопнелој цеваници распознавало се неколико округлих белега. „То је од жеготина. Ја некад људима ’вако: Запаљен труд ћу држати на нози а ви бројте колико каните. За стотинарку предратну. Они стоју преда се, а ја стоју и пиштољ. Ставите труд, ако трепнем док на мени гори, ваше су оба двије. Ако издржим а не буде ли опклада моја, ова цијев ће вам судити... А и сад погледај, дај ми цигару“. И притисну је уз ногу, као уз стабло, пет, десетак тренутака, док се не осети паљевина.

„Ништа то није, увикни живцима царовати и болу заповједати. Али, запамти – ако мучиш тијело, немој душе, ако душу, немој тијело...“

За Аустрије узеше ме на рекрутацију, а ја „заболујем“ од падавице. Уједем се за језик, крв и пјену избацујем, а они не вјерују. Седморица доктора скачу на мене, ја их, ко рукавице, одбацујем. Дам се тобоже у незнан, а они ми четири прста састављају и иглама боду, све црна крв врца, а мени као поред мртве главе. Тако ме не доби Врањо у солдате.

Еј, да је онда коме пуста снага требало. Ни школе на Змијању не бијаше није, сем ове букове. Касније сам за ноћ научио да пишем. Попио плъску ракије и научио.

Послије дође слобода, па ме млинови подигосе. Знаш како у шали веле – млинар самеле зрно, тек толико да не никне, иначе би га судцу оптужили. И бијаше живота до ујма, од њега и закопитих имовину. А данас отселио народ, у Стричиће довели моторни млин, па у ове стране једва да ко и навраћа. Сједим цијели дан, и ко ћукавац чекам да неко самеле пола товара куруза“.

„Главо, причају да си између два рата проживео боговски, ни у Бања Луци ти није равног било. На најбољем коњу, сав у старинском руву, слетиш са планине усред чаршије на пазарни дан. Коњ ти зечки поиграва а ти пред Ферхадијом из грла вијеш: „Народе, народе, јеси ли икад видјео да је бољи бег на бољем ату пројахао овом калдрмом? Оне који одговоре да јесу пошкропиш стопарцима или цигаретама, па док се кољу, одговараш: „А ја такве фукаре

никада!“, па ко вихор ка Горњем Шехеру. Кажу да ти је коњ морао истом хитрином узбрдо, као и низ брдо.

„Без вилена коња ни у сну нијесам био. Знао сам оцјенити свакога као инсана, метнем ли око на њега... Само једном омаших једнијем алатом*. Сто алата, сто дуката, а један сто дуката. Док на пазар тражих коња, видим силан се народ окупио око џамбаса. Овај продаје алата, лијепог ко два Бога да су га створила. А цијена пет стотина динара краљевскијех, пет коња за те паре да купиш. Загледам га, одмерим – ко струна цепти. Не погађам се, плаћам, седлам га и, ко цар, чаршијом. Изјашем до на излаз града и сјашем да купим дувана. Кад, да га узјашем а он ме збаци. Ја опет да узјашем, а он се цилитну, убио ме начисто да се измакао нијесам. Извадим нож, па њему под грло: „Боље је да ја теби дођем главе, него ти мени“. И оставих га на ледини, ногом копајући. Продадоше ми арумљива коња и утувих скупом школом: „Ајван, као и човјек, ако је превише лијеп, ману имати мора“...

„А убиљежи и ово: свакој гриви вјеруј, али женској гриви никада. Жена дванајест и по половина има, па се дванајест уватити може а оно пола никако. А до четрдесете године мисли у којој ће вјери умријети“...

„Главо, причају да си једном окаснио, па те жена није хтела пустити у кућу, бојала се преваре, јер ти пијаном глас није распознала. И кад си почео секиром разваљивати врата, отворила их је, а ти јој за казну наредио да маше вратима целе боговетне ноћи“.

„Памтиш ли то, још баба?“, обраћа се Тома доброћудној старици, „сјећаш ли се шта ти савјетовах? Ако ти буде досадно, а ти број звијезде“...

„Кад је почео усташки зулум овде по Змијању, је ли истина да си упутио Павелићу писмо?“

„Јест, шта друго да чиним, не би ли га смутио у недјелу: „Свијетли поглавниче, ти узе да сатиреш недужан свијет, а овамо у Бога вјерујеш и Богу се молиш. Знај зато што ти јављам: отворио сам аеродроме – („тако сам крстио своје млинове“, објашњава ми Тома) – да савезнички авиони имају гдје слијетати и оружје доносити“. И потписах се: „Глава“.

Месецима се усташка обавештајна служба узалудно распитивала по Змијању, где би у прашуми Мањаче могли бити ти аеродроми и ко је то: глава.

„Највише нас је сатрла унутрашњица, а не вронт. Не знаш с којом ћеш војском омркнути, с којом осванути. Нађу ли те опасана – уби, нађу ли неопасана, опет – уби. Преко дана свезах коња, ено тамо пријеко, на погледалу, па дјеци велим: ако чујете да иде нека сила, склањајте зекана. И живим гледајућ с једнијем оком гђе зекан пасе, а једнијем радећи по млину... Али, кад у пола ноћи бану људи с пушкама а гологлави, онда девераж* главо што деверала нијеси. И питају: „Има ли таквијех и таквијех?“ А ја: „Има“. „А ће су?“ „Тражите их“... Што знадох рекох да не знам, а што не знадох рекох да знам, и тако ме не потабаше...

А данас небеса суде, а не пушке и топови... данас свако довољан, а није задовољан. Свак јагми за зарадом, мисли да ће и мртав аснити. Даде народ здравље за дућанско одијело. А шта је мени валило 'вако у сукненом? Док се сукно носило, није била пуна апотека, а сад лијека натећи не можеш...

И још упиши и ово...

„Томо, за два дана колико проведох код тебе, рука ми пуче бележећи. Ево завршавам зрнима твоје млинарске мудрости, да потомство и народ читају какву личност Змијање имаше, главо жива, готови златниче!“

„Сваки љеб пригрли и пољуби и мане му не налази, јер те он може одбацити куд 'оћеш“.

„Све сам у животу тревии на односила, а не на доносила, на воду, ајдуке и готоване“.

„Кога ајдуци нијесу пасли, тај ни у шта не вјерује“.

„Ајдук и потреба свађе се завуку“.

„У лијенца и ајдука вазда година погорјела“.

„Кад идеш путем, паре вазда на четири мјеста држи“.

„Празна торба преби леђа а пуна отсјеца и главу“.

„Кад идеш по страној земљи, сваком домаћину кад у дом доћеш, сједај у прочеље, да себи даш цијену; а зарана ајде тврдом човјеку на конак“.

„Ако гледаш, једно око нек ти броји и сабира, а друго нек казује: мотиква, огњишило“.

„Вода три пута у години прође једнијем

путем, иде да види Бога а не може га виђети“.

„Бе је вода брза, свађа се, ђе је мирна шапти и казује тајну, говори а крви нема“.

„Ватра не лоче, већ ждере, а вода главе нема“.

„Турчин се забави тврдећи, а Вла’ итећи“.

„Од слатког можеш бити само лаган а не вриједан“.

„Циганин питао: Чији је гроб? – Ковачки. – Бјеж, сад ће нам наћи посла“.

„Све долази на гојила, а крава се на уста музе“.

„Паметном је најцрње гледати шта будала ради, још ако јој је сила у шакама“.

„Правда је спреда танка а одзади дебела, а кривда спреда дебела а одзади танка“.

„Доћи ће вријеме да ће брат брату пола мајке совати“.

„Доћи ће вријеме кад ће јаја какотати, а кокоши мучати“.

„Шта најбоље пријања за све на свијету? – Име“.

„Народ је јака кобила, кад има коме и кад оће коме“.

„Нема добра, док се азијско злато не почне дијелити“.

„Свако времену, нико не темељи“.

„На туђе угарак не носи, јер ево и твога реда за два дана“.

„Ако је трећи у друштву, већ је тајна разваљена“.

„На злату се царство не мијења“.

„Кад Турчина у врећу бациш, па на њега сједнеш, а са другим разговараш, обојица ти исто мисле“.

„Бура пробија деветоро одијела, а не море једне мртве коже“.

„Боље је на вересију живјети, но бадава умријети“.

„Не буди никад себи тврдац, не штеди, ручај, па не брини за вечеру. Ако не буде вечере, биће смрти“.

„Никад се немој старати за смрт и крив, јер ако смрт дође, он ти не треба, а нестане ли крува, умријети се мора“.

„Бог ће дати смрти за јакости“.

„Смрт је рај“.

„Човјек је само ријеч“.

Змијање, августа 1968.

АЛЕКСА ДУЛИЋ, ИЗ СТРИЧИЋА

Рођен сам кад је Швабо уљего у Босну. Сад осамдесет и осму зим, а Петар Кочић ми још живо излази пред очи. Љети овуда јахаше коња по шумама и луговима, и записиваше што тице говоре. Није отишо на знања и преврнуо језиком, ко школци данашњи, па их познат не мереш, већ се створио научар одличит, а све с народом као једна душа. Назубан бијаше само на аге и субаше, зборећи да им трећине не дајемо, јер була није родила земље, већ тежаћ који земљу тори. И у тамницу га затвараху, а он из ње пјева. Не зазираше ни од самог ћесара... Нешто пред сам Велики рат, кад пошљедњи пут налаже амо, даде ми своју слику: „Слободе нећу дочекати, ал оћеш ти и твоја ђеца, па ево вам образа мојих за сјећање“.

А сад чуј шта затувих од мога дједа и оца, о минулостима давним и недавним:

О ТУРСКИМ ЗУЛУМИМА

Турске заптије и мустапези или су обноћ од куће до куће и глели како се ко спрема и како ко ради. Рецимо, ти си дошо к’о тежаћ човјек из млина или из града, да продаш нешто свога блага и узмеш нешто пара и купиш што ти треба за кућу. Онако уморан легло си, кувала те једва дочекала, дала ти јести и пити, како по тежачком закону доликује, а ти си реко: „Жено или снашо, објеси ми ове моје чарапе, гаће и капут, нек се суше“. Она је све то што си говорио дивно, направила мирно.

Кад ли се неко помоли, закуца штапом на вратије: „Домаћине Алекса, Лука или Јово! Јеси ли туј?“

Ко је био неоружан, тај излети пред кућу. Ако није смио други, јес’ тај старешина који се разоружо и дошо из града. Усто је го и бос, не зна ко га тражи, десет је сати ноћу, вакат је спавати. Го и бос, капе није имо на глави, а заптија: „Помози Бог!“ „Да Бог добро“. „Јеси ли ти кућу закључо?“ „Богме, нијесам“. „А што ниси закључо куће?“ „Нијесам, јер треба чељад излазити на двор, има дјеце, и тако...“ „Не смијеш држати куће откључане“. ...Нек ти дира у кључаницу, нек не дира у гузицу. Ајд поћи с нама“. Он је казо ’вако: „Идем у кућу, па ћу обући капут и обути се, па ћу с вама, лепете ага, молим те“. „Не у кућу

улазити!“ „Па, како ћу ићи овакав, не могу, крепаћу од студени и снијега“.

Снијег је био до по човјека. Го и бос, молио је да га пусте да се обуче и обује. „Неш, него тако, го!“

Влас’ се мора слушати. Он узме штап, а они за њим: „Ајд нас води у Лазичића куће, у Ушће“. Дотлен има сат ићи, пртина слаба и проваљена. Моро је ићи.

Кад су стигли тамо, другог су тежака старјешину дозвали из куће, и казали му све тако ко што су и првом казали: „Ајд с нама, да нас водиш у Реготиће“. И до тамо има више од по сата. Овај је казо: „Идем се ја обући“. „Неш се облачити, него води нас го, бос. Да знадеш да има старији. Не смеш се изувати, не смеш се распремат, не смијеш куће држати откључане, нека знаш да ми моремо у невакат доћи“.

Кад су сваког од тијех отпустили, тај се вратио јадан и уморан кући, преладио се, добио умор у прси и мора. А доктура није било ко данас свађе, па да се душа спасава. Зато је ондај у народу било мање свијета“.

„И другим зулумима Турци су мучили. Увате јарца и омотају крнез око рогова, воде га по селима и питају људе: „Шта је ово?“ Они кажу да је јарац. „Како ће бити јарац, видиш ти да је ово чоек, видиш ти крнеза око главе, видиш ти браде?“

И увате, и удри, и удри, и пребијај кости.

Одведу јарца у друго село. Питају: „Шта је ово?“ „Јарац“. „Ма, како ће бити јарац, видиш ли ти да је ово чоек, видиш ли крнеза око главе, видиш ли ти браде?“

И увате, и удри, и удри, и пребијај кости.

Одведу га у треће село. А чуло се како су побили свијет у прва два села. Питају: „Шта је ово?“ „Чоек“. „Ма, како ће бити чоек? Видиш ли ти да је ово јарац? Видиш ти рокове, видиш ти браде?“

И поново удри, и удри, и пребијај кости.

„За владе ћесара Врање Јосипа, ја сам био у војсци, од ’913 до ’915 године. Три године нисам се јавио у шпитаљ, за три године нисам отиша’ на урлаб*, да обиђем своју стару мајку и свога старог оца. Јер је отац осто сам код куће, њему је осамдесет година,

није мого радити ништа. Нас смо четири брата била, оца ранили и послуживали. А наш покровитељ Врањо је покупио нас четири брата у војску, а отац остао саморан.

Кад се навршило три године, мој претпостављени је био мајор, а ја сам био препоручен, као цугфирер, као данас водник. Ондај сам ја диго руку и казо да за три године нисам се писо марод, нисам отишо кући на урлаб, нисам добио писма никако, то је мени велико тужно: „Објавите преко вас мом оцу је ли ко жив, је ли ко ради моју земљу, ка је то и шта је“.

Они су ми одговорили: „Ићи ћеш на урлаб који прије дође вакат. Ја ћу тебе опремити најпрвога, даћу ти све, јер си ти препоручен као вођа, све команде знаш послужити, онако како ти заповједају старији“.

Тај дан је дошо, позвали су ме и опремили. Дали су ми попудбину и дали ми руксак, има у њему преко триест кила ране: „Понеси то собом кући, у Босну, чули смо да крепава народ од глади. Нестало је жита. Понеси све и немој се патити“.

Ја сам њи’ послушо, дошо сам на станицу и отпутово.

Нађем старога оца жива, дјеца и сна излетјели преда ме, стари отац сједи пред кућом, побјелио ка’ и овца. „Помози Бог, стари родитељу!“ „Дâ Бог добро, сине, јеси ли ми жив?“ „Јесам, ћаћа, жив сам“. Пољубили смо се, па смо се разговарали, гледа ме он и вели: „Скини ту робу и мало се одмори“.

Кад је ујутру свануло, каже ми: „Сине, данас је наш ред у Гомјеници. Ја би ишо у млин“. „Ћаћа, ићу ја“. „Немој, ти мрљати такву робу и те стварчице и тај твој ајдамак*!“

Натоварио једно педесет кила куруза, узме кобилицу и пође да самеле. Кад се отален враћо, дође на Пајдош. Ту је Јово шумар држо дућан. Турци су налегли из Кључа, гонили су кола са два коња, да купе робу у Бања Луци и препродају у Кључу. Питали су ми ћаћу: „Стари, би л ти продо твоју кобилицу?“ „Би продо“. „Шта иштеш?“ „Дванајст стотина форинти“. „Стари, даћемо ти иљаду“. „Нећу никако“. „Па, ево, даћемо ти што тражиш“.

Турци му изброје паре, а он сними самар и брашно унесе у дућан, да му причувају док не догна другога коња.

Сјутрадан сам косио бујад, да покријем шталу; није било цигле, ни даске. Он је дошо

и назво: „Добројтро, сине“. „Бог дао, родитељу“. „Устани, де, реци, Боже помози“. Ја сам се прекрестио и реко: „Боже ти, драги, помози“. „Облачи своју диван кабаницу, припаши ту сабљу оковану, те цванцике и талијере стави на се, па одма на Пајдош... Јуче је био пазар у Бања Луци, данас су се Турци врнули и довели кобилу. Не би ли је вратио, јер ја сам је продо јефтино... Добро се притегни, зови Милоша и Станоја. Три су Турчина већа од Станоја, могли би те напасти. Чувај се, сине, добро“. „Не бој се ништа, хаћа“.

Послушо сам све што ми је реко, обуко војничко одијело, пово само моју снају, и отишли смо преко брда, има ићи сат од моје куће. Дошли смо тамо, пред дућаном на једно сто корака угледо сам кола и за колима свезата кобила. О, ја сам засто, могли би ме Турци истућ, к’о што је отац реко. Ја сам леворвер осигуро, ајдамак низа ме виси, сабља; талијере и цванцике имам на прсима, вас бијох шјајан. Реко сам снаји: „Свуци аљину, па шједи туј, немој ићи са мнош, а ја ћу доле околишити, к’о да идем са Кадине Воде.“

Дођем цестом, кочијаш сједи. „Добро јутро“. „Бог дао“. „Јеси ли ти господар од овије’ кола и коња?“ „Ја сам од кола и робе, а од коња је у дућану“. Ја сам ускочио у дућан, к’о сенаило* у пако: „Добројтро“. „Бог дао“. „Шједи, господине“. „Нећу сједети, морем мало стати... дај ми једну ракију“.

Ону ракију попијем, да се осмјелим говорити. „Ко је господар од оније’ коња?“ „Ја сам, шта је?“ „Окле ти она кобила што је за колима свезана?“ „Вала, ми се враћамо из Бања Луке, па водимо је, не меремо извућ је је тежа страна, па припнемо троје коња“. „Добро, ајд вамо“. „Куда, господине, да од Бога нађеш?“ „Окрећи кола на Кадину Воду, на џандарију“. „Немој, господине вакмајстор*, немој нас гонити доле“. „Дај пасош од кобиле“. „Немам ја пасош“. „Па, од кога си је узо?“ „Узо сам је од једног чоека из Стричића“. „То је отето“. „Није отето, ја сам платио“. А мени паре у џепу. Реко: „Ђерај кола“. Кад смо отишли једно п’о километера, реко: „Стој!“ Стадоше. „Како сте смјели узимати коња без пасоша?“ „Залудили смо, па узели... молим вас, немојте нас гонити, господине, на џандарију, настрадаћемо“. „Врати кола“. Они врате кола, ја се латим за џеп, извадим свој шајтов* и одбројим њима дванајст стотина. „Ево вама ове паре, ја од вас не отимам, ви сте то дали мом хаћи, одрешите ми кобилу, да је водим кући“.

Они: „Вала ти, господине, ајмо да нешто попијемо“. „Ја не волим пити“.

Узме снаја кобилу и – кући. Дођемо. „Јеси ли, синко, дошо?“ „Јесам“. „Јеси ли дово кобилу?“ „Јесам... Хаћа, зашто си продо кобилу, то је јефтино? Требо си још толико пара искати“. „Ја тако, сине, реко, па греота је слагати мени старом... А чини ми се, да је сад кобила већа!“ „Па, већа је јер је обувена у све четири ноге“. А хаћа: „Е – а ништа није о’осово, него сто метиља – ’бем му сто метиља, јесу ли је Турци обули! Ја ћу на њој радити двије године, док она обоси... Тврђи су јој опанци него у нас“.

И тако је он мени заквалио; онда је њему запјевам:

Аој моји коњи и волови,
аој браћо, сиви соколови!
Четир брата на четири стране,
отац осто к’о јаблан без гране,
јаој за њим моје грдне ране.
Он не мјере сјести, ни утећи,
ни на страшну мјесту причекати,
на набиту пушку ударити,
а камоли жећи и косити.
Узе Швабо кола и волове
и покупи браћу соколове,
и све жито до посљедње оке,
и све паре до задњег сексера.
Довати ми пљоску са ексера!

О МАРКАНОВОМ БЛАГУ

Ово ми је казиво мој ђед Јован, за вријеме турскога суда шта је преврго његов отац, мој прађед, Маркан.

Дошла је једном заптија на конак. Њиов јузбаша* је захтијево од мог прађеда вечеру, да им пече овцу јаловицу и свари цицвару на овчјем кајмаку.

Он је њи’ угостио вечером. Кад је свануло јутро, Турци су устали и добили доручковати. Јузбаша је реко: „Маркане, знаш ли зашто смо дошли?“ „Лепете, ага“. „Дошли смо да нам даднеш паре“. „Какве паре?“ „Жуте дукате“. „Драги јузбаша, ја немам пара, ево сабље, ево главе“.

Јузбаша је викно својим џелатима:

„Скидајте вериге и врзите у ватру!“

Доватили су вериге и турили у ватру, вериге се усјале и они су опасали мог прађеда. Чоја се стаде пушити и горети, а мој прађед рече: „Драги јузбаша, не узимљи ми главе, казаћу ти за своје паре“.

Они скинуше с њега вериге. „Ђе су паре?“ „Нису овдје, мало су тамо, подалеко“.

Јузбаша на коњу за њим, он пред њим. Дошли су на мало брдо, Липе. Снег је био според кољена. Тамо су нашли дванајст волова. Волови су опазили и скочили из снијега, а Маркан је казо: „Драги јузбаша, то су моје паре, немам другије, ето сабље, ево главе. Ако си задовољан, све гони, ако нијеси, гони колко оћеш“.

Јузбаша је погледо у њега: „Па, добро, Маркане, кад си такав човјек, нећу ти гонити ништа, казо си тачно – немаш другијех пара. Него, ајд сад кући, закољи нам јањца“.

Вратили су се кући, закло им мој прађед јањца; они су ручали и рекли: „Ајд, Маркане, здрав био, више ти никада доћи нећемо“.

А ову молитву сам научио у младости од Луја Кочића, Петра Кочића синовца. Њу већ више од пола вијека изговарам свакад, на славама, код болеснијех и на укупима, кад поп није мого доћи, али га није било у овим нашијем селима.

„Господу се Богу помолимо, светоме Луки своју грешну душу приклонимо. Свети Лука лучитељу који лучиш праве и криве душе, не одлучи наше грешне душе у паклену кућу, вјечиту муку. Приклони нашу душу рају и бијеломе Царству небеском, на красну милост светом Аранђелу. Божји Аранђеле шестокрилни, крилом окрили, анђелом ограда, тамјаном окади, ђавола области и развласти. Ја ти се молим свети Јованданче и свети Савинданче и двије божје мученице које сте муке пропатиле, за народ кристијански молите Бога, не би ли се Кристос, Господ Бог смилово за нас грешније.

Свети Никола, путниче, брзи помоћниче који прискачеш и помажеш на тристо седамдесет бродова, прискочи, помози, на високој гори у тавној ноћи, у плаој води, на свакоме страшном и мучном мјесту. Свети Богоносац Игњатије, предај нас лијепом здрављу и Бадњему дану. Бадњи данче,

велики свече и Божићу, свети ђаконе Стеване, Василије Велики, Крстовданче, големи свече и свето Богојавленије, јави се Крсту, Господу Богу, не би ли се на нас Кристос Господ Бог смилово.

Свети Саво, српски научитељу који си нас научио српски говорити и Господу се Богу молити, Господу се Богу поклонити; свете Вериге и свето Опасаније и свето Препеније које сте препеле ведро небо и свету земљу, преплетите и препречите путе нечастивом.

Свети Трипуне, свети Симуне, свети Ђирило и свети Гаврило, свето Сретеније и свето Благовештеније, свето Крстово Воскресеније, свети Ђурђе, моје лијепо, шјајно крсно име, теби се весели црвак и мравак и тичица у гори, овесели, разговори сваког брата ришћанина, не дај зијана, ни завала; свети Марко, по Ђурђевдану, свети Спасоје, добри часоје, свети Виде, види нас, свето Преображеније које је преобразило гору и воду, небо и земљу, свети Илија, љетњо обрадованије, сачувај нас тешке биједе приклонице, турске невидовнице, квара и зала, од Бога јада, из неба града.

Свети Пантелија, Огњена и Мироносна Марија, Госпо Млада и Велика, ја се молим Младој ко и Великој, а Великој ко и самом Самотворитељу, једином и милосном Крсту, Господу Богу.

Једини, милосни Крсте Господе Боже, немам другог ранитеља ни бранитеља, већ тебе сама, Криста Вишњег Господа Бога. Света земљо, вјечна кућо, по теби одих, по теби се огријеших, гријехе ми опрости, зла ме саклони, сачувај ме тешка дуга и зла друга.

Највиша, најпреча мајко наша Богородице, на усуду, на умору, у теби је црква саграђена, у њу нико не ступа него сам Кристос Господ Бог и четрдесет Еванђелија који свјештавају молитве и законе, ја ти се молим, ја ти се поклоним, Господу Богу на помоћ. Света Богородице, мајко Крстова, моли Криста, Вишњег Господа Бога, не би ли се Кристос Бог смилово на нас, смилуј се Царице која доодиш, често доодиш, чешће нас поодиш, огриј наду, опрости нам сагрешеније, прими нам моленије, малу нашу молбу за милост твоју велику.

Симеуне Кристопримитељу, који си Криста на руке примио, прими наше душе у Царство небеско. Прости Боже, благослови Оче, тавна ноћи, предај нас лијепоме

здрављу, бијеломе дану, за вазда и во вјеки вјеков. Амин. Амин. Амин!“.

О ЦРКВИ ЋЕ БИТИ НЕ МЕРЕ

За вријеме турскога суда, у селу Рамановцима, подно Лијевча, Турци су, након Косова, били порушили цркву и намастир. Није било богомоља, нит се смјело питати за цркву, нит молити Богу. Људи су пожељели да се моле Богу, и питали су турскога пашу у Бајној Луци: „Драги пашо, одобри нам да оправимо штогод богомоље“. „Па, ја вам не могу одобрити, питаћу цара у Стамболу“.

Кад је дошло вријеме, он је питао цара, а цар је рекао: „Кад жели раја богомољу, дозволи јој да направи тамо где бити не мере“.

Паша је казо раји: „Цар вам је одобрио да подигнете богомољу, али ондје ће бити не мере... Испод оног брда, код Великијех топола, има мало језеро, нит је каде уситало, нит је каде примицало, нит му је ко знао за дно. Е, па ондје направите цркву, ако заспете језеро“.

Кад су сви то чули, радосно су пошли, људи, жене и мала дјеца. Купили су камење рукама и возили колима; будацама и сикирама ломили стијење и бацали у то језеро. Првог дана ништа нису могли затрпати. Бацали су и други дан, ништа нису могли затрпати. Кад, трећи дан јутро освануло, један човјек је поранио најприје, дође тамо – језера нема, само по дну пијесак сув: „Драга браћо, дао нам је Бог, нема воде, отишла је“.

Људи дозвоше попа који је већ био, кријомице, у том народу, и ту почеше градити цркву од растовијех брвана и растовом даском је покрише. И дуго јој је остало име: црква Језерица“.

О РАДИБЕГУ И КРАЉУ ПЕТРУ

Године '912, Србија је заратовала с турским царем, турског цара је побједила и била на одмору.

Радибег Џинић из Бање Луке бијаше силан, имо је иљаду кметова; сједне и напише књигу краљу Петру: „Краљу Петре, много си се понио, али дођи ми, буди ми субаша на мојој иљаду кметова!“

Краљ је оставио његову књигу, и држо је од '912. па до '918. Кад је земљу ослободио и дошо у Београд, шест неђеља је прошло а он је послао писмо Радибегу Џинићу, у Бању Луку: „Нека ми дође Радибег Џинић, на разговор“.

Радибег је пошо и понио сандуче, донио краљу и пружио му. Краљ је питао: „Шта је то, Џинићу?“ „То је за вас јабука“. „Нек стоји, а ти си тај Радибег који си писо да ти дођем бити субаша?“ „Јесам“. „Е, шест неђеља да идеш у моју башчу и да раниш крмке државне“.

Одвели су га у башчу и шест неђеља је био и ранио крмке. Кад се његова казна извршила, краљ га је позвао: „Џинићу!“ „Чујем, господине краље“. „Сад да идеш кући и понеси то твоје сандуче са дукатима, што си га донио мени за јабуку“.

Џинић се врати и био је код куће с Турцима у кави. Кад су га питали што му је краљ одговорио, он је отишо у другу собу, узо пиштољ и убио се.

Змијање, 1966.

ЈОВО БИЈЕЛИЋ

„Ово сад говори Бијелић Јово, рођен 1897. године, из Бунарова, на Змијању. Причам што сам чуо од свог родитеља Бијелић Стојана, како је било у турско вријеме.“

Турци су путовали седамдесет четири године од Косовског боја док су дошли до Кључа, у Босну. И онда је дошло вријеме када је неки Веим ага Ђумишић изишао у Ратково Горње¹ и позвао све кућне старјешине да их запита. Они су дошли и рекли њему: „Ага, шта је?“ „Ратковчани, ја би' вас нешто молио: да истјерам овдје једно двиста овнова за наш турски Курбан Бајрам, имате овдје лјепе паше, а то вам не би ништа сметало“.

Они су допустили: „Нек иде, да видимо шта ће бити“.

Ага је истјеро двиста овнова, разапо свој тор, свога чобана, свога субашу. Субаша је

(1) Горње Ратково, највеће село на Змијању, по предању за владе кнеза Ратка, после пропасти на Косову, добило је од турског везира – који је као нахоче служио код кнеза – повластицу, ферман, да је слободно од кметовања и свих других дажбина. Ту причу о ферману и насиљу аге Ђумишића, помиње и Кочић у приповеци „Змијање“.

чуво тор, и чобане ранио једну годину и торио нашу земљу. И онда је дошô у пролеће, узорô и посијо јечам. Направио је преко љета амбар у који ће сипати јечам.

Ага је, јопет, друге године истјерô тристо овнова и били на паши. И, кад је било вријеме за Бајрама и Курбана, оћерô и поклô овнове. И узорô трећу годину земљу, и ону лањску и нову, па је посијô двије године јечам и казô: „Ратковчани, ја сам ваш чобан, ништа се не бојте, не бојте се Турака, ја ћу стати сваком за врат“... И узорô поново и посијô јечам и сасуо у амбар, и онда скупио Ратковчане и казао: „Ратковчани, ја сам ваш чобан, а ви сте моји кмети, деде, понесите ми трећину сваки, без говора!“ Онда се није смјело одговарати, и богме, људи донесу кад жито овршу и обраде сваки трећу оку аги. Онда се пронашла четири човјека, први Ђукан Бијелић, други Теле Босанчић, трећи Милић Вујиновић и четврти, Тешо Марић. Па су пошли од куће до куће, дизали људе и рекли: „Ајте, људи, ајте да се не дамо. Освоји Турчин, клеће нас наша дјеца ће смо се допустили. Боље нам је изгинути него да на нама остане клетва... Спремите кола и волове и понесите вреће, поведите коње, ми ћемо обити амбар, повадити жито и нек гони свак својој кући и своје, и што смо дали, агино. А снијећемо тор око амбара и запалити и тор и амбар, нек све изгори“.

Људи су говорили: „Ма, не смијемо то учинити, изјешће нас Турци!“ „Ајте, па нек иду наше четири главе, ми ћемо казати да смо све то ми криви, а да други људи остану у миру“.

И дигли су људе, људи су доћерали кола и волове, довели коње, Ђукан је Бијелић узео сикиру и поцијепô је врата на амбару, уљегô и све повадили њи' четворица људима, и сваки је однио све, свако су зрно помели. Онда Ђукан и Теле, Милић и Тешо снесу тор око амбара, привуку и колибу ће је чобан лежô, и онда – угарак и запале. Изгори и тор и амбар. Ту је био субаша Веима аге а све очима гледô. Није смио да говори. Кад је видео све што би, узео коња и отишô у Бању Луку и стига је аги у први акшам турски, сутон. Аги његова госпоја носи вечеру, у тепсији питу; а субаша стигô, свезô коња за тарабу пред чардаком, и уз степенице на чардак. Ага био да вечера, поранио први залагај пите да врже у уста, а субаша дошао и назвô: „Салам алеј ћелеф мусалам... Мераба, мераба!“ А ага запитô: „Шта је?“ „Валај ага, ви вечерајте, па ћемо онда говорити“. „Шта је, бре!“ Онда није било

поговора, да он не говори. Рекô: „Богме, ага, Ратковчани су обили амбар и запалили, повадили све жито и разлијели, и снијели тор око амбара и запалили, изгорио и тор и амбар“. „Ма, то не смије бити!“ „Богме, то је било, ко да си гледô очима, ја сам тамо био“.

Онда ага узме чибук, па гонô по челу и мислио се. Гонај, гонај, гонај, па онда баци чибук, па узме књигу и напише свом брату, Назип аги који је држао аганлук на Лијевчу пољу, и нареди му: „Поведи педесет Турака оружанијех, да идемо у Ратково, у Змијање. Запалили су Ратковчани мој тор и амбар, и разлијели су жито што сам ја сијô двије године, и узели трећину за једну годину. То се људи отимају, неће да буду кметови“.

Назип ага доведе педесет Турака оружанијех, а Веим ага наоружа стотину Турака и изиђу у Горње Ратково, ево овдје, на ово мјесто. И позову све кућне старјешине. Сви су дошли, само није дошао Ђукан Бијелић, Теле Босанчић, Милић Вујиновић и Тешо Марић, јербо су они били повод тога, надали се нечему, па нијесу ћели доћи на његов позив.

Веим ага повата осамдесет људи и попа Симу Кочића, па их повезô у конопце и оћерô их на Мразово, у Соколово, његовом другом чардаку. Тамо је наћерô људе и сви су сјели, клекнули на кољена и сјели на своје пете. И онда је наредио Веим ага: „Сјеци, са лијеве стране, како је на руку“. Посјекло је осам људи једног до другога, и посјекло је попа Симу Кочића и са попа врчила глава. А поп остô сједећи, на ногама клечећи. Затркô се Турчин и ударио попа ногом у леђа и реко да му гради српски крст: „Зар сједиш, а главе на теби нема!“

А у попа, кад га је превалио ногом, испаде верман везирски и царски, што је везир опремио и цар потписо у Стамболу и прибио своју бурунџију, потврду да је Ратково слободно и сигурно, да не буду турски кмети, и да не смије нико жив у њих дирати.

Кад су видјели и прочитали тај верман, повикô је Веим ага: „Устави, више не сјеци!“ Онда наредио Србима другијем, онде у околини Соколова, па су покопали те људе, преобукли у чисте аљине, а оне кржаве с њи' су свукли, па и' дали онијем људима што су остали живи, и они однјели сваки својој кући.

Кад је то чуо Ђукан Бијелић, Теле Босанчић, Милић Вујиновић и Тешо Марић,

они су покупили те кржаве аљине и однјели у Сарајево, у турски конак и њи'ов суд од онога времена. Питô и' турски суд: „Шта је то, људи?“ „Ево, видите!“ „Па ко је то радио?“ „Радио је Веим ага Ђумишић из Бања Луке“. „Зашто?“ „Зато и зато“.

Кад су испричали турскоме суду све што је било, турски суд је разумио и дао им пропуснице: „Ево вам, и ајте кући мирно, не бојте се никога“.

Они су пошли, а био је први сутон и ноћ уватила, а њи' поватају Турци Сарајлије, без знања турског суда, и затворе у тамницу; закују с четири стране, наћерају и' да прекрсте ноге, вргну руке на кољена. Само оставили пред њима један прозорчић; нијесу се могли навити ни десно ни лијево, ни натраг ни напријед. И давали им понешто ране. И тако су људи прекрштенијех ногу сједили сто и пет дана. Кад се навршио сто и пети дан, наљегô је српски владика испред те тамнице. Припознао га је Ђукан Бијелић и почео га звати: „Господине владика! Господине владика!“ Продере се трећи пут: „Господине владика!“ Он чује и поврати се: „Шта је, ко мене отален зове?“ „Господине владика, молим вас, зове вас Ђукан Бијелић из Раткова Горњег... Сјећате ли се кад сте били као млади ђак од својијех осамнајест до двадесет година, у Гомјеници код манастира... Ја сам био чобан, чувô крмке и догонио у жир, крмци долазили води, брљали се и пили воду, а ми смо се играли, скакали, бацали камена с рамена, рвали се и гоњали... Ја сам тај исти“. „Па оклен ти ту, Ђукане, ако Бога знаш?“ „Господине владика, ја сам овде има сто и пет дана у тамници“.

Владика се вратио и отишô у турски конак и јавио је турској власти да је тако и тако било. Кад су они проконтали, сјетили се сами, па рекли: „Ти су људи долазили и донијели кржаве аљине, и с нама се споразумили. Ми смо им дали пропуснице да иду својој кући“.

Онда су наредили кључару да отвори тамницу и да доведе те људе у конак. Он је отишô, отворио тамницу и рекô: „Устајте људи, ајте, ви се пушћате и зове вас наша власт у конак“.

Ти људи нијесу могли никуда собом.

Кључар се вратио и казô у конаку: „Богме, они људи не могу никуд собом, покочиле им се ноге и руке“.

А тамо је био српски владика и онда су наредили да осмеро људи донесу двојица по једнога. Отишло осам људи и донјело их, то је било нечисто, смрдљиво, чупаво. Владика је казô: „Дајте мени те људе, ја ћу их носити својој кући, ја ћу наћи људе који ће и' трљати, добићу зејтин ловорику који пролази кроз длан, улијеш на длан а он пролази кроз цијелу руку“.

Однио својој кући те људе, преобукô, опрô, умиô, ошишô, обријô, ранио, и људи су те људе трљали зејтином ловориком и преклапали им ноге и руке, да прораде живци, не би ли им се они бајати попушћали. И тако су људи трљани и преклапани рукама и ногама девет недеља дана. И проодали и дигли се на ноге. Онда је владика запито Ђукана Бијелића: „Ђукане, можете ли сад 'одати?“ „Вала, господин владика, можемо“. „Би ли били сигурни да можете проћи по Сарајеву?“ „Би!“ сва четворица рекла.

Онда је владика пронашô једног Сарајлију, човјека позната, па им је извадио пропусницу из турског конака: „Ајте редом, од дућана до дућана, од куће до куће, па заиштите у капу подјелу милостиње, па колико вам ко шта да, будите задовољни“.

И они су обишли цијело Сарајево за осам дана, а свако вече долазили владика на конак. И укупили по 800 гроша, и дао им је владика по 300 гроша, дванајест стотина гроша њима четворици, и онда им извадио пропусницу и дао им попудбину... узели за себе љеба и за четири дана су стигли у наше село, Горње Ратково.

Онда је турски суд наредио некакву оци Ђукуру да иде у Бању Луку да убије Веима агу Ђумишића, да му отсјече главу и донесе у Сарајево, или ако не донесеш Веим агине главе, дођи да ми отсјечемо твоју.

Друге онда није могло бити, Ђукур се дигô, и у Бањој Луци дочека на води Врбасу, на ђуприји Веим агу и убије из пушке, отсјече главу, баци у зобницу и донесе у Сарајево.

И онда му је остô живот и освједочило се да је био у Бањој Луци.

Змијање, лета 1968.

БАЈАЛИЦЕ ИЗ БОСАНСКЕ КРАЈИНЕ

Против на̀селе крви. Кад се убијена крв залежи, она ода по инсану, и он дисати не море. Тада се каже:

Поганице, крви погана,
сестримим те Богом великијем,
ако јеси у вјетру добита,
ил у води попита,
ако си у мозгу,
излази у кожу,
из коже у крв,
из крви у топле одаје
и меке душеке...”

„Против страве. Вода у којој је било растопљено олово салијева се по прсима и кољенима устрављеног, и казује се:

Кад се устали на листу кап,
а на мору мост,
онда на теби страва.
Бијела патка испод бијела неба
Лети, носи бијел биљег под крилма...
Иде куја, бијелу штенад води,
бијело млијеко капље на камен,
у камену мозга нема,
а на теби страве нема“.

„Против змијског уједа. Врачари што кажу да су одбрајачи, мисле да је у змије изјутра рано ијед на вр’у, и кад ујије брава он не мере пребољети. Обдан у змије стоји ијед на средини, а увече стоји ијед на репу. Море се пре пребољети обдан, кад ујије, и увече, кад ујије.

Врачари који кажу да знају одбрајати, кад змија ујије ајвана*, питају онога чији је ајван: Како је име ајвану? Он каже име. А одбрајач каже: Змија змију зове на вечеру. Пита змија каква ти је вечера? – Кора ми је јечмена. Ја би теби дошла на вечеру, ал сам данас тога ајвана пољубила, па сам чула да ће пребољети, па не могу, јадна, вечерати“.

„Врачар који оће све чињенице да чини, узме једну марамицу и дугачки нож, на Видовдан, оде у гору, и окружи ножем око бујадљике, ће море сјести он, простре марамицу под бујадљику. И онда с онијем ножем он вавијек маше у напредак, а све се њему приказује, свако биће му излази на очи. Најпослије пружи му човјека печена на ражњу. Ако све то сагледа, а не устрави се, онда три зрнцета испадну из оне бујадљике на марамицу, и он та три зрнцета узме у марамицу. И кад с онијем ножем и с она три зрнцета дође или некој каси ил каквом затвору, ако обиђе онијем ножем око зграде, нико га не море опазити, а она три зрнцета, ако принесе свакој брави, она се мора сама отворити, и он долази до онога што жели.

Казивао Лазар Радетић, из Ђуковца

ПРЕГРШТ РИЈЕЧИ ИЗ БОСАНСКЕ КРАЈИНЕ

Записано у разговору са Петром и Јованком Кутић, у селу Ваганима, изнад Котор Вароши, 1965.

– Ми имамо смијешних села овдје: Вагане, Варјаче и Каблове, као што и у заробљеништву у Немачкој кад сам био, па смо имали имена и презимена људи смијешнијех. Имао сам Стојана Стјеницу и Драгутина Крпеља, и неки су нам се смијали. Кажу: У тој дружини ви имате и стјеница и крпеља.

– Шта ти ја нијесам у своје вијеку све прегуглао, и куда нијесао све зловетџ.

– Поставише засједу на брду, а ми у долини слушамо – пуче пушка, ко вријеме.

– Кад ме је забољела глава ишао сам љекару и даде ми двадесет седефића да пијем, да ме одболи.

– Имамо шуме беспослене, па нам се лако зими гријати.

– Да није кљуварица, шума би се затрла.

– Изјезерила се удољица послје кише.

– Киша ’одалица, свукуд стигне да ороси.

– Кад облоји лед шуму, онда ти је скрпатно до нас доћи.

– С овијех висина, куд год погледаш све су доље содоми.

– У нас има бабин буџак, па гледамо кад ће се отлен вријеме застрожити.

– Грмљавине разиграва ђаво, да иду љетине трти.

– Ми највише волимо љети, кад је јака топлина, па нам пуне вјетар: ми га зовемо свјетачки вјетар, разладник.

– Некад док бијох крвнији, ни литра гроздоваче ме није могла оборити.

– Бијаше то бескаран, људеван, несебичав старац.

– Ја сам њега стењао пет година.

– Ова крава што сам је купио, немирна је, док се мало приблзани, добра ће бити.

– Кад пођох у Котор Варош с коњем, по судбини, приљеже једна жена и забогми ме да и њој понесем врећу кукуруза.

– Гибаост коњ, лако га је јахати, али послјије читавог дана јахања, кад сиђеш, сав си љуљован.

– Док купимо само пречицу, већ све паре оду.

– Он ти је вјешт приказар, причом осеири и гладна и жедна.

– Дошао Србин да ради код Турчина, па су се средили за шеницу. И радио је читави дан. Кад је сунце отпочело казђ је Србин Турчину: „Дост’ је Турчине, радити!“. А мјесец огрануо. Каже: „Влаше, ево сунчанова брата, дедер ти ради!“. А Срб се поклопио, па је радио, доклен је мјесец гријао. Кад је јутро освануло, а Срб је пришио врећу за врећу: „Дедер ми, Турчине, плати што сам радио“. Турчин је почео њему сипати шеницу, накупио му једну врећу. „Шта ти је то, Влаше, друго?“ „То је врећанов брат, дедер, наспи шеницу!“.

– Огњавио се народ у ’совки и мрсу.

– Ја сам свога сина Саву родила уочи Средозимца, и зато сам му наденула име светога Саве.

– Мој син Саво је жаовит човјек.

– Деветсточетрдесет и пете, док се циједило стање у држави...

– појутарци – други дан славе.

– Кад ми љеб укувамо топлом водом, онда га оставимо једно два сата да се уполежачи, и зато је сладак јести.

– Кад ватра пјева љети, биће лијепо вријеме, кад зими – мећава; кад се угљевак усправи на огњишту – слугу госту.

– Мати ми је земља већ десет година.

– Једној жени пала змија за врат, и од препасти нема од ње рѣда.

– Кад почне да грми, ја се одма’ негде помрачим.

– Млијеко је гладничаво, до пола пута друг.

– Златне трептаљке на сату.

– Одјази прозор, жено, тијесан је ваздух у кући.

– Кад то зачух, намах ми је благнуло.

– Слушају ме ђеца, свеједно ко руке.

– Обољео од растржна посла.

– Оцјењују порезници руна са летине.

– Овдје је западњача и зато у нас касно устане снијег.

– Утрнем па никуд маћи, стопа – дукат.

– Овај цвијет чкала зове се решето, и с њега се ваља напити воде кад подбочи санција човјека. Санција је кад те окупе жигови по ребрима.

– Неста коза, неста добријех људи.

– Она ти врача за добрину, без новца.

– Имаш ли да им даш какву одерку, вазда су головетни.

– Жут као ројевина.

– Ријеч по ријеч, закрупњаше један на другога.

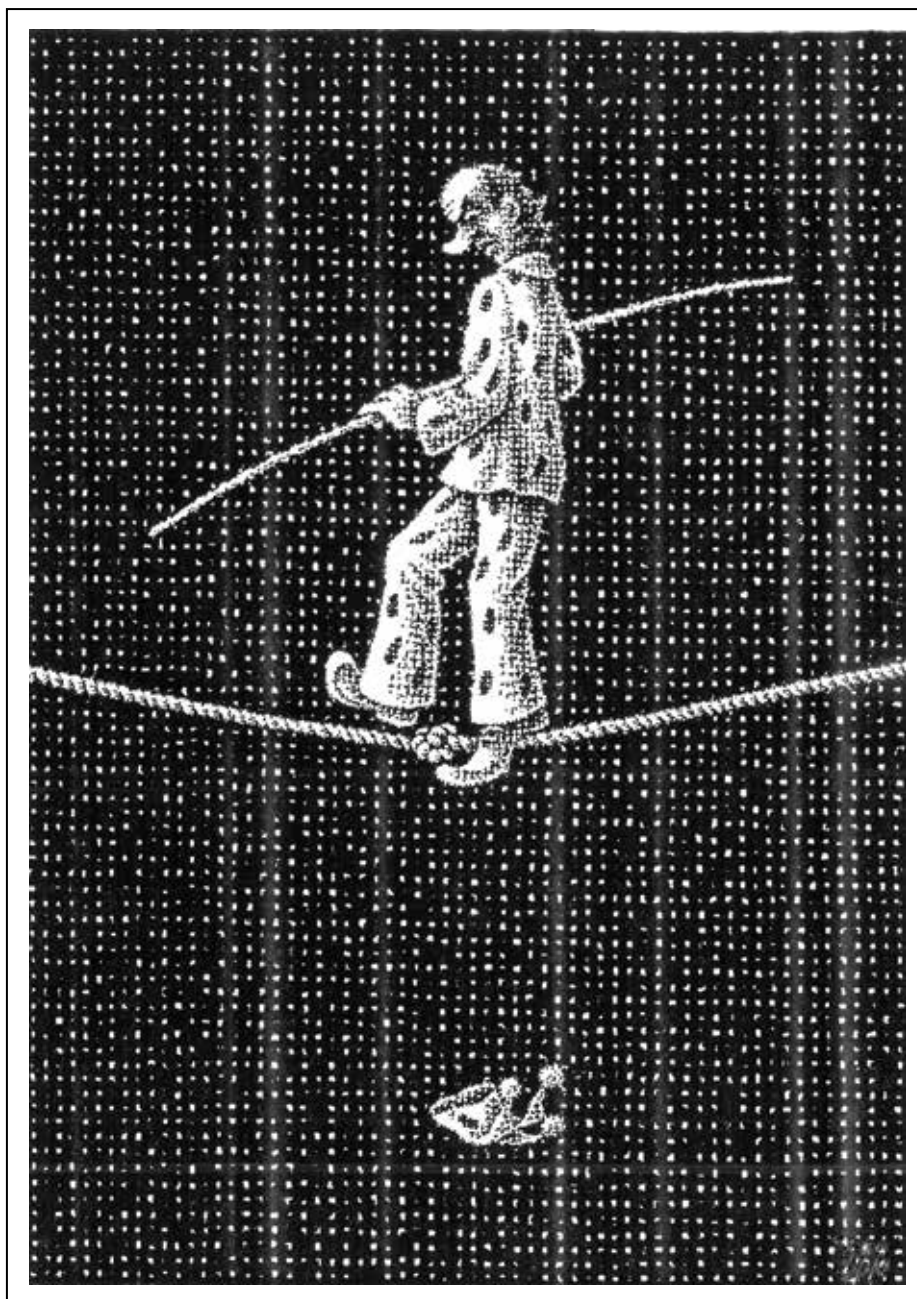
– Нападоше га и бацише у незнан.

– Јато вранâ сунце заставило.

– Потреба танко преде.

– Од Петровдана не чусмо кишњачу (кукавицу), већ вазда припеку (цврчка).

*Одломак из књиге „Пастирења”,
наставак у сљедећем броју*

Акрил, 90 x 70 cm

Бајка

Јован Царан **ИВИЦА И МАРИЦА** (анализа бајке)

Јован Циган

ЈОВАН ЦИГАН | ИВИЦА И МАРИЦА (анализа бајке)

Постоје неке непроверене приче да су браћа Грим инспирацију за ову бајку или тачније, за бајковну новелу, пронашла у једном новинском извештају. Наводно је реч о тексту из рубрике о криминалу. Тамо је детаљно описано како су пекарски помоћници бацили пекара или пекарку у пећ не би ли се домогли власникове уштеђевине. Чак и да је тако, под пером ових врских познавалаца народне, усмене, књижевности, вест је постала непролазно уметничко дело. Како је то могуће? Једноставно, писци су искористили погодне архетипске моделе из богатог бајковног опуса. Као и у свакој еволуцији, многе теме су нестајале, друге су добијале нова значења, а до савременог доба преживеле су само оне универзалног и свима препознатљивог дејства. То су оне слике које је касније Јунг радо користио за свој каталог архетипова.

Ова бајка је изванредан пример за разумевање начина на који сиже добија нова значења. Видећемо из какве архаичне морфолошке структуре се развила и како је у себе упила нове идеје. У овом примеру су то идеје које одговарају начину на који новонастала грађанска класа разумева и тумачи свет око себе. То је било и једно од последњих преосмишљавања и до данас је тај смисао остао фиксиран у основним цртама. Бајкама се догодило исто што и митовима. Једном записани, престали су да живе кроз своју еволуцију. Богатство наративне форме је у томе што је променљива и прати промене у свим животним сферама. Уједно не треба заборавити да постоји више слојева чија је форма подложна променама и заменама. Променама су подложни они слојеви који су одраз некаквог ранијег друштвеног облика, заборављени ритуални поступци или неодговарајућа друштвена

норма. Заборављени поступци добијају ново значење или нову врсту оправдања. Од првобитних елемената остану само они који због своје праисконске тежине имају огромну инерцију. Ови стари трагови се могу уочити, чак и кад се бајка већ делимично претворила у бајковну новелу као у овом случају. Не мења се само онај најважнији слој. У наставку ћемо видети који.

Повратак са пола пута

Ако *Ивицу* и *Марицу* посматрамо кроз Пропове¹ или Кембелове² призме, како морфолошки, тако и генетски, лако можемо уочити да је узор за ову бајку типичан „Пут Хероја“³ проистекао из обреда иницијације. Видљиво је и да су неке фазе преправљене како би се задовољио укус читалачке публике из доба настанка, из времена када је текст угледао свет. Најмање приметно, али и те како важно је и то да је овде испричана само прва трећина Пропових морфема или функција. Или по Кембелу само почетни део „Херојевог путовања“. Другим речима, наши јунаци никад нису зашли у „тридесето“ или „оно“ царство, пределе из којих само Херој може успешно да се врати. То никако не значи да ова бајка није заокружена целина. За ову бајку је било довољна и она трећина преузета из праисконског узора. Погледајмо прво шта је преузето из форме оног основног, непроменљивог модела.

Обичан свет

Ово је обавезни део на почетку сваке бајке. На почетку ништа не ремети устаљени

(1) (Prop, 1982)

(2) (Vogler, 2020)

(3) Овај термин је преузет од Џозефа Кембела. Његова књига *Херој са хиљаду лица* говори о фазама кроз које јунак мора да прође у својој авантури.

ток живота неке породице, која релативно мирно живи у својој кући. Кућа је изразито „свој“ простор. У тај простор се јунаци бајке обавезно врате после авантуре у „туђем“ непријатељском простору. Зато су разумљиве и оне забране да се не излази из куће док родитељи нису присутни. Кршење такве забране постаје опруга за даљи драмски развој. У сваком случају, мора постојати неки разлог за напуштање тог сигурног простора оличеног у Кући. Овај одлазак је сваки приповедач бајке тумачио према тренутно прихваћеном виђењу света. Првобитни разлог потиче из заборављених обреда иницијације. Тада су родитељи слали своју децу из куће на обред иницијације. Неко песнички расположен би ово описао, као да су, ето, птићи напустили гнездо, развили своја крила и одлетели у свет. Заборавићемо за тренутак све остале, накнадно развијене могућности и вратити се у доба браће Грим. У првом издању *Породичних прича* и даље су родитељи ти који шаљу децу у шуму. На први поглед све одговара оном древном узор. Али сада је разлог за ово сасвим другачији. Наполеонов ратови оставили су бројне последице на економију и убрзали развој нове, грађанске класе. Глад, као једна од последица ратова, оставила је трага и у књижевности за децу. Не тако ретка појава да родитељи вишак гладних уста решавају тако што понеке „птиће прерано изгурају из гнезда“ наметнула се као нова и свима разумљива тема. Свет у коме су деца остављана на милост и немилост друмовима, продавана као слуге, па чак и стварно остављана по шумама, заиста је понудио нову, изразито социјалну ноту. Зато у овој првој верзији бајке, родитељи раде исто, па због глади и немаштине шаљу своју децу у шуму. Шума је изразито туђ простор и из њега се нико без водича, помагача, или по неким ауторима, ментора, не може вратити. Такво слање деце је грозан поступак који „мирни господин Бидермајер“, чија је епоха управо почела, није могао да дозволи. Читаоцима никако није могла да буде пријатна прича у којој родитељи (и даље) тако сурово поступају према својој деци, без обзира на разлог. Читаоци су сложено изјавили да је тако нешто сасвим недопустиво. Зато је у следећим издањима улогу наносиоца штете преузела маћеха.

Маћеха – наносилац штете

Овај чврсто семантизовани лик пред-одређен је за свакакви подлости. Њен основни „радни задатак“ у бајкама је да загорчава

живот својим пасторцима. Будући да је по природи доминантна, она је та која успева да наговори оца на слање деце у непознато. Зато је мало коригован и лик оца, који је постао поводљив и слабе воље. За дивно чудо, у овим бајкама а у изразито мушком свету, отац је потпуно пасиван. Овакав модел је познат и користи се већином у бајкама намењеним девојчицама. Налазимо га у *Пепељузи* и *Снежани* и сличним бајкама. У тако изнова постављеној сцени, несрећни дрвосеча нема куд и пристаје на смртоносни план своје жене. Истовремено је у бајку уведен и сасвим нови мотив, дететов архетипски страх од напуштања. Тиме је ова бајка добила на времену, продужила своју актуелност или чак постала бесмртна.

Први Повратак

Следећи важан део на који сви помислимо када је реч о овој бајци је остављање трага иза себе. По том трагу од светлуцавих облутака наши јунаци су нашли пут и вратили се кући. Овај поступак који препознајемо и као Аријаднину нит, помаже само при крају приповести, али не и овако рано. Тезеј може да користи овај путоказ за повратак тек онда кад своје тешке задатке успешно изврши. По канону, одласком из обичног света, мора прво да се пређе Праг, и потом уђе у „Оно“ царство и тамо победи нема. И тек после извршеног задатка следи повратак са тешко освојеном наградом. Али овде авантура тек почиње и зато овде такав начин није од користи. (Постоје и друге бајке у којима сестрица оставља некакве трагове по шуми и тада тај поступак има сасвим другу логику.) Овде је преузимањем оваквог решења постигнута нека врста градације, чак опуштање пре коначног изгнанства. Следећи пут се мора стићи на одредиште и зато се Ивици у руке остављају само мрвице хлеба. Гладне птице униште могућност проналажења пута до куће. Деца остају сама усред ноћи у ионако мрачној шуми. Мрак је још један добро познати архетипски елеменат. Нису случајно у грчкој митологији Танатос и Хипнос, смрт и сан, омражени пород ноћи. **Страх** од онога што се не може појмити видом, следећи је од елемената који ову бајку и даље држи у нашем фокусу. У овом тренутку запажамо улогу ватре, те опасне човекове слушкиње. Сада ово мало светлости које даје упаљена **ватра**, и поред бројне симболике коју носи, има само једноставну улогу, да ужас, који слушаоце обузима, не превлада потпуно.

Шума

Знамо да је и сама **шума** нешто сасвим супротно од куће. У нашем говорном подручју постоји и бинарни опозит: Кућа-Шума. Код свих народа је шума јасно дефинисана као туђ простор. Свако ко се нашао у шуми, не у савременом шумарку, него у правој древној шуми, морао је да осети страх. Ако не страх, а оно макар огромно страхопоштовање према тим моћним стаблима високих врхова који заклањају сунце. Мирис трулежи и непознати звукови такође доприносе да се у таквој шуми осећамо као незвани гости. У бајкама је шума, најблаже речено, граница између два света, нашег и оног другог из којег се враћају само нарочити јунаци. Тако описана, ова шума у бајкама постоји од самог почетка и у њеном опису и функцији није ништа мењано. Није ни било потребе.

Кућица у шуми

Зато је промењена улога једног обавезног објекта, кућице која се налази у срцу шуме. Постоји у тој шуми једно место које нико и никако не може да заобиђе. Намерник или залутали невољник пре или касније обавезно стигне до те кућице, а даље се не може, осим кроз њу. Та веома интригантна кућица је нека врста улаза, или како у филмовима воле да кажу: портал у другу димензију. Та кућица има само улаз, а не и излаз. Али онима који су сазнали тајну, она покаже своју праву страну. Зато има способност да се по потреби окреће око своје једне кокошије ноге. У овом раду постоји посебно поглавље са детаљно описаним пореклом и функцијом ове кућице. Дат је могући одговор на питање о томе зашто су ноге „кокошије и зашто је важан деминутив – кућица“. Тиме се тренутно нећемо бавити. Довољно је само рећи да је то, у оваквим бајкама, једини могући пролаз у оно царство. И у овој нашој бајци постоји кућица. Њој је промењен изглед у складу са важним почетним мотивом. Сетимо се да је глад била основни покретач догађаја. Споменуте су и мрвице сувог хлеба и гладне птице које поједу мрвице. Кућа од пецива и колача је оличење свих снова онима са празним стомаком. Ивица и Марица овако замишљају рај. Једући кућицу и не размишљају о повратку. Код њих не постоји свест о казни за уништавање кућице. Добра бакица, која их је позвала у кућицу и поново нахранила, убрзо је показала свој прави лик.

Храна

Храна у кућици је важна у раним бајкама, али из сасвим другог разлога. Храна нам говори куда се то наш невољник упутио. То је један од најважнијих прилога за пут у онај свет. Овом „путнику“ се као гробни прилог оставља храна, пиће, штап и јака обућа за далек пут. Кућица од ђеврека и пераца је можда само заборављен и преосмишљен а потом и хипертрофиран прежитак овог обичаја. За потребе ове бајке, цела кућица је постала оличења свих маштања деце празног стомака. (Видећемо касније шта о овоме казује Бруно Бетелхајм⁴). Какво год да је савремено тумачење ове кућице, не треба заборавити на овај прототип. Узимање хране је корак више на путу без повратка. Једући ову храну и наши јунаци полако губе своју везу са овим светом. Да ту везу изгубе потпуно, покушаће да се побрине вештица.

Вештица

Њен задатак је да поједе ову децу. У ствари, то је метафора исте семантике као и саркофаг (*Sarcophagus lithos* – камен који једе месо). У овом делу бајке буди се и исконски страх да ћемо бити поједени. Треба ли сада да тражимо одговор на једно сасвим логично питање: зашто је вештици стало да поједе децу, кад већ има кућицу која је сва саздана од укусних залогаја? Интересантно је да ово питање нико од слушалаца, а сада и читалаца, никад не поставља. То је вероватно зато што је одговор на ово одавно свима већ у подсвести. Даљи ток бајке зависи од те вечно гладне Бабе деформисаног тела.

У бајкама из древних дана у кућици обитава, (не може се рећи да живи) Баба Јага. Она чува праг и у свој свет пропушта само оне који успешно прођу разне провере. Није тако избирљива као Валкире, јер оне узимају у Валхалу само најхрабрије ратнике. Иако Баба Јага није тако избирљива, она у свој свет ипак не пропушта оне који су још живи. Наравно да је њу могуће преварити и то Хероји већином и чине. За ову бајку задржан је још један веома неприметан прежитак. Иако се то нигде не наглашава и овде постоје индикације да је Вештица слепа. У прастарим бајкама је то тако и за то постоје многобројни наговештаји. Вештице по мирису осете да је у кућицу стигао неко ко ту не припада. Зато је Марица могла успешно да вара вештицу, подмећући јој кост уместо

(4) (Бетелхајм, 1979)

Ивичиног прста. Назире се још једно питање. Зашто су у ову ситуацију доспели Ивица и Марица истовремено? Знамо да Херој сам доспева до колибе у којој је чуварица пролаза. Понекад је јунак женског пола, јунакиња. Тако се, у зависности од свог пола, ови јунаци различито понашају, а добијају и различите задатке. Зато се неименована вештица различито понаша према овој деци. Марица постаје слушкиња и ради све уобичајене женске послове. Ивица седи у кавезу и чека да дође тренутак када ће га вештица појести. Тај тренутак се вешто одлаже преваром у којој главну улогу има пилећа кост. (Може се наслутити да је у давним бајкама било управо обрнуто. Да јунак стиче право уласка у онај туђи свет тек кад од њега остану само кости.) У једном тренутку вештица изгуби стрпљење и реши да је време да Ивицу баци у пећ.

Ватра

Већ једном споменута ватра сада добија нову улогу. Ватра је у свести људи одувек имала натприродна својства. Била је први од четири „елемента“ и као таква мењала својство материје. Ватром је, пречишћавањем из руде, добијан метал. Ватра је чистила и душе од грехова. И сам пакао се без ватре не да ни замислити. Вештица има намеру да Ивицу преда ватри. То значи да је тачно одређено његово место боравка на оном свету. Он је за свој грех кажњен паклом. Наш јунак огрешио се о један од оних седам, тачније о онај пети – грех неумерености у јелу и пићу. Ово је већ релативно новија, хришћанска примеса у ткању ове бајке. Овакви додаци нису ретки, напротив, одувек је слика света, овог и оног другог, на неки начин одговарала тренутно владајућој религији. И Марица се на неки начин огрешила о морални код. Она вара слабовиду вештицу нарушавајући етичке принципе, али то је сасвим други случај. Њој је опроштено јер не вара припаднике своје, него непријатељске групе. Ово је непроменљива црта у бајкама (и не само у бајкама). Добри етички и морални принципи важе само у оквиру сопствене заједнице. Оне друге дозвољено је преварити, чак и је препоручљиво. Зато Марицу ништа не спречава да без казне дуго вара вештицу и да је на крају преда ватри, у ствари, пошаље у пакао где јој је, по мишљењу читалаца, и место. Тако је „радно место“ чувара прага остало упражњено. Више нема ко да их спречи да сами одлуче на коју ће страну.

Награда

Иако наши мали јунаци никада нису доспели даље од прага и нису крочили у „тридесето царство“, они ипак, као и сви други хероји, доносе у свој свет неку добробит. То, наравно, овога пута није нека украдена принцеза или какав чаробни предмет. За такве ствари мора се боравити „онамо“. Срећом, ова наша вештица је уштедела нешто злата, драгог камења и бисерја па су то деца пронашла и понела кући.

Повратак

Да су Ивица и Марица, ипак, макар делимично боравили у оном царству, говори нам следећа етапа. У повратку наши јунаци морају да пређу преко неке воде. Ова се вода не може заобићи, јер то није нека обична река или језеро. У овој води препознајемо реку Ахерон (реку бола и жалости). Преко ове реке Невратимке може се прећи само уз нечију помоћ. У овом примеру неће то бити Харон, син Таме и Ноћи. Помагач при повратку појавиће се у опозитном лику лабуда или патке. Поново се, по трећи пут, појављује нека птица. Подсетимо се бајке. Прво су гладне птице поклањале мрвице хлеба. Бела птичица, можда голуб, одвео је наше јунаке до кућице од медањака и на крају, једна бела птица превози децу у наш свет. Сама боја овог превозника већ има јасан позитивни предзнак. Изостављен је један обавезан, али у овој бајци непотребан део. Помагачи су увек нечим задужени и зато се вољно или невољно увек нађу при руци у правом тренутку. Да ли овде лабуд то ради само по задатку или због свог доброг карактера? Видећемо касније једно добро објашњење које је дао Бруно Бетелхајм. За сада је довољно да знамо да је птица, сама по себи, старији помагач од уобичајеног – коња. Овде коњ ионако не би био од неке помоћи, осим ако не би био крилат.

Побољшан свет

По успешном преласку оне реке, или језера, деца без тешкоћа налазе пут до своје куће. Донесено благо учиниће да се овај обичан свет побољша. И ово је још један обавезни елемент срећно наслеђен из својих праузора. Смисао сваког таквог избивања из обичног света је да се он на неки начин побољша. Било материјално, било духовно.

Други приступ

Разуме се да оваква анализа бајке није једино могућа или релевантна. Уз морфолошки, фолклорни и историјски приступ, потребно је истражити и духовну страну садржаја бајке. Већ сада се може назрети да је то она јединствена константа, непроменљива есенција исказана различитим формама. Ова компонента није само изузетно важна, она је и прави разлог који бајке одржава виталним током свих ових миленијума. Зато је бајка прави трезор, препун драгоценог материјала за психологе као што су Фројд, Јунг и њихови следбеници. Ти познаваоци људског духа умеју да препознају у бајкама ону вечну нит која је покретач сваке акције и да је извуку на светлост дана. Понекад у томе и претерају па поетично после таквог тумачења постане прозаично. Публика ипак радије слуша бајке, него њихове анализе. Истини за вољу, таква сецирања много помажу онима који смишљају нове фабуле: писцима, драматурзима или сценаристима. Данашњи сценаристи радо посежу за књигом Кристофера Воглера⁵ *Пишчево путовање* која има поднаслов *Митска структура за писце*. Наслов те књиге је јасна парафраза израза који радо користи Кембел у својим радовима. Читајући ове редове увидећемо да је Јунг са својим психолошким тумачењем помоћу архетипова омиљенији код писаца него Фројд. У ствари, писци обавезно користе разне архетипове при конструкцији својих радова. Фројдовски приступ је погоднији за минуциозне анализе већ написаних или одавно постојећих уметничких дела. У то се можемо уверити пратећи начин на који је бајку о Ивици и Марици анализирао Бруно Бетелхајм.⁶ Јасно је да анализу бајке, онако како је то учинио Бетелхајм, не смемо никако занемарити. Напротив, овакав приступ треба пажљиво пратити, ред по ред, онако како стоји у књизи *Значење бајке*. На овом месту се са овим можемо упознати само непотпуно и у основним цртама. По Бетелхајму, бајке су авантуре, пре свега људског духа и духовна су

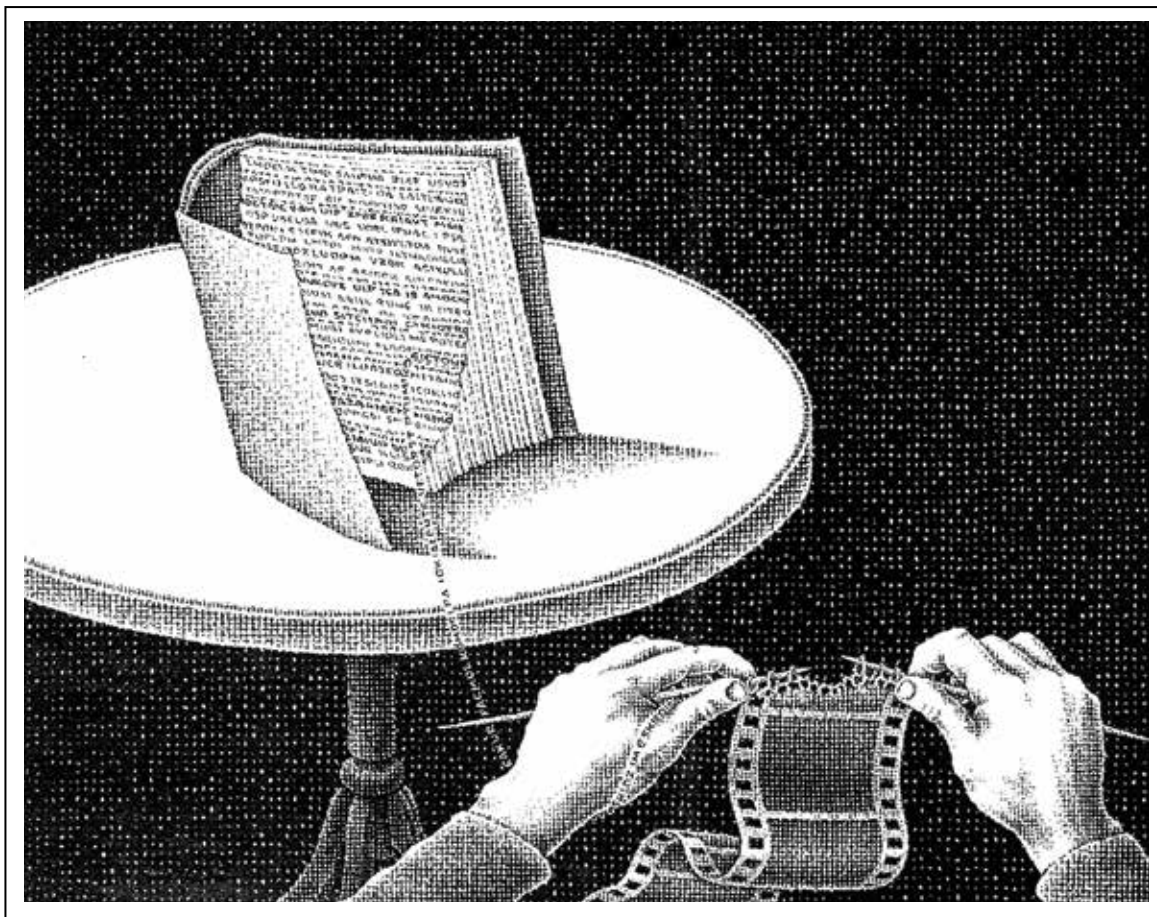
упутства за подсвест. Бајке су зато обликоване за дечију психу. Осмишљене су тако да дејство духовних слика које изазивају, постане благородно и пре свега разумљиво. Деца разумеју бајке и на свесном и на подсвесном плану. Мајка је, на пример, у дечијој подсвести истовремено и маћеха, а по потреби и вештица. Такав став Бетелхајм објашњава, кроз Фројдове теорије, променама у првој од пет психосексуалних етапа у развоју дечије психе, оралној фази. Из овакве анализе произилази да је читава бајка метафорички приказ превазилажења проблема оралне фиксације. Благо које деца доносе из своје авантуре је, у ствари, ослобођење или излазак из едипалног степена развоја. По речима самог Бетелхајма: „Ове приче усмеравају дете ка превазилажењу незреле зависности о родитељима и досезању наредног, вишег ступња...“.

Оваква фројдовска тумачења садржаја у бајкама само су једна крајња тачка у осцилацији истог клатна. Може се закључити да су Фројд, Јунг и остали психолози корисни савезници у дефинисању истинитих ликова, логичних сукоба и свега што из такве новонастале конструкције може да се роди. Психолози једноставно нуде готов каталог за питања која су ствараоци током претходних миленијума решавали само интуитивно.

Супротна тачка је тумачење форме. Између те две крајње тачке налази се одговор. Бајка се лакше може разумети из збира свих ових тумачења. Велика је предност писаца који свој таленат допуњују овим понуђеним благом. Они свакако неће обезвредити праве, дубоке вредности бајке, неким погрешним интервенцијама. Те очигледно неталентоване „модернизације“ лако се препознају по празњикавим духовним вредностима сазданим од општих места. Све ове „нове“ бајке имају некакву усиљену атрактивност и главни циљ им је забава, а последица свега тога је изазивање семантичке збрке у свести читалаца или гледалаца.

(5) (Vogler, 2020)

(6) (Бетелхајм, 1979)

Без назива

Критика

Милица Миленковић	СТРАШНИ СУД – НОВА ЗБИРКА ПРИЧА РАНКА ПАВЛОВИЋА
Саша Шмуља	ПОЕТСКИ ИЗРАЗ БОГОПРИСУСТВА
Ранко Павловић	ЧЕТРНАЕСТИ СТЕПЕНИК
Гордана Јеж Лазић	УСУДИ СЕ ДА БУДЕШ МУДАР
Милица Миленковић	ПОЕТИЗАЦИЈА ИСПОВЕСТИ ИЛИ О ТОКОВИМА ИСТОРИЈЕ
Давид Кеџман Дако	ОГЛЕДАЛО ОД БИСТРЕ ВОДЕ
Џвијетин Ристановић	ЛИРСКИ НАДАХНУТЕ МЕДИТАЦИЈЕ ДАВИДА КЕЏМАНА ДАКЕ
Сенахид Незировић	ИСКРИЦЕ АФОРИСТИЧ(АРС)КЕ ДУШЕ
Мирјана Штефанички Антонић	КЊИГА ГРАЂЕНА ПОПУТ КУЋЕ
Момчило Спасојевић	ДРАГОЦЈЕН ДАР ЗАВИЧАЈУ

Милица Миленковић

МИЛИЦА
МИЛЕНКОВИЋСТРАШНИ СУД – НОВА ЗБИРКА
ПРИЧА РАНКА ПАВЛОВИЋА(Ранко Павловић: *Страшни суд*, Удружење
књижевника Републике Српске, Бања Лука, 2021)

Наш познати књижевник Ранко Павловић објавио је деветнаесту књигу приповедака симболичног наслова *Страшни суд*. Његова дела у вишежанровским решењима (поезија, проза, књижевна критика, књижевност за децу), у једном хронолошком низу указују да се ради о ствараоцу богате имагинације која је уско повезана са православним нормама, природом и јаком етичком дикцијом, што се јасно распознаје и у овој збирци прича.

На основу наслова у књизи запажамо да су теме углавном протагонистички одређене: *Духовник*, *Спаситељ*, *Шпијун*, *Солунац*, *Бандити*, *Порезници*, *Профитер* и *црни*, *Дама у љубичастом*, али и да упућују на неке тематско-мотивске оквире: родитељство, гостопримство, самоћа, огњиште...

Постављајући пред собом мото Гијома Мусоа, да је „најважнији квалитет писца способност да привуче пажњу читаоца добром причом. Приповедањем које може да отме читаоца из његове реалности и да га пројектује у саму срж интима и истине ликова“, Ранко Павловић води нас у сусрет својим ликовима тако да их доживљавамо као живе индивидуе, „од крви и меса“. Након читања *Страшног суда* можемо потврдити да је у овој књизи лако прећи из реалности у простор приче где откривамо „срж и истину интима ликова“. Овим се признаје посебан живот ликовима књиге који су реалистично описани, у ситуацијама, које понекад читаоцима 21. века делују као класичне, реалистичке, али свакако и зачудне.

Прва реченица књиге гласи: „У храм улазиш чиста срца и гладне душе“ и можемо

слободно рећи да она у значењском смислу спаја симболику Божијег храма и храма приповедања који нам може нахранити душу. Ранко Павловић ће то учинити својим поучним причама, у првом реду *Духовником* који говори о човеку и његовој трагичној судбини писањем принесеној на олтар једног манастира.

У насловној причи књиге *Страшни суд*, на сликовит начин, реминисценцијом у детињство, дата је слика потенцијалног постојања која се, уз портрет старца, увлачи у нејако тело осмогодишњег дечака, кроз страх га поучивши о архетипској спознаји Страшног суда који ће, касније, као одрастао човек, препознати у времену короне и страдања од короне, удаљавања људи једних од других, смрти која се шири тамо где су се некад ширили плодови њиве и стада оваца. О томе Павловић исписује: „Али страх од празнине и тишине, није ништа друго до предворје оног страшног суда о коме је у дјетињству причао крезуби старац коме су сељани, ни сами не знајући зашто, ваљда из страха од Божије казне, давали вуну“. Тај страх од празнине и тишине у претходној причи *Духовник* могли смо да препознамо на другачији начин. Као трагедију која је једног човека гурнула у самоћу тишине против које ће се борити писањем и вером.

Мотив самоће присутан је у истоименој причи *Самоћа*. У њој проналазимо есејистичке пасаже на ову тему:

„Понекад се у мноштву, гдје се сви око нас тискају, гурају, запињу, журе, хоће да вас прегазе, осјећате потпуно самим. Слични сте дивљој јабуци насред велике ливаде без

иједног дрвета, чак и без грма за који би запео поглед прије него што одлута све до далеког воћњака или шуме. (...)

Са својим бригама и мукама људи тумарају, сад у једном сад у другом правцу, остављајући често за собом и сопствено тијело, мисли им истовремено и довољне и сувишне за тренутак у коме јесу мрвице на улици, у граду, космосу коме припадају. И ви сте ту, али вас нико не примјећује, никоме нисте потребни, можда ни самом себи. Када бисте почели да се гушите и умирате, само би вас та хорда безличних заобилазила, као псећи измет на стази у парку, и хрлила у сусрет својој несрећи и самоћи“.

Приче *Страшног суда* тематски су усредсређене на човека и људе, на однос људи и човека, где се индивидуа на разне начине, од којих је најбитније размишљање, одваја од колектива, носећи са собом јединствену и непоновљиву, али поучну причу.

Изузетна је прича са насловом *Радио* у којој преко односа оца и сина и очевог односа према медијима, сазнајемо о трагедији човечанства. И ми постајемо исто уво које ће чути „да је у некој афричкој земљи извршен државни удар и да су представници другог племена дошли на власт, немилосрдно убијајући оне који су до тада владали, а да су све то равнодушно посматрали војници међународних мировних снага који су тамо стигли да заведу ред, успут помажући да се изврши војни удар...“ Отац запажа истину о свету: „Накотило се у овом свијету много погани, а то може уништити само куга или велики рат. Кугу је побиједила медицина, а оне који изазивају и воде ратове не може нико и ништа уништити осим противничка снага у рату који сами поведу“, да би посаветовао сина: „...само у забаченим селима, какво је наше, земља ће остати незагађена, зато је чувај, као што сам је ја чувао и као што

су је чували мој отац и његов отац. На њој ћеш увијек моћи засијати и засадити макар толико да имате хљеба“.

Данас, у времену еколошких превирања и побуна за очување природе и спас планете Земље, коју је човек разорио својим бићем и непажњом, овај очев савет и те како је актуелан и значајан за читаоце не само у књижевном смислу, јер парира Јовановим апокалиптичним визијама, већ и зато што у себи садржи исконски савет да се окренемо коренима и наслеђу, вредностима које нас чине људима и које потврђују наш идентитет и наше место на земљи.

Све приче обједињене су симболичним насловом *Страшног суда*, а у њима се налазе библијски мотиви, од змије до потопа, од јуродивих до оних који проводе готово испосничке дане на земљи, чиме је остварена кохерентност књиге као целине. Тиме је Ранко Павловић показао како његова дела настају посвећенички, пером писца уроњеним у сваки детаљ, као у слагалицу која чини овај свет и у којој, ако се извуче један елемент, све остаје недовршено и нејасно. Ванредним дескрипцијама постигнута је узвишеност уметничког приповедања, а дијалозима (речима људи), говором, удахнут живот и у причу и у ликове.

Ранко Павловић *Страшним судом* ненаметљиво, али ипак сугестивно осваја пажњу читалаца, водећи нас у просторе свог детињства и света који живи праве вредности и препознаје њихове супротности пророчки најављујући Страшни суд. А тај Судњи дан не мери се људским мерама за време, он траје вишедеценијски, као хорда тромих огромних облака из истоимене приче, мењајући и показујући различите облике кроз историју. До свог коначног облика – потопа, који нас пре или касније засигурно очекује.

Саша Шмуља

САША
ШМУЉА

ПОЕТСКИ ИЗРАЗ БОГОПРИСУСТВА

(Слободан Јовић: *Исусов трн*, „Мала библиотека“ Српске књижевне задруге, Београд, 2021)

Нова збирка поезије Слободана Јовића носи наслов *Исусов трн*, а објављена је у едицији „Мала библиотека“ Српске књижевне задруге (Београд, 2021). Већ наслов књиге и име издавача дају добре препоруке будућем читаоцу, док њен садржај свједочи о томе да је Јовић озбиљан и зрео пјесник, пјесник који гаји одговорност према писаној ријечи, поштује и дубоко промишља традицију и духовност. Његова биографија, дата на крају ове књиге, садржи само једну реченицу: „Слободан Јовић (1984), живи у селу Тобут“. Бјелина која „попуњава“ остатак странице веома је рјечита и као да нам поручује да о пјеснику најбоље свједочи његова поезија, а потом његови читаоци и њихове реакције. Можда понајмање оно што сâм о себи (у овом за то предвиђеном дијелу књиге) напише.

Поштујући Јовићево рјечито ћутање о себи, овдје ћемо навести само неколико неизоставних биографских података, који су значајни за овај осврт. Слободан Јовић објавио је до сада пет збирки поезије, а то су, редом: *Ријечи о очовјечењу* (Књижевни клуб „Милош Црњански“, Бијељина, 2009), *Простор молитве* (Културни центар Врбас, 2010), *Привид лебдења* (Књижевно друштво „Свети Сава“, Београд, 2012), *Поднебље* (Удружење књижевника Републике Српске, Бања Лука, 2018) и *Страх од савршенства* (Народна библиотека „Стефан Првовенчани“, Краљево, 2018). Добитник је неколико значајних књижевних награда а свакако треба поменути награду Удружења књижевника Републике Српске (2018), награду Задужбине Бранка Ћопића при САНУ (2019) и „Перо деспота Стефана Лазаревића“ (2020). Један је од оснивача и

уредника часописа за језик, књижевност и духовност „Бокатин Дијак“, часописа који излази у Лопарама и који је за непуних десет година излажења стекао запажен статус међу књижевним гласилима Републике Српске. Иза Слободана Јовића су, укратко, плодови озбиљног рада, ентузијазма и посвећености како на стваралачком плану тако и у домену културе, а његова нова збирка, *Исусов трн*, свакако је један од тих плодова.

Јовићеву поезију карактеришу контемплативни и боготражитељски дух, поетски интонирана молитвеност, лирска тиховања и откровења, сакрална метафорика и трансценденција, самосвојно пјесничко *вјерују* од прве па до ове (тренутно) посљедње збирке. Његове збирке су својеврсни псалтири, писани у славу „Њему који је свјетлост над огњиштем [...] Њему који је Стијена што длијета даде клесарима / ријеч Истине да уклешу [...]“. Јовић као пјесник смјерно слави традицију, село, старе обичаје, човјештво и очовјечење, честитост и друге врлине, биљни и животињски свијет, укратко све што дише и хвали Господа... Такође је потребно примијетити да Јовић није пјесник вјерске екстазе. Његови заноси превасходно су лирски, чак и онда када нам се чини да је, по мотивима и интонацији, најближи Псалмопојцу. Изникла на најдубљим коријенима вјере и приклоњена најдужим токовима традиције, Јовићева поезија написана је модерним и актуелним поетским изразом, мисаона је, маштовита, иновативна, језгровита, универзална и када говори о малим људима и појавама и онда када у њој уочавамо неке јунговске обрасце или пројаву источњачке зен-духовности. Јовић је формиран и свестран пјесник, способан

за критичко созерцање о паломе свијету у којем су се људи одрекли бога, духовности, љубави и врлине, у свијету „савршенства“ које изазива страх, инспирише иронију, али и пјесничку молитву.

Збирку *Исусов трн* такође карактеришу претходно именовани поетички елементи. Већ наслов збирке је метонимијска реминисценција на страдање Христово. Но, Исусов трн из наслова заправо је фитоним (*Euphorbia milii*) и означава украсну биљку од чијег је стабла, према легенди, сачињен трнов вијенац с којим је Христос страдао на Голготи. Исусов трн у овој Јовићевој збирци пјесников је подсјетник на Његово присуство, садржи пренесени смисао болних животних искушења, позива на крстоносни живот *с Христом нетремице*, славећи чудо које врлина, доброта и самилост могу да створе.

Исусов трн није само израз пјесникове вјерске оданости Христу, него и израз пјесникове емпатије док посматра људско сиромаштво и људску невољу око себе. Кроз подеротину на џемперу сиромашног дјечака у пјесми Слободана Јовића око Господње нас је погледало као кроз рану на грудима пјесника Јехуде Амихаја. То око не опомиње нас само на самилост, него и на то колико сиромаштво одавно није тема велике књижевности. Али не оно сиромаштво које позива на идеолошко буђење, него оно које позива на преумљење и самилосно дјелање.

Око Господње нас је погледало и са искрзане хартије коју је старица, као реликвију, донијела пјеснику и на којој је био исписан телефонски број њеног болесног сина. Пјесник је повлашћено биће, у оном племенитом значењу те ријечи, јер с једне стране осјећа буку и самоувјерени ход технолошки напредног (купопродајног) свијета и припадајућег му „дигиталног чо-

вјека“, а с друге стране, осјећа болне дамаре и тиху нишчету племенитог бића коме је потребна помоћ и да би, путем телефона, чула глас вољене особе. Али колико је више љепоте у овом другом свијету, свијету сиротих и (технолошки) неписмених, али пуних љубави.

Слободан Јовић, како рекосмо, јесте биће ентузијазма. Он то јесте и у данашњем значењу ове ријечи, али и у ономе које је постојало некада, када се пјесник доживљавао, али и остваривао као биће испуњено Богом. Но, за разлику од многих пјесника који су се због тога и сами осјетили боговима, Јовић за своје лирско ја бира аскезу, инокост, и свјесно га лишава сваке гордости. И као што је његов пјеснички дух испуњен Богом, његове пјесме зраче неким видом богоприсутства или присутства светог. Бог о којем Јовић пјева жели да се оприсутни у нашем дому и бићу кроз нечујни лет њежних пахуља, али и кроз исон (већини људи досадног) инсекта у којем пјесник препознаје љепоту. Ово присуство пјесник осјећа или призива, али би најтачније било рећи да се оно рађа док пјесник посматра обични и одбачени свијет око себе: своје село, сиромашног дјечака, простодушне старце, божјаке и нишче, књиге мртвих пријатеља, невоље оних живих, самога себе...

Духовно искуство Слободана Јовића као пјесника, старином и патином јесте хришћанско и православно, али се то искуство може читати и као лирска опомена савременом хришћанину. Као допјевана прозба и Богу и Човјеку. Христос је у овој Јовићевој збирци и даље Бог убогих, нишчих и невољних. Баш као што то свијет у којем живимо није. То је управо онај свијет у којем је Исусов трн и даље *цвијеће зла* и као такав наставља немилице да цвјета.

Ранко Павловић

РАНКО
ПАВЛОВИЋ

ЧЕТРНАЕСТИ СТЕПЕНИК

(Јованка Стојчиновић Николић: *Сунце под језиком*,
Српска књижевна задруга, Београд, 2021)

Након *Тринаестог степеника*, тринаесте збирке, изузму ли се избори и обновљена издања, којом је, по суду књижевне критике, Јованка Стојчиновић Николић достигла сами врх у свом пјесничком развоју, она се, ево, збирком *Сунце под језиком* успела и на четрнаести степеник. Судећи по четрдесетак (углавном) нешто дужих пјесама (дужег стиха), разврстаних у четири мотивско-тематске цјелине збирке коју је објавила Српска књижевна задруга, ту се неће зауставити. Јер, изградивши свој свијет, обиљежен већ сасвим препознатљивом, њој својственом поетиком, отворила је и нове просторе за исказивање ненаметљивих рефлексија и добро контролисаних емоција. Томе свакако треба додати да је открила и извор свепрожимајуће свјетлости која је дубоко уткана у цјелокупан њен поетски опус. То неисцрпно врело, како је наговјештено и у наслову, налази се у сунцу под пјесникињиним језиком, што указује и на својствено јој свјетлописно осликавање запамћених слика дјетињства и завичајних мотива и, истовремено, на пјеснички језик укоријењен у говор својих родитеља који су врло чести објекти дубоким осјећањима прожетог пјевања и опјевавања.

Минијатура непретенциозног наслова *Мало*, која, попут невидљивог кључа, отвара ову збирку, заслужује да буде у цјелини наведена, јер је својеврстан сажетак пјесникињиног погледа на свијет и њен пјеснички кредо:

*Ако си дио оног чега немам
Узми моју патњу Тежу од смрти
Тек тада ћеш сазнати
Колико мало Свјетлости
Треба за живот*

За Ј. Стојчиновић Николић, дакле, свјетлост је исто што за филозофе битак за којим трагају

откад је човјек постао мислеће биће, свјесни да би све било обесмишљено када би продрли у његову неодгонетљивост. Као што је битак најсмисленији у запитаности, тако је свјетлост, бар код ове пјесникиње, најпотпунија када се разбашкари у стиховима, чак и онда када је уткана у „мрак од чистог злата“.

Мада се мотиви и теме међусобно прожимају у четири цјелине збирке *Сунце под језиком*, бар условно се може рећи да је љубав (или, прецизније, запретана ватра сјећања на љубавна буктања у тијелу и души) окосница око које – стиче се утисак – пјесме настају саме од себе, а ауторка их само биљежи, остављајући на тренутак пеглу којом пегла успомене на крагни кошуље која у свакој нити и сваком дугмету чува по једну причу. Први циклус, *Насукани на спрудове (Између земље и свемира)*, могао би се сврстати у љубавну поезију, мада се његови стихови више распостире у трагање за смислом везе двоје људи различитих полова. *Љубав је зрнце свјетла које ноћ из душе помјера*, стих је који јасно показује да емотивни набој у овој поезији није у исказивању „ватрених“ осјећања, него у умијећу њиховог спутавања у зачараност језичких чаролија. Отуд и суптилно исказивање вјере у неуништивост љубавног пулсирања: *У нашим влажним тијелима Свемир ће/ Започети стогодишњу љубав*. Ништа није коначно, ништа се не завршава када се ватра само прикрије, запрета, да би се поново у неком времену и неком космичком простору разбуктала. Каткад се љубавна осјећања (или, да поновимо, сјећања на њих) исказују само упечатљивим сликама: *Прозебле јутарње сате са наших клонутих тијела/ Насуканих на спрудове/ Купили рибари и носили у рибарским мрежама*.

Жудња је, као што је добро познато,

посестрима љубави. Кад, сама са собом, стоји пред огледалом и, као да је пред њом широк аудиторијум, стидљиво открива дио по дио свога тијела, препознајући на њему првенствено прохујале године, жена се претвара у пјесму о себи и ономе што јој се догађало, а пјесникиња је, опет, ту само да то стихом забиљежи. Том својом „неутралношћу“, тим отклањањем субјективних порива (што, наравно, није нимало лако), пјесникиња и читаоца увлачи у пјесму, чини га субјектом опјевавања, па чак на неки начин и коаутором лирске творевине с тананом наративном подлогом.

Како је пјесмом *Мало* отворила цијелу збирку и први циклус, тако Ту прву цјелину „ушушкава“ минијатуром *Запитаност*, у којој на нов начин поставља исконско питање: *Како вријеме пролази/ Све више се питам/ Да ли си ти Онај који ме ставио/ На Врх мача/ Или (ме) са њега Скинуо.*

Најемотивније пјесме сусрећемо у другом, „породичном“ циклусу *Калемљење сунца (Освјетљења)*, посвећеном сјенима родитеља. Отац није само стуб породице него и цијелог космоса у (под)свијести дјевојчице која запамћене слике дјетињства, заједно са завичајном таписеријом, носи кроз цијели живот, а када се уплаши да би могле ишчезнути из њеног сјећања, брижљиво их смјешта у стихове, баш такве какве јесу, не уљепшавајући их (јер љепше не би могле ни бити) и не китећи их накнадним опажањима. Увијек је био са својим послом, па је за њим и отишао, док они које је оставио, онакви какве их је научио, као ждралови млади кликћу из тамних дубина, *Да му се од тишине Срце не поцијепи.*

Мајка је на већ споменутој раскошној, живим бојама колорисаној, завичајној слици централна фигура. Она је она која чека, чак и онда када је више нема на дрвеној веранди нити на столици крај прозора који гледа на пут ријетких долазака. Мајка је та *Свемирска ријека* којој кћерка долази *Као усклик на крају реченице*. А кад, посредством фотографије на зиду, разговарају, онда: *Међу нама љубише се богови И дуги низ свјетиљки/ Освијетли нам лица да се никад не заборавимо.*

Ј. Стојчиновић Николић врло увјерљиво, преливима боја што исијавају из душе, слика породичну атмосферу и завичајне пејзаже – кућиште, окућницу, њиве, шуме и шумарке. У цијелој збирци, а нарочито у овом циклусу срећемо упечатљиве, самосвојне пјесничке слике које напросто засјењују ријечи што их творе. Тако, *Постала сам огромно стабло трешње/ Које више нема на очевој Окућници* дистих је који подједнако осликава оца, жал

што укућани узалудно погледају низ пут којим се некада враћао с посла, душевно стање лирског субјекта, атмосферу и пејзаж завичаја с родитељском кућом и окућницом у самом центру слике. У пјесми *Бљештавило и рђа*, мјесец једноставно клизне с јеленовог рога, као што се зрела јабука истргне с гране да би осјетила мекоћу траве на земљи. Пјесникиња је забринута за бол шуме у којој сијеку дрвеће, па, дјетиње наивно, пита оца: *Расту ли мелеми за њене ране/ Као рђа на сјекири у кишне дане*. Када је забринут, *Отац објеручке подбочи шакама главу као да подупири Свијет*. Могло би се навести много примјера осебујног осликавања ствари, природе и стања душе, али ево још само једног, из пјесме *Кроз очево срце (Шума): Небо се по нама стропоштавало губећи своју прозирност*.

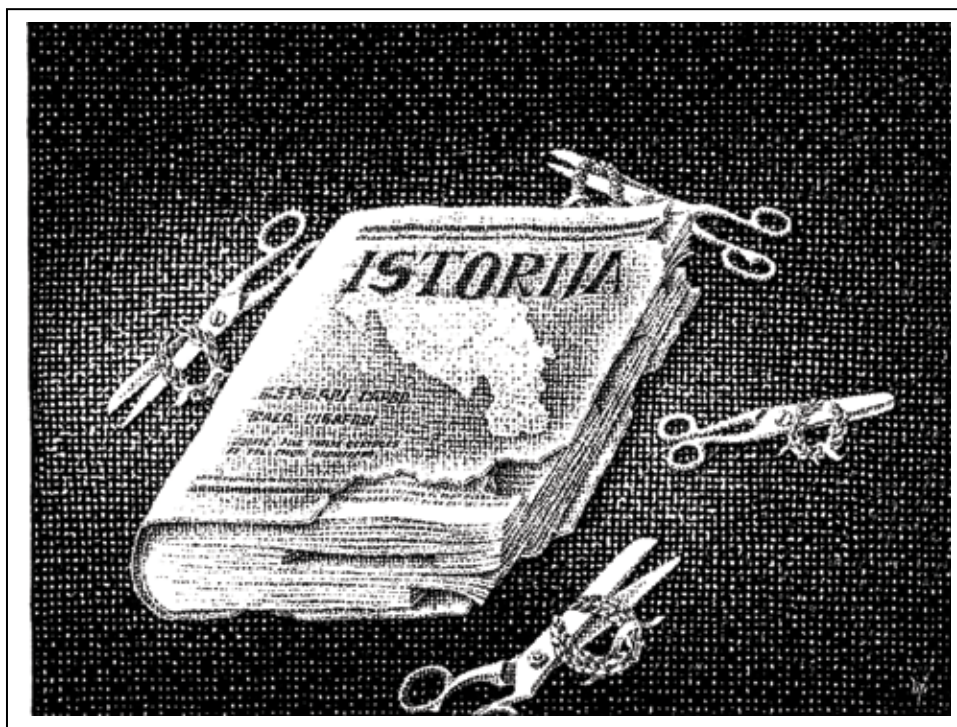
У трећем циклусу, насловљеном *Као из дубине (Понављање призора)*, пјесникиња пјева (погрешно би било рећи: опјевава) догађаје и сусрете који њен живот, поред неизбежне запитаности, чине смисленијим. Описује доживљаје, своје или нечије туђе, сасвим свеједно. Битно је да у стиховима пулсира срце лирског субјекта. А гдје је то срце? Љекар узалуд покушава да ослушне његово дамарање, па закључује да можда у њему неко други живи. Тек када у венама наслути стихове, вјерује да би га они могли одвести до пјесникињиног срца. Из пјесме *Срце* могло би се наслутити да ће ову цјелину испунити дијалог с пјесмом која се ствара и с пјесницима и другим ствараоцима. Тако у шетњи с бугарском пјесникињом Елком Њаголовом, током Смедеревске песничке јесени, настаје поезија пуна плаветнила, а заједничка фотографија могла би постати ... *мала црква у нама/ Између лета и јесени са благим сунцем у њедрима*. (Опет свјетлост, коју ни љескање Дунава не може утулити!) Иначе, ријека зна бити посестрима, када јој се свим бићем предајемо да бисмо били дио океана, дио свијета, *Понад свега*, али и љути непријатељ када распусти матицу, па плави све пред собом, као што је прије неколико година Добој, односећи људске радости и наде, али остављајући добру пјесму у свесци Ј. С. Николић. У пјесникињино тијело може да се завуче цијела планина и да јој ту не буде тијесно, а у њену косу да се смјести цијели космос (који је само привидно мјесто боравка).

Није, дакле, тема пресудна за универзално значење пјесме, него начин на који је она отјеловљена кроз стихове, што је у овој збирци учињено заиста надахнуто и зналачки.

А када се човјек нађе *С друге стране свијета*

(наслов завршног циклуса), онда се може затећи у *Преламању свјетлости* (наслов уводне пјесме), чије ожилке ће носити цијелог живота. У ову цјелину уврштено је десетак пјесама, насталих у болничком амбијенту. Од осталих се можда разликују утолико што је у њима наративна нит наглашенија, али су све, до посљедњег стиха, задржале лирску потку. Из њих ипак просијава вјера, обасјава их свјетло које долази са дна ходника.

Пустила сам ријечи као клуипко/ Низ степенице/ Којима свакодневно силазим и враћам се, почетна је строфа завршне пјесме *Одлазак (Ријечи)*. Тим имагинарним (а можда и сасвим стварним) степеништем Јованка Стојчиновић Николић збирком *Сунце под језиком* успела се на свој четрнаести степенник, чиме није означила завршетак „грађевинских радова“, јер је очигледно да је на њеном пјесничком путу чекају и нови степеници.

Без назива

Гордана Јеж Лазич

ГОРДАНА
ЈЕЖ ЛАЗИЧ

УСУДИ СЕ ДА БУДЕШ МУДАР

(Карло Астрахан: *Дневник ходочасника*, Народна библиотека Зворник – Либерланд арт, Београд, 2021)

По много чему необична, новела *Дневник ходочасника* ни по чему није случајна. Смештена је у земљу бајке и хајке, у време живог глиба, у лик човека који је од ране младости освешћен „колико само нема среће у животу да је право чудо како је уопште жив“ и да су његове ципеле кројене за теже путеве. „Са плашћу те живот једе, мој Петроније, изува те из ципела колико се шегачи с тобом“, каже протагониста ове новеле. И могли бисмо олако да склизнемо у утисак жилверновске авантуре да нас аутор не сачекује из реченице у реченицу новим таласом оне хорацијевске *sapere aude*. Шта је, заправо, ова новела? Ништа мање до својерстан трактат уметника. Лирски, готово бајколично обрађена класична тема уметничког бића и бивствовања, од античког чуђења и дивљења да ствари уопште јесу, преко сумерско-вавилонске потраге за травом бесмртности, до андрићевске потере за лепотом. Управо ту лепоту, аутор *Дневника ходочасника* оваплотиће у „шкољци величине мало веће пепељаре чији је нераван оклоп светлуцао као лискун“. А своју потеру за лепотом сместиће, виртуозно метафорично, у неухватљиве дринске брзак. Занимљиво би овде било споменути да Дрина етимолошки потиче од прасловенског глагола који има значење снаге воде која цепа, кида, дере... стене, планине и земљиште. Колико је само цепања и кидања у главном јунаку, Петронију Кочићу! Колико је цепања и кидања у било којем уметнику од кад је света и века у оном што занатски називамо стваралачким процесом! Колико не-одустајања „широм отворених врата великог срца“, колико прометејства и непримећености „док је он са ранцем на леђима, без речи и

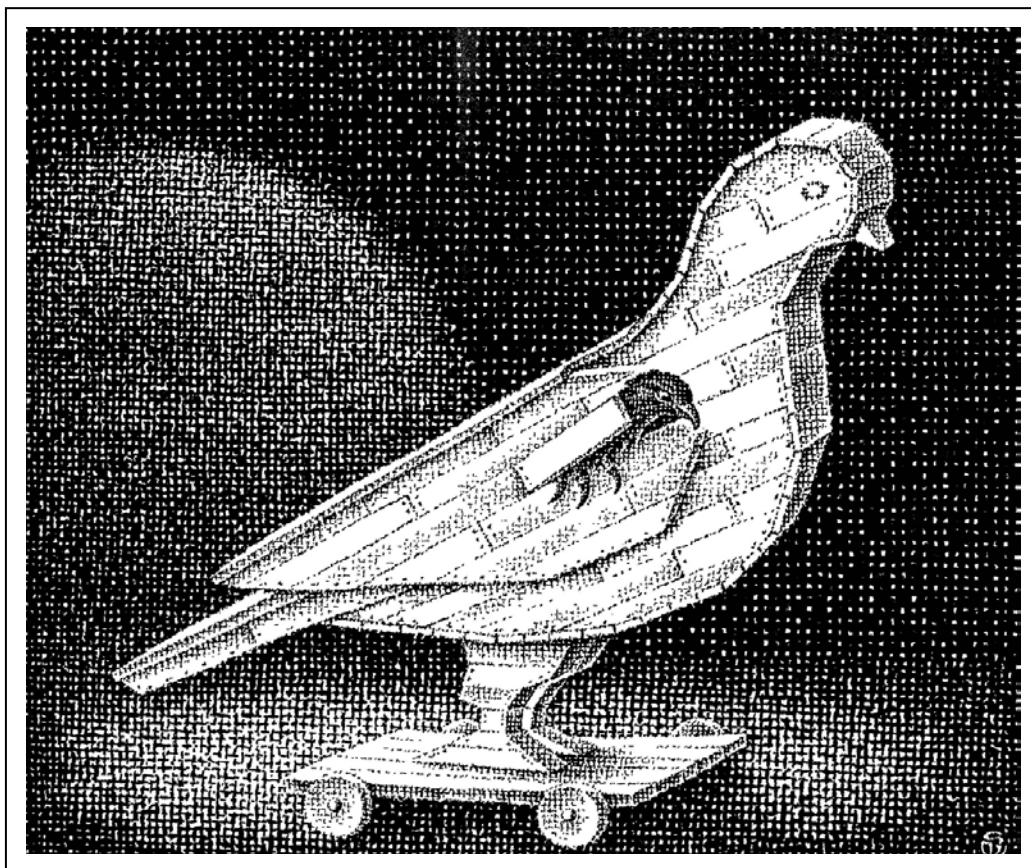
поздрава, кришом кренуо у непознато, јурећи за новом авантуром“! А, није авантура. И зна то јако добро и аутор ове новеле, само са осмехом покушава да се не понесе, јер уметник истински јесте у оном стиху Пиндарове *Треће Питујске оде*: „О, душо моја, животу бесмртном ти не тежи, већ поље могућег ти исцрпи“. Читава новела је алегорија уметника, нарочито алегорија књижевника, заправо свега оног што он јесте док укорићена књига не стане пред објективе фото-апарата (у том тренутку писац је већ увећано у некој новој причи). Али, не треба пренебрегнути ни дидактичку улогу новеле *Дневник ходочасника*. Она врло пластично анимира дух младог човека и усмерава га ка здравим животним обрасцима. С једне стране, старосна доб Петронија Кочића естетички је детерминисана ауторским есенцијалним критеријумима уметничког стварања и просуђивања. Филозофија уметности Карла Астрахана уткана је у лик младог бића, осамнаестогодишњака који тек креће у живот, јер уметник у својој бити остаје то инфантилно, наивно и пре свега чисто биће, безинтересно зачуђено и задивљено светом око себе. Лик Петронија Кочића, уз све унутрашње буре, фасцинантно остварује ону шелинговску „апсолутну синтезу међусобног прожимања“. Готово да ту хармонију апсолута између уметничког бића и света око њега аутор живописније није ни могао постићи до у андрићевском колориту, па Астраханова естетика постаје ванвременска, али просторно замислива у надреално моћној питомо-дивљој игри дринског крајолика. Тако, поред неприкосновене филозофско-есејистичке комплексности, *Дневник ходочасника* плени обиљем

дескриптивних слика зворничког миљеа, од којих ће неке дуго потписивати свог аутора. У овом аутентичном амбијенту, у којем се и сама природа управо изнова буди (првомајски празници), уметник се суочава са сопственим бићем и креће у потрагу за бисером сопственог израза. С друге стране, периферни интерес аутора има чисто едукативну конотацију. Од језика, вокабулара и начина опхођења аудијалозима, преко инспиративних историјских података (од Ђурђевог града до Дамокла) и обиља интересантних информација, до поруке, која је егзистенцијални кључ савременог света – усуди се да будеш мудар, усуди се да будеш свој и следиш своје кодексе и своје снове и поуке које на том путу препознајеш. Бодлер је говорио: „Има у речи, у слову, нечег светог које нам забрањује да од ње правимо игру случаја“. То је постулат врхунске књижевности и немогуће је отети се утиску да га је аутор ове новеле апсолутно следио. Све је у новели *Дневник ходочасника* до савршенства, готово математички прецизно укомпоновано, сваки лик, догађај, асоцијација, фикција. Коначно, најупечатљивији мотив, „шкољка величине мало веће пепељаре чији је нераван оклоп светлуцао као лискун“, израстао је из мотива сиротог човека у ожиљцима, који клечи испред високе беле брезе, у удубљењу испуњеном мутном кишницом, и кору дрвета блатњавим рукама ставља у уста као причест. Символичко и градацијско значење ових мотива изведени су готово архитектонском прецизношћу. Сам плочасти минерал, лискун, има скоро перфектан систем паралелних линија, што подсећа на годове и кору беле брезе која се љушти хоризонталним тракама. Али, ова кора је дебела, као и огрубеле руке намученог човека. Међутим, бела бреза је још код Старих Словена сматрана магичним дрветом, за које се веровало да истерује зле духове, па су од њега прављене колевке, што има везе са симболиком овог дрвета. А, оно представља снагу природе, прелазак зиме у лето и прелазак смрти у васкрснуће. У тако величанствену слику аутор уводи мотив причести, не вином и хлебом, него кором беле брезе, и то причести у антитези блата и белине. Али, зар је важно? Човек се, клечећи, обраћа невидљивом бићу. Обраћа се Богу, из блата, човек је, имао је право на пад. У ранама, није ли и Исус у ранама носио свој крст. И каже Петронију: „У блату наћи ћеш свој спас!“ Понижи се да би се узвисио – пут човека и уметника, пут овоземаљског

прочишћења, моралан, једини исправан. И то је теолошко-метафизички и етички слој ове новеле. Ту сада долазимо до аналогije блата и пепељаре (на коју шкољка „величином“ подсећа). Та количина блата и та количина пепела овоземаљски су греси једног човека, блато је сиромасово, пепео на свој начин Петронијев, али могу бити било чији, теже греха једног човека. Сиромас носи ожиљке по телу, шкољка неравнине по оклопу, али сиромас узима причест из коре дрвета, а шкољка светли „као лискун“. Сиромас оставља поруку Петронију, шкољка „као магнет привлачи не само речне рибе, него и крупне сомове“. Кључ читаве градације – само чистодушан човек има магичну моћ да шири добро и лепоту духа, да скупља и покреће људе око себе и само уметник има снагу да „сновима мења свет“, јер његови снови никада нису само његови, него прометејски, планетарни, човекољубиви. Ту се расветљава нови слој ове новеле – пут развоја уметничког бића, који аутор прати као ходочашће – из неколико разлога. Ако пођемо од хришћанског значења речи ходочашће (дугачко путовање до Свете Земље), препознајемо дужину и важност пута стваралачког сазревања у самом уметнику. Истовремено, тај пут је двоструко свет, као небески благослов, добијен рођењем, и као дубоко укоренjen осећај светости припадања својој земљи, народу, језику. Једна од најлепших порука *Дневника ходочасника* је управо подсећање да далеко стижу само они који не заборављају одакле су кренули, они чије трагове не разносе ветрови, они који у сопственим траговима живе као савремени народни трибуни. Тако Астраханов књижевник ходочасти свом уметничком светом тројству – Богу, земљи и језику, а језик је душа народа. Зашто Петроније Кочић? Као омаж књижевној и људској громади, горостасу који је пре сто година речима подигао „брда хималајска“ да навек подсећају да смо истрајнији од ветрова. Врло симболично, Астраханов Петроније своје ходочашће не започиње на Змијању, него на Дрини, између два Зворника, Српске и Србије. Занимљиво је споменути да је, у развојном процесу стваралаштва свог аутора, лик Петронија Кочића израстао из лика Стефана Хајдина, што *Дневнику ходочасника* даје двоструко нову конотацију. Пустоловине се у уметничком бићу освешћују као ходочашће, а Стефан, назван по Светом Стефану, заштитнику лозе Немањића и у

част Дана Републике Српске, постаје Петроније Кочић, у славу Петру Кочићу. И управо ту треба нагласити да новела *Дневник ходочасника*, поред изванредне лепоте и богатства језика, сликовитости и лиричности, која на многим местима готово мелодијски звучи, прихвата и савремен језички израз, чак жаргонске позајмљенице (смарати, тајминг, евер). Међутим, то га не удаљава од кочићевског језгра језика („...дај ми језик, дај ми крупне и големе ријечи које

душмани не разумију, а народ разумије... ријечи... крупне и замашне кô брда хималајска...“ Петар Кочић, *Молитва*), јер језик Ходочасника јесте ововремени, али порука је кочићевска, истинољубива и свевремена. И није случајно аутор ове несвакидашње новеле управо човек који је од почетка овог века извршио огроман идејни и стваралачки утицај на домаћој уметничкој сцени, Карло Астрахан.

Тројанац

Милица Миленковић

МИЛИЦА
МИЛЕНКОВИЋПОЕТИЗАЦИЈА ИСПОВЕСТИ ИЛИ
О ТОКОВИМА ИСТОРИЈЕ(Зоран Јунгић: *Брзе исповести*, Удружење
књижевника Републике Српске, Бања Лука, 2021)

Нова књига песника и преводиоца Зорана Јунгића *Брзе исповести* у издању Удружења књижевника Републике Српске усмерена је на поетско преиспитивање историјских околности и страдања на неодређеном простору који је самим тим постао опште место свих претходних и потоњих братоубилачких ратова, грађанских сукоба, а самим тим и мењања токова историје на Балкану. Управо ће те, наше, балканске просторе, савремени читалац лако препознати у контексту целе књиге, а унутар тих простора и кретање и ток живота малог човека – било да је он жртва, целат или само сведок свих „наших“ ратова. На тај начин се спољашња драма омеђена реком и звездама – тек толико – преноси на унутрашња егзистенцијална понирања, у њима налазећи места исповестима као нечему што повезује овоземаљски са оностраним светом. Стога називајући своје песме „брзим исповестима“, песник Јунгић их и жанровски одређује уколико имамо у виду да исповест представља „хришћанску свету тајну у којој верник, силом Духа Светога и молитвом Цркве, прима опроштај грехова учињених после крштења, ради обнове своје заједнице са Богом...“ Тај тон брзих сликовитих исповести кроз ову поезију и те како подсећа на сашаптавање са Богом који је већ довољно упознат са (не) људским дешавањима, али који мора да их чује кроз уста човека како би га дозвоао свести о покајању и свести о учињеном греху. А грех је велики, ратни грех према човеку, људскости и човечности.

Песнику Јунгићу било је довољно да целу збирку ситуира око два главна мотива – реке и звезда – и тиме на виртуозан начин метафорама и симболима, и невероватним синтагматским склоповима, покаже токове

историје као водено огледало којем одрази људи и њихових сукоба и помирења, дају коначан лик. Одроз звезда је ту тек толико да подсети да ништа човеково није под капом небеском и да његову душу чекају небеске кочије и васељенска путовања. У том сукобу вечности и тренутка историје у којем се човек није снашао (овде мислимо на трагедију и сав апсурд и бесмисао ратних страдања) очитана је још једна драма као крајња поука књиге – поука и порука о потпуној промашености живота читавих генерација и понављајућих историјских прилика баш овде, на Балкану.

Првом песмом књиге *Исмевали су нас* уведен је мотив реке стиховима „већ нас река опколи изненада/ и поче да нас дави/ као да ми нисмо већ једном Калваријом прошли“ са јасним значењем понављања страдања у историји хришћанства, јер Калварија је Голгота – њоме се већ много пута прошло када је значење страдања у питању, када је значење сеоба у питању: „Без обзира што смо и даље/ Газили море до колена“; „Претварајући се да смо још увек/ Следбеници тог/ Узбурканог тела/ Смештеног између две стрме обале кањона“ јер:

„Ишли бисмо ми и голи и боси
Само да се дочепамо
Оне друге
Супротне стране реке
Где ће нас дочекати
Неки нови свет
Нека нова животињска царства
У којима ћемо сневати
Смрћу праведника“

(„Незаборавно беше у нашем родном крају“)

Река је, између осталог, и граница између

два света – оног из којег се одлази и оног у који се долази. Поред јасних библијских токова, река и мора, као оних хтонских места у којима има и вила, али и Крститеља и Исуса, симболика потопа ће се аналогно надовезати на поменуће „библијске“ слике:

„Уместо зуба
Сад нам трска речна у устима расте
И све оне неизговорене речи
Пре потопа –“

У многим стиховима ове збирке варирано је значење реке, воде, мора, тока, гажења или прелажења исте и тиме ће цела књига бити повезана једним током који се грана у неколико рукаваца са питањем лирског ми: „Да ли да пливамо/ Или безгласно тонемо?“

Звезде у овој књизи имају двојако значење. Прво се односи на њихову симболику једне одређене идеологије која се лагано руши: „И тад смо само могли звезде рушити/ Главне шмајсерима“, „Пред сам напад/ На звезде“, кокарде; док друго значење иницира небеске токове, смртност, пут душе, повезаност човека и васионе: „Зар ће нас сад да руше/ Кад смо већ у небеса кренули/ У нашим звезданим кочијама“ или:

„У вечној журби да се ослободимо сваке
пошасти
И лажне љубави
Ми заборависмо
Да сами себе упрегнемо
У кочије
Оне свемоћне звезде Данице“

Пустиња васионе и „пребројавање (...) угаслих звезда“ синтагме су које упућују на пустош душе у којој више нема снова, надања, избављења са коначном иронизацијом:

„А звезде су се и даље
Снено смешкале
Већ одавно навикле
На те и такве догађаје“

Ти и такви догађаји описани речником ове збирке: „братоубилачко крвопролиће“, „Нећемо вас дирати, нападати, сећи“, „укопавање“, „кости“, „терање на жеђ и гладовање“, „лишили свих права на овом свету“, „звери“, „потернице“, „арена пуна звери“, „тело отекло од разврата“, „злокобна претња исконског страха“, „злотвори“, „суседни торови“, „загробно цвеће“, „ратна срећа“, „задрти противник“, „Газили смо по ранама наше разорене земље/ Бројали побијено цвеће“, догађаји су који јасно упућују на рат и ратна страдања. Без јасно одређеног топоса или хроноса, ове песме постају универзална поема о свим ратовима у било ком времену и било којој/ било чијој, историји. Мада ћемо је препознати као нашу, јер генерације памте:

„Само се деца присећају
Давног искорењења
Наших плитких корена
Као да смо ми одувек били навикнути
На пролом кише и крви
У нашим запуштеним варошима
Нашим гвозденим креветима
На ивици реке
Којом и даље плове беле барке:

А да опет уснимо беше и те како касно“

Последњим стиховима разрешава се драма предака који су ипак остали на ивици реке коју пак можемо тумачити као маргину историје, друштвених токова, по којој плове, дакако плове беле барке, али више над њоме нема звезда, јер, да поновимо још једном песниковим речима:

„А да опет усне беше и те како касно“.

Давид Кеџман Дако

ДАВИД
КЕЦМАН ДАКО

ОГЛЕДАЛО ОД БИСТРЕ ВОДЕ

(Радослав Милошевић: *Страх и свемир*, „Партенон“
Београд, 2021)

Збирком *Страх и свемир* остварен је искорак каквог не би било да Радослав Милошевић (1944. у Брестници код Билеће) није песник са великом ризницом знања из многих изворишта. Најнепосреднији, тиме и највидљивији, јесу дослуси који потичу из европске поезије, односе се на увек изазовну, донекле и ризичну тему поезија и космогонија. Најчешће су то одрази, благе асоцијације, не и утицаји, поетског и филозофског искуства са извориштима из симболизма, сецесије, футуризма, експресионизма, покадшто и кубизма. Свему овоме ваља додати очито Милошевићево познавање еклектицизма, постмодерне, као и нових смјерова декомпозиције, посебно искуства авангарде. Уз све ово, за поетски концепт обелодањен управо делом *Страх и свемир* од пресуднијег су значаја и смисаони одрази који потичу из књижевних извора Азије и Блиског истока (Веда – Рамајана – хаику – стара кинеска лирика – сумерска књижевност – Гилгамеш...), из персијске књижевности (Омар Хајам), као и поетског искуства које стиже токовима постмодерне, поезије конструктивизма, декомпозиције и незнања. Ипак, најприснији је дослух са космогонијским појем који као извориште налази у поезији Лазе Костића, Његоша и Јована Дучића, чијим се делом Радослав Милошевић у својим студјама највише бавио. Са таквим ослоном у „свезнање“ и ова књига је остварена у форми триптиха, а свим лирским круговима претходи мисао која је, иначе, стожерна у свему оном што потом песмом из циклуса у циклус настаје. У почетку је то Платон и његова мисао *У неко доба сићи ће/ ријеч неба на земљу/ до оживи пут*, што претходи пролошкој песми

Ријеч неба, потом речи индијског пјесника и нобеловца Тагоре, узете за мото-полазиште првог циклуса *Залутало сунце (Не плачи кад сунце зађе/ јер од својих суза нећеш/ видјети звијезде//*, потом Његошев стих: *Земља стење/ а небеса ћуте*, преузет као мото другог циклуса *Стазама свемира*, те речи пјесника Јована Дучића *Који је час у свемиру/ дан или поноћ шта ли је?*, чија нас мисао уводи у завршни, трећи лирски круг под насловом *Међу звијездама*. Све их у целину повезује танана, рефлексивна нит која у први план истиче битност осећања себе, свога ега у свему оном што је космос као скуп звезданог једнако и видног и невидног мноштва, скуп свих светлости које, макар и трепетом, чине да бескрајем не овлада тама, него да њиме буде Све/Мир. Од свих тих искри је и сва та мелемна светлост сазнања која је предуслов разумном, смисаоном о(п)станку свему, како оном видном и чујном, тако и оном, далеко ширем и далекосежнијем, невидном и нечујном, али такође постојаном, што истовремено траје и нераскидиви је део у свему што вечност чини вечношћу којом влада хармоничан спој видног и невидног, чујног и нечујног. У складу с тим, у сва три циклуса увек је реч о вечним темама, о односима човек – бог; земља – небо; свемир – бескрај; смисао – бесмисао; логично – апсурдно; трептај – жарна светлост; затамњење – тотална, непрозирна тама; рај – пакао; слобода – ропство; испуњеност знањем – непостојаност празнином. Лирски запис о свему томе доживљавамо као трептај средиштем из људског ока при погледу у небеску искру која до нас стиже из дубине свемира. Топлину те искре сам човек, то божанско и светлеће, мисаоно биће може да

спозна и да прихвати као просветљење једино треном оним када је у блиском садејству са божанским, са *Свепостојећим*, јер тек с њим, са Свепостојећим у хармоничном споју све коначно бива Једно.

У средишту готово сваке песме је приказ који настаје на мучном путу при избављењу из агоније, из свемирне таме, почев од предјутарњег трена (слика/призор из првог циклуса): *док људи устају и одлазе у цик зоре с последње представе бола и сна вриска од ланца у свакој души/ развија се седми пут у црно клупко/ као посљедња ријеч без наде/*, па све до завршне мисли, до призора осамљеног чемпреса, као да је то што у низу/ протицању следи од појаве до заласка сунца, у ствари, бајка изазвана оним што се збило током минуле ноћи. Разбуђивање треном освита, зачетком новог дана, а с мишљу о Страшном суду, о страху као последици свих сродних примисли да *Страх је стигао као странац у мојој души/ и савијен као гудало вјечној тишини ходим/ (...)/ опет ме опијају таласи тишине ове ноћи/ немир у души призива сјај звијезда*.

У погледу самог садржаја дела као и начина на који је компоновано, могуће је да Милошевићеву зборку збирку у целисти доживимо као (моно)драму лирског субјекта који „читањем“ знаковља небеског и земаљског збивања у времену од само једног обрта Земље око своје осе, од једног до другог освита, или од једног до другог потонућа у непровидну таму, све време (од)гонета тајну која је од постања, од прве изговорене речи: *На четири стране свијета по вјетру повијен/ и сви су кровови украшени звјездословима у сну/ иако су двери већ одавно затворене дан и ноћ/ а сјећања око прозора се витлају до цик зоре/ у води љуљају се сјенке напуштених кућа сву ноћ/ и магла трудно пузи по дугим ходницима/ ту се уз звук фруле гости црно и олујно вече/ са висина се мркло небо као олово точи још/ као да је посљедње Сунце забасало тамом у нама/ па високо болесно трње у души се тићи нагло*.

Из циклуса у циклус наставља се и бива све жешћа управо та драма песничког бића које се оглашава у преломном трену са осећањем да је непрестано у расцепу између дана и ноћи, између светлости и таме, те стога и овако казује: *Зар је пјесник као кестен рани/ кога љута зима вреба с пољане/ улудо је покушавао да моли облаке/ да буде савјетник*

неба неуспјешног/ и звијезде на погребу касне/ а ријечи попут бијесних паса/ урлају у тмини без повратног гласа/ док сумрак ко цар на прозор сједа//. Непрестано и осећај несигурности, разложне зебње, самотности и незаштићености, а бескрај као да прождире све видике којим би до остварења мисли не само о могућем избављењу, него и до потврде смисаоности постојања у њему, у свемирском бескрају. Отуд и овакав стравом испуњен приказ: *Од страха сва лица постају блиједа/ грчевито се држи свог зида плача/ иза кога куцају два туђа срца/ заклинају се криво и у лажи грца/ с градом падају и ова слова/ као кажњеници с порцијом громава/ зар свака борба има сурове раље/ да и траве зазвоне са лишћем опалим/ ослушкујући говор земље и шапат ноћи/ и куће падају у сан и заборав./ (,,) вјечни страх у души и сјећању/ као трагични, нервозни род људи/ са срцем к'о новчић новој зори жуди//*. Ипак, бар као утеха, или као оправдање за тежак проход лавиринтом душе примају се речи којима се ова драма окончава: *Страх и свемир су се срели прије мог рођења/ прихватам звијезде посетице да ме чувају//*. Дакле, ово је понајпре поетско-филозофска драма а у њој реч о тајни чије је име живот. Приступ тој тајни неостварив је без увида у оно што именујемо увидом у стање властите душе. Увид који је неостварив без упоришта у оном што лирски субјект осећа дубоко у себи и што га чини довољно снажним да се одупре бесомучном виру, вртложнику космичких олуја, истовремено да се тиме избави и од увек могућег потонућа у незнан и неповрат. Таквим лирско-филозофским увидом у стање своје душе, које је истовремено одраз свега у нама свемирног, могли бисмо успети у науму, у исконској жељи, послужимо се ријечима пјесника-нобеловца Јосифа Бродског (1940–1996) да спознамо *бесконачност у чистом виду*.

Уз блискост са Бродским, видна је и различитост у погледу на човека. Док је Бродски заговорник мисли да је *човјек оно што гледа*, па је и одраз облака у води за њега био *чист божански приказ*, стиче се утисак да је, по Радославу Милошевићу, човек једнако и оно што зна, али и оно што осећа. Услед тог (са)знања и таквог осећања, такав човјек, ипак, не може да пусти да све оде низ воду, да све видно збивање остане без одјека у речи и без видног трага за собом, јер је човек, по Радославу

Милошевићу, као божанско и као мислеће биће, понајвише и оно у шта верује, тиме и оно о чему и како говори и пише. Тако већ зачетном пјесмом *Ријеч неба* лирски субјект сву пажњу усредсређује на оно што ће све у таласима, односно у три циклуса, три велика концентрична круга, бивати суштином књиге дознања. Дознања, или спознаје о јединству оног што се подразумева, или што аутор именује појмом свемир. Занимљиво је да том (од)скоку *in medias res*, директно, усред ствари, не претходи оваква или сродна јој упитност: Може ли се по „стрмоглаву“ у вртложник од свих рефлексивних заумница икад и пожелети, а тек достићи, изрон с дна таме у светлост истине? Изрон до оног што је свему томе претходило.

Уз све то, лирски субјект ове збирке често и са призвуком тврдње указује и на оно што је, по њему, претходило самој космогонији (изнова стварање света), речи схваћеној као одраз творачке светлости која, иако божанска, до чујности долази не само с виса, него и изнутра, из човјека као светлосног бића, каквог, очито је, и песник самог себе доживљава, као искру из свемирног мноштва. Ехо таквог доживљаја налазимо у овим стиховима: *Страх и свемир створи прије првог дана/ уз прасак муња и шум великих вода/ да не пропадне ново небо и нова земља над понором/ док јата треперавих звијезда падају на гране бреза/ страх у сну иште извор чисте живе воде/ свемир је ближи срцу док глава небом лута/ да јој сунце ноћи отвори зором капије љубави/ пред којом расте дрво тајне к'о крушка завичајна/ на огњишту душе пламти пожар запретане ватре/ вратите ми украдено сунце од прапочетка/ док вреле ријечи као/ кестење са длана носи нада вјетра/ од срца до логоса са мирисом опустошене душе/ небеским ливадама нас опет небо зове/ јер близина црне рупе маме дио нашег лица/ да би са једним оком јасније видјели оба свијета/ у потрази за стазама дјетињства по Млијечном путу.*

Битно је истаћи да је Радослав Милошевић у свом лирско-филозофском поимању космогоније ипак најближи Његошу и његовом делу *Луча микрокосма*, за које у свом научном прилогу „Његошева космогонија“ тврди да представља „комплексно и системско дјело зато што у њој Његош пружа свој – не увијек јасан и не увијек досљедан –

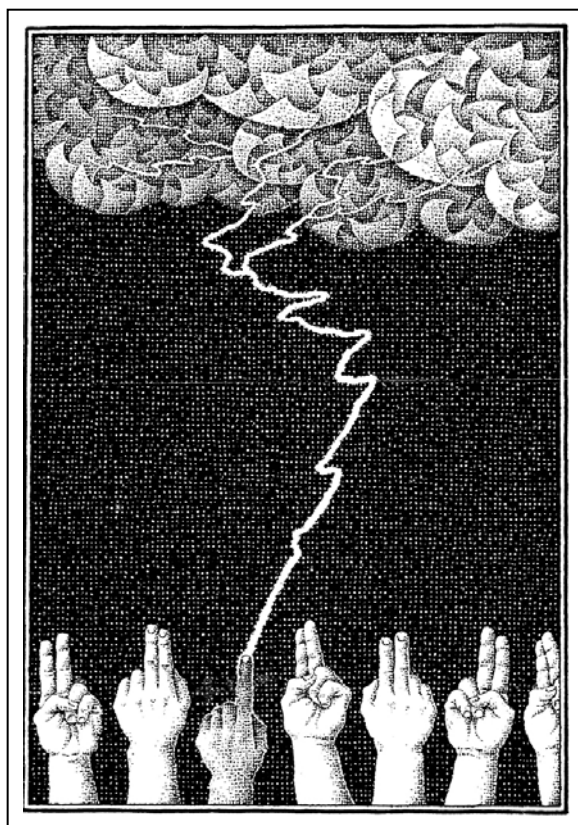
одговор на сва она питања која су постављали и рјешавали класични творци филозофских система. Први круг је човјек, други је свијет, а трећи је Бог (...). За Његоша је човјек луча тог макрокосмоса и носилац је божанског дара у себи, те има највише мјесто у васељени уз Бога. Земља је човјеков космички завичај... Сва Његошева поетика је молитва и обраћање Богу као поетско космогонијско надахнуће у коме је духовно начело молитва за човјека и тајанствени је непосредни додир са Богом. За њега је Бог „творитељ поезије“, тј. хармоније макро и микрокосмоса. „Бити у молитвеном стању могуће је у свим земаљским и небеским околностима, али најузвишеније је тражити молитву у самоћи стваралачког чина“. Отуда овом, у много чему јединственом и необичном, књигом Радослава Милошевића доминирају призваци тешке упитности: Зашто је човјек, то здраворазумно и духовно, светлосно биће, највише изложен тој теретности, а не само благодети „најсавршенијег“? Није ли то позиција истовремено и са значењем удеса, односно казне? Није ли човеков живот у већој мери у знаку зле кџби, оног што (и како) настаје учинком „кнеза таме“?

Страх и свемир је збирка остварена као огледало од бистре воде са одразом звезданог свода и са људским лицем у његовом вртложном средишту. И лирско-медитативно и метафизичко остварење какво и бива по науку верујућег, али мирског човјека доследног у науку да сваки свој став поткрепи оним што је рационом, чињеницама доказиво и као такво бива упориште јасној мисли којом усправан човек може да иде и ка људима и ка звездама. Овом књигом и несвакидашње обелодањење властитог доживљаја свевремена, вечности, чији је зачетак старији и од оног иконског трена кад (и како то открива библијско слово о постању света) кад у почетку би ријеч. Дело које доживљавамо као дубоки психолошки увид у стање сопствене душе.

Књигом импресивни, дубоко мисаони лирски призори остварени на начин како је то чинио и Ђорђо Де Кирико (1888–1970), један од најзначајнијих авангардних сликара-метафизичара XX века који је био заговорник мисли да *слика треба да буде одраз унутрашњих осећања, а све што је унутрашње јесте и загонетно, док загонетно опет значи непознато или бар недовољно познато*. Тако и у овом лирско-

филозофском остварењу налазимо мета-физичке, лирско-медитативне, често и заумне слике, а у њима и приказе атмосфере дубоке тишине која искри огледалом од бистре воде у којој се огледа сав свемир. Огледалом и овакав од мисли бруј: *Страх и свемир су се срели прије мог рођења; Свако има своје страхове попут своје сјенке; Свемир се шири и надима од среће и усхићења/ јер му Творац шаље нас у походе први пут/ да се небо не би склопило као књига над нама/ и не да Кнезу таме да нам испије душу наискан/ јер није подношљива*

влажност наших суза на Земљи; Страх и свемир је као помрачење нашег срца, јер се у нама настанише од праискона мог и твог; Сви ћемо бити заједно у позоришту свемира; Топла мисао се скотрљала у пјесмама овим; Да ли крај свемира на почетак личи... Крајем овог дела песник Радослав Милошевић је наспрам свога у води лика са осећањем као да је при крају (животног) пута и са тегобним осећањем да је и сам попут усамљеног чемпреса чијим врхом неко плете мрежу од облака прогоњених.

Без назива

Цвијетин Ристановић

ЦВИЈЕТИН
РИСТАНОВИЋЛИРСКИ НАДАХНУТЕ МЕДИТАЦИЈЕ
ДАВИДА КЕЦМАНА ДАКЕ(Давид Кецман Дако: *Наспрам дрвета које светли*,
Задужбина Јакова Игњатовића, Будимпешта, 2021)

Књига *Наспрам дрвета које светли* Давида Кецмана Даке представља збирку ауторових импресивних медитација о свијету у коме живи. Њена тематско-мотивска грађа сложена је у девет поглавља карактеристичних наслова: *Изнекуда / Одасвуд; У дослуху; Над амбисом; У тишини, у нечују; Огледање бистром водом; У свемирном; У донебном сну; Изрон; У свету добрих људи*.

Поглавља се, по правилу, састоје из више краћих текстова, мада у неким од њих постоје и дуже прозне цјелине, као што је, на примјер, *Путањом сунчевог диска* која има седам дијелова. Књига садржи *Пролог, Епилог* и *Прислов*.

Први утисак о Кецмановим новом дјелу јесте да је оно написано руком искусног књижевног ствараоца који је своје мисли и осјећања зналачки транспоновео у књижевну форму коју је сматрао најприкладнијом за ову врсту преокупација. Окосницу те форме чини нарација, мада у појединим сегментима аутор није могао да суспрегне емотивне ерупције ријечи, тако да се понегдје његова проза преливала у поезију, као у текстовима *Симонида мелемвидна, Растамњен од жару* и *Тајна за немоћ*, који су праве пјесме у прози.

Садржаји књиге *Наспрам дрвета које светли* мање или више везани су за поједине кључне појмове као што су: *свјетлост, сан, љубав, нада, тајна, студен, вртложник, празнина, амбис. У немогућности да у раду овог обима подробније анализирамо све наведене појмове, рећи ћемо нешто више само о неким од њих*.

Челно мјесто у књизи заузима ријеч *свјетлост* која се појављује готово у свим текстовима. Учестало појављивање те ријечи доима се као својеврсна противтежа појму тама. Свјетлошћу се наратор брани од мрака који се све више згушњава око њега. Потреба за обасјањем мрачне стварности проистекла је из страха да тама потпуно не потопи свијет.

Пријетећи мрак Кецман сагледава у ширем смислу и третира га као симбол зла које се лако распламса кад се памет повуче пред олујом насиља. Он га слугу у *потенцијалним ратовима* у којима безумље уништава тековине цивилизације и срозава је на степен дивљаштва; у *мирнодопским периодима* кад силни, ради својих безумних циљева, руше све оно што су претходне генерације створиле и у виду материјалних и духовних добара оставиле потомству; у *човјековом агресивном односу према природи*, чију је равнотежу већ озбиљно нарушио и тиме угрозио и флору и фауну на нашој планети.

О улози свјетлости у борби против мрака у прозаидама се говори директно и индиректно, отворено и метафорично, буквално и симболично, што углавном зависи од тога на које човјекове рецепторе писац рачуна. Свеобухватно, а сажето, свјетлост је у прозаиди *Светлосним у себи жаром* дефинисана ријечима: „Свјетлост, без које нити је ичег било, нити ће икад ишта бити, јер предуслов је настајању и нестајању жића у свему“.

Моћ свјетлости на посебан начин је доживљена и приказана у прозаиди *Наспрам дрвета које светли*, по којој је насловљена нова Кецманова књига. У средишту

надреалног доживљаја необичног дрвета појављује се жена „светлошћу омађијана“. Пред ликом те жене саткане од слутњи, која је за наратора „завјекна тајна“, роје се питања о томе да ли ће то дрво које се „у светлости најзад јавило“ између њега и слућене жене уклонити непроход и да ли ће он коначно доспјети до тог бића пред пред чијим моћним оком „и студен камен може изнова да зелени“.

Понегдје је Кеџман свјетлости придавао натприродна својства као у прозаиди *Сведидни облутак*, у којој истиче да је штошта у животу могуће ако се посједује свевидни облутак. А он је видљив само оном „ко га при сусрету топлим зрацима из средишта свог у свет гледа, на трен ал’ свег обасја, осмехне му се и намах сакрије у процепу, у разделу између трепета, те с његова одсјајем у себи, мудрошћу стишан, добротом озрачен, шумом бескраја окрилаћен, само наставља пут следом вечних светлоказа“.¹

Друго мјесто по учесталости појављивања у Кеџмановим прозаидама заузима ријеч *сан*. Како године пролазе, писцу све драже бива чаробно доба дјетињства. Оживљавање ведрих слика из тог времена узроковано је све присутнијом студи која му обузима и тијело и душу и потребом да се у топлини прошлог нађе склониште од све леденијег садашњег доба. А пресељење у топлији, веселији свијет дјетињства могуће је само у сну.

Колико је сан битан у Кеџмановим медитацијама најснажније потврђују његове прозаиде о сјећању на родитеље – *Силазак у дубок сан* и *Чувај се да не озебеш*. Из обје зрачи немјерљива синовљева захвалност родитељима што су му у раном животном добу даровали љубав и топлину и оспособили га да и он зрачи истим благодатима.

У првој прозаиди ријеч је о големом породичном губитку – о очевој смрти. Но, Кеџман је и тај коначни растанак са оцем успио да опоетизује и да га представи као „очев силазак у дубоки сан“. Тужни чин очевог напуштања овога свијета мудро је осликан кроз мајчино сјећање на мужевљеве посљедње часове. У њеним успоменама нема ни ропца, ни јаука, ни самртних мука. Мајка казује о мужевљевој чудесној, безгласној помирености са смрћу. Из Кеџмановог

маестралног описа очевог потонућа у таму струји порука да се и смрт мора прихватити као неминовност и да се том губитку човјек може супротстављати једино новим животом.

Врло дирљиво дата је и сцена када син, при буђењу из сна, чује разговјетан мајчин глас који га брижно савјетује: „Покри се, сине! Ако ничим другим немаш, а оно се и длановима, прстима својим добро покри! И увек пази да не озебеш! Од зиме, од притајене студи, са свих страна – све невоље најпре стижу“.

Од студи која се све упорније усељава у нараторов живот говори се и у прозаиди *Та студ без тебе, жељан*. У њој се још експлицитније исказује трагање за љубављу и топлином, којих је све мање како се године слажу у његовом календару.

Сан дочарава и оно што јавља никако не може да пружи, што је показано суморном причом *Донебни сан*. У њој се разголићују нечасне намјере савремених рушитеља, а који се представљају као градитељи чија се градња шири на све старне и пријети да упије „сву светлост са наше једине звезде“. Наратор се пита да ли је могло и без „нових градитеља“ и резигнирано закључује да је њихова моћ толика да жеља једног заљубљеника у градитељство које је требало сачувати, нажалост, остаје само његов „донебни сан“.

На вредносној скали Кеџманових појмова у прозаидама треће мјесто припада *љубави* која је приказана у свим значајнијим видовима испољавања. О љубави су прије Кеџмана писали многи и на разне начине па је тешко очекивати да се та тематика може презентовати сасвим оригинално. Ипак, постоји нешто што Кеџмановом описивању тог осјећања даје самосвојност. Кеџман о љубави говори без патетике и не банализује је слаповима сентименталних ријечи. Схватање и тумачење тог осјећања утемељено је много више на његовој духовној него на физичкој страни. У прозаиди *Бели сат* (посвећеној пјеснику Стевану Тонтићу) налазимо мисао да је љубав „оно што људском соју, као и стваралаштву, подарује ‘душу и смисао’“, а у тексту *Без додира само мени знаног* сљедећи закључак: „Њоме, (љубављу – Ц. Р.) тек њоме би све што ми буђењем, изроном из дубоког сна, увек изнова пред оком (у)чини као да се срећемо први пут. И као да ме без додира само мени знаног, никад толико безнадног, никад више нећеш оставити“.

Код Кеџмана се љубав јавља неочекивано, а исто тако и нестаје. Писац не објашњава како

(1) У наведеном дијелу разгранате Кеџманове реченице чак пет ријечи значењски су везане за свјетлост: *зрацима, обасја одсјајем, озрачене и светлоказа*.

је и зашто је љубав ишчезла, него на видјело износи само очите знаке њеног гашења као у прозаидама *Зид средиштем ледене постеље* и *Добро јутро*.

Кад љубав није узвраћена, онда се појачава жудња да се она оствари. Жудња да се дође до вољене особе и патња ако се то не дешава успјешно су осликане у прозаидама: *Жудња*; *Леденица од чежње*; *При мисли да тамо далеко*; *Тамо негде, неизбежно*.

Четврти, али не мање важан, појам у Кецмановим прозаидама је *нада*.

Прологом, односно уводним текстом вјешто је најављена драма трагања за смислом егзистенције, која ће читаоцу бити предочена у виду надахнутих медитација, без хронолошког реда њиховог повода, иако је испод 20 њих наведено када су и гдје настале.

Већ у *Прологу* се Кецман суочио са дилемом – Да ли се задовољити само размишљањем, или своје мисли и записати и њима озаривати, али, свакако, и оптерећивати и друге. Он се определио за записивање макар колико му се оно чинило узалудним. У крајичку његове свијести лебђела је нада да писање, ипак, има неког смисла.

Епилогом је аутор потврдио тезу да је о срећи могуће говорити само у перфекту. У овим лирски обојеним нарацијама о срећи се медитира само у вези са временом дјетињства. Кад писац у сјећање на дане дјетињства доведе „оно дрво што и само небо подупире“ оживјеће низ слика везаних за дрво које му је у том времену било моћни заштитник од највећих олуја. Те слике ће некадашњем дјечаку вратити наду да ће се поново срести „са својим осмехом, са кикотом, са свим оним што је под њим и настало и под њим опстало“. Некадашњем дјечаку а сада човјеку у позном животном добу то је потребно да би се заштитио од „ледене самоће“ коју све теже подноси. Међутим, паралелно са надом јавља се страх да ли то необично дрво из дјетињства још постоји у дворишту куће која је некада била и његова и, ако постоји, да ли га још памти.

Давид Кецман Дако је уложио велики труд да својим прозаидама подари особен стил. У том циљу он је из језичких наслага упорно трагао за оним што је најизражајније и најефектније, тако да је велики број мисли обликовао на потпуно нов начин. Служио се често тзв. разуђеном реченицом са мноштвом уметака те разним инверзијама ријечи и синтагми ради постизања што експресивнијег учинка. Истина, аутор прозаида је понекад и претјеривао у разгранављу реченица, што је ишло на уштрб прецизности казаног. Предугачке реченице карактеристичне су посебно за почетне дијелове нарација, док су поенте исписиване знатно краћим реченицама и уз употребу једноставнијих и непосреднијих израза.

Уз специфичне формулације реченог, Кецман је наш језик обогатио и низом нових ријечи, од којих наводимо само најфреквентније: *свјетлоказ, свевидни, растамњен, недодир, нечуј, завекан, донебни, недосег, недостиг, глед, изнекуда...* Употребом неологизама настојао је да што адекватније искаже непознато, недокучиво, невидљиво и апстрактно.

* * *

Медитацијама сабраним у књизи *Наспрам дрвета које светли* су мајсторски освијетљене бројне двоумице познатог књижевног посленика. Али, аутор се у својој књизи није бавио само „мукама“ књижевног стваралаштва, него и неким крупним животним проблемима: смислом постојања на овом свијету, савладавањем баријера које се током живота појављују пред сваким човјеком, суочавањем са празнином и ништавилом, саживљавањем са самоћом, прихватањем смрти као неизбежног чина.

У медитације о властитом животном путу Кецман је укључивао и размишљање о судбини човјека уопште. Вишедеценијско стваралачко искуство упућивало га је да ће циљ у потпуности остварити само ако приказивањем појединачне судбине створи матрицу у којој ће се наћи и препознати и реципијенти његових прозаида.

Сенахид Незировић

СЕНАХИД
НЕЗИРОВИЋ

ИСКРИЦЕ АФОРИСТИЧ(АРС)КЕ ДУШЕ

(Миладин Берић Романов: *Корективни имунитет, афоризми*, Удружење књижевника Републике Српске, Бања Лука, 2021)

Сасвим је уобичајено да се писањем различитих књижевних форми баве професори српског језика и литературе; дакле сви они којима је то „ужа“ струка. Није необично наићи на правнике или пак економисте, али је баш истинска реткост сусрести у нашој књижевности и електроинжењера. Миладин Берић Романов (р. 1962, Бања Лука, бивша СР БиХ, СФРЈ), спада у врх пирамиде наших најбољих савремених књижевника који воле читање. Он је уметник заљубљен у писање, проналазећи се у њему, иако је по струци дипломирани електроинжењер!

Миладин Берић Романов се убраја у врх модерних афористичара „с обе стране Дрине“, тако да са њим раме уз раме ходе: *Александар Чотрић, Војин Тривуновић, Раденко Кела, мр Дивна Бијелић, Зоран Симић и Милко Стојковић!*

Миладин Берић Романов је по вокацији песник, јер улази у свет (наше) књижевности првенцем: *Кораком рањене корњаче* (1998). После тога, ниже нове, занимљиве и надахнуте синтагме наслова књига, које објављује у коауторству са колегама и пријатељима: *Вујић Живком, Самарџић Дарком Кодаром, Јанковић Слободаном и Кљајић Гораном*. Када пишем(о) о његовим књигама афоризама, онда је важно истакнути запажен(и)је: *Лаку ноћ, пропали студенти, и Ловци на сјенке* (2003), *На европском пруту* (2008), *Хага о Србима* (2012), *Изборни слаган* (2015) и *Самоусправљање* (2018).

Миладин Берић Романов изгледа као афористичар од главе до пете! Његова смелост негира чак и мудру мисао „Да

паметни људи не ризикују“! Премда је срећни отац кћерке јединице Селене, он као да не жели одрасти, па га људи доживљавају као дјечарца у зрелим годинама.

Миладин Берић Романов, доста је присутан у листовима и часописима, интернету и сусретима писаца. Добитник је многих, еминентних књижевних награда, чиме се додатно потврђују његова свестраност и даровитост! Свестан је и неопходности превођења на стране језике, тако да беше уврштен у више антологија и зборника...

Миладин Берић Романов „игра“ на сигурно кад уврштава у своју нову књигу, стандардан и проверен број, (од) три циклуса: *Вирус, Семафор* и *Матица*, који су фино истакнути у (бојевој) првеној боји – симболу живота. На тај начин и визуелно сугерише читаоцу заоштрену пажњу!

Миладин Берић Романов интензивно користи могућности српског језика, понекад се „поигравајући“ семантичким слојем, који меандрира у раскошно лепим афоризмима.

Уводи скраћенице (ДНК, СМАК, ЕУ или КиМ), англизме (*American dream*) и курзивом истиче неке детаље. Стално посеже за иронијом, а често и сарказмом што је својствено само Слободоумном Човеку и Књижевнику, који не жели пристати да самоцензурише текст, по сваку цену. Читалац може стећи утисак да се Романов уме, и немилосрдно, ругати, увек и прво, на властити рачун, па тек онда и на рачун државе (Србије са КиМ, БиХ, Републике Српске, Федерације БиХ), народа, традиције, фриволне еротике, сексуалности, брака, мушко-женских (и настраних) односа,

политич(м)ара, функционер(чић)а, са мером. Откривам(о) „бисер“ у претходној књизи: Најбољи афоризми су они који додаје до затвора (стр. 92). За разлику од бивших диктатура, које су се срклетиле због писања Бранислава Нушића или Радоја Домановића, наше, актуелне, власти морају поседовати највећи степен толеранције и разумевање за књижевника калибра Миладина Берића Романова. Као и његов „питијски говор“ у најефектнијој форми, а како не би „зглајзао“ (израз Ристе Трифковића)!

Миладин Берић Романов реагује на све актуелности времена у коме живи – афоризмом. Херменеутичари морају боље схватити интенције ствараоца; да не жели себе представити као свеца који пише хагиографију, житије, него уметника раздрешених емоција, огромног животног искуства, духа склоног аналитичком и ока што запажа више од било ког играча кључни потез на шаховској табли! Вулгарности у његовим афоризмима саставни су елемент живота, док се искрице афористич(арс)ке душе доимају љупко...

Миладин Берић Романов свестан је богатства српског језика и зато су афоризми, првог циклуса, урнебесно, бриљантни:

„Стекла би Босна колективни имунитет, али нема колектив“ (стр. 20), или „Након пандемије мораћемо засукати рукаве. Да примимо вакцину“. (стр. 21)

Миладин Берић Романов, ставља у заграду, испод другог циклуса, домишљато: *Босна и Шверцеговина!* Морао је ово написати, трагом информације да су цариници у току више сати пропустили неколико шлепера високотарифне робе, пљачкајући државу у износу од две милијарде КМ! Отуда би се ов(акв)и афОризми могли звати – афЕризми...

Матица је трећи циклус који Миладин Берић Романов нарочито истиче болним поређењем: „Косово као најскупљу српску ријеч продаћемо за два слова: ЕУ!“ Варирањем мотива: „Србија неће признати

Косово ни по коју цијену. Већ цаба“! (стр. 46), наглашава се разочарење. Док се огорченост зрцали у сажетом афоризму: „Преговори по преговори. И нема Србије!“ (стр. 49) Црни хумор је присутан и у афоризму на рачун бесмртног Песника из француског језика и литературе: „Само се Бодлер није обогатио на ‘цвијећу зла’“! (стр. 63)

Но, да све не испадне у најцрњим тоновима, Миладин Берић Романов се постарао да нам подастре симпатичну досетку која се отчитава и као својеврсна утеха: „Завршни меч неког тениског турнира не треба више да се зове финале, него фиНоле!“ (стр. 62) Ето прилике да се нашем тенисеру Новаку Ђоковићу, који патриотизам потврђује тријумфима, уручи ова књига, баш као што нас је стигла дивна вест да је проглашен спортистом Европе за 2021!

Након толико објављених, одличних књига са сјајним, поетским насловима и афоризама са неуобичајеним, а оригиналним синтагмама, уверен сам да Миладина Берића Романова чека у блиској будућности, пресудан корак: ангажованост на објављивању *ИЗАБРАНИХ ДЕЛА!* Пројекат објављивања мора поверити одабраном тиму критичара који знају Знање и могу понудити јавности репрезентативан избор. Искрице афористич(арс)ке душе Миладина Берића Романова светлеће несмањеним сјајем попут Звезде над небом „Отвореног Балкана“ и шире, позајмљујући конзументима терапију тоpline и радости! Баш као и његов предњак – инвентивни визионар, Никола Тесла – пионир бежичног преноса електричне енергије, тако и Песник – афористичар Романов, бежичним путевима, на читаоце преноси позитивну енергију доброг расположења и разгаљивања у простору где се, поново, чују застрашивања ратом, од којег би могли највише користи имати профитери. Са надом да ћемо само тако заслужити, трајни, корективни имунитет, уживајмо у читању и слушању Романовљевих врхунских афоризама...

Мирјана Штефанићки Антонић

МИРЈАНА
ШТЕФАНИЌКИ
АНТОНИЋ

КЊИГА ГРАЂЕНА ПОПУТ КУЋЕ (Војин ТРИВУНОВИЋ: *Изгон*, Књижевна заједница „Васо Пелагић“, Бања Лука, 2018)

Врлудали врлетима врлетни још од
Врлике

стопе им у врлетима отиснуте

.....

цванцике и златне токе понијели

пре'о Троглава Јуначко коло пренијели

.....

успут питу ку'њерушу растезали

да покрију поље гламочко

(из песме *Куда иде племе моје*)

Војин Тривуновић (1956, Рудићи код Гламоча, Република Српска) оглашава се са својом најновијом књигом поезије, која носи наслов *Изгон*, из своје љубави према речима и световима књиге. Самосвојни стил писања и оригинална концепција књиге, коју стиховима гради, надограђује попут куће. Зиди, надзиђује, кроз циклусе певања: *Праг, Врата, Прозор, Таван, Димњак*. Увод у књигу у складу са Песниковом Кућом поезије је:

„На туђе не треба ни погледати,
а камоли узети.

Винка и Стеван, моји родитељи“

Паметно зборење, кроз закључке из животне збиље: *Нема те ваге која би нас могла измјерити/ али онако одока знамо дође то само по себи / колико смо тежки једни другима* – из песме *Вага*.

Песме антиратне. Песме родољубља: *Окрену се Лазар/ данас/ још једанпут/ прије него што се све смркне/ прогледасте ли/ дјецо/ Видов/ дан је* – из песме *Лазар*.

Песме закључнице. Закључци и тумачења о законима из природе: *Линија колика год да је уска је/ нико не подвлачи сам своју линију* – из песме *Смрси се око врата*.

Закључци из предања, која су се преносила са „колена на колено“: *... још више ће се скупити/ све што је накупљено/ отето ће се опет отети/ али иглу у пласту пронаћи/ никад нико неће* – из песме *Пронаћи иглу у сијену*.

Да ли песме певају ИЗГОН из људи или из Завичаја, или Песник из себе изгони ИЗГОН? Певају и једно и друго... а, можда и нешто треће? Песнички, искрено, отворено, одистински. Ехо исконске јеке родољубља подно Виторога: *Сунце у мом крају пење се/ скоро двије хиљаде метара изнад мора.../ Грана се пољем од Доца до Унца/ напоји се уочи Илина.../ заспи у огледалу Јадранског мора/ па опет пробуди зору с врха Виторога/* – из песме *Иза рога Виторога*.

Аутор стихује храбро, а храбар човек је савршен човек. Следи своје мисли, које проистичу из стварности и свеколике симболике. Мудро записује стихове, на основу очигледне или скривене аналогije, испод *Прага: Док се не убере чуваркућа/ која се укоријенила испод прага/ и сјеме јој не расије по цијелом свијету/ тада ће се све чуваркућити/ и по чуваркући звати/ са свог прага нико се не би мицао*.

И у својој књизи поезије *Цједило* (Trivunija line; Друштво књижевних стваралаца, Бања Лука, 2017) – Војин Тривуновић је написао:

*Посадили на крову куће/ сјеме од трава
громобраних...*

Чуваркућа код нашег песника представља симбол заштите од свих злих сила, пожара, грома и других нежељених појава. Здрава размишљања и оштрице пера уперене у правом смеру. Песме за тумачења, размишљања и промишљања. Врло јаке емоције допиру из сваке поре, кроз даљине и близине. Песник каже да читањем поезије: *Људи и даљине постају ближи.*

Песме су заокружене целине, шаљу поруку која сублимира контекст. Песнички језик је складан, са препознатљивом оригиналношћу и свежином идеја. Креације и зрело песничко изражавање датирају у многим ауторовим књигама, како поезије, тако и у афористичком роману, сатири, афоризмима, роману...

Један од рецензената ове књиге, Ранко Павловић, у својој рецензији, између осталог, написао је:

„Сунце у овим стиховима запне за рог Виторога, па повасцијели дан игра (глуво) Гламочко коло које громогласно одјекује. Док преслица задјевена за рог неке дрвене зградице чека прелције, преља дотле *језиком из вуне / предући извлачи у конац ријечи.* А управо од тих ријечи, једрих као јабуке које су у себе улиле ведрину неба над планином и топлину сунца која грије и милује, исткани су стихови што творе пјесме у којима родољубље не одзвања са великих звона него се извија из цилика косе под којом се оштра, пркосна трава слаже у откосе...“.

Други рецензент књиге, Ранко Пре-
радовић, својим текстом опомиње:

„...То стравично, необјашњиво, чак још и историјски недефинисано ратно доба разрушило је стамену кућу рођења нашег пјесника као, уосталом, и толиких других, свих нас којима је преко леђа (и мождане коре) протутњао тај тако именовани ‘ратни сукоб’ на овим просторима. Опјесничити тај тутањ да би се показало прије свега каква је била стамена, а потом како се рушила наша кућа ‘на раскршћу’ (по Иви Андрићу), како смо се сви скупа рушили као куле од карата, али уз бол и патњу, уз људско осјећање и саосјећање...“.

На задњој корици књиге стихови нашег песника:

*Магију ватре треба увући у себе
распламсати ватру у грудима
имати и себи стално ватриште
велико и топло као огњиште*

Огњиште у грудима је безвременски и вечити плам. Срж нашег постојања. Стално ватриште, кроз метафору ватре и њене моћи, која се претаче у топлину и значење стихова.

*Отац је волио димњаке
градио их је свуда*

*ено их сада укочили се као да су на смотри
у својој самоћи*

*отац их је некад сам самцијат
износио на врх куће*

*сада су само нијеме свједоци рата
на пољу – бојпољу*

*и када би се којим случајем распирила
ватра
димњаци не би хтјели да повуку*

*повратили би сав дим ложачу
право у уста*

(песма Дим)

Песма из поентирајуће целине, која носи наслов *Димњак*, којом аутор опсервира, закључава врата књиге – куће.

Песник је стихозборење започео у Рудићима код Гламоча, наставио у Новом Саду, као новосадски студент, до Бање Луке где сада живи, ради и пише своје књижевне врсте илити облике.

На крају, латинска пословица: „Acta, non verba“ – „Дела, не речи“.

Дела у речима Војина Тривуновића су пред нама, са искреном препоруком да их прочитамо и обогатимо своје умове.

Момчило Спасојевић

МОМЧИЛО
СПАСОЈЕВИЋ

ДРАГОЦЈЕН ДАР ЗАВИЧАЈУ

(Добривоје Антонић: *Јошавка*, поема, „Прометеј“, Нови Сад, 2020)

Незаборава (2012), *Заувек* (2016), па сада *Јошавка* – наслови су књига Добривоја Антонића на тему завичаја. Колико је у њима само снажних емоција, носталгије, чежње, љубави и све то изражено малореко, три наслова – три ријечи, а казано тако много: кроз двије књиге есеја, или боље казати завичајних сличица и, ево сада, и кроз стихове поеме *Јошавка* за коју се може казати да је својеврсно стваралачко уздизање живота.

Након осам година, од када је написао своју прву књигу у прози и четири године касније другу, он пише трећу у стиховима, којом употпуњава слику свога завичаја – *Јошавке*. Чини то овај пут стиховима јер стихови су најкондензованији облик изражавања мисли и осјећања а и да кроз њих каже оно што је пропустио у прве двије књиге. Овај пут то је поглед на завичај искључиво изнутра, из дубине срца.

Од даје дирљиву, шаролику слику *Јошавке* средином прошлог вијека. То је нешто што је плодно, мирно, заокружено, што почива у њему самом а прожето је романтиком и натопљено преобиљем емоција.

Док је писао ове стихове, Антонић је пажљиво слушао себе изнутра, обузет таласом снажних осјећања трудећи се да на читаоца пренесе топло поимање завичаја.

Први, од стотину двадесет и осам стихова ове поеме, гласи: *Јошавко светице, мајко уснулих хероја*. Овдје се очито мисли на све *Јошављане* пале за свој род и вјеру од ратова са Турцима, преко Другог свјетског рата па до посљедњег отаџбинско-одбрамбеног рата. *Јошављани* су увијек била на правој страни,

али не и на побједничкој, па су им због тога *Судили ... охולי победници*. На све њих се односе и стихови: *Гинули су храбро један до другог, / ко златне јабуке не бојишту осташе, / Не видећ ни потомка свога...*

Наведени први стих поеме уједно отвара и асоцијације на времена када је *Јошавка* одбацивала учешће у било каквим подјелама и опредјељивала се за борбу против окупатора, ма ко он био. Идеали су увијек били род и вјера. Често је цијена била висока, коју су плаћали и потомци *уснулих хероја*. Не пристајући на улогу људи другог реда, многи су се расули „светом пустим“. А баш тамо, у *пустом свијету*, најпотпуније се схвати шта је завичај.

Рецензент ове књиге Перо Зубац био је у праву када је казао да *...нико не живи у свом завичају него живи у свом родном месту или крају. Завичај је тек кад се одмакнеш далеко од њега*.

За Добривоја Антонића завичај је мјесто интензивне и ведре извируће радости, поготово у доба када живот већ поодавно пређе кулминацију, а вријеме када је душа била савитљива, остане далеко иза човјека и умјесто тога обузму га успомене.

Пјесник Перо Зубац каже да је и он, у позним годинама, осјетио носталгију завичаја на што је одговорио књигом о њему, те да је и у овој Антонићевој књизи препознао *тај неодољиви зов завичаја... мирис предела, лепоту видокруга за дечије очи... пуно емотивног набоја, а без патетике, са мером дивљења и жаљењем за минулим временом... са дозом искрености коју може да поднесе добра песма*.

Занимљиво је да Антонић, иако је имао веома успјешну каријеру у Војводини, односно Новом Саду, стиховима у поеми, каже: *Кајем ли се што напустих наш дом,/ Не питај молим те, родитељко драга./ Неразумна жеља у животу мом/ Одвела ме до немила и недрага.*

Он исповједнички изражава своју носталгију па и тугу одвојености од завичаја са непатвореном искреношћу.

Мишљења је да се истинска срећа може наћи једино у окриљу свог родног краја, гдје туге не може бити и чуди се што из тог „раја“ многи људи лакомислено одлучују да оду.

Аутор својим стиховима описује идилични живот завичаја, онако како га је видео очима дјетета, премда свијет виђен очима дјетета није вјеродостајан. Присјећа се ведрине живљења тих давних година, слава, зборов, момачих и дјевојачких пјесама и ашиковања. Сјећа се вечерњих прича које су га узбуђивале: *Играју ли ноћу на саставцима виле,/ Плаше ли момке окаснеле с прела.* Сада, гледано с велике временске и просторне дистанце, њему предјели његовог завичаја изгледају бајковито: *Кривуда ли заносно Млинска ријека/ кроз ниску витих јошика?*

Његово виђење завичаја храњено је традицијом и носталгичним сјећањима која могу да буду и наша.

Уносећи у стихове болне откуцаје свога срца и општечовјечанска осјећања која су претежно носталгична и узбудљива а описи живи и увјерљиви, Антонић никада не прелази преко црте искреног исказа:

*Године ме стижу тужније и брже,
Прибећи немам куда, ни коме.
Враћам се очинском дому ближе,
Да будем свој на своме...
Вратићу се у зору Госпојинску,
.....
Да пробудим милу родитељку.*

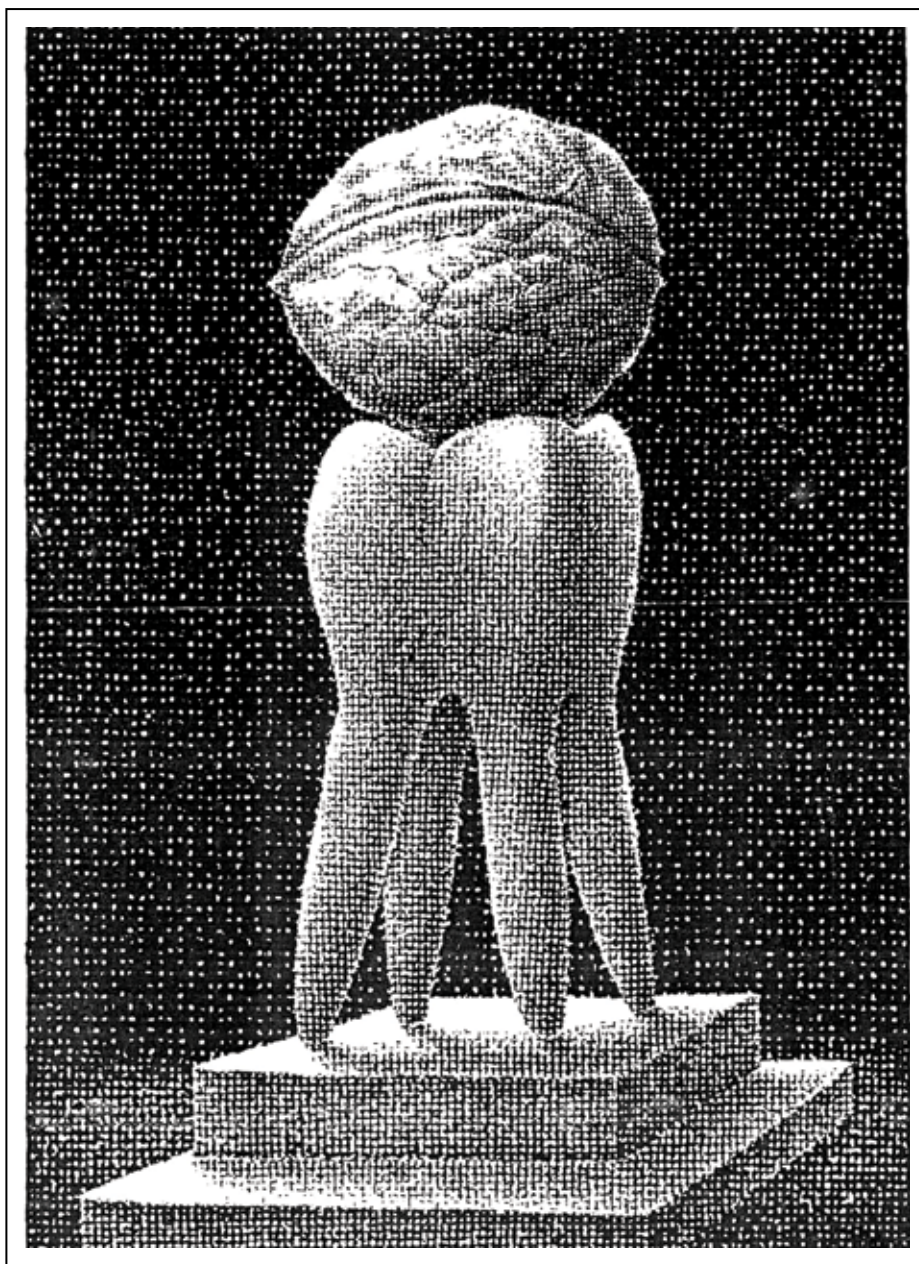
Ови страствени стихови непосредни и искрени, писани из унутрашње потребе, исказани са великом убједљивошћу и жаром имаће велики одјек, свакако ће додирнути и ганути читаоце, а посебно Јошављане. По тону и садржају, како је испјевана, она и заслужује да буде запажена.

Антонић пише што је могуће једноставније. А то је теже. И баш у тој једноставности и јесте квалитет стихова ове његове биографске поеме коју карактеришу искреност, звучна поетичност, лиризам и фолклор.

Хиљадама година пјесници су пјевали о своме завичају па се новог не може пуно тога наћи и рећи, али Антонићева поема ипак има у себи нешто што је само његово: посебну свјежину, осјећајност и виталност, свјетлост и дух.

Књига је илустрована са 26 пригодних и зналачких одабраних фотографија с детаљима из Јошавке и изашла је у издању Народне библиотеке „Иво Андрић“ – Челинац и „Прометеја“ – Нови Сад у тиражу од петсто примјерака.

Овај кратки приказ бисмо завршили ријечима пјесника Пере Зупца: ... *поема „Јошавка“ је драг, вредан, неописив и недописив, дар Добривоја Бобе Антонића своме завичају.*

Без назива

Афоризми

Момчило Копривица **ИЗБОР АФОРИЗАМА**

Момчило Копривица

МОМЧИЛО
КОПРИВИЦАИЗБОР
АФОРИЗАМА

Оптимиста је онај који не зна право стање ствари.

•

Демократија је кад свако може рећи оно што предсједник мисли.

•

Погрешан телефонски број никада није заузет.

•

Зашто се дјеца тешко споразумијевају са очевима, зато што говоре матерњим језиком.

•

Редовно је бријао главу не би ли му шта пало на памет.

•

Ако се осјећаш као код своје куће, мораш се истуширати.

•

На вјенчању су се заклели да их нико неће раставити, на крају им нико није ни требао.

•

Пукла им је тиква, сада грицкају сјеменке.

•

Бог ми је свједок, нека га узму за заштићеног свједока.

•

Не могу да имам жену и швалерку, кажу да сам у сукобу интереса.

•

Не вјеруј жени када ти послје секса каже био си сјајан, да
си заиста био сјајан, остала би без текста.

•

Издаје ме памћење, не знам када сам посљедњи пут водио љубав.

•

Пијетао пјева први, када се пробуде кокошке не смије ни да писне.

•

Да папир трпи све, најбоље говори тоалет-папир.

•

Само они који ништа нису могли украсти, остали су поштени.

•

Добро је кад имаш доста, боље ако имаш више, а најбоље ако те не ухвате.

•

Ја сам сада у моди јер се носи оно из шездесетих.

•

Како да будем ведар када се свако јутро облачим.

•

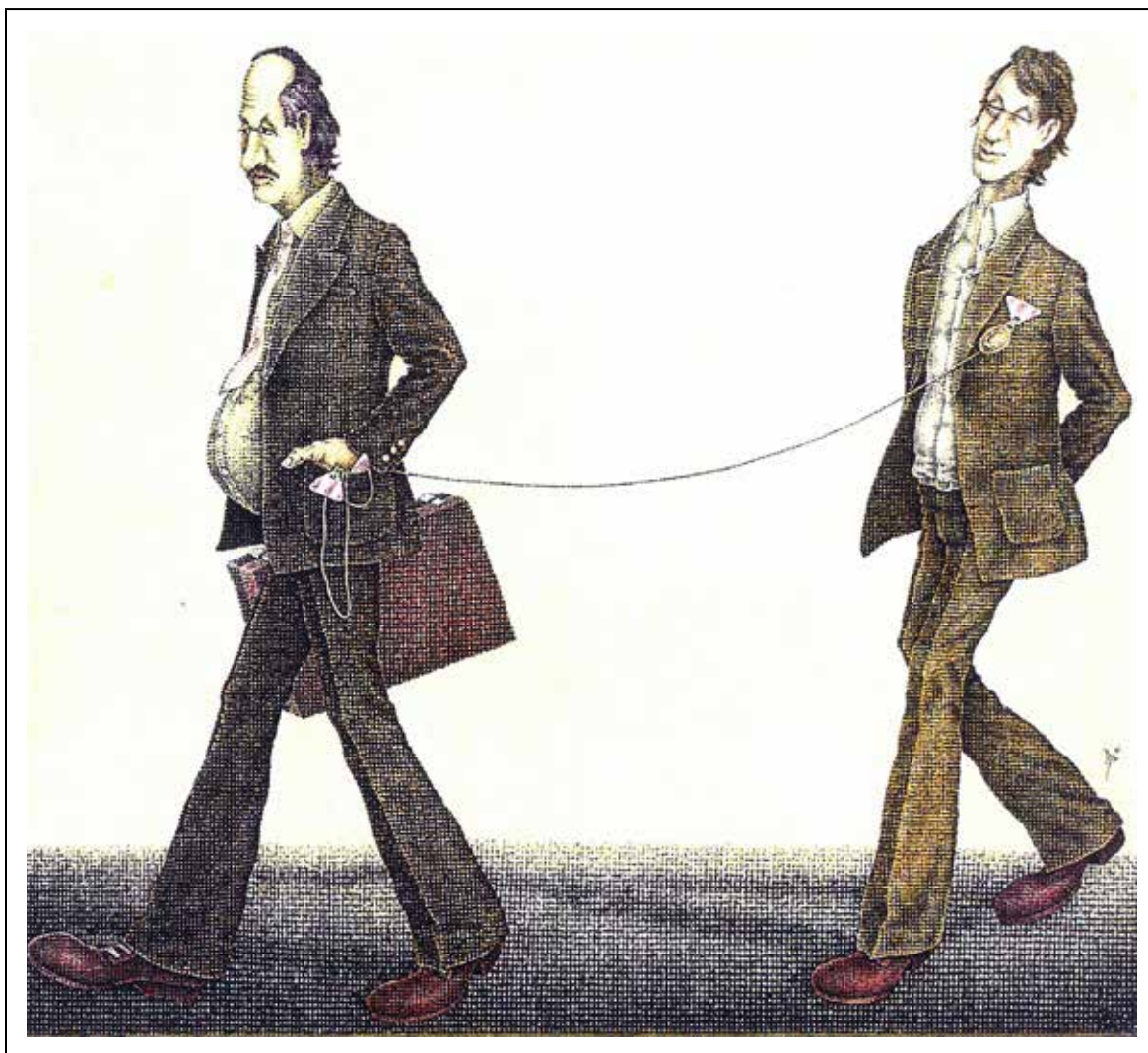
Ако је алкохолизам насљедан, живио прадјед.

•

Пошто се код нас најбоље прима, свашта нам калеме.

•

Достигли смо циљ, дигли смо га у ваздух.

Без назива

Ликовна умјетност

Умјетник у фокусу

ВОЈИН СТАНКОВИЋ (аутор карикатура)

Државни универзитет
Пенсилванија

СУСЈЕДИ У РАТУ

Горан Јовановић

ЈУГОСЛОВЕНСКА КРИЗА У ЦРТЕЖИМА ОБЈАВЉЕНИМ У ШТАМПИ
1991–1995.

ВОЈИН СТАНКОВИЋ

УМЈЕТНИК У ФОКУСУ: ВОЈИН СТАНКОВИЋ

(аутор карикатура)

ВОЈИН СТАНКОВИЋ, рођен 18. 3. 1949. године у Кадињанима код Бањалуке. Студирао архитектуру. На почетку радне каријере био је запослен у привреди (В. З. „Космос“ – Бањалука) гдје остаје до 1982. године. Озбиљнији рад на пољу ликовне умјетности започиње већ 1975. године, а од 1982. године то му постаје професионално занимање (са признатим статусом самосталног умјетника).

Учествовао је на више од 150 домаћих и интернационалних изложби и конкурса (Београд, Атина, Бордигера, Скопље, Токио, Монреал, Љубљана, Габрово, Маростика, Загреб, Хавана, Мексико, Истанбул, Хаифа, Лондон, Кноке-Хеист, Беринген, Техеран, Сеул, Сургут, Кјото, Новосибирск, Кијев и др.).

Око половине професионалног опуса налази се у галеријама и музејима модерне умјетности и карикатуре широм свијета. Радове су му објављивали најпознатији југословенски и инострани листови и ревије. Илустровао је петнаестак књига домаћих аутора.

Добитник је око 20 значајнијих награда и признања, између осталих:

- Друга награда, „Светска Галерија“, Скопље, 1978,
- Номинација за трофеј „Златна палма“, салон Бордигера, 1978,
- Специјална награда Селекционог комитета „Јомиури Шимбун“, Токио, 1983,
- Награда Високе народне школе града Дуисбурга, 1983,
- Прва награда, салон „Човјек и његов свијет“, Монреал, 1983,
- Друга награда „Интер-Картонале“, Беринген, 1984,
- Прва награда, ЈУ еко-изложба „Рибе пливају леђно“, Славонски Брод, 1984,
- Издвојена награда, салон „Умористи“, Маростика, 1985,
- Прва награда Селекције изложбе „Дијалог цивилизација“, Голага Институт, Техеран, 2001.
- Одликовање за рад од председника СФРЈ, 1979.

Заступљен у публикацијама:

- Интернационална арт колекција „Јуниј“, Љубљана, 1985,
- Олимпијска књига, „Бизнис дизајн центар“, Лондон, 1988,
- Књига „Рат сусједа“, Државни универзитет Пенсилванија, САД, 2000,
- Антологија „Космополитанија“, часопис за политику и културу „Мост“, Њемачка, 2001,
- Публикација „Ликовни медиј о распаду Југославије“, Универзитет Женева, 2002,
- Каталогско издање „Њујорк 11. септембар“, Свјетски конгрес карикатуриста, Кјото, 2002.

Државни универзитет Пенсилванија

САД / 2000.

СУСЈЕДИ У РАТУ

Антрополошке перспективе на југословенски етнос, културу и историју

Употреба историје

Историја на Балкану дјелује попут невидљиве руке, константно притискајући колективну несавјест. Босански Србин карикатуриста Војин Станковић из Бање Луке, урадио је један цртеж управо пред распад Југославије, у прољеће 1991. г. Он је ту сумирао своја виђења онога што се десило у прошлости, што се дешава у садашњости и што је изгледало вјероватним да ће се десити у будућности. Посматрања политичких догађања који су слиједили једни друге на свакодневној бази, он је представио шта види као ђуд овог времена. Станковић:

„Симболика овог цртежа почива на пројекцији реалних дешавања прије и за вријеме распада бивше Југославије“. Дакле, нема препознатљивог случаја у тој композицији, нити одлуке ствараоца, нити су ту препознати неки људи у дејству. То је више једна илустрација, односно, једна анализа историјског процеса. Карикатура, такође, изражава текући правац социјалних промјена и трансформација. Друштвени живот је исјечак кумулативне структуре. Представљени догађаји и социјални чиниоци су дио ширег историјског процеса кроз вријеме и простор.

Карикатура приказује једну књигу под називом *Историја*. На корицама је мапа Југославије у њеним границама после 1945. г. Корице и странице унутар исјечене су са свих страна. Около маказа, претходно употребијених у сјечењу књиге, су вијенци, који симболишу комеморацију акта сјечења као чина убиства.

Превео са енглеског: Војин Станковић

CHERSA – Центар за историографију и истраживање из аудиовизуелних извора

ЈУГОСЛОВЕНСКА КРИЗА У ЦРТЕЖИМА

ОБЈАВЉЕНИМ У ШТАМПИ 1991–1995

(Горан Јовановић: Теза бр. 618 – Универзитетски институт за високе међународне студије – Женева 2001)

„Југославија, употреба *Историје*, историја злоупотребе“ Војин Станковић
(Бања Лука, 1991)

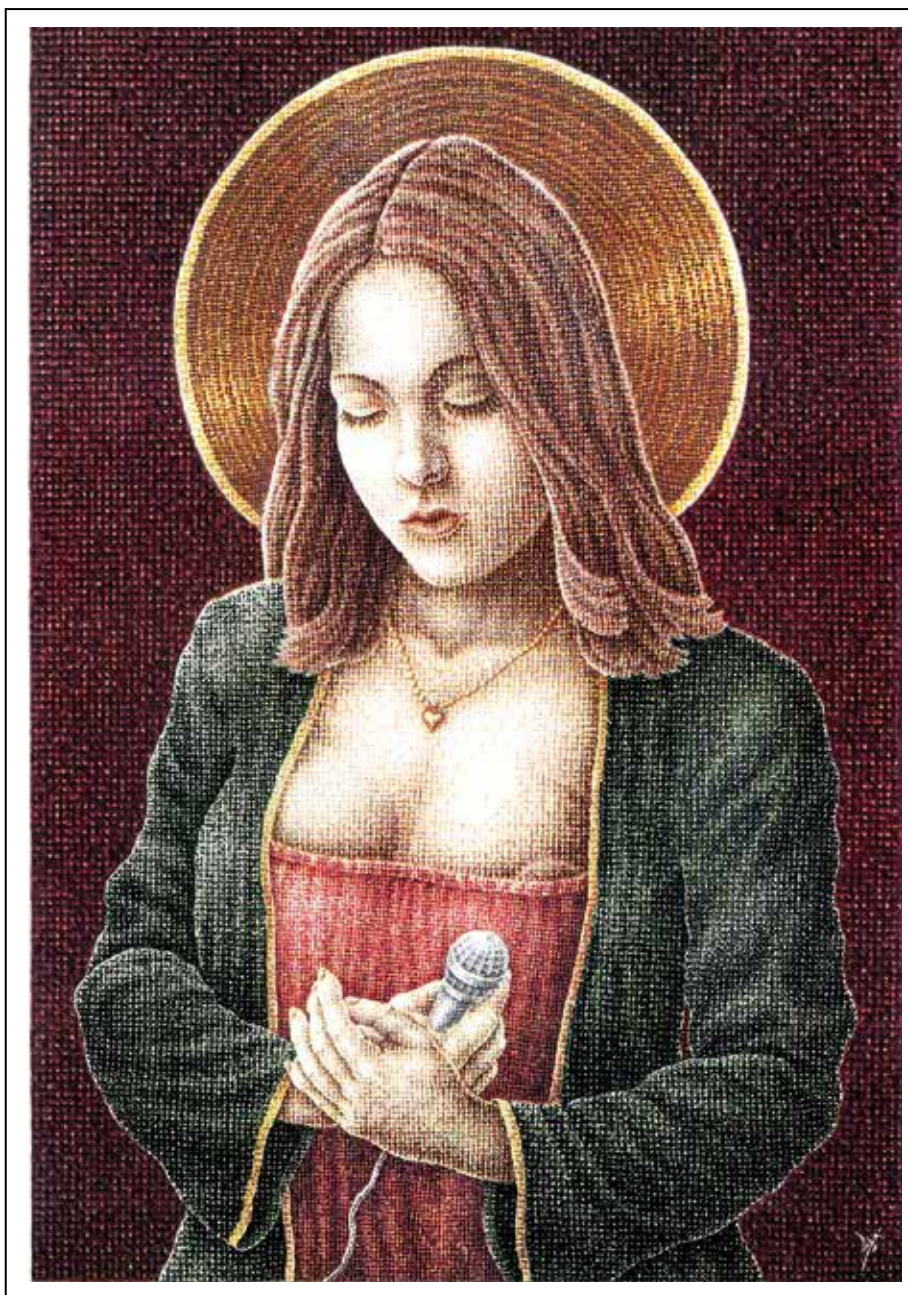
Комадање југословенске федерације и потоњи рат не означавају крај историје Јужних Словена (Југословена). Ради се о завршетку једне ере и почетку друге. Историзација садашњости производи поремећај историјских интерпретација међу генерацијама; виђења прошлости мијењају се према перспективи садашњег времена. На југоистоку Европе историјске интерпретације функционишу као нека невидљива рука која врши притисак на колективно несвјесно потоњих генерација.

Војин Станковић сажима, у прољеће 1991, заједничку прошлост Јужних Словена и метафорички предосјећа рат. Садашње вријеме ограничавају историјски процеси који, као нагомилане структуре, врше притисак на дјеловање савременика.

Географска карта Југославије у њеним границама од 1945. је омот књиге *Историја* изрезане с обје стране. Маказе заплетене гирландама подсјећају на смрт; чин сјечења симболише масакр.

Јужни Словени, усред ратних крвопролића и политичких потреса, испостављају своју лакоћу прилагођавања промјенама идеолошких парадигми. Сваки пут они су са жаром одобрили нове историјске интерпретације, оповргавајући објашњења недавне прошлости. Чин сјечења, метафорички убијања, баналан у свом извршењу, једноставно је обавити. Убице очишћене од убиства која су починили, могу да оправдају своја дјела изрезаним дјелићима историје за свакодневну употребу: дијелови заједничке прошлости су одбачени да би се остварили циљеви дневне политике. На Балкану употреба историје је исто тако историја њене злоупотребе.

Превела са француског: проф. Мирјана Славнић

Без назива

Музичка умјетност

Драгица
Панић Кашански

НАРОДНА ПЈЕСМА У НОВОЈ СТВАРНОСТИ

Др ДРАГИЦА ПАНИЋ КАШАНСКИ

Др Драгица
Панић КашанскиНАРОДНА ПЈЕСМА
У НОВОЈ СТВАРНОСТИ

Знам ја шта је мени „народна пјесма“, а да ли је то тачно?

Разговарала сам са бившим студентима који предају наставни предмет Етномузикологија у средњим школама у Србији и студентима Академије умјетности у Бањој Луци. Било је ријечи о реализацији задатка датог ученицима – пронађите, снимите и донесите снимак народне пјесме. Других упутстава није било. Дефинисање појма је изостављено јер је циљ тог задатка био да се добију сазнања о томе на шта се све назив народна пјесма односи у појмовнику средњошколаца у трећој деценији 21. вијека.

Издвојио се један разговор који може да ослика проблем о којем је ријеч. Професорица из Средње музичке школе „Исидор Бајић“ из Новог Сада каже да су Мађари, Румуни, Словаци и Русини донијели традиционалне пјесме са мелодијама карактеристичним за одређене крајеве земаља матица (Мађарске, Румуније, Словачке, Украјине), на језику народа којем припадају. Мелодије тих пјесама и њихови текстови могли су се пронаћи у збиркама мелографа (нпр. Барток, Кираљ, Вујичић).

Срби су је збунили јер су донијели различите књижевне и музичке жанрове, сеоског и градског поријекла, једногласне и вишегласне, снимљене директно од казивача или преузете са неког медија (ЦД, Јутјуб, Фејсбук, Инстаграм), познате још од Вукових збирки или настале прије годину дана. Био је ту снимак гајдаша Максима Мудринића из Сивца како пјева „Сви шајкаши одоше“, Фенечки бисери са пјесмом „Уснила је дубок санак са Косова Рада“, Светлана Спајић и Бокан Станковић са пјесмом „Гором пјева млади Радивоје“, Српски православни појци „Христе Боже, распети и свети“, „Пукни,

зоро“ и Марија Шерифовић, али и бројне пјевачке групе из Нових Козараца, Риђице или Гајдобре (Војводина, Република Србија).

Колегиница мисли да ученици Срби немају јасну слику шта је народна пјесма. Мени њихови одговори кажу да примјери народних пјесама које су одабрали говоре о новој стварности која, упркос глобалистичкој тежњи да претопи елементе различитих култура у заједнички продукт кроз процес познат под називом „мелтинг пот“, ипак остаје „шарена салата“ у којој се осјети укус сваког појединачног састојка. У том изобиљу старог, новог, старог са новим примјесима, новог са старим елементима, огледа се постојање културног наслеђа као живе традиције која се потврђује у опстајању наслијеђеног у новим условима и у складу са савременим потребама.

Зашто мањински народи у било којој држави тачно знају које су њихове народне пјесме? Зато што је извршена селекција из огромног стваралачког фонда и примјери су сведени на разуман број који је могуће одржавати у средини која је по нечему другачија. Већинско становништво, напротив, у ситуацији је да живи слојевитост своје културе, па тако и народне културе која се одржава усменом предајом. Зато се истовремено сусрећу веома архаични и сасвим модерни стваралачки музичко-поетски изрази, као и њихове мозаичне форме и сви ти модели живе и варирају истовремено док неки од њих временом не замре.

Зато ученици нису били сигурни поклапа ли се њихова перцепција с нашом, етномузи-

колошком, или чак фолклористичком, која је склонија дефиницији да је народна она пјесма којој се не зна аутор, а испјевана је у традиционалним облицима и преноси се усменим путем с генерације на генерацију.

Етномузиколози сагледавају традиционалне (народне) пјесме кроз градску и сеоску музичку традицију, узимајући у обзир и текстуалну и музичку компоненту мелопоеетске заједнице која се назива народном пјесмом. Притом, ауторство није пресудно, може аутор бити и познат, битно је да је пјесма „прихваћена у народу“ и да се даље лако преноси, те да нађе своју функцију у животу заједнице.

За оне традиционалне пјесме које су ученици приказали као примјере народних пјесама, а везане су за одређене крајеве (Херцеговину, Козару, Бачку) због њихових музичких карактеристика може се рећи да им назив народне одговара, па чак им одговарају и називи традиционалне и изворне. Али, шта је са овим пјесмама које сви већ знамо, учимо једни од других и можда их пјевушимо с дјецом у колима док се возимо на дужи пут, а наши стари их не знају? Изводе их различита извођачка тијела на пригодним приредбама и концертима поводом вјерских или државних празника. Јесу ли народне? Не може остати непримијеђено да се широке народне масе свих генерација идентификују с тим пјесмама, без обзира на неутврђеност њиховог географског поријекла и изостанак записа познатих мелографа XX вијека.

На једном сајту¹ на којем се нашао текст непотписаног аутора у којем се анализира пјесма „Уснила је дубок санак са Косова Рада“ нашла се иста дилема: да ли је народна или није.

„Ova pjesma ima i druge nazive – ‘Kosovski božuri’ i ‘Usnila je dubok sanak’. Ipak, tekst ostaje isti. Sada ću prikazati svoje gledanje na ovu divnu, koliko shvatam narodnu, pjesmu. U svakom slučaju i da nije narodna, ova analiza ostaje ista, dok ako je narodna, analiza samo dobija na snazi.“

Аутор ове пјесме је, како кажу извори на интернету, Панчевац Драган Николић, композитор народне музике са традиционалним елементима. Текст настао 1995, извео је Јордан Николић 1997. године

у Бијељини на фестивалу и награђен од стручног жирија за интерпретацију, а онда креће вртоглаво варирање: снима је група „Легенде“, 2007. године, пјевају вокалне интерпретаторке народне музике Драгица Радосављевић Цакана, Јелена Томашевић и многи други, као и бројне етно-групе широм Србије и Републике Српске. И они који је пјевају, као и публика вјерују да је народна и да је веома давно настала.

Има таквих примјера још.

Једна од најизвођенијих пјесама на родољубивим скуповима прије појаве пјесме „Весели се, српски роде“ је она из филма „Бој на Косову“ – „Христе боже, распети и свети“, а познатија је под називом „Химна косовских јунака“. Оригинални текст је преузет из драме „Бој на Косову“ Љубомира Симовића по којој је снимљен истоимени филм у режији Здравка Шотре, 1989. године. Како пише на сајту Хронограф²: „‘Химна косовских јунака’ је после филма заживела међу Србима као да је народна песма, па ретко ко зна да је аутор текста академик Симовић, а још мање да је музику компоновао Душан Каруовић. Почетком 90-их Јединица за специјалне операције (Црвене беретке) узеле је ову песму као своју химну, а после њих и друге војне и полицијске јединице. Постоји више верзија ове песме, чак ју је бенд 357 обрадио у хард рок варијанти“. Композитор је Драган Мијачевић Дадула из Инђије.

Иако има познатог аутора, шири се на српском културном простору веома брзо, превазилазећи тај простор јер је популарна и међу Русима. Варијантност је присутна, о чему свједочи неколико извора на интернету. Да ли је народна? Наравно, јер се тако доживљава.

Слично се догодило и са пјесмом „Пукни, зоро“.

Један познати босанско-херцеговачки новинар сагледава процес настанка ове народне пјесме овако:

„Kada je slovenački muzičar Robert Pešut, poznatiji kao Manjifiko (Magnifico), napisao pjesmu *Pukni, zoro* za Bjelogričev film *Montevideo*, *Bog te video* vjerovatno ni sam nije slutio da će postati dio jednog klasičnog balkanskog eksperimenta prekrajanja povijesti,

(2) <https://hronograf.net/2020/01/22/zaboravljeni-kompozitor-nezaboravnih-melodija-i-prvi-srpski-maneken-koji-bije/>

(1) (<https://humanessay.wordpress.com/2016/01/22/psiholoska-analiza-pjesme-ej-dragi-dragi/>)

svojatanja autorskog djela i stvaranja instant mitova *in vivo* u 21. stoljeću“.³

Аутор који је добио задатак да створи „нешто ново, а ипак старо“ добио је, заправо, наредбу да напише народну пјесму, јер то и јесте принцип настанка народних пјесама – на старе моделе калеме се нове ријечи, нови украси (инструменти, мале мелодијске или ритмичке измјене). Даровити појединци у прошлости су били поносни кад би њихова пјесма била широко прихваћена – постала народна, таква да је сваки припадник одређене заједнице осјећа као своју. То им је била већа сатисфакција од истицања индивидуалног. Међутим, сад је ново вријеме и на снази су нови закони, па тако и они који штите ауторска права. Ипак, та чињеница не умањује величину стваралачког чина настанка пјесме која постаје „народна својина“.

Ако прихватимо да није важно да ли је име аутора неке пјесме (или више аутора – текст, мелодија, аранжман) негдје записано или није, ако прихватимо да није важно ни којим поводом је пјесма настала (за фестивал, филм...), ако прихватимо да није важно ни да се мелодија преноси с генерације на генерацију него од човјека до човјека усменим путем, шта је ту још важно да би пјесма данас могла да буде означена као народна?

Ако се први пут пјесма појавила у раскошном руху, она се најчешће неће тако преносити даље. Мелодија и текст као јединствена цјелина морају да се лако усвајају и памте и да постоји могућност да их даље преноси само један човјек. Важно је, такође, да та мелодија може да се обогаћује другим гласовима (да човјек не мора да пјева сам) и да може да се прати на разним инструментима. Ако текст носи неку универзалну или веома актуелну поруку, веже се за свете приче или погађа у мјеста која покрећу емоције, те ако користи традиционалне моделе обликовања поетске мисли, неслагљиви су путеви таквих пјесама.

Убрзани процес настанка, варирања и селекције народне пјесме

Има једноставна формула – треба узети у обзир три фактора који обликују традицију – веза с прошлошћу, варијантност и селекција.

Веза с прошлошћу се остварује путем неког конститутивног елемента пјесме. У тексту је то тема коју обрађује, архаична ријеч, носталгична атмосфера, препознатљива локација (кућа, манастир, Косово), битни људи (мајка, драга и драги, дијете), универзалне вриједности (љубав, слобода), заједничке тачке (рођење, смрт), а у музици кроз познате ритмове, тонске низове или скале, традиционалне инструменте, стил пјевања.

Варијантност се остварује у савременом стваралаштву када пјесме преузимају разни извођачи који припадају и различитим музичким жанровима, па тако украшавањем и аранжирањем допринесу обогаћивању музичких компоненти.

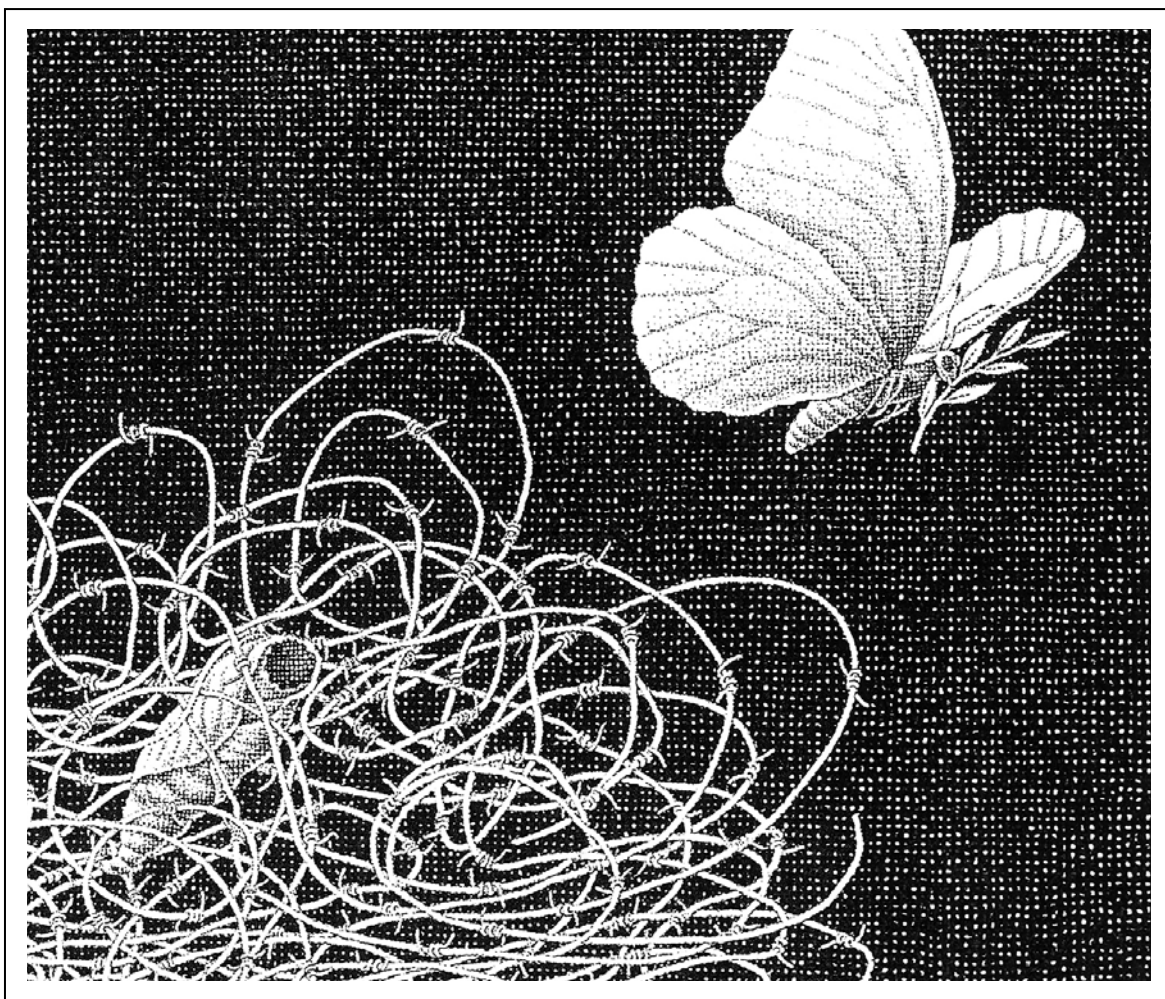
А шта је са посљедњим фактором формирања традиције – селекцијом?

Селекција је увијек присутна. У прошлости је процес одабира одређених пјесама текао споро, па смо „правим народним пјесмама“ сматрали оне које су преживјеле око 150 година. Данас је тај процес веома брз, као што је и продукција (стваралаштво) бујна, али од настанка радија и телевизије селекција није спонтана, него је подржана (данас и разним другим медијима) у складу са потребама времена и тржишта.

Због тога, и свега раније реченог, данас може народном пјесмом да се назове и она која је настала прије годину дана, ако је широке народне масе препознају и прихвате као своју и даље је преносе и варирају. Чак и ако је форсирана савременим медијима, пјесма која није у складу са прималачким стереотипима човјека као члана неке заједнице неће моћи да постане народна.

Народна пјесма у новој стварности? Да, ту је. Свуда око нас као и увијек што је била. Само треба да разликујемо народне пјесме XXI вијека од оних које су забиљежили први записивачи, сакупљачи или мелографи.

(3) <https://balkans.aljazeera.net/opinions/2021/10/23/drgan-bursac-pukni-zoro>

Генеза

Позоришна умјетност

Срђан Ђурлић ОПАСНО ВЕЗИВАЊЕ МАСКЕ

Срђан Ђурлић

СРЂАН
ЂУРЛИЋ

ОПАСНО ВЕЗИВАЊЕ МАСКЕ

(Критика представе *Опасне везе* Народног позоришта Републике Српске у режији Предрага Штрпца)

Свако од нас је рођењем проклет да жели и воли оно што му је недостижно. Чак је и Нарцис по миту био кажњен од богиње Немесиде да у датом моменту угледа свој одраз у језеру и да тако проклет и заљубљен у недостижно умре. Сагледавајући на такав начин митолошки простор, јасно је колико далеко смо ми људи спремни да одемо да би барем на трен докучили тај недостижни циљ наших страсних порива. Али, колико је мутна вода у којој се огледамо и колико је искрен одраз који нам се смијеши?

Дана, 18. октобра у Народном позоришту Републике Српске одиграле су се *Опасне везе* Предрага Штрпца, по тексту Кристофера Хемптона (Christopher Hampton) чији превод и драматургију потписује Ивана Стјепановић. Био је то лонац препун различитих жанровских мотива, времеплов позоришних конвенција и различитих драмских стилова и театарских рјешења. Француска буржоазија XVIII вијека никада није била ближа публици у граду на Врбасу.

Већ по првом свјетлосном снопу и на прве тактове музике било је јасно да гледамо један уштогљени ноблес неког давног времена. Виконт де Валмон (Владимир Ђорђевић) и маркиза де Мартеј (Сњежана Мишић) се упуштају у њима забавну, али опасну игру таштине и заводљивости. Њих двоје кују паклену заврзламу у којој Де Валмонт мора да заведе младу и удату мадам де Турвел (Дана Полетан), док маркиза жели да од младе милосрднице Сесил де Воланж (Милица Вокић) направи праву похотницу и уништи њену крхку невиност. На крају, када се сви циљеви испуне, а маске нападају, када виконт добије шта жели у тренутку када

више то не жели и затим смртно страда схрван болом и помирењем, маркиза остаје сама на дну свога моралног понора, прижељкујући неку нову игру као спас, а за коју је сигурна никада неће доћи.

Два сата представе била су и више него довољна се сагледа све бљештавило, сјај, биједа и морално посрнуће француске буржоазије рококоа. На сцени се редају слике уштогљености и пренатрпане, бескорисне размјене информација и препричавања, трачарења ликова којима је то једина занимација у животу уз млатаране лепезама и картање. У та иста два сата, Штрбац је успио да бањолучку публику заслијепи кичом монархије посађене усред бљештаво-бијелог рококоовског ентеријера неколико пута. Његови ликови, тако стопљени у једну хетерогену смјесу подсукњи, уских чарапа, перика, златних ципела са шналама, лажних младежа, ниски бисера и кристала, дезена, корсета и перја, скакали су из сцене у сцену плетући заплет за заплетом.

Представа има одговарајући и прикладан ритам, многобројне радње из сцене у сцену се нижу једне за другом и својим интензитетом драматуршки функционишу. Сваки заплет има свој почетак, средину и крај, из чега се закључује само цјеловитост театарског дјела. Сваки лик имао је довољно времена да искаже своје намјере, спроведе их у дјело, прође кроз иницијацију и на крају изађе као побједник, односно губитник. Дијалози су били прикладни и одговарали су представљеној епохи, мада и штрих не би био узалудан. Постојали су дијалогски сегменти који су у тренуцима одударали и успоравали темпо и ритам представе само

зато што су глумци препричавали догађај који се десио некада, негдје и није био релевантан за радњу представе. Такође, на многим мјестима дешавало се да се већ виђена радња преприча, што је додатно одузимало од ритма.

У редитељском рјешењу, замјерку проналазим у израженом контрасту дијалогских, односно главних сцена представе, са међусценама које су биле базиране на покрету, а које су служиле за мијењање декора и ентеријера, јер дијалогске сцене главне радње постају превише пасивне и дијалогски пренатрпане, док послје њих сцене са покретом изгледају као пуко препричавање већ виђене радње. Преплитањем једних у друге добило би се на јаснијој динамичности и изједначавању интензитета, јер би се на тај начин створио ефекат зачудности, којег је мањкало док су вам се у лице бацале експлицитне ласцивности које су напосљетку само пробудиле осјећај шока и благе непријатности. Ипак, глумци су били добро увјежбани и у једним и у другим и јединство у колективу је и те како било присутно.

Носилац представе, Владимир Ђорђевић је са својим виконтом де Валмоном оживио сваку сцену у којој се налазио, дајући свакој понаособ прикладан дашак свјетлости. Ђорђевић је тачан у комичности своје игре. Његова комедија док игра Де Валмона је увијек имала одговор публике и била је добро прихваћена, упркос арогантности и таштини његовог лика. У датим сценама он је тужан без непотребног патоса, а исто тако и сретан без блутовости. Све лажи његовог виконта звуче увјерљиво, а још лажније удварање у Ђорђевићевој интерпретацији изгледа поштено, добронамјерно и искрено. Његов Де Валмон је управо онакав какав треба да буде: замаскиран, препреден и зао. Пред публиком се он открива огољавајући своје тајне намјере и спроводећи их бесрамно у гнусна и ласцивна дјела која исту ту публику остављају крајње беспомоћном. Ђорђевић је изврсно разумио задатак који му је повјерен, чинећи од свога виконта верзију Шекспировог Ричарда III, сликајући виконта као једног од оних омражених протагониста чије зло публика не може да исправи нити прихвати, али у које се увијек изнова заљубљује.

Маркизу де Мертеј Сњежана Мишић игра достојанствено, али се нисам могао одати

утиску да у њеној игри постоји одређена несигурност условљена тактичким прорачуном који је кочио њену потпуну предају лику. У златно-бијелом костиму богато орнаментисане рококо хаљине, па чак и касније у црној ноћној хаљини, док је пијана или тријезна, љубоморна, љута или сретна, Сњежанина маркиза влада својом појавом на позорници, било да је сама у сцени или са неким. Својим покретом плијени пажњом и њена игра је, као што рекох, достојанствена и њена емоција је до одређене мјере заиста искрена и има одређени интензитет, али постојале су некакве невидљиве кочнице приликом самог изговора текста и везе између говора и емоције и стања лика, па је маркиза де Мертеј у неким моментима звучала као француска рококо ноблес верзија Нушићеве Живке Поповић, гдје је њен говор који би требало да буде отмијен и посебан за сваку врсту у појединим дијеловима, у тим другим дијеловима губио своју отмијеност и остајао без прикладности и досљедности. Било како било, маркиза де Мертеј је била залогај који се Сњежана са свим својим напорима и глумачким умијећем трудила да прогута.

Смиљана Маринковић у својој улози мадам де Воланж, Сесилине мајке, која је у Смиљаниној интерпретацији пожртвована и на комичан начин строга, али чије поступке Смиљана умије правилно да оправда и начини питким и прихватљивим. Њена брига, иако испољена комично, заиста је истинита и права.

Затим мадам де Розмонд, тетка виконта де Валмона, у интерпретацији Ведрани Мачковић је лик осликан зрелим театарским искуством. Ведранина мадам напосто плијени својом комедијом и у својој изведби најближа је ноблесу француског рококоа.

Остатак ансамбла представе чинили су глумци треће и четврте године смјера Глуме на одсјеку Драмских умјетности, Академије умјетности Универзитета у Бањој Луци. Иако добро увјежбани и спремни на извршење повјереног им задатка, њихови ликови су и поред јасно дефинисаног карактерног лука остали само у оквирима класично типизираних интерпретација. Такав приступ споредним ликовима чак је ишао Штрпцу у корист, јер је успио да уступи доста простора главним ликовима и дозволи им да се прикладно и без журбе отворе и оголе.

У памћењу наприје остаје тумачење мадам

де Турвел Дане Полетан, која своју мадам игра тако невино, чисто и беспријекорно, да се сваки пут када би она изашла на сцену партером промолио дашак милине. Она је страховито љупка и мила у свом игрању, поред вијенца са бијелим цвијећем окитила је свој лик и витешким поносом, досљедна је свакој линији и црти свога текста који тачно и прецизно изговара са одређеном дражи која је учинила да се њен лик оплемени и уздигне до рајских висина у којима је трагичан крај вјешањем био као мартир каквог црквеног свеца. Дана игра типски, али је немогуће не примијетити вјештину њеног играња која освјежава и обезоружава.

Послије мадам де Турвел, Милица Вокић и њена Сесил де Воланж најистакнутије је играње вечери. Миличина Сесил је досадна баш како треба, није пренападна и арогантна. Милица је игра по добро увјежбаном луку и методичан је њен прелаз од невиначцета до сатанске слуге, дословно. Милица је равноправна у игри са осталим колегама глумцима и добро увјежбана и предана задатку. Сцена у којој лежи на канабету наопачке у облику пентаграма док је остале колеге глумци маскирани у фантоме носе, фасцинантна је колико је и фантастична. Одлична интерпретација и вјешта уиграност заиста.

Остали ликови, као што су Дансени Павла Павића, Азолан Андрије Митића, Емили Наташе Перић, Жули Божане Кукило, Адел Милице Димитријевић, Мајордом Данила Миленковића и лик Дансенијевог секунданта којег тумачи Младен Јуришић, остали су само као споредни ликови и допуне у сценама и као помоћ при сликању јасније слике главних и главних-споредних ликова. Међутим, и поред мањих улога, свако од њих је био досљедан и увјежбан у игри. Спремност и кореографија ове представе, барем што се тиче глумаца, била је на завидном нивоу. Напосљетку остаје да се спомене и Дансени којег игра Павле Павић, а који је на сцену улио свјежину својом амбицијом и добро увјежбаним покретом. Његова комика одговара његовом лику, полетна је и добро уиграна, а лакоисленост коју је удахнуо Дансенију је у најмању руку љупка.

Сценографско рјешење Весне Поповић са бијелим кулисама са вратима украшеним златном орнаментиком која одговара рококо периоду, заиста је занимљиво рјешење глумачког простора. Кулисе су постављене

на лијеву и десну страну позорнице са осликаним риквандом и уздигнутом, мањом сценом у дубини. Приликом мијењања сцена у представи, кулисе би излазиле са једне и друге стране и тако чиниле простор мањим, односно већим, у зависности, опет, од потребе и простора коју сцена изискује. Рјешење сценографије је ефикасно, служило је својој сврси и глумци приликом играња нису имали проблема. Занимљива је била игра са гломазним вратима на свакој од кулиса, која је дате сцене чинила активнијим и живахнијим. Остали сценски мобилијар биле су стилске столице и столови, једно канабе и један радни сто. Све у свему функционално, естетски прихватљиво, ненападно, сведено, једноставно и ефектно рјешење сценографије.

Чак је и костимографија коју потписује Ивана Ристић била успјешно реализована. Костими су одговарали како карактеру сваког лика, тако и периоду, односно епохи којој ликови припадају. Рококо је познат као декаденција укуса, али је у Иваниној модернизованој интерпретацији била сведена баш како треба. Костими су се слагали једни уз друге и иако нико од ликова није искакао својим костимом претјерано од другог, постигнут је угодан композициони ефекат и индивидуалност сваког лика била је осјетна на његовом костиму. Маске у међусценама са покретом у којима глумци изгледају као фантоми, биле су фантазмагоричне, хороричне и фасцинантне у начину примјене и референтног рјешења. Једина замјерка би била на женски костим јер се са волуменом, односно величином сукње могло ићи корак даље. Рококо је познат по опширним котарицама које су жене носиле испод сукњи и које би давале сукњама огромне димензије, што би у овом случају још допринијело утиску пренаглашености и декаденцији самог периода који је у представи. Било како било, костимографија Иване Ристић је била функционална и глумци нису имали великих проблема приликом изведбе, а то је, напосљетку, најбитније.

Освјежење је био и Роберт Мајорош са освјетљењем. Мајорошев дизајн свјетла је био права посланица. Прелази између сцена, са доминантном црвеном бојом, освјетљење глумаца када су на просценијуму, свијеће које глумци носе, јако драматично освјетљење одоздо које издужује сјенке глумаца у тешким, трагедијом набијеним

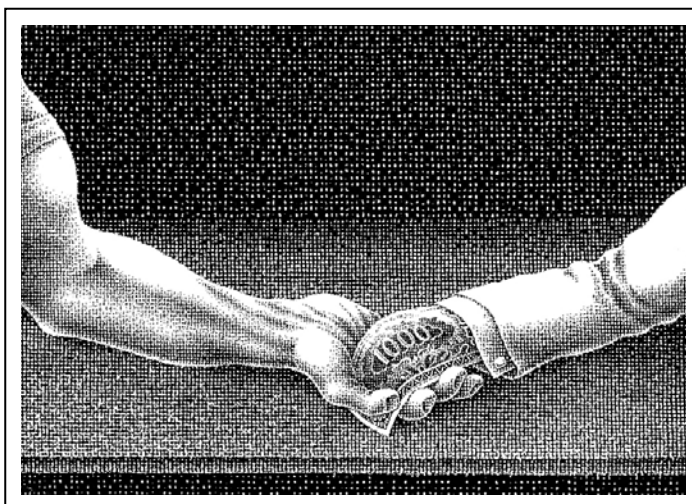
тренуцима, симболика боје и постигнуте атмосфере биле су крајње беспријекорне и неријетко су остављале без даха. Чак је и бљештаво бијела боја у дијалогским сценама имала своју функцију осљепљујући читав партер својим интензитетом, што је опет одговарало пренаглашености периода и епохе.

Сценски покрет Емира Фејзовића био је добро кореографски осмишљен и са глумачке стране добро увјежбан. Није било празног хода и несналажења у простору, мизан је протицао глатко и у складу са датом сценом. То се поготово осјетило у недијалогским сценама, у којима је покрет био примаран. Исто је било и са музичком подлогом коју потписује композитор Алек Родић. Музика је била класична и експериментална и одговарала је како периоду и епохи, тако и дијеловима који су изискивали мало другачији приступ. Тако је, на примјер, ритам бубњева у недијалогским сценама био ефектан у постизању одговарајућег шти-мунга.

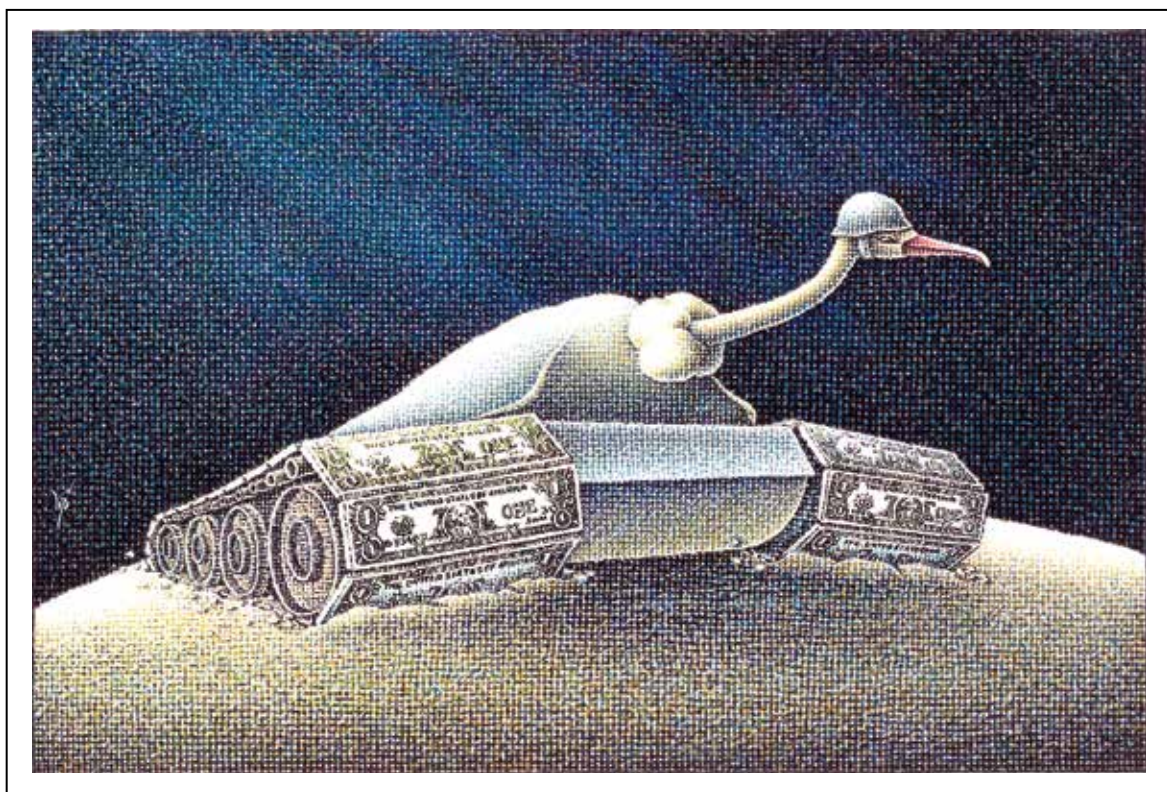
Све у свему, *Опасне везе* Предрага Штрпца су једна кохезија референци које се читају у анализи мотива дијелова представе. Он у представу уплиће различите мотиве преко којих се открива публици, а који се лако читају; почевши од најкласичније типизираних ликова *commedie dell'arte*, преко устоличеног комичног француског позоришта XVIII вијека са својим љубавним

marivaudage стилем, потом мотивом водвиља са свим својим отварањима и затварањима врата, па све до модерног Кјубрика и његових *Очију широм затворених* пуних фантазмагорије и опсцености под маскама. Та ласцивност коју он слика у *Опасним везама* је вијековно питање декаденције друштва, а сама њена појава дјелује као класични мотив ескапизма од учмалости свакодневног живота. Велики је факат да је садашње вријеме далеко од монархије, али раскалашност и дрскост уоквирена у бесрамну таштину из које извиру најгнусније људске тајне и те како је савремена.

Представа обрађује вјечно питање љубави, нашу спремност на исту и потешкоће које нам се испријече на путу до исте. Поставља универзално питање људске саможивости, таштине, нарцисоидности и декаденције у оквирима давне епохе која је позната, али која у својој метафори одговара тренутном стању декаденције друштва у оквирима модерног времена, превазилазећи тако и првобитни мотив љубави, лијепећи своју поруку на све сегменте живота. То јесте наш лик у одразу, али језеро је мутно и сваки мањи талас чини да нам се одраз искриви и деформише. Шта представљамо људима око себе – ми одлучујемо и нико више. Представа је за све љубитеље занимљивих сценских рјешења укомпонованих у још занимљивију историјску епоху.

Без назива

Глобални лешинар

Актуелности

Награда	КЊИЖЕВНА НАГРАДА „Ђуро Дамјановић“ — ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ЖИРИЈА
Предраг Бјелошевић	БЕСЈЕДА ПОВОДОМ КЊИЖЕВНЕ НАГРАДЕ „Ђуро Дамјановић“
Награда	КЊИЖЕВНА НАГРАДА „Станко Ракита“ — ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ЖИРИЈА
Књижевни конкурси	- НАГРАДА ЗА НАЈБОЉУ КЊИГУ ОБЈАВЉЕНУ У 2021. ГОДИНИ - ОБЈАВЉИВАЊЕ НОВИХ РУКОПИСА - КОНКУРС ЗА ПРВУ КЊИГУ МЛАДОГ АУТОРА

НАГРАДА „ЂУРО ДАМЈАНОВИЋ“ ЗА 2020. ГОДИНУ

Образложење жирија

Књига која је добила награду „Ђуро Дамјановић“ за 2020. годину је **збирка пјесама „Заједно, са зидовима“ Предрага Бјелошевића**, која је, према оцјени жирија, садржајно, стилски и поетски најцјеловитија и најзначајнија књига, међу онима које су ушле у конкуренцију за ову награду. У најужи избор ушле су и сљедеће књиге: збирка прича „Монумент“ Берислава Благојевића и збирке пјесама „Збогом Алкиноја“ Радмила В. Радовановића и „Свевидећи мрак“ Марка Миловановића Маруна. Одлучујући о књизи која ће бити овјенчана наградом, жири је, на крају, одлучивао између Бјелошевићеве и Благојевићеве књиге јер се оне издвајају својом поетичношћу, употребом стилско-изражајних средстава и књижевно-умјетничким садржајем. На крају, жири је једногласно одлучио да збирка пјесама „Заједно, са зидовима“ Предрага Бјелошевића, додјељивањем награде „Ђуро Дамјановић“, буде и на овај начин освијетљена и истакнута у нашој књижевној јавности.

Приликом просуђивања и одлучивања, жири се руководио искључиво књижевно-теоријским принципима, садржајем, употребом језика и одликама које су културног, издавачког и умјетничког значаја. Имајући у виду да је одлука донесена једногласно и да није било издвојених мишљења, за избор поетски најпотпуније књиге, у постојећој конкуренцији, јасно је да нису имали значаја никакви изванкњижевни разлози. Дакле, жири је расуђивао и одлучивао, аутономно и непристрасно, искључиво о књигама које су испуњавале услове конкурса, не узимајући у обзир име аутора.

Књига „Заједно, са зидовима“ Предрага Бјелошевића, на формалном плану, обухвата пет циклуса са једном издвојеном, завршном, четвородијелном пјесмом, као шестим циклусом. С обзиром да су одређене пјесме датиране, може се закључити да је ова књига настајала у периоду од непуне три деценије, а то потврђује и њена богата садржајност, разуђеност тема и мотива. Згуснутост пјесничких слика, употреба изражајних средстава и стилско обликовање стиха, чини ову збирку цјеловитом, хармоничном и јединственом у ауторовом књижевном опусу као и у нашој савременој књижевности.

На тематско-мотивском плану, карактеристичност ове књиге се огледа и у томе што она обухвата импозантно подручје, почевши од Републике Српске, Босне и Херцеговине, Србије, Грчке, Бугарске, Њемачке, Турске, Русије, а посебно се издвајају градови и мјеста као што су Бања Лука, Мостар, Сарајево, Котор, Сићево, Чортановци, Софија, Ефес, Франкфурт, Москва, те сибирски градови Томск, Абакан, Омск и друга мјеста и подручја. Лирски субјект је у активном односу са наведеним подручјима, градовима и мотивима који карактеришу нацију, културу и одређено поднебље. И на овај начин, Бјелошевић успјешно гради свесловенски, универзални, космополитски пјеснички свијет у коме успоставља препознатљиве односе са модерним књижевним поетикама и традицијама, издижући се изнад географског и културолошког микросвијета и тиме поезији даје садржајнији, полисемантички значај.

У збирци пјесама „Заједно, са зидовима“, пјесник је интертекстуално повезан са истакнутим словенским и свјетским пјесницима, а то је маркирано навођењем њихових имена, цитирањем стихова, наслова пјесама и књига. Бјелошевић, на суптилан пјеснички начин, своју поезију профилише и оплемењује са другим пјесницима и њиховим поетикама, као што су: Лаза Костић, Алекса Шантић, Петар Кочић, Ђуро Дамјановић, Васко Попа, Бранко Миљковић, Драган Колунџија, Никола Гузијан, Стеван Тонтић, Давид Албахари, Збигњев Херберт, Славче Маленов, Јордан Плевнеш, Марин Сореску, Велимир Хлебњиков, Бела Ахмадулина, Булат Окуцава, Хенри Џејмс, Хорхе Луис Борхес... Ту је читава галерија изузетних пјесника српске и других словенских националних књижевности. Успостављајући корелацију са истакнутим пјесничким свјетовима, кореспондирајући са разним поетикама и пјесничким наслеђем, Бјелошевић веома вјешто, на борхесовски начин, издиже своју поезију изван националних оквира и уводи је у окриље репрезентативне свјетске литературе.

У збирци „Заједно, са зидовима“, Бјелошевић надограђује свој књижевни језик, употребљавајући пјесничке поступке и изражајна средства којима постиже упечатљиву сугестивност, те асоцијативним сликама дочарава стваралачки амбијент, подстиче емпатију, покреће поистовјеђивање са лирским субјектом, буди племените емоције и читаоца доводи у стање усхићеног естетског доживљаја. За разлику од својих ранијих књига, у збирци „Заједно, са зидовима“, Бјелошевић остварује непосреднији однос са читаоцем: његова поезија обилује суптилношћу, језгровитошћу, вишезначношћу и богатством употребе пјесничког исказа. Посебно се издвајају изузетне пјесме у којима доминира иронија, сарказам и гротеска као што су нпр. пјесме: „Право на говор“, „Улица Гримових бајки“, „Човјек или пас, на степеницама спознаје“, „Мрак, пријесто“, „Молим мрак“ и друге. У саркастичном тону, хуморно и помало јуродиво, у пјесми „Критичарима пјесме“, Бјелошевић полемише са читаоцем „у вријеме комплексних метафора“ и исказује своју поетику која интертекстуално кореспондира са поетикама истакнутих пјесника, наводи, цитира или упућује на њихову књижевност, али и надограђује свој пјеснички свијет, оплемењен књижевним наслеђем.

Збирка пјесама „Заједно, са зидовима“ Предрага Бјелошевића једна је од најзначајнијих пјесничких књига објављених у Републици Српској, и на укупном српском говорном подручју, која садржи аутентичне, цјеловите и хармонично написане пјесме антологијског карактера.

Жири за додјелу награде:

Горан Шаула, председник
Златко Јурић, члан
Данијел Гатарић, члан

ПРЕДРАГ БЈЕЛОШЕВИЋ

БЕСЈЕДА ПОВОДОМ ДОДЈЕЛЕ КЊИЖЕВНЕ НАГРАДЕ „ЂУРО ДАМЈАНОВИЋ“

Вијест о додјели награде „Ђуро Дамјановић“ књизи пјесама „Заједно, са зидовима“ побудила је у мени многа сјећања на сусрете и неко заједничко вријеме проведено са једним од најзначајнијих и најомиљенијих савремених српских и крајишких писаца, Ђуром Дамјановићем.

Упознали смо се у студентском дому „Иво Лола“ у Београду, као илегалци у истој соби, годину дана након што је, 1974. године, овјенчан славом добитника награде „Исидора Секулић“ за књигу прича „Магла у рукама“. Неколико пута молио сам друга Милорада Родића, студента медицине, но-сиоца права на студентску собу бр 5, да ми накратко допусти да прекуцам десетак својих пјесама на писаћој машини која је свакодневно пркосила са ормана, али увијек сам добијао идентичан одговор:

– Жао ми је, то је машина Ђуре Дамјановића, а он ми је строго забранио да ико на њој пише! Питај га кад налети, и он код мене повремено илегалитет, па ако ти дозволи да куцаш, немам ништа против, али не вјерујем!

И тако се сваки даљи разговор завршавао. Али, једне новембарске вечери 1975. године у јеку рођенданског славља око двадесет три часа неко закуца на врата. Домаћин утиша музику и друштво, мислећи да је због тога интервенција дежурног, и отвори. На вратима је стајао, како би рекла Дара Секулић, „младић гргураве косе“, држећи у руци другу руку у завоју.

– О Ђурице, шта се десило – повика Милорад.

– Дошло ми – каже Ђуро улазећи у собу у видно припитом стању.

– Шта дошло?!

– Изнервирао ме један, па сам... Морао сам!

– Ударио си га?!

– Не, у зид! И ето, сад из Хитне.

Данас размишљам, Ђуро није ударио некога ко је то вјероватно заслужио, него је свој бијес радије истражио на зиду. Те ноћи смо први пут причали, а каснијих дана се и боље упознали. Послије неколико дана, кад је прочитао моје пјесме у рукопису, са ормана је ћутећи скинуо писаћу машину. Брзо је пјесме прекуцао, а онда, као узгред, рече: „Ако хоћеш, могу их однијети Драгомиру Брајковићу у ‘Младост’ и у ‘Књижевну реч’ Новаковићу или Тадићу“. Тако је и било. И данас чувам коментар на пјесме од Драгомира Брајковића објављен на задњој страници новина и сјећам се тог, за мене незаборавног геста Ђуре Дамјановића према колеги млађем осам година и то је успомена која се не заборавља, а подсјећа на ону подршку и разумијевање које је Бранко Ћопић поклатио младом писцу Ђури Дамјановићу када се обрео на његовим вратима по скором доласку у Београд. И не само по доласку у Београд, него увијек када је био у прилици, Ћопић му је излазио у сусрет. Посљедње њихово виђење било је 1983, неколико мјесеци пред трагичну смрт Бранка Ћопића, 1984. године, након којег је Ђуро записао пјесму:

ГЛАСОВИ ПРЕДАКА

Разговор са Ћопићем

У кафани Лондон седели смо скупа
Бранко Ћопић и ја, после дође супа.

Седели смо дуго у кафани, тамо,
Пијућ после кафу, ал са соком само.

Као што је лишће увек слатко кози,
Причали смо опет највише о прози.

И помало већ нам почиње да смета
Што смо се нашли на нишану света.

Седели смо, тамо, тог сусрета током,
Пијућ црну кафу са још црњим соком.

Лишћежута јесен, мора да јеfino
Онима што сада пију наше вино.

Усред разговора (упрозили: ко ће...)
Столу крочи дама — аутограм хоће.

Погледасмо даму, и у томе часу
Разговор о прози некуда се расу.

И ту, на столу, сред празних тањира,
Треба Бранков потпис, ал нема папира!

Дама тужно рече, гледајућ салвету,
„Зар баш сад да нема папира на свету?“

Сналажљивост људска завладала свуда,
Донесоше папир зачас, однекуда.

И, преко тањира, на чистини листа
Помало дрхтаво потписа се биста.

Подне се у сату већ одавно клати,
Ручали смо, ето, јесен ручак плати.

Октобар, 1983.

Лакокрила пјесма-прича осликава сусрет у кафани Лондон, двојице писаца земљака који никада нису изневјерили један другога, али казује и много тога више што Ђуру као пјесника диже у висине, на његов богат, а јасан и прецизан пјеснички језик, духовиту

причу која говори много, дванаестерац гдјегдје нарушен једанаестерцем као што су то некоћ чинили и руски акмеисти на челу са Гумиљовом да би нарушили досљедност подразумеваног метричког склада.

Судбине двојице угледних писаца и пријатеља се подударају. И као што је у немилости био Бранко Ћопић због „Јеретичке приче“, исту судбину проживјеће и Ђуро Дамјановић неких двадесетак година касније, 1977. године, када је због партијске осуде антологијске приче „Голимјесто“ (први пут објављене 1974. за коју је добио и *Ракићеву награду*), било уништено цијело издање *Антологије послјератне приповијетке БиХ* антологичара Ненада Радановића, у издању бањалучког „Гласа“.

Први писац, међу ријеткима (Скендер Куленовић и Данило Киш), који се јавно огласио и стао на страну Ђуре Дамјановића био је Бранко Ћопић написавши свој текст подршке Ђури Дамјановићу у „Књижевним новинама“.

Колико је књижевно перо Ђуре Дамјановића било цијењено најбоље говоре рецензенти његових књига, а то су највећи српски пјесници и прозни писци, међу којима су: Стеван Раичковић, Матија Бећковић, Љубомир Симовић и Милорад Павић. Те високе оцјене његових књижевних дјела Ђуро никада, ни годинама касније, није изневјерио.

Живот Ђуре Дамјановића могао би се одредити, са животом прије и животом послје несреће, која му се догодила на пјешачком прелазу у Београду када га је несмотрено аутомобилом ударио један београдски глумац. Било је то у вријеме Сајма књига, гдје сам се и сâм затекао и када се вијест о удесу муњевито ширила штандовима, а многи писци, чувши за трагичну вијест, ангажовали се да укажу љекарима на Неурохирургији о ком пацијенту је ријеч. Само чудо му је дало снагу да преживи и послје свега напише неколико одличних књига поезије за одрасле и дјецу, али то није више био онај Ђуро. Алкохол, без кога више није могао, вратио га је након двадесет пет година у родни крај гдје га памтимо као боема, чешће у опијеном

неголи тријезном стању, али његово блиставо књижевно дјело уврстило га је у најзначајније српске антологијске изборе приповједака, поезије за одрасле и дјецу, као и у читанке и лектире у школама Републике Српске. Како вријеме пролази, његово књижевно дјело не пада у заборав, већ се све више уздиже до непролазне вриједности.

Данас се питам да ли сам нешто више могао учинити за Ђуру у Бањој Луци, као његов искрени дужник? И нисам сигуран у одговор, вјероватно јесам. Да ли су му чинили више они који су му стално од јутра до сутра плаћали алкохолна пића, како би се смијали његовим муњевитим духовитим досјеткама на све и свашта, па и оцјенама српске књижевне елите, а да би се могли похвалити како су се дружили са Ђуром, нису?! Да ли је за њега значило нешто што сам га само два, три пута успио наговорити да одемо на ћевапе, а онда да пијемо пиво, вјероватно није? Да ли је могао неко нешто више учинити за њега, осим озбиљне здравствене установе за коју је, по свему судећи, било прекасно и онога што му је подарио брат Пантелија смјестивши га као сталног станара у собу хотела „Босна“, тешко?! Ово питање остаће ми увијек отворено, али сјећање на вријеме највећих Ђуриних успјеха из студентских дана у Београду чине ме срећним што сам био у прилици да се дружим и пријатељујем са једним од највећих српских писаца послјије Кочића и Ђопића, приповједачем, пјесником, романописцем, есејистом Ђуром Дамјановићем.

Финансијски дио награде „Ђуро Дамјановић“ уложићу у објављивање прве књиге младом писцу чија књига побиједи на конкурс издвачке дјелатности УКРС-а за прву књигу из области белетристике, а који ће се, с обзиром на то да сада имамо средства за штампу, објавити у наредних петнаестак дана.

У књизи „Заједно, са зидовима“ штампана је и пјесма посвећена Ђури Дамјановић, о томе како сам га видео пред крај овоземаљског живота и на мјесту које његово дјело заузима.

ИДЕ ОБЛАК

Иде облак – путевима господњим
Загледан у младе јасике
Од прича и пјесама саздан
Грми – дугу ткајућ у срцу

Срцима уплашеним

Иде иде облак
Маглу четвртасту
У котлини разгонећ
На огледалима воденим
Сјенку своју да умије

Иде иде облак планином
Од травке до травке
Као пчела мед са цвјетова
За ријечи немуште справљајућ

Иде иде облак – лицем небеским
Не марећ за траг свој у плавети
Овнујског руна земљаног

Младо га сунце цјелива
Ситна га киша усправља
О снове звјездане ослања

НАГРАДА „СТАНКО РАКИТА“ ЗА 2020. ГОДИНУ

Образложење жирија

Добитник награде „Станко Ракита“ за најбољу књигу из области књижевности за дјецу објављену у 2020. години је **Јелена Глишић**.

Жири у саставу Јово Чулић (предсједник жирија), Берислав Благојевић (члан) и Миладин Берић (члан) додијелили су ово ласкаво признање за њену пјесничку збирку ***Кад ја лутим шаком о сто*** која је изашла под окриљем издавачке куће „Арт сцена“.

Прецизно водећи радњу својих пјесама, често на духовит начин и по свему блиско младом читаоцу, Јелена Глишић у свој нови стихоплет уноси сад већ знатно пјесничко искуство, које је стицала у књигама *Моја прва дјечија књига* и *Вјетрић несташко*. Невелика обимом, са нешто преко тридесет пјесама, али са правим бисерчићима поетског ткања, пјесникиња плете свој поетски шал, вјешто нас водећи кроз шаренило идеја и тема које обрађује, нудећи дјеци пријемчиво штиво које ће радо читати.

Посебно се издавајају пјесме *Како је бабарога постала бака* која на врло допадљив и духовит начин пјева о бабароги која постаје обична бака. Истина, није то баш тако лако јер она мора да посјети чак стилисту и фризера, па треба и да научи да се шминка. Уз све то, потребно је и да нађе једног углађеног декана који ће јој бити десна рука у том преображењу. Да би на крају бака била права бака, пјесникиња јој ставља у руке, а шта друго до торбу медањака. Мора се признати, врло успјела пјесма у сваком погледу.

Затим ту је и *Пјесма о мраку* одлично опјевана и врло пријемчива за њежне дјечје меридијане и њихово поимање свијета. Иако наметнут од самих родитеља, мрак је један од првих страхова скоро код све дјеце свијета.

*Мрак све гута са свог пута/ мрак се вере на бандере!
Мрак се мрачи, свуд завлачи/ ко од мрака има јачи?!*

А онда пјесникиња, и нама и дјеци, нуди читаву лезу рјешења како би се мрак мало зауздао. Ту су сијалица, па свијећа, па дјечја машта којом се може доста тога учинити да се заштитимо од овог напасника. И на крају, имамо оно што смо и очекивали и што је прави природни непријатељ мрака.

*А када се јутро јави/ мрак од муке сав поплави...
Расплине се срца тешка/ док се сунце само смјешка!*

У пјесми *Њежност* Глишићева се пита шта је тачно њежност нудећи нам, као на тацни, могуће одговоре од којих ми треба да се определијелимо за оно за шта мислимо да је најњежније.

*Шта је њежност?
Њежност је лептира крило/ и прољећног сунца зрачак,
кап топле кише која/ се у модри скрила облачак.*

Пјесникиња ту не стаје, већ сва занесена наставља:

*Шта је њежност?
Њежност је трептање звијезда/ и свитац у љетно вече,
извор што с врха планине/ до ријеке бистар тече.*

Да би на крају пјесме поентирала са:

Шта је њежност?

*Њежност је уснуло чедо/ и шапат успаванке,
вјечно у загрљај пружене/ руке оца и мајке.*

Не треба да будемо пуно лирски настројени да бисмо из ове пјесме осјетили сву чаролију љубави и блискости која се претаче у одговор на то шта је њежност. У ствари, сви понуђени одговори су тачни на свој начин, али Глишићева нас, неком врстом своје пјесничке градације, доводи до задње строфе која се ипак намеће као прави одговор на постављено питање, будући у нама тренутке праве среће.

Оштром оку не може промаћи ни радовићевски утицај на стваралаштво ове младе пјесникиње, која није одољела луцидности великог мајстора... Као чаробни прах који пада са висине тек да само мало пошкропи понеку строфу или стих, тако је и његов утицај на теме и понека рјешења присутан у овој књизи. Што је свакако добро, наслонити се мало на велемајстора.

Својим стилем, темом или начином на који су писане издвајају се још пјесме: *Госпође мачке*, *Необичан слон*, *На крилима жеље*, те насловна *Кад ја лупим шаком о сто*, као и одлична пјесма *Небо* чијим задњим стиховима бих завршио овај мали приказ...

*Без мене би било пусто/ радујте се што ме има,
Ја сам ваше плаво небо/ носим сунце у грудима!*

Измаштане пјесничке слике одлично дочаравају и врло успјешне илустрације Косте Миловановића које употпуњују укупан доживљај који се ствара читајући пјесме из ове успјеле збирке.

Жири за додјелу награде:

Јово Чулић, предсједник
Берислав Благојевић, члан
Миладин Берић, члан

КЊИЖЕВНИ КОНКУРСИ

Удружења књижевника Републике Српске

ГОДИШЊА НАГРАДА ЗА НАЈБОЉУ КЊИГУ ОБЈАВЉЕНУ У 2021. ГОДИНИ

Удружење књижевника Републике Српске расписује Конкурс за „Годишњу награду за најбољу књигу објављену у 2021. години“. Награда се додјељује за прво издање књиге из области поезије, прозе, драме, есејистике, књижевне критике и науке о књижевности.

На Конкурсу могу учествовати искључиво чланови Удружења књижевника Републике Српске, који су измирили своје обавезе према Удружењу закључно са 2021. годином, као и они који су на захтјев ослобођени плаћања годишње чланарине.

Књиге, у три примјерка, доставити на адресу: Удружење књижевника Републике Српске (за Годишњу награду), Веселина Маслеше број 20, 78000 Бања Лука.

Конкурс је отворен од 1. јануара до 15. фебруара 2022. године, а резултати ће бити објављени најкасније до краја марта 2022. године.

ОБЈАВЉИВАЊЕ НОВИХ РУКОПИСА

Услови Конкурса су:

- да је ријеч о новом рукопису прозе, поезије, есејистике или књижевне критике, те прозе или поезије за дјецу, или преводу са неког страног језика или на страни језик;
- да књига има најмање једну рецензију релевантног књижевног критичара из Републике Српске или Републике Србије;
- да је члан Удружења књижевника измирио своје обавезе према Удружењу закључно са 2021. годином.

Књигу **под шифром** доставити на адресу:

Удружење књижевника Републике Српске, Веселина Маслеше број 20, 78000 Бања Лука у електронској (искључиво УСБ, један примјерак) и штампаној форми А4 формата (три примјерка), као и потписану рецензију дјела у оригиналу (само у штампаној форми) са назнаком: **КОНКУРС ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НОВИХ РУКОПИСА**.

За све додатне информације можете се обратити на мејл Удружења: udruzenjeknjizevnikars@gmail.com или на горе наведену адресу Управе УКРС.

Непотпуне и неблаговремене пријаве неће бити узете у разматрање.

Конкурс је отворен **од 1. јануара до 15. фебруара 2022. године**.

О резултатима Конкурса аутори ће бити благовремено обавијештени.

Напомене:

У рукопису нигдје (ни у штампаној ни у електронској форми) не смије бити назначено име аутора.

Конкурс Удружења је у потпуности прилагођен условима Конкурса који је Министарство просвјете и културе расписало прошле године. Уколико Министарство буде мијењало услове, бићете благовремено обавијештени.

Књиге које буду изабране на Конкурсу Удружења биће прослијеђене на Конкурс Министарства просвјете и културе РС за суфинансирање књижевно-умјетничког стваралаштва из области издавачке дјелатности чија ће комисија оцијенити које ће књиге бити финансијски подржане. Будући да се ради о суфинансирању, важно је напоменути да, уколико штамање књиге и остали пратећи трошкови прелазе додијељену суму, аутори су обавезни да разлику измире сами. Такође, у случају да нека од изабраних књига не задовољи услове Конкурса Министарства, аутор исте је одлуком жирија УКРС стекао право да се књига штампа у издању Удружења књижевника РС, а трошкове покрива лично или од спонзора и донатора, под најповољнијим условима.

КЊИЖЕВНИ КОНКУРСИ

Удружења књижевника Републике Српске

КОНКУРС ЗА ПРВУ КЊИГУ МЛАДОГ АУТОРА

Удружење књижевника Републике Српске расписује, у оквиру издавачке дјелатности, Конкурс за едицију *Прва књига*.

На Конкурсу могу учествовати млади писци:

- који нису млађи од осамнаест, а старији од тридесет година,
- који до сада нису објавили ниједну књигу из области поезије или прозе,
- који живе на простору Републике Српске.

Рукописе слати у три истовјетна штампана примјерка и једном електронском (искључиво УСБ) са пуним именом и презименом и назнаком КОНКУРС ЗА ПРВУ КЊИГУ, на адресу: **Удружење књижевника Републике Српске, 78000 Бања Лука, улица Веселина Маслеше бр. 20.**

Конкурс је отворен **од 1. јануара до 31. марта 2022. године**, а резултати оцјене стручног жирија УКРС знаће се најкасније до 15. маја 2022. године.

Побједнички рукопис младог аутора биће **награђен штампањем књиге у 2022. години**, у едицији *Прва књига* издавачке дјелатности Удружења књижевника Републике Српске.

Уколико на конкурс пристигне више квалитетних рукописа, њихови аутори ће бити представљени у часопису за књижевност, умјетност и културу „Нова стварност“.

За све додатне информације обратите се на мејл: udruzenjeknjizevnikars@gmail.com.